

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

N

KRISTEN KOLD

FOLKEHØJSKOLENS BANEVRYDER

AF

FREDERIK NYGÅRD

II.

TYVE AARS HØJSKOLEVIRKSOMHED

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MILO'SKE BOGTRYKKERI

1895

Indhold.

	Side
I S. Felding Præstegaard	1
I Ryslinge Præstegaard	31
»Folkeskolen i Ryslinge«	61
Kristen Larsen. »Den højere Bondeskole i Dalby«. Kamp og Sejr	119
Dalum Højskole. Kristen Kold som Højskolelærer	197
Kristen Kolds Disciple	219
Kristen Kolds daglige Liv og sidste Dage	273
Efterskrift	291
Mundtlige og skriftlige Kilder	293

I S. Felding Præstegaard.

Et Par Mil Øst for Skjern og Nord for S. Omme ude i den jyske Hedeegn ligger S. Felding Præstegaard. Aaen, der tidligere løb forbi Præstegaarden, er nu ledet ind igennem dennes Have.

Her boede siden Foraaret 1840 Sognepræsten Kristen Kristensen Østergaard og fra 1844 hans anden Hustru, Juliane Garnæs. En Søster til hende havde været Præsten Østergaards første Hustru. Men hun laa nu begravet med sit lille Barn i Upernivik i det nordligste Grønland. Der havde nemlig Østergaard virket fra 1833 til 1840 som den nordligste Præst i Verden, for den danske Besætning og den vidt adspredte og forholdsvis lille Befolkning af Indfødte. Efterhaanden havde han undervist og døbt over 70 af de voksne Hedninger foruden de Døbtes Børn. Andre var Katekumener. Henved et Par Snese, der vilde leve og dø som Hedninger, var de sidste af dette Navn i Landet.

Der var ikke saa meget Jord ved Siden af det overordenlig lille Kirkehus i Upernivik, at han kunde begrave Hustru og Barn deri. Ligene maatte da dækkes med en Stenhøj. En Søn, Johan, overlevede sin Moder, men blev paa Grund af de barske Klimatforhold sat en Del tilbage i sin Udvikling.

Nu boede de sammen i den hyggelige Præstegaard paa Heden.

Til de nærmeste Omgangsvener hørte Præsten i Nabsognet S. Omme, Vilhelm Birkedal med Hustru.

Af Præstefolkene i S. Felding har Birkedal tegnet følgende Skizze i sin «Livsførelse»:

»Han kom fra Grønlandets Klippebræer
med tunge Sind, men med ærlig Virken
for Herrens Sag og for Hjemlandskirken.

Saa kom han ydmyg og mild til Bonden
paa Jyllands Hede, selv Bondesøn,
og virked stille med Ord og Bøn.
En Dannekvinde ham rakte Haanden
med Sjæl i Øjet og Lys i Aanden.
Hun blev hans Hustru og søde Minde!
Hun blev os andre den tro Veninde.
Ja, »Tante Julle« skal nævnes, hun!
Og skønt vi skiltes saa længe, længe,
end toner for os de Harpestreng,
som hun lod klinge fra Hjærtets Bund.
Et Øje, udløst af Støvets Baand,
en klangfuld Røst og saa varm en Haand.
Hun tog mod Ordet, som giver Fred,
hun favned Danmark i Kærlighed«.

Ogsaa Sognepræsten i Lønborg, Viktor Bloch, var en stadig Gæst i S. Felding.

Dennes Søn blev Kammerat med Østergaards Søn.

Til disse to Drengene samt til Birkedals ældste Søn, Gram, søgte Pastor Kr. Østergaard i Efteraaret 1848 en Huslærer.

Som saadan kom Kold dertil og blev i Østergaards Hus til November 1849. — Hvad Kolds Undervisning af Husets femtenaars Søn og dennes Kammerater angik, da faldt den ud baade til de Unges og Forældrenes Tilfredshed. Ved sin mundtlige Fortælling forstod han under de noget vanskelige Forhold at sprede god Oplysning. Og ved sin sindige, men karakterfaste Optræden vakte han Tillid hos Drengene.

Kolds Undervisning i S. Felding Præstegaard bestod hovedsagelig i Samtale og Fortælling. Udenadslæsningen havde de slet intet at gøre med.

Engang, da Talen faldt paa Jordens Bevægelse om sin Akse, var der en af hans unge Elever, der spurgte: Hvorledes kan det være, at vi ikke kan mærke det? — Kold tog da et Uldgarnsnøgle; — thi undertiden sad han og stoppede sine Strømper, imedens han talte med dem — jog sin Stoppenaal gennem Nøglet og sagde: Lad os nu tænke os, at dette Nøgle er Jorden og lad os saa tænke os, at hér sad en Lus, og Jorden saa bevægede sig saaledes — her drejede han med Nøglet —, saa kan Lusen ikke mærke det mindste til det paa Grund af sin Lidenhed imod Nøglets Størrelse. Saaledes er det og med os i Forhold til Jorden.

Naar han skulde begynde at lære Drengene at regne Brøk, da tog han nogle raa Kartofler, skar dem i forskellige Stykker, hvorefter de saa skulde benævne Størrelserne samt lægge dem sammen og atter trække dem fra, alt som de blev omflyttede.

Til Kolds daglige Dragt i S. Felding Præstegaard hørte foruden Soldateruniformen hvide Uldstrømper i Sivsko. Disse Sko spillede en temmelig betydelig Rolle, ogsaa i Skoletiden. Underneden var de beklædt med Paklærred. Og mange Gange blev der syet et, saa et andet Lag under dem, for at gøre dem holdbare uden derfor at tage det afslidte bort. Dette Par Sivsko, som Kold anskaffede sig her, holdt saaledes mindst et Par Aar.

Ligeledes bar han til daglig en Vest af Atlask. Den blev holdt i Hævd derved, at han stadigt syede paa den, hvilket han ogsaa gjorde i Skoletiden. Den samme Vest havde fulgt Kold fra Smyrna til Danmark. Han fortalte Drengene, at paa denne lange Fodrejse havde han sine Penge, tyrkiske Guldstykker (Pjastre), indsyet i Forstykkerne paa denne Vest, saaledes at hver Mynt var

omgivet forneden i Forstykket med en Stikning. Og naar han manglede Mynten, tog han blot og skar Stikningen op, hvorefter han udtog Mynten.

Denne Atlaskesvest sled Kold op til sidste Stump. ¹

Ved den første Eksamen, som han maatte afholde over sine tre Elever, var, foruden Præsten V. Bloch og et Par andre Præster, Vilhelm Birkedal tilstede. Der forefaldt ved den Lejlighed en lille pudsig Scene. Kold spurgte Johan Østergaard: »Hvor løber Jordans Flod ud?» —

Nu var der i Nabsognet,

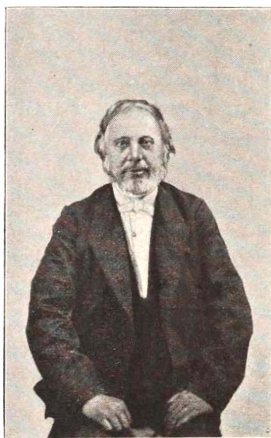
Skjern, en

Præst, som hed Jordan, og som var forfalden.

Han havde stadtigt en Tepotte paa sit Bord,

men der var Punsch i den. Johannes svarede da: Jor-

skulde give Bidrag til hans Stambog, skrev denne følgende Verslinier:

Kristen Østergaard.

dan falder ud i Skjernaen. — Der blev almindelig Latter, og Birkedal sagde: Nu kunde det være nok. Men Præsten Østergaard var nok lidt betuttet derved. ²

Da Johan Østergaard nogle Aar senere ønskede, at Birkedal

»Naar »Jordans Flod« og Præsten i Skjern Du mindes end, da husk paa Din Eksamen, da jeg sad som ærbar Ven, men kunde ej bevare min Værdighed og Ro, mens klare Taarer trilled, i det samme som jeg lo.

Pres aldrig andre Taarer paa Dine Venners Kind og sejl paa »Daabens Jordan« i Himmerige ind.

Din Ven

Vilhelm Birkedal«.

Man holdt meget af Kold i S. Felding Præstegaard. Om ogsaa han af og til kunde have lange Disputer med Præsten og smaa Kontroverser med Husets Frue, satte man dog Pris paa baade at høre hans Fortælling og tage Del med ham i Samtaler om hans Livsmaal.

Det var nemlig her i Præstegaarden paa Heden, at Kolds Livsgerning ret for Alvor begyndte at dages for ham.

Det Liv og den Begejstring, som Aaret 1848 havde bragt med sig,

afsatte en Del Spor. Og da gik det egenlig først op for

Kold, hvorledes Aanden virker i det Store.

Tidligere havde han kun vidst, hvorledes Aanden virkede gennem Ordet dels paa ham og dels fra ham til hans Næste, i

frembringe, nemlig at Følelsen og Begejstringen fra 1848 og den Opvækkelse, som da fandt Sted, skulde vedblive og slaas fast. Han vilde igennem Skolen ved Ordet virke til, at alle danske Folk kunde blive varig begejstrede.

Paa Holmsland havde Kold gennem Grundtvigs Verdenshistorie, som han laante af Pastor Hassenfeldt, begyndt at faa sit aandelige Blik paa Menneskelivet udvidet. I S. Felding, hvor han laante Pastor Østergaards Eksemplar af den samme Verdenshistorie, fortsatte Kold Læs-

Juliane Østergaard, f. Garnæs.

det enkelte.

Men i 1848 fornam han, at alle Folk var bleven beaaandede. Og da var det egenlig, at han først gjorde Bekendtskab med den danske Aand.

Saa fik han ogsaa et tydeligere Begreb om, hvad det var, han egenlig ønskede at

ningen heri, og fattede derved den Plan, at han vilde være Oplyser gennem Skolen. Han syntes, at det kunde ikke forslaa at rejse omkring og holde en Tale hist og en anden her. Han syntes, at det maatte samles til en Helhed; thi ellers var han bange for, at Indtrykket skulde forsvinde.

Da han havde været i Sønderjylland, havde han prøvet, at Begejstringen kunde vækkes hos Folk, naar de læste Ingemanns Romaner. Det forekom ham imidlertid nu, at Folk ogsaa skulde læse Grundtvigs Verdenshistorie. Og det syntes ham, at dette kunde de ikke komme til, uden at de fik den i Skolen.

Disse og beslægtede gærende Tanker fremsatte Kold Gang efter Gang, naar han, iført sin grønne Jægerfrakke, sad i Dagligstuen og, hvad ofte skete, havde med Synaalen i Haand et eller andet Reparationsarbejde for paa et af sine Klædningsstykker, om ikke andet, saa en hullet Strømpe. Baade Præsten og ikke mindre hans Hustru blev stærkt optagne af disse beaandede Tanker og Syner, som saaledes drøftedes, men stadigt med Overlegenhed fra Kolds Side.

Iblandt Præsterne, som besøgte Østergaards, var Præsten i S. Omme, Vilh. Birkedal, den, der i særlig Grad blev optaget af Kold og hans Tanker. Birkedal var jo i Førvejen glad ved den syv Aar yngre Kristen Kold, ogsaa fordi han ved Krigens Udbrud havde faaet en personlig Erfaring om dennes offervillige Fædrelandskærlighed.

Under hvilken Skoleform Kold skulde faa en saadan folkevækkende Indflydelse, stod ham imidlertid endnu ikke ganske klart.

Og da Hylderslev og Kjærup Skolelærerkald i Jandrup Sogn ved Varde paa denne Tid blev vakant, søgte han det. Den unge Morten Eskesen fra Lyne søgte det samme Embede. Vel sagde Stiftamtmanden i Ribe til denne, at han ikke godt kunde kalde ham i den unge Alder, da der var en ældre (Kold), der søgte det. Men M. Eskesen blev dog

kaldet til Embedet. Han fik derved Jens Peter Georg Jensen til Sognepræst. Det var den samme Jensen, som 1834 i Kandidataarene havde begyndt en fri Børneskole paa Kristianshavn for nogle af Grundtvigs Venners Børn, og som 1835 havde givet en Meddelelse i »Nordisk Kirke-tidende« om denne Skoles fri Undervisning.

Sammen med Østergaards fra S. Felding drog Kold nu i Sommeren 1849 paa et tre Dages Besøg hos Pastor J. P. G. Jensen i Janderup Præstegaard.

Ved den Lejlighed kom den ny Lærer, M. Eskesen, sammen med Kold for første Gang. I Præstegaarden gik Samtalen rigtig løs paa Almueskolen af 1814. Seminarist-vigtigheden og Skolemesterstoragtigheden blev set efter i Sømmene. »Skolelærerstanden«, sagde Kold, »finder det saa dejligt at være Gejstlighedens Hale i Steden for, at den skulde være Bondestandens Hoved«. Den unge Eskesen følte sig lidt ilde berørt ved at lytte til denne Tale. Men han fik dog derved et Stød til at længes ud efter Skolegerningen paa fri Mark.

En Eftermiddag gik han og Kold ud til Varde sammen. Kold havde allerede været der med Præstefolkene, som havde haft deres store Morskab af at se, hvor rolig han kunde staa og lade sig overfuse af Postmesteren, der den Dag havde været i Harnisk.

Nu fulgte Eskesen med Kold, som havde en Del Smaaærinder, han skulde have besøgt i Købstaden. Vandringen til Varde fra Janderup den Dag kom til at staa for den unge Morten Eskesen som en af de dejligste Vandringer, han nogensinde havde gjort. Den kom til at ligge for ham i det lifligste Lys.

Det var ikke blot Kolds levende Fortælling om sit Ophold i Smyrna, men endnu mere hans rørende og usminkede Aabenbarelse af sin Ungdoms Hjertesorg, der greb M. Eskesen om Hjærtet. Kold kom derved til at tale om Forholdet mellem Mand og Kvinde og mellem

Aand og Hjærte. Han kom saaledes i Aande, at han talte næsten uafbrudt om dette Æmne hele Vejen. Mærkelig nok tog Kold til Lignelse Forholdet mellem Mælkefisk og Rognfisk. Eskesen var lutter Øre.

Og da han nu mærkede, at Kold var saa klog, at han kunde høre Græsset gro, og, som man siger, kunde gaa ind i Folk med skoede Træsko, saa bad han ham at løse adskillige af hans unge Livsgaader.

»Kan De gøre mig Rede for«, sagde Eskesen, »at somme Tider er alt saa lyst og glædeligt for mig, som om jeg allerede havde fuldendt mit Liv i det klare Himmerig. Og jeg glemmer da rent, at der er andet til i Verden, medens det til andre Tider kan være saa bælgmørkt for mig, som jeg var sat ud i Mørket, saa jeg har saa ondt, saa ondt ved at mindes Herlighederne fra de lyse Timer«.

»Hvor gammel er De?« spurgte Kold. — »Godt 23 Aar«. — »Og jeg er godt 33. Ja, ja, i 10 Aar kan De opleve meget. Bliver Adskillelsen mellem det lyse og det mørke ved at være lige stærk? Jeg mener, om Mørket bliver lige tykt og Lyset lige klart?« Nej, det var netop det, der ængstede Eskesen, at det kom ham for, som det lyse blev mattere og mattere for hver Gang.

»Ja, men varer det lyse da ikke længer for hver Gang?« Jo, der traf Kold det. »Ja«, sagde denne, »saa-dan vil det blive ved at gaa. Lyset vil nok efterhaanden blive stadigere, men saa heller ikke blusse saa stærkt. Som De i de lyseste Timer har det, kan vi Mennesker, som vi er, ikke taale det til Stadighed. Og det er dog, hvad det gælder om, at det kan blive stadigt hos os, saa gaar det nok op til den Klarhed, De har set og følt, naar det var allerklarest for Dem«.

Denne Samtale var Guld værd for den unge Mand.

I Varde lyste Kold efter Snustobak. De var tre Ste-der inde, før han fik noget, som han syntes om. Først var de inde paa Vestergade hos Knud Kristensen.

»Har De Snustobak at sælge her i Jyllands Hovedstad?« spurgte Kold. Bodsvenden saa paa ham, og idet der spillede et Smil om hans Mund, spurgte han Kold: »Hvor er De fra?« — »Jeg er fra Heden«, svarede denne ganske tørt. — Krambodsvenden havde kendelig ondt ved at skjule Latteren, der brød frem i ham. Det var Kolds mærkelige Ejendommelighed, der kildrede ham.

Han bragte nu en ret stor Krukke med Snustobak. »Det gør da ikke Næsen Skade«, spurgte Kold. Og Bodsvenden, der ikke kunde faa Øjnene fra Kold, svarede selvfølgelig Nej. »Man kan vel prøve det uden Penge?« spurgte Kold med et lunt Smil. Jo, det forstod sig. Kold tog det hele med mild Ro, jog sin højre Tommelfinger ned i Krukken og førte, mens han stod og talte med Bodsvenden, Snusen langsomt op til Næsen, snusede saa smaat til det, satte det derpaa i Næsen med et rask Sæt, slog ud med Haanden og rystede Tommelfingeren af.

»Det er skidt«, sagde Kold, idet han rask drejede sig rundt, var ude paa Trappen og nede paa Gaden. Bodsvenden, der nok ikke havde været fri for at fnise lidt og som hele Tiden havde gjort store Øjne, blev noget flov og lang i Ansigtet ved det sidste Optrin af den sære Mand ude fra Heden.

Nu maatte de videre ud i Byen at søge om Snustobak. Forrige Gang var det hos en ægte Vestjyde, de søgte.

Denne Gang var det hos en Jøde. Kold spurgte som sidst, men der var ingen Snustobak. »Hvor er De fra?« lød atter Spørgsmaalet. Og Svaret blev det samme: »Ude fra Heden«. Der var mange Folk i Kramboden. Og de tog Maal af den mærkelige Mand. Kold købte sig da et Par Genstande til Vennegaver i Præstegaarden.

Fra Jøden søgte de ind til en Tysker. Hos ham syntes Kold at være bedst i sit Es.

Samme Tysker havde set bedre Dage, men var kommen paa Knæerne. Om hans Hæderlighed hørte man

ikke de bedste Rygter. Han var jo ogsaa en Tysker. Og det var i de Dage, da Tyskerne hærgede i Landet ikke til Gavn for hans gode Navn og Rygte. Det brød Kold sig imidlertid ikke om. Manden havde ligesaa vel som Kold set sig lidt om i Verden og saa ikke med spidsborgerlige Øjne paa Livets Gang. Ogsaa havde han et Hjærte i Livet, der ikke slog sig til Ro i Øjeblikkets Herlighed. Han havde nok tillige et blødende Hjærtesaar. Vist er det, at Tyskeren og Kold havde meget at tale med hinanden om.

Her fik Kold Snustobak, som han ønskede sig den.

Da de gik ud fra Tyskeren, gav Kold sig til at spørge efter en Haarskærer. Han fik omsider opspurgt, at der var en Skræder, som gav sig af med det Haandværk. Han var ikke hjemme, da de kom. De fik dem da en lille lun Samtale med Konen.

Da Skræderen omsider kom, gik Kold selv først under Saksen. Og Morten Eskesen skønnede da nok, at han maatte ogsaa samme Vej ud, da han trængte haardere til det; ja han skønnede endvidere, at det var egenlig det, Kold vilde. Thi saa meget lærte han i de Dage, at Kold ikke brød sig om Stads, men han holdt nok af, at man plejede sit Legeme til Skikkelighed, og at han havde en meget fin Sans baade for menneskelig og huslig Hygge.³

Dette første Møde, som den unge Morten Eskesen saaledes fik med Kold, indbød til en Fortsættelse. Denne kom med Høstferien 1849.

Læreren i Hodde, Niels Outzen, havde været Eskesens Formand i Embedet og var bleven hans Hjærtensven. Det var ikke mindst Lærer Outzen, der var opsat paa, at de skulde følges ad til Sønder Felding, særlig for at være sammen med Kold, men dog ogsaa fordi der ellers var værd at komme hos de elskelige Præstefolk, Kr. Østergaard og hans Hustru.

De to vestjyske Lærere vandrede til Fods de mange Mile ind over Heden til S. Felding Præstegaard. — —

Sommeren 1849 var en forunderlig glædelig og rigt bevæget Tid, da Sejrslaget blev slaaet ved Frederits den 6te Juli. Haabet om et godt Udfald af Krigen styrkedes derved mægtigt hos danske Mænd og Kvinder. Og Udsigterne til Grøde for det vaagnende Folkeliv var saa lyse.

Da Rygtet kom til S. Felding Præstegaard om 6te Juli Slaget, kunde hverken Kold eller Præsten Østergaard sidde stille hjemme. Med de to ældste Skoledrenge vandrede de til Vejle for at høre Bud om Stadfæstelse paa Sejren.

Paa denne Rejse kom Kold ind til Skolelærer Smith i Vindelev. Denne Mand havde i Fyrrerne oprettet en Privatskole nærmest for de stærke Jyders Børn.

Smith var selv Seminarist. Han tilhørte helt den pietistiske Retning, som havde sit Midtpunkt der paa Egnen i Øster Snede med tilstødende Sogne. Han var et ret opvakt og livligt Hoved, ærlig og oprigtig, men med en snæver Synskreds.

Smiths Privatskole i Vindelev hængte sammen med en Genfødelse af det gammelpietistiske Liv, som fandt Sted der paa Egnen i Fyrrerne. Bevæggrunden var fra Begyndelsen af helt og holdent af gudelig Art, idet en Del Familier af »gammeltroende« ikke vilde finde sig i at lade deres Børn gaa i Statsskolen med Balles Lærebog, evangelisk kristelig Salmebog og andre »ugudelige Læsebøger«.

I Førstningen var det kun »troende Folks« Børn, som søgte Skolen. Men da Folk i det hele ikke var tilfredse med Statsskolens Lærer, og det viste sig, at Børnene i Smiths Skole lærte det, de læste, godt, d. v. s. kunde deres Bøger og andet, blev Skolen en Tid en stor Skole, idet den fik Tilgang ogsaa fra andre Familier end de »troende«.

Hovedundervisningen var Religion. Der undervistes

efter Pontoppidans Forklaring og en Bibelhistorie samt Luthers Katekismus i den gamle Udgave. Men Lærer Smith holdt strængt paa, at hvert Ord i Forklaringen skulde læres. Og han kunde tale rigtig smukt og helt hjærteligt om »vor Frelser« med Børnene, som var i alle Aldre, ogsaa over Konfirmationsalderen. ⁴

Det var nok Smiths mundtlige Foredrag og den ellers saa ukendte Frihed i Skoleordningen, der tiltalte Kold og gav ham Stødet til nu at forsøge paa selv at begynde en fri og selvstændig Skolegerning.

Da Lærerne N. Outzen og M. Eskesen kom paa deres Besøg i Høstferien til S. Felding Præstegaard, traf de da ogsaa Kristen Kold fuldt optaget af at faa sine Skoletanker realiserede.

Han var i denne Anledning allerede kommen i Forbindelse med Vilhelm Birkedal, der i Foraaret 1849 flyttede over til Fynboerne som Sognepræst i Ryslinge og derovre havde begyndt at slaa stærkt an med sin kristeligt vækkende Forkyndelse.

Kold var i den Høst bleven særlig kraftig i Aanden. Slaget ved Frederits havde givet ham Vind i Sejlene. Og han modnedes nu til at tage fat der, hvor han skulde.

Kolds Ord beherskede hele Samtalen. Præstefolkene i S. Felding følte sig slet ikke krænkede herover.

Efter Middagsbordet sad Kold i sin Soldaterfrakke paa en Forhøjning henne i Stuens ene Hjørne ved Siden af en Dør, længst borte fra Vinduerne og fra Sofaen, hvor de to Gæster var placerede. Præsten selv sad paa en Stol og lænede sig op til Sofaen. Præstekonen sad ligeledes paa en Stol for Enden af Bordet, beskæftiget med sin kvindelige Syssel.

Kold havde taget L. Hagens historiske Salmer og Rim frem og oplæste nu deraf Sangen: «De Levendes Land». Det er dette Digt, af hvilket senere Salmen: »O Kristelighed« er taget.

Medens han sad og læste om Vidunderlandet, havde den lyttende Husmoder af og til en hjærtelig og livsglad Udtalelse at bære frem. Heller ikke Kold lod det blive ved at læse, skønt han læste dygtigt, men han tilføjede nu og da noget til Opklaring af det dybe Billedsprog.

Udenfor var det dejligt Solskinsvejr. Men for den unge Morten Eskesens Øjne skinnede Solen den Dag dog klarest henne fra Stuens nordøstlige Hjørne, hvor Kristen Kold sad. Ved dette Sollys højnedes Stuen, »saa der stod et Smil som Kongedatterens Smil til hendes lykkelige Bejler«. ⁵

Under dette Besøg maatte Eskesen synge Kæmpeviser for Kold. Baarne frem i de hjærtelige bløde Moltoner, der var Sangeren ejendommelig, tiltalte de gamle Sange Kold. Den Kæmpevise, som han særligt bad Eskesen om at synge i de Dage, var: »Hr. Bonde, han bor sig ude ved Aa«. Det er Visen om Hr. Vismær, der fristes af Elvefruen til at glemme, hvad han først havde vidnet om:

»I Danmark er jeg født og baaren,
og der er alle mine Klæder skaaren,
og der har jeg fundet min Fæstemø,
med hende vil jeg baade leve og dø«.

Det blev Kristen Kolds Livssang paa den Tid. Men Kæmpevisen manede ham jo ogsaa til helt at give sig hen i et Arbejde, hvis Maal skulde være at hjælpe saa mange danske Børn og Ungersvende som muligt til at fries fra den Elvefrues Spil, der vilde hindre dem i ret at føle sig hjemme i Danmark. ⁶

Denne Vise, »Hr. Bonde, han bor sig ude ved Aa« var kun et Aarstid i Forvejen bleven udgivet af N. F. S. Grundtvig i hans »Danske Kæmpeviser til Skolebrug« (1847).

Da N. Outzen og M. Eskesen atter drog hjemad, fulgte Kold dem et stort Stykke henad den lange Hede-

vej. Idet de sagde hinanden Farvel, kom Eskesen til at tænke paa Grundtvigs Vers efter Pindar, og han fremsagde:

»Af gammel Vin og Blomster ny
Guldbægeret faar Ros og Ry«.

Denne Tale skulde dunkelt pege paa Kolds Fremtidsvirksomhed i de Unges Kreds.

I Begyndelsen af August 1849 naaede Kristen Kold at skride til Handling med sin Skolesag.

Vilh. Birkedal har i sine »Personlige Oplevelser« udtalt, at han havde gjort saa tilstrækkeligt Bekendtskab med Kold og denne ejendommelige Mands Dygtighed og særlige Gave som Lærer, at han formaade ham til i Efteraaret 1849, da han var bleven forflyttet til Ryslinge, at blive Huslærer hos dem, men tillige under det Vilkaar, Kold stillede, at maatte søge i Ryslinge Præstegaard at prøve paa at samle den konfirmerede Ungdom om sig til en begyndende Højskoleundervisning.⁷

Medens Underhandlingerne mellem Præsten V. Birkedal og Seminarist K. Kold stod paa, var der imidlertid blandt en lille Kreds af Grundtvigs Venner i Hovedstaden blevet et Røre om den samme Højskolesag.

Grundtvig havde i December 1848 paa Rigsdagen forespurgt om, hvad det blev til med Indfrielsen af den lovede Højskole i Sorø. Og han havde derpaa faaet det tydelige Svar, at den Sag var stillet i Bero.

Da Grundtvigs Haab om Oprettelsen af en stor nordisk Højskole i Sorø saaledes foreløbig glippede, og da det store Spring var gjort fra Enevældet til den almindelige Valgret, stiftedes i København en Forening med Formaal at drøfte, hvad der burde gøres for almindelig Oplysning. Denne var jo nu mere end før nødvendig, naar Friheden ikke skulde blive misbrugt og tabt igen. Hovedmanden i

Foreningen var naturligvis Grundtvig. Men i Forhandlingerne deltog tillige Professor Chr. Flor, Professor Niels Mathias Petersen, Algreen, theologisk Kandidat Laurits Thura o. f. De fleste af Grundtvigs unge Venner blandt de Studerende var kun Tilhørere og Spørgere.

Udbyttet blev da, at man nødvendigvis maatte have fat paa den voksne Ungdom.

Hvorledes der skulde undervises er kortelig udtrykt i de Ord: »Den har aldrig levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær«. — Grundtvig udtalte i disse Møder mange lyse Tanker, som dengang forekom hans Venner ganske ny, men som siden ere groede saadan, at de nu forekomme en ganske selvfølgelige. Livet har lært os danske at sande dem. Hele den nu blomstrende grundtvigske Højskole laa gemt i disse Tanker som gode, sunde Frøkorn.

Saa galdt det kun om at finde den rette Mand til at begynde. Og dertil anbefalede Algreen Kristen Kold.⁷

Kolds tidligere Seminarielærer, P. K. Algreen, der nu i sin fremrykkede Alder laa i Hovedstaden for at forberede sig til theologisk Attetats, stod nemlig paa den Tid i Spidsen for en Kreds af unge grundtvigske Studenter og Kandidater.

Kold skyldte Algreen ikke saa lidt af sin første Ungdomstids aandelige Udvikling. Nu havde de en halv Snes Aar levet langt fra hinanden. Men Algreen havde ikke glemt Kristen Kold. Der var noget af en faderlig Følelse hos ham overfor sin tidligere Discipel.

Som en Frugt af Mødet i København mellem Grundtvigs Venner maa bl. a. følgende Brev betragtes:

»Kbhvn., Regensen, d. 27. August 1849.

Du kan nok vide. min kære gode Kold, at jeg ofte har tænkt paa dig, baade før og siden du kom hjem, og at jeg flittig har forespurgt mig om dig, hvor og naar der-

til var Lejlighed. Og ligesaa let begriber du, hvor tit og inderlig jeg har ønsket at komme til at tale med dig om gammelt og nyt, og derved faa en Forestilling om, hvorledes du har udviklet dig i de mange Aar og under de særegne Omstændigheder. Thi at du i Grunden er den samme gamle, den grundærlige Kold med levende Følelse for Guds Rige og for vort gamle Danmark, derom tvivlede jeg ingensinde.

Men Ønsket om at se dig og tale med dig har aldrig været saa levende som nu. Og det deles af flere.

Dermed er det gaaet saaledes til.

Vi er en halv Snes Stykker, som samles ugenlig mest om gamle Grundtvig for at tale ved om, hvad der burde eller kunde eller skulde gøres for at oplive Danskheden, der dog Gud ske Lov kun slumrede hos Folket og for at fremme en ægte dansk folkelig Oplysning, hvortil Trangen bliver større Dag for Dag.

Ved vort sidste Møde blev der oplæst et Brev fra Birkedal om den Sag. Og deri omtalte han ogsaa dig. Vel kunde jeg ikke bare mig for at smile over hans Skildring af dig som en Art Heksemester i den ædle Kunst at lære Børn — at regne og af selve Kunstens Ypperlighed og Fortrinlighed til at uddanne Forstanden, ja udvikle Karakteren. Men jeg blev underlig glad ved at høre noget om dig. Og det stod straks klart for mig, at du netop er Manden, der kan være os til stor Hjælp baade med Raad og Daad, især med det sidste, som vi ogsaa trænge aller haardest til.

Da jeg nu ytrede det, fik jeg straks stort Medhold af Pastor Müller fra Ranum, som er her i denne Tid. Og Enden derpaa blev, at det blev mig paalagt uopholdeligen at skrive dig til og bede dig fra os alle — som du kender dels personlig, dels af Navn — ja besværge dig i Danskhedens Navn, at du vil komme over til os saasnart som muligt.

At udvikle for dig, hvad du skal herovre, vilde blive for vidtløftigt og umuligt for mig, der ikke fører nogen rask Pen. Jeg tænker ogsaa, du næsten kan føle det paa dig selv, saa jeg vil kun gentage, hvad jeg allerede har skrevet: vi trænge til en Mand, som, udsprungen af Folkets Midte, hører ganske anderledes hjemme iblandt det end vi — med Skam at tale om — som kender det danske Folk og har Hjærte for det, som ikke blot kan tale med det, men tiltale det.

Vi trænger til din Bistand med Raad og Daad, for at vi ikke altfor længe eller endog bestandig skal blive siddende og snakke om, at der skal gøres noget og hvad der skal gøres, hvis ikke vort Haab paa tysk Maner skal blive til en luftig Drøm, Haabet om et nyt, naturligt, kraftigt og ædelt Folkeliv i Danmark.

Gør os nu den Glæde, kære Kold, at komme, saa snart det er dig muligt. Har du selv Penge, ved jeg, du er den Mand's Søn, som ikke bryder sig om at bruge dem, hvor der er Haab om at kunne gøre Nytte dermed. Men har du ingen, er vi ogsaa villige til at betale din Hen- og Hjemrejse. Men Hjemrejsen er det ikke værd, Du for det første tager nogen Bestemmelse om.

Jeg har det Haab, at du ganske forstaar mig, at vore Tanker mødes, at du kommer, før jeg tænker derpaa. Kommer du ikke meget snart, saa maa du endelig skrive mig et Par Ord til, ogsaa for at jeg kan godtgøre for vore Venner, at ingen Forsømmelse er sket fra min Side.

Hils venligst den kære Østergaard og hans Kone fra din oprigtig hengivne Ven

P. K. Algreen«.

Paa dette Brev gav Kristen Kold følgende Svar:

»Sønder Felding, 4. September 1849.

Dit Brev, kære Algreen, af 27. August modtog jeg den 1. September og som du ser skynder mig at besvare. Alt-

saa, saaledes mødes vi igen, et skønt Møde for at række hinanden Haand til en Forening til gamle Danmarks Genfødselse. Herren velsigne enhver Bestræbelse i den Retning!

Meget gerne vilde jeg gøre en Rejse til København, og heller ikke fattes mig Penge dertil. Men Tid har jeg næsten ikke, da jeg saavidt er kommen Eder i Forkøbet, at jeg véd, hvad jeg skal gøre, og er netop i fuld Virksomhed; thi enhver Dag er kostbar.

For en Maaned siden skrev jeg nemlig følgende Brev til Birkedal:

„Kære Pastor Birkedal! Nogle Dage efter Slaget ved Frederits gjorde Pastor Østergaard, de to store Drengene (Pastor Østergaards og Pastor Blochs) og jeg en Rejse til Vejle for at indhente Efterretning om den for os saa glædelige Sejr, paa hvilken Fart jeg besøgte Skolelærer Smith i Vindelev og saa hans Skole, hvilken jeg fandt vakker, men dog langt fra, hvad den burde være. Han opmuntrede mig til at istandsætte noget lignende med saa overbevisende Grunde, at jeg siden ikke har tænkt paa andet. Og er det Resultatet af denne Tænken, jeg herved giver mig den Frihed at meddele Dem.

Min Plan er da kortelig denne, at jeg vil være Huslærer hos Dem i Vinter med 25 Rdl. Løn og Kost, at De forskaffer mig i det mindste 5 Elever, Bøndersønner fra andre Sogne i Fyn, for dermed straks at begynde en Højskole, efter fattig Lejlighed.

Disse 5 Elever burde da være i Konfirmationsalderen eller der henimod og af Forældre, der ville sætte Pris paa at faa deres Børn konfirmerede hos Dem. Disse vilde jeg da undervise i Vinter for 10 Rdl. Stykket, saaledes at Deres Børn deltog i Undervisningen i de Dele, der for dem kunde være passende, og maatte da Forældrene besørge dem i Kost og Pleje i Byen hos Beboerne.

Skulde det nu vise sig at være Guds Vilje og Tidens Tarv at anlægge en Skole, der har til Hensigt at samle,

levendegøre og gøre frugtbringende de Kundskaber, Almueskolen meddeler, samt at bibringe en Smule højere Dannelse, vilde jeg nok i Ryslinge anlægge en saadan, og endskønt man ikke kan lægge nogen Plan, da alle nøjere Bestemmelser maa udvikle sig i Tiden, har jeg dog dannet mig et Billede af det hele og navnlig med Hensyn til Udførelsen.

Hovedspørgsmaalet bliver da, om man kan vente saa megen Deltagelse hos Bønderne for Sagen, som er nødvendig. Og Svaret beror igen paa, hvor kostbart det vil blive.

Min Plan er da at købe et Sted, hvorpaa der kan holdes 3 à 4 Køer, som vil koste omtrent 2000 Rdl., hvilken Sum jeg tænker at laane hos Knudsen i Faarballum. Dertil mener jeg, at de rige fynske Bønder, som maatte interessere sig for Sagen, maatte sammenskyde en Kapital paa 500 Rdbl., som lagt til min egen ihænde havende Formue 500 Rdbl. udgør 1000 til Besætning. Alt dette tilsammen bør gives Knudsen i Pant.

Med Hensyn til Skolens indre Væsen, tænker jeg, at Eleverne bør være blot om Vinteren, da denne Tid er her i Norden fornemmelig anvist os til Menneskeaaendens Udvikling. Den ene Del af Eleverne vil da blive konfirmerede og nyde Pastor Birkedals mageløse Konfirmationsundervisning. Og jeg vil da fortælle dem Bibelhistorie, Danmarkshistorie samt vejlede dem til at forstaa og bruge det i Skolen lærte, som de i Almindelighed have lært mekanisk.

Da nu tvende Vintre ere at anse som tilstrækkelige, vil den anden Del blive fortalt Verdenshistorie efter Grundtvigs Haandbog, hvilken jeg har brugt i Aar at fortælle mine Elever efter og funden overordenlig skikket til at meddele en Anskuelse af Menneskeslægtens Levnetsløb, uden hvilken den enkelte ikke kan forstaa sit eget, som er et Led i den store Kæde.

Kan jeg nu erholde 10 Elever aarlig, saa der bestandig er 20, da tror jeg. at Omkostningerne vilde blive 10 Rdbl. hver Vinter for Undervisning og 20 Rdbl. eller maaske lidt mere for Kost og Pleje, saa Udgifterne for et Barn vil beløbe sig til mellem 60 og 80 Rdbl. for begge Vintre.

De Folk, hvis Børn jeg nærmest har tænkt paa, er naturligvis de opvakte og navnlig de mere oplyste iblandt dem, f. Eks. Poul Rasmussen i Sanderum, dels fordi disse Folk nærmest skulle gøre noget for deres Børn, dels fordi Børnene medbringe fra saadanne Huse Begreb om et Slags Liv og derfor lettere modtager Livet ogsaa i andre Retninger.

Som en Følge heraf er Ryslinge det mest passende Sted, da saa mange samles hos Dem, og De staar i Forbindelse med dem over hele Landet, ligesom ogsaa Deres Autoritet iblandt dem er betydelig.

Jeg anbefaler Dem da, kære Pastor Birkedal, mit Forslag til nærmere Overvejelse med det Ønske, at De maa kunne gaa ind paa Sagen; thi jeg tror dog, at den er et Forsøg værd.

En saadan Virksomhed er nemlig efter mit Hoved, og jeg føler mig ganske overbevist om ogsaa afpasset efter mine Evner, saa naar der virkelig føles Trang til højere Bondeskoler i Folket, og Vorherre naadig vil skænke den Lykke og Bestand, som ethvert Foretagende kræver, saa er jeg sikker paa, at Skolen vil faa Fremgang, ligesom Bondens Oplysning ligger mig saa meget paa Hjærte og er Gud en saa velbehagelig Sag, at jeg tør ikke tvivle paa at forblive i Besiddelse af den Kraft og Udholdenhed, der udfordres til at føre Sagen til et heldigt Resultat«. — —

Saa vidt Brevet til Birkedal og Skoleplanen. En otte Dage efter fik jeg Brev fra ham, at han gerne gik ind paa Forslaget, og lovede sig omend et langsomt, saa dog heldigt Udfald.

Imidlertid fik jeg den 6. August Brev fra Pastor Hass, at et Skolelærerembede i Hou, Hals Pastorat, var ledigt. Og efter at have tvistet contra tvistet pro kom vi til det Resultat, at jeg burde søge, for paa denne Maade at se, om Skolen i Fyn var med Guds Vilje eller ikke. Ansøgningen blev afsendt, men nu kom Birkedal hertil og mente, det var Synd at opgive Planen, da den havde tiltalt alle, hvem han havde meddelt den. Og Enden herpaa blev, at jeg skrev til Hass, at han skulde holde Ansøgningen tilbage. Nu blev da Bestemmelsen taget at rejse til Fyn til 1. November, Og Pastor Østergaard sender sin Søn med, ligesom ogsaa Pastor Bloch har det samme i Sinde.

Saaledes stod da Sagerne, da jeg fik dit Brev. Og saaledes staa de endnu. Men da det ikke er ganske klart for mig, hvorledes I have tænkt at udføre, hvad jeg er ganske enig om bør gøres, har slet ingen Begreb om, hvad Midler I have i Hænde, om I tænke ved Regeringens Hjælp og gennem den at naa Maalet eller ved privat Understøttelse, eller om Sagen skal arbejde sig selv frem; da jeg ikke véd noget af dette, kan jeg naturligvis ikke bestemme, om min Nærværelse kan være af nogen Nytte eller ikke. Og kan den ikke det, da var det ikke værdt at spilde den kostbare Tid. Thi jeg har travlt dels med at undervise mine Elever, dels med at forberede mig til Skolen i Fyn.

Jeg fortæller nemlig Grundtvigs Historie og har nu sat mig godt ind i den gamle Historie og skal nu begynde paa Middelalderens, som jeg frygter er endnu vanskeligere. Thi du maa vide, at jeg er ganske gaaet ind paa Grundtvigs historiske Anskuelse af Menneskelivet, hvortil mit Bekendtskab med saa mange fremmede Folk, Græker, Tyrker, Englænder og Tysker har hjulpet mig betydelig.

I Fyn, hvor jeg faar saa mange Elever og maa sætte mig i Forbindelse med mange Folk for at holde Skolen i

Gang — hverve Elever — kan jeg ikke faa saa megen Tid tilovers som her.

Have I ingen andre Pengekilder at henvise til end at Sagen maa hjælpe sig selv op og arbejde sig frem med sin egen Kraft, da er vist intet andet at gøre end, hvad jeg allerede staar i Begreb med. Og min Rejse til København vilde da være Tidsspilde og unyttig Udgift.

Hvad Undervisningsteorien angaar, da har jeg den fra Grundtvig og er saaledes enig med Eder alle. Og Praksis vil udvise sig selv. Den læres bedst i Livet.

En anden Sag er, om I have private Midler til Eders Raadighed; thi med Regeringen er vist ingen Udkomme. Tørvetrillerne ere for mange, og deres lader sig matematisk bevise. Med lidt Hjælp kan Sagen bringes igang.

Jeg ser da ikke andet, end at man bør anlægge saadanne Skoler som den paatænkte hos de andre Præster, som have Interesse for Sagen, f. Eks. P. Fenger, den unge Rørdam o. s. v., som have Indsigt i Sagen og Lyst og Udholdenhed til at udføre den. Jeg kender en Del af Müllers Seminarister, der have baade Lyst og Duelighed til en friere Virksomhed.

Synes du og de andre nu, at det efter disse Oplysninger alligevel kan være ønskelig, at jeg gør en Rejse til København, da skriv mig til straks, og omendskønt jeg godt selv kan betale Rejsen, saa jeg dog ligesaa gerne, at Selskabet gjorde det. Men jeg tænker, at Selskabet ikke vil mig andet end have mig til at anlægge en saadan Skole. Forresten vilde det være mig en Fornøjelse engang imellem at se Brev fra dig om disse Sager, og hvad Selskabet tænker paa. Maaske det vilde være mig behjælpelig med min paatænkte Skole enten ved at laane mig Penge at begynde med eller sende mig Elever, nogen af de dygtigste, de Herrer Præster finde i deres Skoler, som da kunde fungere som Huslærere hos Bønder eller i Biskoler, da jeg haaber til Gud, at jeg kan baade

vække Liv hos dem og meddele dem saa megen Forstand paa det, at de kunne under Vejledning af en dygtig Præst gaa videre. Jeg ser imidlertid ikke, hvorfor man ikke lige saa godt kunde anvende lidt paa denne Sag, hvis Nytte man ser for sine Øjne, som paa Missionsvæsnet i fremmede Lande, hvorpaa man har anvendt saa meget.

Mon man ikke sætter Rødding Højskole istand igen? Kan Pastor Müller i Ranum ikke erholde Understøttelse til at holde en Kapellan, at han kan blive, hvor han er? De 2 eneste Læreanstalter, som have vist, de kunne meddele Liv. —

Skriv mig nu til saasnt muligt. Og undskyld min slette Stil. Jeg har ikke været godt oplagt i disse Dage, da jeg har lidt Forkølelse.

K. Kold.«

Fire Dage efter skrev Kold følgende Brev til Sognepræsten i Lønborg:

»Sønder Felding, den 8. September 1849.

Kære Pastor Bloch!

Deres Brev af 3. dennes giver jeg mig den Frihed herved at besvare og takker Dem for Deres Velvilje imod mig, da jeg sidst besøgte Dem. . . . .

Angaaende Deres Anmodning til mig at tage saa virksom Del i Missionsmødet, da har Pastor Østergaard opfyldt sin Skyldighed i denne Henseende, men jeg hverken kan eller vil opfylde min. Og hvorfor? Jeg tør ikke. Enten det er en overdreven Ydmyghed eller Stolthed, at jeg frygter, det ikke bliver godt nok, kan jeg ikke engang selv afgøre. Nok, der er noget i mig, der forhindrer mig fra at fremstille mig for en Forsamling, som jeg ikke kender, og tage Ordet. . . . .

Jeg ved, at De havde i Sinde at sende Agathon med til Fyn, dersom Birkedals havde villet modtage ham i

Huset, men at Deres Bestemmelse af den Grund er forandret derhen, at De nu søger en Huslærer. Endskønt jeg vel ser min Indblanding i denne Sag — disse Linjer — kunde tænkes at være udsprungne af Egennytte, tør jeg dog ikke undlade at meddele Dem følgende Oplysninger for at sætte Dem i Stand til at handle med fuldkommen Frihed.

Sagen er nemlig efter min Opfattelse den, at De frygtede for at overlade Agathon til fremmede Folk uden den nødvendige Opsigt. Og ved første Øjekast synes denne Grund at have megen Vægt. Derom have Forhandlinger drejet sig her iblandt os og har naaet følgende Resultat.

Dersom Agathon følger med til Fyn, skal han og Johan indkvarteres hos en Bonde saaledes, at de fire Gange om Dagen gaar hen at spise og forresten slet intet videre have med dem at gøre. I Skolen er et Soveværelse, hvor vi alle skal være tilsammen, Gram*) indbefattet, og naar jeg er hos Birkedals om Aftenen, følger de med. To Aftener om Ugen holder jeg danske Samfund med mine Elever og saa mange af Sognet, som har Lyst at komme. Og da ere de der. Vask, saavel min egen som deres, ville vi besørge i Byen, og enhver maa iøvrigt passe sit eget Tøj. Birkedals Pige har da kun at gøre rent i Værelserne hver Morgen.

Desforuden vil jeg oprigtigt tilstaa, at gerne vilde jeg beholdt Agathon i Vinter, da han senest har faaet mere Liv og Interesse for Sagerne. Og jeg haaber til Gud, at han har godt af min Omgang, hvilket ligger i den Kendsgerning, at han aldrig har gjort mig imod, og dog, saa vidt jeg kan forstaa, ikke er under nogen trykkende Tvang.

Forleden gjorde jeg en Rejse med dem til Ringkøbing, hvor vi paa Vejen var inde hos Christian J., hvor han og jeg talte om Folkeoplysning, national Interesse, Fædrelands-

---

*) Gram, en Søn af Præsten Vilhelm Birkedal.

kærlighed o. s. v. Under Samtalen saa jeg dem begge høre efter med den største Opmærksomhed. Og da vi kom udenfor, var de ganske begejstrede over, at de havde forstaaet hele Samtalen og haft den mest levende Interesse for den. —

Det er altsaa først nu, at Agathon begynder at forstaa mig ganske, hvilket fremlyser af mangfoldige Bemærkninger.

Nok engang vil jeg til Slutning bede Dem, kære Pastor Bloch, at optage min hele Skrivelse i bedste Mening. Altid er jeg noget bange for skriftlige Ytringer; det dumme Papir kan ikke meddele oplysende Bemærkninger.

De og kære Familie være da kærligt hilset fra os alle.

Deres hengivne

C. Kold.«

En halv Snes Dage herefter modtog Kold et Brev fra Ludvig Kristian Müller, der i Foraaret 1848 var flyttet med sit Seminarium fra Snedsted til Ranum ved Løgstør, hvor han tillige var bleven Sognepræst i Bjørnsholm og Malle.

Han skrev:

»Kære Kold!

Jeg har hørt, at De har i Sinde at oprette en Skole i Fyn. Det er et godt Forsæt. Gud give Lykke!

Men jeg har ogsaa hørt, at De har i Sinde slet ingen Bøger at bruge. Er dette sandt, hvorpaa jeg dog tvivler, saa vil jeg bede Dem betænke, om De ikke derved berøver Deres Disciple et vigtigt Hjælpemiddel.

Vorherre har dog selv sørget for, at der blev skrevet en Bog til Gavn for hans Menighed. Hvorfor maa den ikke læses? Som gammel Historielærer kan jeg forsikre Dem, at hvor herlig end den mundtlige Fortælling er til at vække og fremkalde Lyst, er dog Bogen nødvendig til

at minde om, hvad der er fortalt og repetere efter. Det kan dog umuligt være Deres Hensigt at gøre Deres Disciple til Deres Slaver ved at forbyde dem at lære noget ved Hjælp af andet end Dem selv. Og De véd ligesaa godt som jeg, at det er en vigtig Sag i vore Dage at lære Folk at bruge Bøger ret, da kun de raaeste undlade at deles at bruge dem.

Nu haaber jeg, at De siger ved Dem selv, naar De har læst dette: hvad er dog det for noget Sludder! Müller kan jo dog begribe, at jeg ikke er bange for at bruge Bøger ret, fordi de fleste andre bruge dem galt, og at jeg ikke er dum nok at lade mig forføre til at kaste Bøgerne bort af de Dødbidere, der har glemt at bruge deres Mund. Det var jo ligesaa galt, som en Bonde vilde lade være at pløje, fordi hans Nabo aldrig harvede. —

Men De kunde dog have ladet Dem forføre af Lyst til at træde op paa en ganske original Maade. Umuligt var det ikke. Og saa mente jeg, det kunde jo aldrig skade at sende Dem disse Linier. I al Fald har jeg nu gjort mit, og det er mit værste Misgreb intet at gøre.

Lev vel!

Deres

L. Müller.«

Ranum, 18. September 1849.

E. Skr. Tak for Deres Brev, men naar De skriver en anden Gang, lad mig saa være fri for Regning; thi jeg forstod ikke et eneste Ord af, hvad der stod derom, og ved ligesaa lidt, om de Godtfolk, hvis taabelige Fremgangsmaade De vilde blotte, bar sig klogt eller dumt ad, som De formodenlig ved, om — — — — — hvor dumt den Lærer bærer sig ad, som blander *status emphaticus* af et Hunkønsord og *nom. helmanticum* med *stat. abs.* af et Hankønsord og *nom. radicale*. De forstaar mig nok? Tænk Dem, hvor ubarmhjærtigt, om jeg fyldte Dem to Sider med sligt Tøjeri, netop som De gjorde ved

mig; hvad Pokker forstaar jeg mig paa at multiplicere Brøker eller hvad halvanden Gang halvanden er! Man kan jo blive gal af at tænke paa sligt.

Jeg skal hilse fra min Kone. Lad os saa høre, hvorledes det gaar med Skolen«.

Det var travle Efteraarsdage for Kold, hvor Raad og Formaninger, Opmuntringer og Tilskyndelser fra de forskellige mødte ham Slag i Slag hver paa sin ejendommelige Vis.

Fra Algreen i København hørte han imidlertid først atter tre Maaneder efter, at han havde sendt ham sit Svar.

I Mellemtiden traf Kold da fast Aftale med Birkedal om at tage fat til den første November i hans Hus og der begynde den fri danske Skolegerning om end i det smaa, saa dog i det virkelige og paa det jævne.

Som Kold havde brugt Grundtvigs Verdenshistorie ved Undervisningen med Drengene i S. Felding Præstegaard, saaledes vilde han og bruge særligt denne Bog ved Undervisningen i Ryslinge Præstegaard. Han skrev derfor til sin unge Ven, Poulsen-Dal, der havde købt et Eksemplar af Verdenshistorien, for at laane dette med til Fyn.

Iøvrigt forholdt det sig med Kolds Højskoleplan, som han havde skrevet til Algreen, at hvad Undervisningsteorien angik, da havde han den fra Grundtvig: »Men Praksis vil udvise sig selv. Den læres bedst i Livet«.

Til Lykke for Kristen Kold selv og for den danske Folkehøjskole, hvis store uforglemmelige Banebryder han nu skulde blive, var han i ingen som helst Maade nogen doktrinær Skolemand. Han var tværtimod som faa i sin Samtid fuldt ud opdraget i Livets Skole.

Og under denne Skolegang havde han, den 33-aarige Mand, allerede høstet en rig Erfaring og et dybt Indblik i Menneskelivet med dets mange Forhold.

Det var i visse Maader en haard Skolegang, Kold

havde gennemgaaet. Meget havde han under sine »Vandreaar« døjet, navnlig fra Statsmyndighedernes Side. Statspræsterne og Statslærerne saa han derfor gennemgaaende paa med skarpe, kritiske Øjne, ofte med altfor skarpe.

Men ogsaa fordi han havde fundet sig selv og sin Livsopgave med den ny Tid som en Folketid — og navnlig som den danske Bondes Tid, derfor stod han skarpt iagttagende paa Vagt overfor Folkets gamle Lærere og Oplysere. Heri havde han noget af sin Styrke, sin Begrænsning og sin Svaghed.

Da Kristen Kold drog fra den jyske Hede over til de frugtbare fynske Sletter, var det ikke for udelukkende at blive Fynboernes Opdrager. Han havde navnlig hele den danske Bondestands Ungdom for Øje.

Men denne Ungdom var i Oplysning gennemgaaende langt tilbage.

Med Sandheds Bælte spændt om sine Lænder, nærrede Kold et levende Haab om at kunne frigøre og oplyse de bedste særligt iblandt den danske Bondes Ungdom, saaledes at de kunde bidrage deres til, at Danmarks Fremtid kunde blive lys og god. Bag hans stærke, undertiden haarde og skarpe Sandheds Vidnesbyrd laa der nemlig en mægtig Tro til det bedstes Sejr i Menneskelivet og et varmt Hjærtelag for det tilsidesatte, det fortrykte og nedbøjede paa Jorden.

Da Kristen Kold den 1. November 1849 tog til Fyn for at begynde Højskole, havde Rødding Højskole i Sønderjylland allerede virket i halvfjerde Aar.

I Uldum i Vejle Amt var der under den bekendte Lægprædikant, Skolelærer Rasmus Sørensen, i Vinteren 1848—49 nok gjort et Forsøg paa en Slags Højskole. Men dette Forsøg faldt saa smaat ud, at det knap er en Omtale værd.

Derimod havde Rødding Højskole i de halvfjerde Aar, den havde virket, fra 1844 til Marts 1848, undervist hun-

drede Elever, for største Delen Bøndersønner fra Sønderjylland.⁸

Ved Professor Chr. Flors offervillige og kloge Styrelse var Højskolevirksomheden her begyndt at arbejde sig op. Og ved Forstanderen Frederik Helwegs dygtige historiske Undervisning havde Rødding Højskole allerede begyndt at bære enkelte gode Frugter.

De Forventninger, en Del af Lederne for Rødding Højskole havde knyttet til den, var langt fra bleven skuffede, men snarere overtrufne. Og navnlig »den slesvigske Forening« tænkte, trods alle Omkostninger, paa at anlægge i det mindste én lignende Skole til for Mellem-Slesvig.

Imidlertid deltes de lyse Forventninger om Rødding Højskole ikke helt ud af alle Højskolesagens Venner i Sønderjylland. Navnlig »Vesterboerne« stod en Del tvivlsomme i saa Henseende.

Dette gav sig særligt Udtryk gennem deres Fører, Knud Knudsen, i Faarballum, der havde været en af de virksomste ved Skolens Oprettelse, og som baade i økonomisk og aandelig Henseende maatte nævnes i første Række blandt Skolens Støtter.⁹

Bl. a. skrev Knud Knudsen til sin Broder Jens Lassen Knudsen i 1846: »Paa Højskolen i Rødding lader det til at gaa ret godt, og Elever er der nok af; thi der er rigelig 40 Stykker.

Om ellers ikke de Fyre, der er som Elever paa Højskolen, bliver altfor opblæste og indbildske af den Smule Kundskab, de samle der, da haaber jeg, der nok skal blive enkelte, der som Mænd vil kunne tale Fædrelandets Sag og modarbejde Slesvigholstenernes Planer og Kæltringestreger.

»Den slesvigske Forening« gør jeg ikke meget Regning paa mere, og den vil vistnok snart ophøre. Thi dens hele Livskraft har været Usælhed, og det lader ikke til at blive andet«. — —

Det var nærmest gennem sine Venner paa Sønderjyllands Vestkyst — og blandt disse atter K. Knudsen i Faarballum, at Kristen Kold ved sin Hjemkomst fra Smyrna fik Oplysning om Rødding Højskole. Svagheden ved dette første paa flere Maader famlende Forsøg paa at virkeliggøre Grundtvigs Højskoletanke havde han gennem disse sine nærmeste sønderjyske Venner faaet at høre om. Men det Store ved Rødding Højskolen havde Kold ogsaa ved Selvsyn faaet en Følelse af. Navnlig fik han et overordenlig godt Indtryk ved at tale med Skolens Forstander Frederik Helweg. Derfor kunde Kold i sit Brev til Algreen i Høst 1849 spørge, som han gjorde, om man ikke vilde sætte Rødding Højskole i Stand igen, og spørge saaledes, fordi han regnede den tilligemed Ludvig Kr. Müllers Seminarium for de eneste to Læreanstalter, der havde vist, de kunde meddele Liv.

Rødding Højskole blev imidlertid paa Grund af Krigen først aabnet paany Aaret efter, i November 1850.

Og ligesom det dansk politiske Element tidligere havde været en Hovedfaktor i Rødding Højskoles Virksomhed, saaledes vedblev det ogsaa at være i de nærmeste Aar efter dens Genaabning.

Hvad Kold derimod fra Begyndelsen af stiledede paa, var et dyberegaaende aandeligt Arbejde med den enkelte, som kunde føre til Menneskeandens Udvikling, saaledes at den enkelte derigennem kunde komme til at forstaa sig selv og sit eget som et Led i den store Samfundskæde.

I Ryslinge Præstegaard.

Med Vilhelm Birkedal¹⁰ kom en sjælden udviklet Præstemand til Fyn.

Da han i Foraaret 1849 tiltraadte sit ny Embede i Ryslinge, var han en Mand paa de 40 Aar.

Han stod ikke blot ret vendt i kristelig Henseende. Rig paa aandelig Erfaring, var han tillige fuld af Lyst til at tjene Herren og gaa ud i de Helliges Strid paa de mest udsatte Punkter.

Dertil kom, at ogsaa de folkelige Strænge laa herligt spændte over hans Sjæls Harpe. Og han havde alt gjort Erfaring om, hvilken Aandsmagt, der kan gemmes i et virkelig dansk, folkeligt Ord, og hvilke Ofre det danske Folk ad denne Vej var i Stand til at bringe, naar den barnlige Side ved dets Natur lod sig begejstre.

Birkedal har selv karakteriseret Fynboerne som et Fantasifolk, der, hvad Kristendommen angaar, snart kan vindes saavidt, at de gerne vil forlystes i den Aandsverden, der lukkes op for dem, men dog ved Siden deraf tidt har ondt ved at lade Kristendommens Liv forbinde sig med den Livlighed, der er dem medfødt.

Som en Følge heraf, siger han, kan en aandsfyldt Forkyndelse her snart samle Skarer i hundredvis, der hører med tindrende Øjne og hurtigere Hjerteslag. Men

man maa langt fra tro, at alle disse virkelig lader Ordet synke saa dybt, at det bliver Livskraften i dem. Men det skal heller ikke dølgjes, at der her er en frugtbar Jordbund for Ordets Sæd, og at man her kan naa lettere og snarere til Hjærtébunden og samle en Menighed, der er og i Sandhed vil være Herrens.

Den 4de Søndag efter Paaske 1849 holdt Birkedal sin Tiltrædelsesprædiken i Ryslinge Sognekirke. Det var et aandsfyldt Vidnesbyrd, som her lød fra et Mandshjærte, rigt paa Erfaring om Synd og Naade. Han kendte selv, hvad det var som en Synder at skælte for sin hellige Dommer. Hans eget Hjærte havde slaaet tungt. Og hans Isse havde været sænket, medens Dødstanken strængt lænkede Livsmodet i ham.

Men Birkedal kunde ogsaa vidne paa hin Indsættelses Dag:

»Der er én Skikkelse, jeg har set, som drog mig til sig med underlig Magt. Det var Jesus Kristus vor Herre. Og der, hvor han mest smeltede mit Hjærte, det var paa Golgatas Korsbjælke. Det lød i min Sjæl: »Kom til mig, du besværede, jeg vil give dig Hvile.«

Den ny Ryslingepræst meldte sig som en Fredens Tjener iblandt dem. Men han føjede til: »Her ser I, hvad det er for en Fred, jeg ikke vil forkynde og bruge: ikke Fred, men Kamp i Herrens Navn imod Synden, imod den Pestaand, som gaar over Verden og afsvier alle grønne Blade, gør Sjælene tørre og visne og udsuger Hjærteblodet og endelig gør os til Dødens evige Trælle.« — — —

Fra alle Kanter var man den Dag strømmet saavel til Vogns som til Fods til Kirke i Ryslinge.

Med en aandeløs Stilhed hørte de mange den ny Præsts sjældne Vidnesbyrd. Det var en vækkende Tale af egen Art.

Ikke mindst de første Aar i Ryslinge fik Birkedals Prædikener en overordenlig vækkende Betydning. Hvad

der bidrog hertil, var dette, at Birkedal selv i særlig Grad var udrustet med Fantasiens Gave og stod derved i et naturligt Slægtskab baade med Ungdommen i Almindelighed og med Fynboerne i Særdeleshed.

Han har selv sagt om sin Præstegerning i Ryslinge Sognekirke:

»Her var nok min Blomstringstid . . . Det gik først igennem Strid og Modstand ogsaa her. Men Ordet trængte dog igennem hos flere og flere. Og hvor mange søde, rige Minder har jeg ej haft i Ryslinge Sognekirke, naar jeg forkyndte Evangeliet, ofte ligesom selv indhyllet i en Sky, hvori Solsmil blandedes med Vemodstaarer under al min Byrde!«

En af hans Tilhørere har givet følgende Skildring fra de første Aar:

»Jo længere Birkedal prædikede, des flere kom der i Kirke. Det var et helt Folkehav, naar man skuede hen over Forsamlingen i Ryslinge Kirke, eller naar man saa, hvor den bølgede ud og ind af Kirkens Dør og derfra spredte sig paa Veje og Stier.

Tager man nu tillige i Betragtning, at dette kirkelige Røre var samtidig med hin Folkevækkelses Morgenrøde, da der fór et Aandepust fra Nordens Aand hen over Danmarks Sletter, tager det sig dobbelt skønt ud og faar dobbelt Betydning, at den folkelige og den kristelige Vækkelse paa disse Egne kunde følges saa skønt ad og gaa Haand i Haand med hinanden.

Den ene Opvækkelse skete efter den anden. Nu kunde de Sjæle, i hvem Længslen tidligere var vaagnet, faa Svar. Og dette Svar lød paa, at Birkedal henviste dem til Igenfødselen i den hellige Daab og Daabens Pagt, og paa, at i Nadveren er Herren selv tilstede med sit eget Legeme og Blod, som han giver hver en troende Sjæl til Mættelse for Gudslivet . . .«

Da Birkedal begyndte sin Virksomhed i Fyn, mødte han snart Modstand.

Paa den ene Side maatte han gøre Front imod Verdsligheden og Hadet til et Vidnesbyrd, der vilde vække de Sovende. Denne Modstand rejste sig ikke mindst fra Egnens Herregaarde, hvor der i Almindelighed førtes et saare aandløst Liv.

Men den kom da ogsaa fra selve Bøndernes Kreds og da navnlig fra Ryslinge Sogn.

Selve Ryslinge Sogn har i Grunden aldrig ret været i Spidsen for den aandelige Vækkelse, som fremkaldtes ved Birkedals Virksomhed. Det var derimod Tilfældet med flere af Nabsognene og de fjernere liggende Egne.

I Ryslinge havde Otto Laub (senere Biskop i Viborg) været Præst en halv Snes Aar. Men hvor kærlig og paa sin Vis jævn en Mand Laub havde været, saa kendtes hans Virksomhed der dog ikke synderligt.

Sognets Mænd levede i det hele taget et udvortes ærbart og skikkeligt Levned. De lod nogle enkelte af de store Gaardmænd styre for sig.

Nu Birkedal var bleven deres Sognepræst, fik de ikke Lov til at være i Ro. Der var stundum noget æggende i Præstens Tale, som da han en Dag fra Prædikestolen udbrød:

»O, du Ryslinge Sogn, alle dine gode Gerninger slaar vi en tyk Streg over.«

Blandt de faa Ryslinge Beboere, som kom i Forstaaelse med Birkedals Prædiken og aandelige Virksomhed, var Gaardejer Frederik Larsen, som den Gang var ca. 50 Aar, og ikke mindre hans begavede Hustru, Johanne. Dernæst nævnes Gaardejer og Sognefoged Kristen Nielsen. Dennes Fader havde været en godgørende Mand, som paa sit Dødsleje havde sagt til Sønnen: »Kristen, du maa være god ved de Fattige.« Det var han og.

Saa var der Smeden Nikolajsen, Væveren Hans Al-

brektsen og dennes Broder, Fæstehusmand Jakob Johansen, Gaardmand Hans Sørensen og endelig Lars Pedersen Sadelmager, som var kommet fra Gislev.

Denne sidste, »Lars Sadelmager«, boede ved Ryslinge Præstegaards Indgang i et Hus, der laa, hvor Højskolen nu har sin Plads.

Ved Novemberdagstid 1849 sad Lars Sadelmager paa sin Arbejdsstol beskæftiget ved sit Sadelmageri. Da traadte der ind ad Døren til ham en Mand i Soldaterfrakke. Paa Fødderne havde han et Par utjærede Træsko, ovenpaa beslaaede med Lammeskind, og det laadne vendte udad.

Lars Sadelmager standsede med sit Arbejde, saa op og ned ad den Fremmede med Forundring og spurgte endelig, hvem han var.

»Jeg er en Fremmed«, svarede Manden, »der for første Gang kommer til denne Egn. Og derfor vilde jeg ind ved Stadens Port for at se, hvad det er for et Folk, jeg skal bo iblandt.«

»Mig Forlov at spørge«, sagde Lars Sadelmager, »hvor skal De bo?«

»Jeg er Præstens ny Huslærer«, lød Svaret.

Sadelmageren havde nok hørt om, at Birkedal skulde have en Huslærer. Men han havde aldrig tænkt sig, at han kunde se saaledes ud.¹¹

Nu var Kristen Kold altsaa bleven Huslærer hos Pastor Birkedal.

Som saadan skulde han læse med Birkedals ældste Søn Gram, der den Gang var 11 Aar gammel, og Birkedals ældste Datter samt en Søsterdatter af Fru Birkedal, der var i Konfirmationsalderen.

Endvidere var Præsten Østergaards Søn Johan og efter Nytaar Præsten V. Blochs Søn Agathon Deltagere i Undervisningen. — Desuden var der 4 unge Bøndersønner. Af disse var de to Gaardejer Jens Jørgensens Sønner fra

Bjerregaard i Jylland; fra Ryslinge By var Gaardejer Frederik Larsens Søn, Lars Frederiksen, og om Aftenen den unge Frederik Jørgensen fra Nabogaarden til Præstegaarden.

Skolen holdtes i Præstegaardens østlige Sidelænge. —

Der var to af Kolds Elever, som var særlig glade ved hans Undervisning. Den ene var Fru Birkedals Søsterdatter. Hende kaldte Kold »Blomsten« iblandt dem.

Den anden var Gram Birkedal. Han var ret Kolds Yndling. Gram var et rigt begavet Barn af Naturen. Med sine dybtliggende blaa Øjne lignede han i det ydre mest sin Fader. Hvor kunde Drengen dog lytte med stigende Opmærksomhed, naar Kold fortalte f. Eks. om Moses. Og hvor kunde han blive ved med at bede Kold om at fortælle et Æventyr, indtil han gik ind derpaa. Medens Kold ellers ikke var til at rokke, naar han ikke vilde fortælle mere, kunde han ikke sige nej, naar Gram bad ham. — Gram holdt ogsaa meget af Kold og vilde gerne følges med ham paa Spasereture.

Vilhelm Birkedal har i »En Livsførelse« skrevet et Mindedigt om denne sin ældste Søn, hvori han synger:

Hans lille Sjæl var alt tryllet ind
i Livets Sommer fra Dødens Vintre,
og hvor han skued' et Straaleskin,
der maatte hans Barneøjne tindre.

»Ej sandt, min Fader!« han spurgte mig,
»da skabt af Herren var Verdens-Ringen,
da stod hans Engle og hvilte sig
med Jubelsangen paa Englevingen?«

»Og Fader! er det ej lige godt,
at Danmark er kun et lille Rige? —
Ej Kroppen er det, men Aanden blot,
som gør os store, saa vi kan stige.«

Kold havde jo i S. Felding Præstegaard læst med Gram Birkedal og tiltalt ham ved sin levende Fortælling. Det er derfor rimeligt, at dette Barn ogsaa noget var Skyld i, at Birkedals tog Kold til deres Huslærer. — Da Gram døde Aaret efter at Kold var kommen til Ryslinge, sørgede denne overmaade meget. Det var hans kæreste, lille Ven, han nu var med til at begrave.

Sin Skolegerning begyndte Kold hver Dag med Af-syngelsen af en Salme. Det var ofte denne: »Gud Hellig-aand i Tro os lær«.

Kolds Undervisning i den lille, ungdommelige Kreds var saare livlig og fængslende.

Hvor kunde han dog afmale de østerlandske Skikkelser, de hellige Mænd og Kvinder, saa at de kom til at staa lyslevende for de Unges Øjne.

Efter sin bibelhistoriske Fortælling anstillede han gerne ejendommelige Betragtninger over den. Da Kold saaledes havde fortalt Historien om Syndefaldet, spurgte han sine Elever:

»Kan I nu sige mig, hvorfor Gud satte Adam og Eva paa denne Prøve?« Eleverne tav. Han svarede da: »Saa skal jeg sige Eder det; det var fordi Gud vilde elskes i Frihed.« For at tydeliggøre dette, tilføjede han: »Vi kan tænke os to Mennesker, som var alene paa en Ø i Havet, en Mand og en Kvinde. De maatte elske hinanden som en Følge af den Grunddrift, der er i Menneskets Natur til at elske. Men hvis der kom et tredje Menneske til Øen, da vilde det vise sig, om Kærligheden var sand. Saaledes ogsaa med Adam og Eva i Paradiset.«

Disse Betragtninger udøvede en vækkende Indflydelse paa Eleverne ved den ejendommelige Maade, hvorpaa de blev fremsatte.

En enkelt Gang fortalte Kold dem et Æventyr. Men allermest fængslede han dem, naar han tog Træk frem fra sin store Rejse.

Saaledes fortalte han dem, hvorledes han ovre i Lilleasien havde maattet gaa Madam Hass til Haande. Han maatte lægge Pinde tilrette paa Komfuret. Og saa viste Kold sine unge Elever, hvorledes han havde baaret sig ad dermed . . . Men tilsidst blev han dog ked af at være »Tallerkenslikker« — som han kaldte det . . . Da han saa havde faaet selvstændigt Arbejde, maatte han ordenlig tage fat.

Sine Penge lagde han under Hovedpuden, naar han sov. Skulde han om Dagen ud i Byen, gravede han dem gerne ned i et Hul i Nærheden af sin Bolig . . .

Særligt spændende for Børnene var hans Skildring af den eventyrlige Drypster-shule i Østrig, som han paa sin Hjemrejse besøgte.

De almindelige Skolefag, som Læsning, Regning og Skrivning, blev drevne som Bifag.

I Ingemanns »Valdemar Sejr« maatte Eleverne skiftevis læse et Stykke op, for saaledes at øve sig i dansk Læsning. Og saa brugte han at samtale med dem om enkelte Dele af Grundtvigs Verdenshistorie.

Hovedinteressen samlede sig dog om hans Fortælling.

Foruden den Indflydelse Kold havde paa sine Elever i Skolen, udøvede han ogsaa en saadan ved sine Samtaler med dem udenfor denne. Navnlig ejede han et skarpt Øje for mangel en udvortes og indvortes Kant, der kunde hæfte ved dem. Ikke mindst ad Ironiens Vej søgte han saa at faa disse fjærnede.

Det var paa den Tid almindeligt blandt Bønder, at man, naar man nævnede nogen tillige med sig selv, nævnede sig selv først. — Da to af Eleverne en Dag havde været ude at gaa en Tur med hinanden, kom den ene af dem hen til Kold og sagde: »Jeg og han har været . . .« »Du og han«, sagde Kold. »Ja«, sagde Eleven. »Du og han«, gentog Kold med mere Eftertryk paa »Du«. »Ja«, svarede Eleven, som begyndte at rødme over det underlige

i dette Kolds gentagne Spørgsmaal, som han ikke kunde fatte. »Du og han har virkelig« o. s. v., gentog Kold igen. Og saaledes blev han ved paa denne ironiske Maade, indtil Eleven opdagede, hvori det stak.

Ved et Aftenselskab i en Gaard i Ryslinge, hvor et Par af hans Elever var indlogerede, fik Kold fat paa en »Sifrebog« (∴ Facitliste), som tilhørte en af disse. Slutningen paa saa godt som hvert Blad i Bogen var Elevens Navn. Kold sad længe og saa herpaa, men tilsidst begyndte han at læse Navnet, kun Navnet, højt. Derpaa vendte han Blad og atter Blad og vedblev at læse Navnet højt. Tilsidst siger han til Eleven, som ejede Bogen: »Det maa da være en Mand, du holder grumme meget af, siden du saa tit har skrevet hans Navn.« Alles Opmærksomhed henledtes naturligvis herved paa Bogen. Men medens de andre lo, rødmede den stakkels Elev.

Foruden sin regelmæssige Skolegerning tog Kold tilige et »Danske Samfunds« Arbejde op i Ryslinge Præstegaard. Han fik nemlig stiftet et saadant Samfund. Sammenkomsterne holdtes i Skolestuerne i Præstegaarden hver Lørdag Aften. Der kom efterhaanden saa mange Deltagere, som Skolestuen kunde rumme. Han begyndte først med nogle fri Foredrag, og derefter forelæste han »Valdemar den Store og hans Mænd.«

Hans Tilhørere fik herigennem et levende Indtryk af, at hans Yndlingstanke:

»Hvad Danmark var, kan det atter blive«,

endnu boede kraftigt hos ham.¹²

Vi faar en fyldig Forestilling om den lille Begyndelse paa denne Kristen Kolds Højskolegerning og de Tanker, der i den traadte i Forgrunden hos ham, naar vi læser følgende Meddelelser, hvormed han besvarede et nyt Brev fra P. K. Algreen.

Ryslinge ved Odense den 16. November 1849.

«Kære Algreen! Tak for dit Brev af 4. November, som jeg modtog Dagen efter min Ankomst til Ryslinge, hvoraf jeg ser Eders Plan, som jeg naturligvis bifalder.

Ikke bør det dølgjes, at jeg blev lidt bange, da jeg saa den nøjagtige Bestemmelse — 18 Aar — nøje Kundskab i Geografi — Historie — og især Statistik, hvortil jeg tænkte mig en skarp Eksamen som Rosinen i Pølseenden. Men siden faldt det mig ind, at det dog maaske ikke var saa ilde ment. Og hvad der trøstede mig mest, var den Tanke, at, om vi end ikke kunne blive enige, saa var dog Sagen dermed ikke opgivet, da den efter min Mening bør hjælpe sig selv frem, og hvis den ikke kan dette, staar den ikke til at hjælpe.

De Bønder, jeg har talt med her i Sognet, ere med Liv og Sjæl gaaede ind paa min Plan og mine Anskuelser. Og er det mig en stor Glæde ogsaa heri at finde mit Syn for Sagen stadfæstet.

Jeg har fire Elever at begynde med og skal have 10 Rdlr. for Stykket i Vinter, vel en stærk Betaling, men Forældrene siger, det er ingen Ting.

De have haft en underlig Fornøjelse af at høre deres Børn med Liv og Lyst fortælle dem, hvad de have hørt hos mig. Og jeg tvivler slet ikke om Sagens heldige Udfald med Hensyn til Børnenes Dannelse, thi de annamme Undervisningen med stor Begærlighed.

Efter min Mening bliver Hovedhensigten med min Skole at aabne Livskilden hos Vedkommende. Thi er den først aabnet, da vil det øvrige fornødne vorde dem tillagt af Livets Herre. Som Middel til at aabne den bruger jeg en levende historisk, poetisk Undervisning. Den prosaiske Undervisning kan aabne Tænkningen, men giver hverken Liv eller Varme. Derfor begynder jeg med Mythologien, fortæller L. K. Müllers Udtog og dernæst læse vi Øhleslægers Nordens Guder, til stor Fornøjelse for os alle. —

Grundtvigs Bragesnak vil jeg læse for dem og selv læse Grundtvigs store Mythologi for at give dem den aandelige Forstand.

Siden vil jeg fortælle efter L. K. Müller hele Historien og lade dem læse Brandts historiske Digte.

Men da i det mindste jeg ikke kan bygge en dansk, folkelig Oplysning, der har nogen Indhold paa anden Grundvold end den ebraisk kristelige Almenanskuelse af Menneskelivet, eftersom jeg ser og forklarer den nordiske Livsanskuelse kun i dens Lys, saa følger deraf, at jeg maa bibringe dem denne Anskuelse først — levende — og saaledes begynde med Bibelhistorie.

Pastor Helweg i Rødding sagde til mig, at den største Hindring for ham var den næsten totale Mangel paa Poesi hos Eleverne. Og dette er ogsaa min Erfaring, hvorfor jeg holder ved Konfirmationsalderen. 18 Aars Alderen er Storslyngelsalderen og allerede mere uimodtagelig for Poesiens Indtryk. Det er Ur- og Pibehandels Perioden. Da begynder man at gøre Haneben, og den aandløse Betragtning af Menneskelivet har allerede taget fast Sæde, Hovederne og Hjærterne ere allerede fulde.

Dertil kommer, at de Bønder, jeg har talt med, ere af den Mening, at Bonden bedst kan undvære sine Sønner i den Alder. Dertil kommer, at jeg nok skal vedligeholde Forbindelsen med mine Elever, og agter jeg at besøge Folkefesterne paa Himmelbjærg eller Skamlinge med dem hvert Aar.

Med Hensyn til Understøttelse, om saadan kan erlanges, da har jeg ingen saadan nødig for det første, uden saa skulde være, at jeg traf paa et eller andet ungt Menneske, som jeg fandt særlig skikket, at I da vilde betale for ham 30 Rbdl. halvaarlig i to Vintre. Skulde blandt Eders Bekendtskab gives saadanne ifjor konfirmerede, som I ville betro mig, da tager jeg imod dem med Fornøjelse for den Pris.

En lille Understøttelse ønsker jeg imidlertid straks, hvis det kan lade sig gøre, da vi alle ere i Mangel paa Penge.

Nemlig dersom I kunde skænke os eller i det mindste købe os:

1) 5 Eksemplarer af Brandts historiske Digte, 2) Et bibelhistorisk Billedværk som det til Kalkars Bibel, smukt skal det være, ellers ønsker jeg det ikke. 3) L. K. Müllers Bibelhistorie. 4) Grundtvigs Dansker med regelmæssig Fortsættelse. 5) En Samling af danske Folkeeventyr, som jeg har set i Rødding, hvori fandtes Fortællingen om Præstens hvide Stud. 6) Maaske I kunde faa Lov af Grundtvig at optrykke hans bibelhistoriske Viser, som findes i Sangværkets 2den Del tilligemed en Del andre bibelhistoriske Digte og udgive deraf en bibelhistorisk Bog svarende til samme Hensigt som Brandts. Dette være da min ydmyge Begæring for det første.

Paa 4de Juledag kan du vente mig i København og vil jeg søge dig paa Regensen. Skulde det nu vise sig for mig fremtidig, at min Skole kan og bør blive en saadan høj Højskole, da bør jeg have en Lærer dertil, som er dygtigere end jeg. Dette vil da Skolens videre Udvikling vise mig. I al Fald er det min Hensigt at krybe, indtil jeg kan gaa.

Tvende Gange har jeg haft Sognets Ungdom samlet til et Slags danske Samfund efter deres Tarv. En halv Snes mødte og vare vel tilfredse.

Den første Aften udviklede jeg dem, hvad et borgerligt Selskab er, og at Kærlighed er Samfundets Liv og Styrke, saa hvis nogen ret forstod sin egen Nytte, da vilde han finde den i det heles Velgaaende. Fablen om Lemmernes Oprør mod Maven fremkaldte stort Bifald.

Iøvrigt er den aandelige Død tilhuse i den Klasse fra 18 til 30 Aar. Mændene derimod ere mere levende.

Livets Erfaring har bragt dem til Gemyt. For deres Skyld ønsker jeg »Danskeren«.

Fra Pastor Birkedal skal jeg hilse. Han prædiker mageløst og har besøgt min Skole, ved hvilken han er meget glad, og har besøgt den overmaade vel tilfreds med Undervisningen.

Dermed Gud befalet!

K. Kold.

Skriv mig til engang inden Jul og hils J. L. Knudsen fra mig. Desuden ønsker jeg Grundtvigs Brage Snak. Altsammen tilsendt snarest muligt«.

Om Julen 1849 agtede Kold da ogsaa at besøge Algreen i Hovedstaden. Han gik den lange Vej fra Ryslinge til København paa sin Fod.

Undervejs var han indenfor hos Bestyreren af »Holsteinsminde«, Anders Stephansen. Dennes ædle Hustru, Dorothea, skrev den 21. Desember til Algreen: »Vi var glade ved at se Kold hos os paa hans Rejse til København. Og var hans Ophold her end kort, fik vi dog talt en hel Del med ham, saa vi synes, vi kender ham tilbunds og lærte meget af ham«.

Anders Stephansen havde i Foraaret i et Brev til Algreen udtalt: »Ogsaa længes jeg efter at høre noget om Kold, og om han ikke kunde faa i Sinde at opholde sig noget paa Holsteinsminde og hjælpe mig lidt, thi Arbejdet bliver mig tungt«.

Muligt Samtalen sidst i Desember ved Kolds Besøg paa »Holsteinsminde« ogsaa har drejet sig om denne Plan. Men den væsenlige Genstand for deres Ordskifte har dog nok Højskolesagen været.

Anders Stephansen var nemlig paa sin ejendommelige Vis den samme Sommer kommet op for en Art Højskolegerning. Hvordan denne skulde være, meddelte han Algreen i et Brev af 24. Juni:

»Jeg har i Sinde at faa indrettet en Læreanstalt her ved Siden af Opdragelsesanstalten, for at disse to Anstalter i flere Henseender skulde gensidigen understøtte hinanden. Jeg vilde kalde den paatænkte Anstalt en Præparande Anstalt, fordi en saadan Tingest benævnes ved dette Navn i Tyskland. Og i Kristian den Ottendes Tid forstod Folk her ikke andet end Tysk (Provst Brasen, som er Distriktsprovst her, opmuntrede mig derimod til at indrette »en højere Bondeskole«); men jeg mente egentlig det, der i »gammel Stil kaldes »en Middelskole«.

De Gamle forvirredes nemlig ikke som vi af den uendelige Mængde Skoler: Regneskoler, Skriveskoler, Haandværkerskoler, Krigsskoler o. s. v. Det er med »Skole« som med »Enighed«, jo flere Selskaber for Enighed, jo mere Uenighed, jo flere Skoler, jo mindre Skole. De talte derfor blot om »Pugeskolen«, om »Skolen« (∴ Middelskole, Centrum), om »Højskole« (∴ Universitet, i Skoleforstand: yderste Højre).

Selve Livet, ikke Disciplinerne, er Inddelingsgrunden i denne Betragtning. Fædrehusets Sag er Pugeskolen. Staten tager Haand i Hanke med, naar »Middelskolen« begynder, »Konfirmationen« er dens »Prøveeksamen«. Og det er godt; thi de uregerlige »Phlegeljahre«*) er den Periode, hvori Middelskolen holdes. Efter Middelskolens Tid kommer Højskolens. Deri maa det voksne, »myndige Folk« selv regere og lære, hvad hver især har Lyst og Anlæg til«. —

Kold har aabenbart gjort adskillige vægtige Indvendinger imod A. Sthephansens Skoletanker. Og naar dennes Hustru skrev: »vi lærte meget af ham«, da har det ikke mindst været hende selv, om hvem dette kunde siges. —

I København maa Kold ikke have truffet Algren. —

*) d. e. Lømmelaar.

Ved sin Hjemkomst til Ryslinge skrev han til Præsten
Kr. Østergaard Nyaarsdag 1850:

»Med Hensyn til Skolen er jeg kommen til den Vis-
hed, at der er saa megen Iver og Syn for Sagen i Folket,
at en Skole bør anlægges, og har jeg desuden især paa
Hindsholm funden saa megen Indsigt i Sagen, at jeg tør
opmuntre Selskabet til at begynde Sagen saasomt som
muligt. Som Følge heraf har jeg i Sinde at anmode
Grundtvig om, at Selskabet snarest muligt konstituerer sig
som et saadant og udsteder en almindelig Opfordring til
en Skoles Opbyggelse, som vil koste 1000 Rbdl. Iøvrigt
haaber jeg, at Skolen kan ernære sig selv . . .«

Og til Algreen sendte Kold følgende Brev:

Ryslinge Præstegaard, d. 6. Januar 1850.

Kære Algreen!

Et glædeligt Nytaar og Tak for Bøgerne! . . .

Med Hensyn til mit Oplysningsvæsen, da gaar samme
rask fremad.

Store danske Samfund, bestaaende af en 16 til 20
stadige Deltagere, Tjenestekarle og unge Husmænd, har
det Vidnesbyrd i Sognet, at det gør sin Virkning. Bøn-
derne mene at mærke en stor Forandring paa deres
Tjenestefolks Samtaler og Livlighed.

Da vi en Aften talte om det danske Samfunds For-
hold til det kristelige Liv, bemærkede en Bondekarl, at
efter hans Erfaring vakte og nærede det ene Liv det andet.

Adskillige komme for et Syns Skyld, og én Mand have
vi, som sover.

Jeg har læst Halvdelen af Valdemar den Store og hans
Mænd. Den liden graa Bonde, der holdt sig til Knud og
Studen opvækker den hjærteligste Latter, og Ole Stam,
gamle Arnold og især Ingefried ere vore Helte. Bojsens
Tale til de hjemkomne Soldater i »Danskeren« gjorde et

dybt Indtryk paa Forsamlingen og fremkaldte nogle Kraftytringer mod Tyskerne og de fremmede Anførere.

Hveranden Aften haves lille danske Samfund, ligeledes en 16 til 20 Tilhørere, Børn fra Byen, hvor jeg fortæller Carit Etlars Eventyr.

Desuden fortæller jeg Bibelhistorie for alle Konfirmanderne to Eftermiddage om Ugen. Man smaasnakker om i Byen, at Degnen skal have beklaget sig over, at Børnene ikke saa villige som før bære Udenadslæsningens Aag, men at de have forlangt Fortælling.

I Julen var jeg paa Hindsholm, hvor jeg fandt megen Begejstring for Skolesagen, hvis Iværksættelse de med mig ansaa for et Livsspørgsmaal for den danske Bondestand. Saa nu er jeg paa det rene med, at der bør bygges en Skole til at begynde med enten paa Hindsholm eller i Ryslinge. Paa Hindsholm er for Øjeblikket mange flere Deltagere, mere Begejstring og større Trang. De ville der lettere modtage nogle udensogns Elever i Kost for billigere Pris, saa Skolens udvortes Velvære var der mere sikret end noget andet Sted. Her i Ryslinge er Pastor Birkedal, som vel ikke har nogen direkte Indflydelse paa Skolen, men som dog er god at have, men slem at undvære. En saa indtrængende kristelig Prædiken er det af megen Vigtighed at kunne høre, baade for mig og Eleverne.

Paa Hindsholm blev det bestemt, at de smaa fra 10 Aar til Konfirmationen bør gaa i Skolen om Sommeren og de større fra Konfirmationen til 18 Aar om Vinteren, saa man slet ikke havde nødig at bruge den offentlige Skole for de Drengbørn, man fandt skikkede til en højere Undervisning.

Kort før Jul var her nedsat en Skolekommission. Jens Jørgensen fra Uldum, Bøgballe, Cornelius Petersen fra Davinde i Fyn, Poul Rasmussen fra Sanderum og flere, der tilligemed Hindsholmerne og nogle Mænd fra Ryslinge, Frederik Larsen og andre, enstemmig vedtog, at

man burde opfordre Pastor Grundtvig, Selskabet i København, til at konstituere sig som Selskab og udstede en Opfordring til alle, der ynde Sagen, at de kunne tegne sig for et vist aarligt Bidrag, for hvilke Bidrag der da kunde bygges Skoler, uanset om Deltagerne havde i Sinde at benytte Skolen eller ikke, da der for en saadan Sag altid maatte ske Opofrelser i Førstningen, ligesom ogsaa for at holde uformuende Børn paa Skolen, da, som Jens Jørgensen bemærkede, mange i hans Egn vel havde Lyst, men ingen Evne til at betale det hele, men kun en Del af, hvad det kostede at holde en Dreng i Skole.

Dette aarlige Bidrag burde ikke være mindre end 2 Rbdl., og erklærede de tilstedeværende sig villige til, ligesom ogsaa Hindsholmerne og hvem jeg ellers har talt med om denne Sag, at tegne sig for et saadant Bidrag indtil 5 Rbdl. aarlig. Deres Mening var, at de troende Præster og øvrige gode Venner ogsaa udenfor Bondestanden vilde især i Førstningen række Foretagendet en hjælpsom Haand.

Lærerens Løn blev vi enige om burde fastsættes til 5 Rbdl. for hver af de smaa og 10 Rdl. for hver af de store Elever.

Bygningen af en Skole antages at ville koste 1000 Rbdlr., da, som ogsaa Pastor Birkedal mener, en saadan Højskole bør være lidt højere end de andre Skoler. Kunde der altsaa det første Aar tilvejebringes denne Sum til Skolebygning og 300 Rbdl. til at hjælpe uformuende, saa var Hensigten opnaaet for det første Aar.

Poul Rasmussen fra Sanderum, Rigsdagsmand K. Larsen og hans Broder, Morten Larsen, ville sende mig hver en Søn i Sommer; thi i Sommer vil jeg holde Skole for Smaa. Jens Jørgensen mente til næste Vinter at skaffe mig en Del Elever, især hvis Rasmus Sørensen, som han formodede, ophørte med den af ham begyndte Skole i Uldum.

Fra min kære Outzen har jeg modtaget følgende Brev,

dog er det min Mening, at han i Sommerferien rejser herover og tager Sagen i Øjesyn. Det er et sandt Ord, hvad han siger, at den bedste Vilje har han, og Liv mangler ham ikke. Og lægger jeg til: gode Gaver har Herren skænket ham, og saa vil det øvrige fornødne nok vorde ham tillagt.

I dit næste Brev venter jeg din og Eders Betænkning om den Sag, da jeg saa agter at skrive ham til. Med Hensyn til ham, tror jeg, at han var bedst faren med at være hos mig et halvt Aars Tid og da overtage en Skole, der allerede var sat i Gang, og vilde da jeg begynde paa et andet Sted.

Imidlertid kommer nu K. Larsen snart som Rigsdagsmand til København, og kunde I da overlægge med ham. Han har megen Iver for Sagen.

Se til Knudsen i Faarballum og Dr. Kierkegaard ere blevne Landstingsmænd. Vi ere her i det hele godt fornøjede med Valgene. Gud holde sin Haand over Danmark i det ny Aar!

Provst Knudsens yngste Søn besøgte jeg hos hans Fader i Gislev, et rart livligt Menneske. Hils ham fra mig. Hils Knudsen fra Faarballum! Hils Kand. Helweg, ham holder jeg især meget af. Hils den gamle Grundtvig. Det var da godt, han blev Rigsdagsmand. Hils Barfoed, at jeg holder af Bondevennerne, gid de alle maatte ligne ham og de hindsholmske Bondevenner og Cornelius Petersen fra Davinde, at de maa se paa hele Danmarks Vel og ikke paa en enkelt Stands.

Skriv mig nu snart Eders Betænkning om dette Brevs Indhold. Ved at læse det igennem, har Erfaring lært mig, at det er ikke saa godt, som det burde være; det har Fejl o. s. v.

K. Kold.»

Da der efter c. tre Maaneders Forløb endnu ikke var kommet Svar fra Algreen, skrev Kold atter til ham:

›Ryslinge, den 21. Marts 1850.

Kære Algreen!

For længe siden skrev jeg med Provst Knudsens Søn et langt Brev om forskellige Ting, men har hidtil intet hørt fra dig. Nu skriver jeg igen over samme Thema i det Haab denne Gang at faa Svar. Altsaa for det første.

Jeg har i Vinter siden Jul haft Jens Jørgensens Sønner, forhenværende Rigsdagsmand fra Bøgballe ved Vejle, at undervise, den ene for at blive konfirmeret hos Birkedal, og den anden et Par Aar ældre for at gaa i Skole. Undervisningens Hensigt er godt lykkedes, omendskønt de i Begyndelsen vare lidt stive i de kristelige Former. En klarere og livligere Anskuelse af Kristendommen have de tilegnet sig, ligesom ogsaa stor Interesse for vore store Forfattere.

Vi have i Vinter læst σ : jeg har læst for, og samtallet have vi om det læste, Øhlenschlägers Nordens Guder, Ingemanns sorte Riddere, Valdemar den Store og hans Mænd. Desuden har jeg fortalt det gamle Testamente, Bibelhistorien mest efter L. K. Müllers og Danmarks-historie til Gorm den Gamle. For Øjeblikket læse vi Hakon Jarl; og Gud ske Lov, Nordens Aand kan røre sig i dem. Den er endnu ikke død overalt. Dog har jeg én Elev, i hvem der intet rører sig.

Den ældste af Jens Jørgensens Sønner, en Knøs paa 16 til 17 Aar, har i længere Tid gaaet med den Tanke at ville være Officer. Hvorfra han har den Idé, ved jeg ikke. Han havde den, førend han kom til mig, og har talt med sin Fader derom, før han kom til mig. Dette, for at du ikke skal tro, at min Undervisning vil gøre dem kede af at være Bønder. Det være langt fra. . . .

Den 23. Marts.

Da vi have adskillige opvakte Bønder her i Eggen, dog kun faa dygtige, har jeg henvendt mig til disse faa,

Fr. Nygård: Kr. Kold. II.

som kunne forstaa mig, medens jeg lader de andre sejle deres Sø. Disse har jeg søgt med Held at bringe ind paa Grundtvigs Anskuelse baade af Kristendommen og Menneskelivet, hvorfor de have bedet mig at forskaffe dem 2 Eksemplarer af Grundtvigs Sangværk, af hvilket jeg har forelæst dem adskillige Stykker mest udenad, da jeg ej selv har Sangværket. Du vil derfor have den Godhed at købe og sende mig disse. Og Pengebeløbet vil straks blive dig tilstillet.

Hvis det var muligt, vilde jeg gerne have en Afskrift af den Vise, som ikke er kommen til Ende i Sangværkets 2den Dels 2det Hefte, da vi saa kunde skrive Fortsættelsen til, ligesom ogsaa, hvis det var muligt, at faa andre af hans bibelhistoriske Digte, da jeg har ladet Bøgerne indbinde med Papirbog i for at indføre nogle.

Med Hensyn til Skolens udvortes Status, da har Sagerne forandret sig noget, siden jeg skrev sidst. Forleden spurgte Pastor Birkedal mig om min Bestemmelse til næste Aar, da han, i Fald jeg ikke vilde blive, maatte sørge for en Huslærer. Bestemmelsen blev da, at Skolen skulde vedblive her et Aar endnu under samme Omstændighed som hidtil, saa hvis jeg ikke kunde forskaffe en anden dygtig Lærer til at bestyre Skolen her, skulde jeg blive endnu i det næste Aar.

Skulde nu I, Selskabet, intet tilstrækkeligt kunne eller ville udrette, thi jeg tænker maaske, at den Skoleplan allerede er opgivet, saa kan denne enkelte Skole ikke bestaa paa bedre Vilkaar end den har, hvor den allerede har erhvervet sig nogle Enkeltes uindskrænkede Tiltro og Kærlighed. Vel vilde Pastor Birkedal helst have sine Børn undervist alene. Men hvorfra skal han faa en dygtig Lærer til den Pris. Han ønsker helst at have en Skole i Byen, hvor han kan sende sine Drengbørn, og en Lærerinde til Pigerne, hvilket vel ogsaa vil blive sat i Værk, naar det næste Aar er omme. Outzen har jeg ikke op-

givet. Han kommer vist herover i Sommer, og vil jeg da tale med ham.

Imidlertid gad jeg nok vidst Eders Tanker derovre, hvis Rigsdagen levner Eder Tid til at tænke. Imidlertid kommer jeg vist til København i Forsommeren, da jeg vilde derover at købe lidt Bogbinderværktøj.

Saa vidt min Erfaring har kunnet strække sig i den korte Tid, Skolen har bestaaet, finder jeg mig bekræftet i den Mening, som jeg udtalte i mit sidste Brev, at Skolerne bør være indrettede til smaa Børn om Sommeren og konfirmerede om Vinteren. At de tvende Vintre efter Konfirmationen ere bedst skikkede til at vække Livet og give det den Retning, man ønsker, har denne min korte Erfaring stadfæstet.

Med Bygning denne Sommer bliver vel intet af, og selv om det lod sig gøre, er jeg dog kommen i Tvivl, om det var ønskeligt. Skal Skolen begynde paa Hindsholm, foretrækker jeg det første Aar at holde den hos en af Bønderne, hvor der med liden Bekostning lader sig indrette en Stue dertil, hvorved man har den Fordel, at Bønderne sætte sig bedre ind i Sagen. Desuden har jeg tænkt i dette Tilfælde at være her i Ryslinge de tre Maaneder af næste Vinter, medens den anden Lærer, som jeg da haaber at faa, er paa Hindsholm, og de andre tre Maaneder omvendt, hvorved Skolerne altid vilde vinde; thi det var da det samme som at have to Lærere. Og en mere alsidig Undervisning vil kunne gives«. — — —

Navnlig i Skumringstimerne fik Kold sig mangan en Samtale med Birkedal inde i Dagligstuen. Birkedal holdt personligt meget af Kold og maatte agte hans Stræben, hans Begavelse og hans Kærlighed til det danske Folks underste Lag.¹⁴ Og Kold fra sin Side forstod at værdsætte Birkedals sjældne Gaver som Præst og hans uskrøm-

tede Nidkærhed. Hver Søndag gik da ogsaa Kold i Ryslinge Sognekirke.

Men disse to Mænd var saa forskelligt anlagte, udviklede og opdragne, at Uoverensstemmelsen imellem dem snart maatte komme for Dagen. Og da de begge to med sjældnen Styrke og undertiden med stor Ensidighed holdt paa deres Meninger, var det ikke saa underligt, at der kunde komme Rivninger imellem dem. Hver holdt paa Sit. Birkedal som den Overordnede kunde da tillade sig at sige til sin Huslærer: »Naa, Kold, er De nu ligesaa hoven som før?« Og Kold kunde da med sin overlegne jyske Ro og Tilbagetrukkethed svare: »Aa, ja saamænd«. —

Hvor den ene havde sin Styrke, der havde den anden sin Svaghed. De havde i Grunden meget gensidigt at lære af hinanden. Birkedals levende æsthetiske Dannelse, hans straalende Begejstring for Menneskelivets store og største Maal, for Højderne i Menneskelivet, hans ædle og rige Livsudvikling var nok værd for Kristen Kold at bade sig i og, saa vidt som muligt, at tilegne sig noget af.

Kold med sin lidt tørre jyske Forstandighed trængte til at løftes udover sin altfor store Tilbøjelighed til at dvæle ved Skrøbelighederne i Menneskelivet.

Men naar Birkedal paa sine brede Sjælsvinger var dalet ned fra de straalende Højder, kunde han let give sig til at se sort i sort. — Der havde Kold, naar han var i Aande, en Hjælp at byde i den Herlighed, han glimtvis fik Øje for, samtidigt med, at han stod med begge Ben paa Jorden. Denne Herlighed i Kolds Tale kunde stundum betage Birkedal saaledes, at han fik Lyst til bogstavelig at favne Kold.

Der er i det Mindeord om Kold, som V. Birkedal har indflettet i sine »Personlige Oplevelser«, tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at han ikke blev uden Paavirkning af denne; ligesom Kolds Skolevirksomhed med de Unge i Begyndel-

sen vistnok skyldte Birkedals Tilskyndelse, bl. a. at den havde mere med den Øhlenschlægerske Digtning at gøre end den senere fik.

Men i det hele og store var de to Mænd, da de mødtes paa den samme Virkeplads, for mandvoksne og for jævnbyrdige i Karakterstyrke til, at den ene skulde særligt kunne faa Overtaget over den anden.

Dertil kom, at Birkedals fint dannede Hustru, der væsenlig var vokset op under københavnske Forhold og Skønhedsformer, trods enkelte Kærlighedsbevisninger overfor Kold,¹⁵ i Grunden havde ondt ved at døje den noget formløse og til Tider meget frittalende Huslærer. — Var Kold inde i Dagligstuen, ogsaa naar der var Fremmede, sad han gerne i sin luvslidte Jægerfrakke med de røde Snorer paa Kraven — og med de hvide Uldhoser og Sivsko oppe paa Forhøjningen.

I Ryslinge Præstegaard var der en Kvinde, som udøvede en stor Indflydelse paa Kold, og som i Grunden ikke kan skilles fra ham i den Tid, han opholdt sig i Birkedals Hjem.

Hendes Navn var Anna Kordelia Fischer. Hun var Jødinde af Fødsel. Med sin dybe Hjærtelængsel efter Frelsen, var hun kommet til Birkedal, medens han var Præst i S. Omme og havde bedet ham om at døbe sig. Dette skete ogsaa. Og hun blev nu i Birkedals Hus som en Slags Husjomfru. Birkedals Børn kaldte hende »Jomme«. Og det blev da ogsaa hendes daglige Navn i de 12 Aar, hun tjente Birkedals med Raad og Daad, ædel og opofrende som hun var i en sjælden Grad. Under Birkedals Sygdom var hun den bedste Trøster, han kunde faa. Med sin dejlige Stemme sang hun da for ham.

Da Gram Birkedal døde, satte »Jomme« sig til Klaveret og sang: »Sov sødt, Barnlille«. Det var saa vidunderlig dejligt at høre paa hende. En Blanding af Hulken og Jublen fyldte skiftevis Tonerne i hendes Sang.

Saa stansede hun et Øjeblik, naar Graaden havde taget Overhaand.

En Gang Birkedal var meget syg, han troede, han skulde dø, han laa paa Sofaen og »Jomme« var i Stuen, saa spurgte han hende; »Hvad var det saa, Deres Oldefader var?« — »Linedanser«, sagde hun. Og Birkedal brød ud i en voldsom Latter, om hvilken han senere sagde, at han troede, den havde frelst ham.¹⁶

Birkedal skrev i sin »Livsførelse« et Mindedigt om denne Veninde, hvori det hedder:

»Men skønt med Lys i Blik, paa Pande
var Tungsind skjult bag Sjælens Buer
og Østerlandets Straaleluer
dog brændte over dybe Vande,
hvor Vemod gynged sig i Løn,
og Længselssukket blev til Bøn; —
et Ord, en Klang — og op brød Vunden
og Taaren flød fra Hjærtgrundene«.

Med Anna Kordelia Fischer, som dengang var noget over de tredive Aar, havde Kold mangan en alvorlig Samtale. Han kunde ikke godt taale at se et Menneske lide sjæleligt. Og han vilde gøre alt, hvad han formaaede, for at lette Tungsindets Byrde hos denne nedbøjede Kvinde. Ofte var de uenige, men Gang efter Gang kom Kold ud til hende i Køkkenet for at fortsætte den dybe Samtale.

Da var det engang, at Herremanden fra Tøjstrup i Ryslinge Sogn kom paa Besøg i Præstegaarden. Og »Jomme« fik travlt med at tage Fade og Tallerkner ned. Kold, som stod ude i Køkkenet, spurgte, hvad der var paa Færde. Og da han hørte Grunden, sagde han ganske højt, at den Mand var ikke værd at gøre Stads af. Døren havde staaet paa Klem ind til Dagligstuen, og Herremanden, der hørte dette sit Skudsmaal, blev smækvred paa Kold.¹⁷

Ved en anden Lejlighed havde Ryslinge Præstegaard Besøg af en svensk Magister Ekendal, Seminarieførstander

i Strängnäs. Denne indlod sig i flere Samtaler med Kold. I en af disse udviklede Kold, efter at have udtalt sin Harme og Foragt for Tyskerne, at ethvert Folk havde sin bestemte Plads og fastsatte Gerning i Verdens store Hus-holdning. Det syntes, som om denne Betragtning var Svenskeren fremmed, og han spurgte da: »Hvilken mener da, Hr. Kold, er Tyskernes Beskikkelse?«

»Det skal jeg sige Dem. Dersom De har læst Inge-manns »Ole Navnløs«, vil De huske, at der er en Tanke-mester Stagefyr, der vilde holde Tale til en stor Forsam-ling. Han rejste sig saa en Tribune af luftfyldte Svine-blærer, der som en Pyramide endte i en Spids med en enkelt saadan. Med stort Besvær stiger han op paa denne Talerstol og udvikler sit filosofiske og æstetiske System, endende med, at det System er Kronblomsten af al Tæn-ning, at her er Toppunktet, hvortil Mennesket skal komme eller er kommet, at der udenfor denne Tankekreds gives ingen holdbar Livsanskuelse. Men medens han taler saa-ledes, er der en onskabsfuld Person, der med en Knappe-naal stikker Hul paa Blærerne. Luften pibler ud med en hæslyg Lyd. Pyramiden styrter sammen. Og Dr. Stagefyr vælter sig imellem alle disse Svineblærer til stor Lystighed for Publikum. — Det er«, sluttede Kold, »Tyskernes Beskikkelse«. — »Det er en sørgelig Beskikkelse«, sagde Magisterer..¹⁸

Kun hos enkelte Familier i Ryslinge Sogn fandt Kold i sin Fritid gæstevenlig Modtagelse.

I Begyndelsen kom han til Gaardejer Poul Hansen, der regnedes til den klogeste af Bymændene, og som gerne førte Ordet blandt de skikkelige, men lidt for selvtilids-fulde Ryslingemænd.

Kold var velset i denne Mands Hus. Men en Søn-dag blev Poul Hansen fnysende vred over Birkedals Præ-diken imod gode Gerninger, virkede af Mennesket selv, uden Troen paa Jesus, som Vejen til Himlen. Da Kold

kort efter kom i Besøg der, sagde P. H.: »Nu vil Præsten ikke længere give os Lov til at give et fattigt Menneske en Kande Mælk.« Kold svarede dertil: »Ja, men véd De hvad, P. H., det var da ogsaa altfor godt et Køb at komme i Himlen for.« Hvad den gode Bonde ikke før havde været vred, det blev han nu. Herefter vilde han ikke mere se Kold hos sig.¹⁹

Hos den unge Gaardejer Kristian Rasmussen kom Kold ogsaa i Besøg. En Dag gjorde K. R. Paastand paa, at han var ligesaa god en Kristen som de andre. »Nej«, sagde Kold, »en Kristen er De ikke, men De kan blive det, hvis De vil.«

Hos Proprietær Briand paa Krumstrup blev den vidtberøjste Huslærer bedt i Selskab.

De havde faaet Lyst til at høre ham fortælle om sin Rejse. Kold tog ogsaa imod Indbydelsen, men var ikke glad ved saadan efter Begjæring at skulle fortælle. »Fortællingen bliver let en Benrad«, sagde han til en af sine Venner, »naar man skal fortælle efter Opfordring. Jeg vil hellere i Samtalens Løb meddele saa et, saa et andet Træk af mine Oplevelser paa Rejsen.«²⁰

Blandt Venner i Ryslinge kom ingen til at staa Kold nærmere end Gaardejer Frederik Larsen og dennes Hustru Johanne. — Denne Kvinde, som var blandt de bedste Tilhørerinder i Kirken, plejede gerne at sige: »Birkedal, han sidder nu i Studerestuen og siger os, hvordan vi skal leve. Vi andre maa se at leve derefter.«²¹ Hos Frederik Larsens blev Birkedals Prædikener af og til gaaet igennem af Kold. Naar denne syntes, at de fynske Tilhørere var kommen til at flyve for højt, søgte han atter at drage dem ned, saa at de kom til at staa med begge Ben paa Jorden. Hvor meget end Kold nemlig bøjede sig i Ærbødighed for den objektive Sandhed, stod det dog i første Række for ham, at den subjektive Sandhed maatte kunne komme til at ske Fyldest.

Det var som et Hovedstykke af hans Arbejde at hjælpe Folk til at leve deres Liv i personlig Sandhed.

Der var blandt Birkedals mange Tilhørere udensogns fra ogsaa et Par unge Mennesker, Brødrene N. P. og L. J. Jeppesen fra Sødinge, der ved Birkedals Prædiken var bleven vakte halvt pietistisk. Adskilligt i den ny Aandsverden, som nu var aabnet for dem, ønskede de gerne at faa nærmere Forklaring paa.

Men de syntes ikke, de kunde gaa til Birkedal selv for at bede ham derom. Da kom de en Dag til at tale med Smeden Nikolajsen i Ryslinge. Han sagde til dem: »I skal heller ikke gaa til Birkedal. Men der er kommen en Lærer i en gammel Jægerfrakke til Præstens. Han skal nok kunne forklare Eder Livet.«

De fik saa fat paa Kold. Han kom op til dem i deres Gaard i Sødinge. Og det kan nok være, han kunde forklare dem Birkedals Prædikener.

Alt som Vinteren skred, talte Kold med større og større Selvsikkerhed om sin Skole. Da kunde Birkedal stundom gaa imod ham og sige: »De har jo ingen Skole, Kold — det er jo kun en Fantasi — det er Hovmod!« Efter saadant et Ordskifte, følte Kold sig da saa nedtrykt, at han kunde tænke: Du har jo heller ingen Skole. — Men naar han saa kom ned til »Johanne Frederiks« i Ryslinge og talte til hende om, hvordan hans Skole skulde være, kunde hun vende sig til ham med disse Ord: »Sig det kun Kold, for jeg tror de Ord, De siger.« — Og Kold kom atter over det.²²

Blandt sine Elever i Ryslinge Præstegaard tog han sig med en ganske særlig Omhu af Pastor Kr. Østergaards Søn Johan. Da denne i Foraaret 1850 blev konfirmeret, skrev Kold et Brev til Østergaard, hvori det hedder: »En overordentlig Konfirmation har Pastor Birkedal holdt. Og alle er enige om, at de ikke have hørt mage. Kirken var propfuld af Folk og Gaarden af Vogne og Byen af frem-

mede. Johan græd som et Barn, sagde Pastor Birkedal. Jeg sad bag ved Johan og saa ham ikke.«

Lige efter det unge Menneskes Konfirmation, kom han i Gartnerlære paa en af Naboherregaardene. Kold havde gjort sig megen Umage for at skaffe ham Pladsen. En Række Breve fra Kold til Østergaard om denne Søns Uddannelse giver os et Billede af, med hvilken stor Samvittighedsfuldhed og hvilken trofast og vaagen Kærlighed i det smaa som det store Kold den Gang tog sig af denne sin Plejesøn. — —

I et af disse Breve (19. April 1850) skriver Kold: »Den 3die Maj skal jeg møde min yngste Søster i København og tage hende med hertil.«

Denne Kristen Kolds yngste Søster, Johanne, var en Tid i Forvejen bleven vundet af Baptisterne, som drev deres Propaganda i Thisted. Der var særlig en baptistisk Familie, hvis Indflydelse var bleven saa stor paa den unge Pige, at hun tilsidst lod sig omdøbe.

Baptisterne havde omtrent fra Morgen til Nat haft deres Øje med hende. De passede altid at følge hende hjem til hendes Forældre »paa Knaggen«, naar disse var gaaet i Seng, at ikke den Sæd, de havde lagt, skulde blive taget fra hende.

Hendes ældre Søster Kristiane (den senere Fru Lindholm i Thisted) blev ogsaa berørt af Baptisterne. Men hun vilde ikke lade sig omdøbe, før hun havde set hele Biblen efter, om ikke Trosordet fandtes i den, hvad Baptisterne benægtede. Hun begyndte da med 1ste Mosebog, men kom ikke længere end til Beskrivelsen af Tabernaklet (2. Mosebog, 26. Kap.). Der standsede hun af Forundring over at opdage, hvor menneskelig Gud dog var, at han vilde have Gardiner for sit Tempel og endogsaa gav til Kende, hvordan Lysestagerne maatte være, at der skulde smykkes med Rosetter o. s. v.

Baptisternes Prædiken bestod for en stor Del i smaa-

ligt Lovvæsen som f. Eks., at man ikke maatte have Gardiner i Vinduerne. — Da Kristiane Kold fik Guds Menne- skelighed at se, havde hun Værn nok.

Men navnlig for den omdøbte Søsters Skyld, sendte de Bud efter Kristen Kold i Ryslinge. Han kom ogsaa og fik et Møde i Stand i Amtsfuldmægtig P. Lindholms Bolig, hvor en lille Vennekreds var samlet. Her talte Kold klart imod Baptisterne.

Bl. a. sagde han til dem: »Naar man gaar ud af den hellige, almindelige Kirke, tager man ingenting med sig, men maa staa helt tomhændede derudenfor. Det er lige- som med en Forening, i hvilken man maa sætte sit Indskud, om man vil være Medlem af den. Thi det er Indskudene, der holder Foreningen sammen. Man kan godt faa Lov til at træde ud af Foreningen, men Indskudet maa man lade blive tilbage. Saaledes har vor Herre Jesus Kri- stus selv gjort det store Indskud, der danner hans hellige almindelige Kirke, som er en Forsamling og en Forening. Og bliver man derinde, da kan man nyde godt af Indsku- det. Men gaar man ud, maa man lade dette blive tilbage og faar intet med sig.«²³

Kolds yngste Søster kom da nu i Sommeren 1850 til ham i Ryslinge, hvor hun saa gik til Kristendomsunder- visning hos Pastor Birkedal. Og hun bøjede nu lige saa let om til den rette Side.

I den samme Forsommer var et Par af Kristen Kolds vestjyske Venner paa Rejse i Thisted. Det var Bruns fra Rydbjerg. Madammens Fader var nu død. I den Anled- ning var de kommen til Byen. I Skumringen bad Madam Brun sin Mand om at gaa en Tur med sig. Hun vilde gerne hen at hilse paa Kolds Forældre.

I den beskedne Stue, der ved et Forhæng var skilt fra Sovekamret, kom Kristen Kolds Moder ind til dem. Og i den Timestid, de var hendes Gæster i Tusmørket, var hun væsenlig ene Taler. Hendes langsomme, desting-

verede Tale var akkurat, som man kunde høre hendes Søns Tale. Og Indholdet af den var helt igennem en livlig og levende Meddelelse af Oplevelser, som væsentlig drejede sig om Sønnen. Fremstillingen lignede aldeles Kristen Kolds, naar han fortalte om sit Levnedsløb.

Men hvad den gamle Kone særligt var optaget af den Aften, og som hun med Forkærlighed dvælede ved, var det ny Skolearbejde, som hendes Søn, Kristen, nu stod i Begreb med at sætte i Værk, og som han med hele sin Personlighed gik op i.²⁴

„Folkeskolen i Ryslinge“.

Den Vinter, Kold var i Ryslinge Præstegaard, blev der et Hus ledigt i Sognet. Det var paa fire Tdr. Land. Bygningen var gammel og ubrugelig. Det skulde koste 2800 Kr. Kold syntes, han kunde bruge denne Ejendom til at begynde en selvstændig Højskole paa. Men han vilde kun give 2000 Kroner for Huset, — og da han ikke kunde faa det til den Pris, lod han det drive over.

Han tænkte, det bliver ikke til noget med Skolen. Det er altfor besværligt.

Imidlertid var det førnævnte Hus i Ryslinge atter bleven ledigt. Og Kold gik op til Manden, som havde det at sælge, og spurgte, om han vilde vente i otte Dage, medens han rejste til København. Kold turde nemlig ikke købe det, førend han havde faaet at vide, om han kunde faa nogen Understøttelse derovre fra. Manden lovede at vente de 8 Dage.

Derpaa marscherede Kristen Kold den næste Dags Morgen afsted til København. Det var de første Dage i Maj 1850. Han gik hele Vejen. Som ogsaa senere hen, naar han vandrede den Tur, var han iført Træskostøvler. Men udenfor Vesterport ombyttede han dem med ordenlige Støvler, for at ikke de københavnske Gadedrenge skulde falde over ham. ²⁵

Kold tog ind til Algreen, som dengang boede paa Regensen. Han laa om Natten paa en Sofa.

Algreens unge Venner blandt de theologiske Studenter og Kandidater havde med ham til Formand dannet en Forening under Navnet »Salonen«. Stadige Deltagere i denne var L. T. Gjerløff, Holger og Skat Rørdam, J. L. Knudsen, Brødrene Knudsen fra Gislev Præstegaard paa Fyn, Brødrene Sørensen fra Karby Præstegaard paa Mors, N. J. Jensen, Niels Lindberg, Spleiss, Chr. Thurah, Burman-Becker, C. F. Grove, P. Schiørring m. fl.

De samledes hver 14de Dag om Aftenen. Algreen trakterede altid med et Glas Punsch. Sang, Tobak og Snak om Dagens og Tidens Spørgsmaal var ellers deres stadige Samlingspunkter. — Jens Lassen Knudsen var Forsanger. Det var i det hele taget en Flok muntre Studenter, som baade havde Lyst og Raad til at s'aa Gækken løs.

Algreen førte Kold hen i »Salonen«. Men den ældre og alvorstunge Kristen Kold passede ikke ret til de fleste i dette unge Selskab.²⁶ Hans Sag blev dog drøftet her, mén uden foreløbigt at føre til Resultat. Blandt de tilstedeværende var der dog én, som, ved at høre paa Forhandlingerne, besluttede at ile med Afslutningen af sin Eksamenslæsning for at begynde paa et Arbejde i samme Retning. Det var Niels Julius Jensen. Men han var ogsaa dengang 29 Aar gammel og havde, inden han begyndte sit theologiske Studium, taget Skolelærereksamen med udmærket duelig. Da han 1852 blev theologisk Kandidat, overtog han sammen med A. Stephansen paa Holsteinsminde Hindholm Folkehøjskole. Og siden hen kom han til at staa i stadig og venlig Forbindelse med Kold om Højskolesagen.

Den Forhandling, der førtes mellem Algreen og Kold, var meget livlig. De vidste nemlig begge til Gavns, hvad

de mente, og det var langt fra det samme, skønt de naturligvis var grundenige i Hovedsagen. Algreen var langt foran i Forstaaelsen af Grundtvig.²⁷

Imidlertid var det kun en daarlig Trøst, Kold fik af Algreen. Thi denne svarede ham: »Hvor vil du hen, Grundtvigianerne er ikke den Slags Folk, der huske iaar, hvad de besluttede ifjor. De har ganske andre Ideer nu. Og det bliver vist ikke til noget, men jeg skal følge med dig til Grundtvig«.

Da Algreen og Kold kom op til Grundtvig, stod denne og røg sin Pibe og lagde sin Arm paa Kakkellovnen.

»Det er Kold fra Fyn«, sagde Algreen. »Aa«, sagde Grundtvig, »er det det!«

Det første, Grundtvig spurgte Kold om, var, hvad han havde tænkt at lære de unge Karle.

»Ingemanns historiske Romaner«, svarede Kold, »thi dem er jeg selv bleven glad ved«.

»Ja, det kunde vistnok være godt«, sagde Grundtvig.²⁸

Men da saa Grundtvig spurgte om Elevernes Alder, ragede de straks uklar.

Kold vilde jo have sine Fyre i Skole, naar de var nylig konfirmerede i en Alder af 14, 15, 16 Aar. Men Grundtvig sagde: det duer ikke, før de bliver 18 Aar. — Kold svarede: Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme. Thi naar de er 18 Aar, har de allerede begyndt at lege Kæreste, røge Tobak, gøre Pibe- og Urhandler. Og saa kan vi ikke faa dem beaandede«. — »Jo«, sagde Grundtvig, »det kan vi nok«. — »Nej«, sagde Kold, »som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige«.

Striden mellem Grundtvig og ham blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter. Ellers var der heller ikke blevet noget af det hele; thi Kold havde ikke givet efter.

Derpaa rykkede Kold frem med sit Ærinde, at han nu skulde have den Understøttelse, der var lovet ham.

»Ja«, sagde Algreen, »hvad skal vi gøre derved, «hvordan skal det gaa; thi Grundtvig véd selv, at der er ingen Ting i Kassen«.

»Ja«, sagde Grundtvig, »det kommer nok«.

Derpaa spurgte han Kold, hvor megen Understøttelse han da mente, at han skulde have.

»Jeg har selv 500 Rbdl.«, sagde Kold. »Naar jeg faar 600 Rbdl. til — men det skal være til Gave, thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage —, saa har jeg 1100 Rbdl. Og dermed skal jeg komme ud af det«, sagde Kold i sin store Nøjsomhed.

»Ja«, svarede Grundtvig, »600 Rbdl. og 500 Rbdl. er 1100 Rbdl., men hvad vil De kunne gøre med dem?« —

»Ja, naar det ikke kan gøres med lidt«, svarede Kold, »saa kan det heller ikke gøres med meget; men det kan ikke gøres med slet intet«.

Derpaa sagde Grundtvig til ham:

»Gaa hjem og sæt en Begæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Foretagende. Og bring den op til mig, saa skal jeg underskrive den først. Og saa skal vi se, hvad mit Navn kan batte.«

Da Kold og Algreen kom udenfor, greb denne sidste ham i Frakken og sagde:

»Du er en Lykkens Yndling. Nu er din Sag vunden, naar Grundtvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker«.

Saa saare Kold kom tilbage til Fyn, affattede han følgende Begæring, som, forsynet med Vilh. Birkedals Anbefaling lød saaledes:

»For et halvt Aar siden begyndte jeg en Skole i Hr. Pastor Birkedals Hus i Ryslinge, som havde til Hensigt at prøve, hvorvidt der for Øjeblikket var Trang til højere

Dannelsesanstalter for Bønderbørn, samt hvorledes en levende folkelig Undervisning vilde optages af vore danske Bønder, og hvad Virkning samme kunde have paa Ungdommen. Nødvendigheden af saadanne Skoler finder jeg her ikke fornødent at omtale, da jeg henvender mig til Mænd, der have Hjærte for gamle Danmark og klart indse, at en kristelig og folkelig oplyst Bondestand er Samfundets Grundpille. —

Efter saaledes i denne Vinter at have undervist Bøndersønner, en paa 17 Aar, tre paa 15 og 2 paa 12 Aar og gjort Bekendtskab med en Del Bønder fra Landets forskellige Egne, er jeg kommen til den Overbevisning, at der gives saa megen Interesse for Sagen, og at Undervisningsmaaden samt de Frugter, der straks ere komne til Syne, ere saa meget i Folkets Smag, at der er grundet Haab om, at en saadan Anstalt vil kunne bestaa, i Begyndelsen vel med trange Kaar, dog siden bedre og bedre.

Straks efter at Pastor Birkedal og jeg vare blevne enige om at begynde Skolen for ham, modtog jeg Brev fra København, hvori Mænd, som den danske Bondestands Oplysning og Vel ligger meget paa Hjærte, opfordrede mig til at begynde noget i den Retning, med Tilsigelse om Hjælp efter Evne.

Saa længe nu Skolen forblev hos Birkedal, behøvedes ingen Hjælp, men da det i Vinter har vist sig, at de Fremmedes Undervisning optage hele min Tid, har jeg set mig nødt til at stille Skolen selvstændig.

I den Hensigt har jeg købt en Ejendom i Ryslinge By for 1400 Rbd., hvoraf skal betales til førstkommende 11. Juni det halve, hvilken Sum endog overstiger min Formue, der kun er mellem 5- og 600, hvorimod den anden Halvdel bliver indestaaende i Ejendommen til 4 pCt.

Dersom nu Bygningen var brugelig, havde jeg kunnet hjælpe mig selv; men der maa opføres en ny Bygning, og det i Sommer, som vil koste en 6- til 800 Rbdlr., som

jeg ikke kan erholde til Laans, da den nødvendige Sikkerhed ikke kan gives i Ejendommen, og heller ikke kan jeg sætte mig for saa mange Renter.

Hensigten hermed er altsaa at anmode Sagens Venner om, at sammenskyde Bygningskapitalen, som det er min Hensigt at afbetale med Undervisning, idet der oprettes 5 Fripladser, som betales med 10 Rbdlr. for hver, hvilket udgør 50 Rbdlr.s Udbetaling om Aaret. Disse Fripladser overdrages til en Bonde i Jylland og en i Sælland at besætte efter bedste Skøn, for at Sagen derved kan fremmes i en videre Kreds.

Saavidt jeg kan skønne af den Erfaring, jeg har gjort i Vinter, vil tvende Vintre være tilstrækkelig til at naa det Maal, denne Skole har sat sig, nemlig dels at lære Anvendelsen af de Færdigheder, de medbringe, hvilke i Almindelighed ere lærte mekanisk og for en stor Del ubrugelige i det virkelige Liv, dels at bringe til levende Bevidsthed af det Folks Ejendommeligheder, hvortil de høre, for at de kunne blive levende Lemmer paa Samfundets Løgene.

Om Sommeren tænker jeg at undervise Børn, for at Institutet ved denne Indtægt bedre kan bestaa.

Jens Jørgensen, forhenværende Rigsdagsmand for Vejle-egnen, som har haft to Sønner hos mig i Vinter, har gjort Forslag til at oprette en almindelig Skolekasse ved aarlige Bidrag blandt Bønderne, for at lette de mindre formuende Adgang til Skolen, og for at Byrden ikke skal blive for trykkende paa en Gang.

Dette Forslag har vundet Bifald hos mange her i Fyn, som jeg har talt med derom, endog Folk, som selv ingen Børn have.

Endskønt jeg vel indser, at det ikke er saa ubetydelig en Hjælp, jeg har forlangt, tør jeg dog ikke undlade at henstille til nærmere Overvejelse, om ikke en lille Understøttelse aarlig i de første 5 Aar, navnlig til at betale

Kostpenge for i det mindste nogle af de omtalte Fripladser, at ogsaa fattige Børn, hvis Forældre have Sans for Sagen, kunne blive delagtige, vilde være overensstemmende med Understøttelsens Hensigt til Sagens Fremme. Desuden vil medgaa noget til Anskaffelse af Værktøj. Jeg har for egen Regning anskaffet til Skolen et Sæt Bogbinderværktøj, hvilken Profession jeg har lært; men et Drejerlad og Snedkerværktøj vil være nødvendig for at gøre Skolen saa hensigtsmæssig som mulig.

Bidragene bedes snarest muligt indsendte til Hr. cand. theol. Helveg, Pilestræde Nr. 126, 2. Sal, og Pastor Svendsen i Ringkøbing, som godhedsfuld have lovet at modtage dem.

Ryslinge Præstegaard, den 12te Maj 1850.

Ærbødigst

K. Kold.«

»Hr. Seminarist Kold har bedet mig om en Erklæring paa denne Forestilling, og jeg benytter med Glæde Lejligheden til korteligen at udtale mig angaaende den Sag, for hvilken han taler.

Næst efter altsaa at bevidne, at alt, hvad Hr. Kold anfører om Sagens Begyndelse og Fortsættelse o. s. v. er fuldkommen overensstemmende med Sandhed, tillader jeg mig at erklære, at den af Hr. Kold omtalte Skole i mit Hus er begyndt med en Dygtighed og Nidkærhed, som lover Sagen en god og glædelig Fremgang.

Skolen er grundet paa de rette Anskuelser for en levende Folkedannelse og Folkeoplysning. Og Læreren forstaar paa en særdeles Maade at virke opvækkende og befrugtende i denne Sags Tjeneste, at aabne Livskilden i Børnenes Hjærter og gøre Folkeanden levende i dem.

Jeg vilde derfor anse det for et Nationaltab, om dette Forsøg paa en levende Folkeundervisning for Almuen i Danmark skulde strande af Mangel paa den nødvendige Understøttelse. Og jeg maa da anbefale paa det varmeste

Sagen til alle dem, der ville fremme en god Gerning i det kære Fædreland.

Selv tegner jeg mig for 10 Rbdlr. en Gang for alle og 2 Rbdlr. aarlig.

Ryslinge den 18de Maj 1850.

Vilhelm Birkedal,
Sognepræst.

Paa denne Opfordring i Original findes 26 Bidragydere tegnede, alle med egenhændig Skrift. De fleste ere fra København.

Allerførst har N. F. S. Grundtvig skrevet:

»Jeg bidrager 50 Rdlr., men i Henseende til aarligt Bidrag, maa Sagen først nærmere bestemmes, før jeg kan bestemme mig.«

Derefter følger: »Marie Toft bidrager 100 Rbdlr. til 11te December Termin 1850«.

De følgende i Rækken ere:

P. K. Algreen, N. J. Jensen, J. Schørring, L. T. Gjerløff, P. O. Boisen, L. D. Hass, L. K. Müller, C. Kragballe, H. Boisen, L. Helweg, F. E. Boisen, C. J. Brandt, D. A. Schmidt, L. Gericke, H. C. Hansgaard.

Af tidligere Lærere ved Rødding Højskole findes J. Wegner og C. M. Poulsen. Ogsaa Laurids Skau er i de Bidragydendes Række.

Paa Pastor Svendsens Liste findes foruden hans eget Bidrag ni Mænds Bidrag. I disses Tal staar Knud Knudsen i Faarballum øverst med 50 Rbdlr., derefter følger Niels Andersen Hansen i Faarballum, H. Langkilde til Langkildegaard, Præsterne Victor Bloch, Østergaard, P. Tang, D. Roed, H. Svejstrup og Provst Sørensen fra Mors. —

Denne Indsamling bragte i det hele 550 Rdlr.

I et Brev af 4de August 1850 skriver Kold saa til Algreen:

»Tak for de tilsendte Penge, 150 Rbdlr., som jeg mod-

tog med Provst Knudsens Sønner, og hils dem allesammen, som du taler med, og tak dem for deres Interesse for Sagen.

Hils gamle Grundtvig, at han havde ikke Behov at være saa vantro med Hensyn til det forlangte aarlige Bidrag, hvilken Sag Pastor Birkedal tog lidt ilde op og mente, at saadanne Betænkninger duede ikke. Dog jeg haaber, Sagen nok vil gaa alligevel, og saa er det nok.

Med Hensyn til Bygningen, da ere Tilberedelserne lykkedes, som en Sag, der har vor Herres Bifald.

Tømmer er købt meget billigt. Og den Dag, vi var i Odense at købe det, solgte Albrekt Johansen, en af mine trofaste Venner, 25 Favne Brænde, ved hvilken Lejlighed jeg slipper til at faa Tømmeret kørt herud for meget billig Køb. Grundstenene har Bønderne hentet for mig fra et andet Sogn, da ingen Stene findes i Sognet. Og hverken Stene eller Kørsel har kostet noget. Raasten har jeg strøgne og tørre 4000, saa jeg mangler kun 3000 til. — Tømmermand og Murmester har jeg Lovning paa. Og Bygningen begyndes i August Maaned.

Til 1ste November kommer min Søster Ane, den næstældste, herover og holder Hus.

I disse Dage skriver jeg til Jens Jørgensen om at forskaffe mig nogle Elever. Min gamle Moder har lovet mig 2 Sengsklæder, som Ane tager med sig herover. Det er forresten ikke saa let at faa alting samlet.

Kalken har jeg købt og læsket for længe siden.

Brandforordningen har tvungen mig til at flytte ud paa Jordlodden, da Haven er saa lille og Husene ligge for nær. Dog tror jeg, det er en stor Fordel, at Huset kommer derud. Det er lige tæt ved Byen.

Men det allermorsomste nyt, jeg har, er, at jeg er ved at skrive en Bog om Skolevæsen.

Det kom sig nemlig saaledes.

For et Par Maaneders Tid siden bekendtgjorde »Fyns

Stifts literære Selskab« i »Fyns Avis«, at det udsatte en Præmie paa 200 Rbdlr. for den bedste Afhandling om Skolereformen, der ventes.

Jeg tænkte naturligvis aldrig paa, at det var noget for mig, da jeg véd forud, at jeg ikke kan vinde Præmien. Men ved 3die Bekjendtgørelse bliver Birkedal opmærksom derpaa og forlanger temmelig bestemt, at jeg bør prøve paa at besvare Spørgsmaalet for at forebygge al den Misforstaaelse, som dette mit Skolevæsen har foranlediget.

Jeg begyndte endnu samme Dag og har nu skreven 5 Ark. Det hele vil blive en 8 til 10 Ark, og bliver indsendt til Selskabet.

Men hvis det ikke vinder Prisen, som det tilvisse ikke gør, da det baade har Næb og Klør, saa agter jeg at lade det udgaa i Trykken for egen Regning.

Pastor Birkedal har hørt de 5 færdige Ark og mener, at det er meget godt. Men da jeg fast ingen Mening selv har derom, og frygter, at Pastor Birkedal er for skaansom en Dommer, skal jeg sende det over til Dig, førend jeg gør videre Brug deraf, for at erholde Approbation eller et »maa trykkes«.

Pastor Svendsen fra Ringkøbing, min meget gode Ven, var her og fik Andragendet med sig hjem for at sende det om til Præsterne i det nordlige Jylland af mine Bekendtere.

Du være mange Gange hilset fra Pastor Birkedal.

Han rejste i Dag til Møen og bliver borte i tre Uger. —

En Kandidat Kofoed, en lille rar Fyr, som skal være Huslærer her, vil besøge dig i København.

Din Ven

K. Kold.«

I den Tid, da det gamle Hus oppe i Ryslinge By blev brækket ned, var Kold selv stadig til Stede der paa Plad-

sen for at paase, at ikke den mindste Smule af de gamle Bygningsmaterialier, som kunde bruges, gik tabt.

Med stor Omhyggelighed trak han selv hvert et gammelt Søm ud med en Knibtang. Var det kroget, blev det rettet og derefter lagt til Side, for siden at bruges. De gamle Mursten i Huset, som kun var af raat Ler, rensede han ogsaa selv meget omhyggelig og stablede dem derpaa sammen, saa de atter kunde bruges til den ny Bygning.

Kolds Højskole i Ryslinge, set ved Vintertide.

Ved den Lejlighed fik Kristen Kolds Soldateruniform sin sidste Bekomst. Den blev fuldstændig slidt op.²⁹

Det var en sjælden Ihærdighed, hvormed han arbejdede. Man behøvede kun at se ham i denne Virksomhed for at overbevise sig om, at han stadig huskede paa, at han havde kun 1100 Rbdlr. til at opføre en Folkehøjskolebygning for.

Det ny Hus kom til at ligge ude ved Jordlodden, et Stykke Vest for »Tolvmandsskoven« og Nord for Lande-

vejen med en vid og smuk Udsigt Nordvest ned over Ryslinge By og Skoven ved Krumstrup.

Den 23de November 1850 kunde Kold skrive til Algreen :

«Altsaa, det første aandelige Arbejde, jeg foretager mig i det ny Hus, er dette Brev.

I Aftes, Mandag Aften, flyttede jeg herud. Og i Dag, Tirsdag, er det den første Dag, jeg bor her.

Men om det er den 23de November, véd jeg ikke vidst, dog er det i Nærheden deraf.

8 Fag Stuehus har jeg nu bygget og saavidt færdigt, at kun en Del af Gulvet og Husets Afpusning mangler.

En fattig Familie har jeg ladet flytte herud for at vogte Huset i Vinter, da det ellers ikke kunde forsikres i Brandkassen. Efter alle Kyndiges Dom er Huset solid bygget og Indretningen særdeles hensigtsmæssig.

Efter en løs Beregning vil de 8 Fag komme til at koste 700 Rbdlr., endskønt jeg har selv gjort en ikke ubetydelig Del af Arbejdet som Haandlanger, og Bønderne have gjort en stor Del Kørsler uden Betaling. Jeg forventer da, at I skikker mig en Del Penge til 11. December, for at jeg kan gøre Klaring, før jeg rejser til Jylland, som sker ved Juletid, da jeg har lovet Jens Jørgensen at komme til ham til Nytaar, for at holde Skole for ham i 3 Maaneder, Januar, Februar og Marts, da han har en 5 à 6 Stykker konfirmerede Dreng, der, i Fald Skolen var bleven i Stand, skulde været herover i Vinter, men som jeg da vil undervise i hans Hus, hvilket jeg saa meget hellere gik ind paa, som jeg haaber derved end yderligere at overbevise Jens Jørgensen om saadanne Skolers Nødvendighed, hvortil Vorherre i Himlen, som alle gode Givers Giver, forlene Kraft og Velsignelse, at det velsignede Danerfolk maa slaa den store Jætte, saavel i aandelig Kamp, som det har gjort det i legemlig, at Grundtvigs Spaadom: »om hundrede Aar er den danske Bonde langt

bedre oplyst om de gode Ting end nu Professorerne om det onde og alle Tyskernes Bukkespring«, glædelig maa opfyldes, og hans Haab: at den samme Kraft og Sejr, som blev os til Del i Marken, ogsaa maa blive os til Del i Salen, Rigssalen, ikke maa blive til Skamme.

Hvad Udsigterne til Skolens Fremme angaar, da ere de igen betydelig lysere.

Modstanderne have trukket sig tilbage, og, som det lader, uden at berede sig til ny Modstand. En formaaende Mand her i Sognet, som før var paa Modstandernes Parti, er vunden for Sagen. Og dens Venners Iver er ligesaa stor som før, saa vi arbejde med godt Haab.

Pastor Birkedal prædiker, saa det knager i hele Bygningen. Han har faaet sig en ny Huslærer, en Kandidat Kofoed, som nylig opvakt hos ham, vil forberede sig til at blive Præst. Han er en lille elskværdig Fyr.

Hvad Bogen angaar, som jeg skriver paa, da haaber jeg at faa den færdig og indleveret til Nytaar. Men Bygningen har saaledes optaget min Tid og Tanker, at der ikke bliver Tid at faa den censoreret hos dig. Imidlertid skal jeg sende dig den, før den overgives til Trykken. Men før jeg sender den til Selskabet i Odense, skal Birkedal læse den igennem. . . . .

»Til 1. Maj kommer min Søster Ane herover og begynder jeg da min Husholdning« . . . .

I dette Efteraar fortsatte Kold det »danske Samfund« i sit ny Hus. Dette var rigtignok langt fra færdigt. Murene stod sine Steder aabne. Men han havde lavet sig selv et Kammer i Sydgavlen paa Loftet. Man skulde op ad en Stige og hen over et Stykke mørkt Loft for at komme derind. Der var Bræddevægge og Bræddeloft.

Her holdt de »danske Samfunds« Møder en Aften om Ugen. Der kom kun ganske faa, men Kold var helt stolt over, at de fleste i disses Tal var Ryslinge Gaardmænd paa henved 50 Aar. Der var Frederik Larsen, Hans Niel-

sen, Hans Sørensen, og saa Hans Albrekt, Jakob Johansen, Smed Nikolajsen og de unge Brødre Jeppesen fra Sødinge samt »Saddelmageren«.

Naar de kom stavrende op ad Trappen i Mørket, aabnede Kold Døren til sit Loftskammer og kom ud imod dem paa Loftet med et tændt Lys i Haanden.

Kold læste højt for dem i Ingemanns »De sorte Riddere«. Og saa sang de hver Gang: «At sige Verden ret Farvel«. Kun én Gang fik de en anden Sang. Da sagde Kold: »I Aften skal vi have en rigtig aandelig Kampsang«, og saa sang de: »Nu skal da Satans Rige aldeles styrtes om«. — Det var den Birkedalske kristelige Vækelse, han saaledes vilde række Haand til.

En Aften læste han op for dem sin lille Afhandling om Skolereformen, den, der var fremkaldt ved »Fyns Stifts litterære Selskabs« Indbydelse til et saadant Prisskrift.

Da han fortalte dem, at der var udsat en Præmie paa 200 Rdl. for den bedste Besvarelse, sagde Hans Sørensen ganske polert: »Jeg synes, det er en meget lille Bog, De vil have saa stor en Betaling for«. Hvortil Kold svarede: »Ja, men det er ene ny Tanker, som findes i Bogen«. ³⁰

Kold havde til sin Afhandling benyttet enkelte Citater af Professor F. C. Sibberns «Arkiv for Filosofi», hvilken Bog han havde laant hos Pastor Østergaard i S. Felding. Men ellers var den væsenlig skreven ud af hans egen Erfaring, gennemsyret af hans praktiske Sans for Børneskolesagen og mærket af hans aabne Blik for den vaagende danske Bondestand.

Prisopgaverne skulde bedømmes af daværende Overlærer ved Odense Latinskole, Caspar Peter Paludan-Müller. Det var saa langt fra, at denne tilkendte Kristen Kold Prisen, at han tværtimod blev meget stødt paa ham over hans Friskoletanker og over det Frisprog, som han i sin Besvarelse havde brugt.

Kold spurgte kort efter Grundtvig, om han ikke skulde

lade sin Afhandling trykke. Men denne, der havde læst Manuskriptet igennem, sagde: »Nej, De skal saamænd ikke, for det, De der har sagt, er sagt længe før af andre og er sagt meget bedre end De kunde sige det«. ³¹ Kold var enig med Grundtvig heri. Og hans lille Afhandling blev først trykt 1877 og udgivet af Cand. theol. Harald Holm under Titelen: »Om Børneskolen. En efterladt Afhandling af K. M. Kold«. (96 Sider stor).

Da denne Afhandling om »et forbedret Almueskolevæsen« er den eneste Bog, Kold har skrevet, og da den ved sin ejendommelige Fremstilling kan tjene til at oplyse, hvor ivrigt Kold syslede ogsaa med Børneskolens Forbedring, vil vi her meddele enkelte Uddrag af den.

Dens første Afsnit har til Overskrift: »Undervisningen afpasset efter Børnenes Evner og Trang«. Derefter følger et Stykke om »Religionsundervisning«. Heri hævder Kold, at »den mundtlige Fortælling af Bibelhistorien bliver den Religionsundervisning, som de smaa kunne have mest Gavn og Glæde af, og bør træde i Steden for den systematiske, filosofiske og kateketiske Udvikling.

I et paafølgende Afsnit om »den folkelige Undervisning« anbefaler han Fortælling af Fædrelandets Historie efter Sakse, Øhlenschlægers Nordens Guder, Ingemanns historiske Romaner, L. Kr. Müllers Danmarkshistorie m. m.

»De 3 Færdigheder: Læsning, Regning og Skrivning har, siger han, i og for sig kun liden Værd, eftersom de kun er Midler for eller Redskaber i Aandens Tjeneste«. »Erfaring har vist, at voksne Folk har lært det (∴ disse Færdigheder) i en Maanedstid et Par Timer om Dagen«. »Jeg har selv lært en Dreng paa 14 Aar at læse i en Maanedstid. Bogstaverne lærte han i fire Timer. Det forundrede ham, at Talen var afmalet i Bogen«. Om Regning skriver han: »De rene Begreber ere vanskelige for Børn at fatte, hvorfor man maa søge at sanseliggøre dem.

Jeg mener derfor, der maa regnes med Størrelser de 4 Regningsarter igennem, før der med nogen Nytte kan regnes med Taltegn. Man kan bruge Papirstumper, udskaarne i 3 forskellige Størrelser til Enere, Tiere og Hundreder, og kan da begynde at veksle med Børnene, give et Hundredestykke og faa for det 100 Enere o. s. v.«

I et længere Stykke om »Undervisningens Sandhed og Virkelighed« hedder det; »Dette Udenomsvæsen: Former foruden Indhold; udenadlærte Bekendelser med Munden, medens Hjærtet er langt borte; megen Snak, ingen Handling; store Planer, ingen Udførelse; lange Taler, holdte for at tale; Forestillinger i Mængde, men kun liden Virkelighed; Følelsen og Tilstaaelsen af, at der bør gøres noget, medens et Skuldertræk er det eneste, der kan komme frem, Slaphed og Uvirkelighed i alle Forhold, og Lighed med Pilatus med hans afmægtige og tvivlende: hvad er Sandhed? — Dette løgnagtige, flade Væsen, foruden Sandhed og Virkelighed, Liv og Kraft, er Tidens Brøst, og finder en stærk Støtte i vort Undervisningsvæsen«. — »De, der skulle befatte sig med Ungdommens Undervisning, maa være aandrige Mænd. I Grækenland var det Landets største Mænd, der befattede sig dermed, medens man i Rom brugte Slaver dertil«.

De næste Afsnit ere: »Om Eksamen og Lektievæsenet samt Udenadslæsning, og: »Kundskabsmasse, Dannelse og Beaandelse«. I dette sidste citerer Kold Professor Sibbern, at »Kundskabsmassen er intet«, og J. L. Heibergs »Sjæl efter Døden«, der havde modtaget Tidens kedsommelig dræbende Oplysning og derfor fandt sig taalelig i at øse Vand i det bundløse Fad i Tartarus.

Slutningsafsnittene om »Lærernes Valg og Dannelse« og »Om Skolens Ydre« ere de mærkeligste.

Heri slaar Kold kraftigt og indtrængende til Lyd for

Folkets og Forældrenes Frihed til at indrette deres Skolevæsen selv.

Han opmuntrer til et folkeligt Skolevæsen. »Folkealmanakken for dette Aar har en Tegning, der forestiller en tapper Landsoldat med et Træben, fortællende for den opvoksende Ungdom om Heltebedrifterne i denne Krig. Og Folkeaaanden lover sig en rig Høst af denne Sæd i de kommende Dage. Hvad om Almueskolen tog sig en Tjeners Skikkelse paa, traadte i hans Fodspor og fortalte om alle Heltebedrifterne, det danske Folk har udført, saa at den Aand, der var over Fædrene, lige stor i Krig og i Fred, ogsaa kom over os«. —

»Jeg har«, skriver Kold, »opholdt mig i flere Aar i de tre Provinser Jylland, Slesvig og Fyn. Og har jeg paa alle tre Steder funden rigtig aandelige Adelsmænd i Bondestanden, der bare kendelige Mærker paa deres nordiske Herkomst, saa vel Løvemodet som Hjerteligheden. Og at Aanden godt lod sig vække hos deres Børn, har jeg som deres Lærer erfaret. Den sællandske Bonde kender jeg ikke stort til. Men har han Aand, som han kan slaas til, hvilket han har vist i denne Krig, da vil han vist ikke blive den ringeste, naar Folkeaaanden staar lyslevende op. Dog jeg ved, at der er mange ædle Sjæle, der af Hjærtet ønsker vor Bondestand en aandrig og dygtig Undervisning, som føle, at den opvoksende Ungdom maa i fuldt Maal nyde det Kærlighedsbæger, hvoraf vore Landsmænd have drukket sig fulde i disse Trængslernes Dage, hvis Danmark skal bestaa, og som vide, hvor græsselig den aandelige Død er, og sige med Akil:

»Heller Hyrde ved et Led
midt i Kampens Røre,
end et Skyggeliv i Fred
kejslerlig at føre,
hvor man gaar som i en Døs,
valen, død og magtesløs,
her i Plutos Rige«.

»For at Ungdomslærerne kunne blive i Sandhed dygtige Mænd og Almuens aandelige Overmænd, maa deres Valg ske paa en anden Maade end hidtil. De maa i den modnere Alder, efter at have modtaget en almindelig Dannelse og Begreb om, hvorledes Aand virker paa Aand, afgøre med sig selv, om de have Kald og Lyst til at være Lærere«.

»Seminarierne skulde omdannes til Folkeskoler, hvis Hovedformaal bliver at vække, nære og belyse Folkelivet«. »At dette er muligt, har baade Rødding Højskole og Rarum Seminarium bevist, hvilket sidste trods de mange Baand og Indskrænkninger, hvorunder det lider, dog har leveret adskillige levende Skolelærere«.

De stærkeste Udtryk bruger Kold i det sidste Afsnit: »Om Skolens Ydre«.

Det hedder heri: »Naar et Folk bliver undertvungen af sine Naboer og maa finde sig i at blive regeret efter det fremmede Folks Grundsetninger, som har undertvungen det, saa lever det i Trældom under det fremmede Aag.

»Det samme er Tilfældet, naar et Folks egne Mænd, hvem det har betroet Bestyrelsen, ere blevne forgjorte og forventede af en fremmed Folkeand, hvorved saadanne Foranstaltninger træffes, der ikke have Rod i Folkehjertet, og som med Tiden vil drage Folkets Undergang efter sig.

»Ethvert Folkeliv vil udvikle sig i Følge sine egne Love, i Overensstemmelse med den Grundkraft, der blev det til Del. Indvirker en Regering uden at kende disse Love, eller miskender den endog Folkets Hoveddrivfjeder, da er Indvirkningen forstyrrende og maa foraarsage Stansning«.

»Forudsætte vi nu, at det danske Folkelivs Grundkraft er Kærlighed, og vide vi, at Kærlighedens Element er Frihed, da kan man gøre sig en Forestilling om, hvad det danske Folk har maattet lide ved at blive regeret efter romerske Grundsetninger: at tvinge og holde i Tømme-

»At det danske Folkelivs Grundkraft er Kærlighed, er vel nok vanskeligt at bevise for dem, der trænge til Beviset. Men vi føle det og finde denne Følelses Rigtighed stadfæstet ved enhver Lejlighed. Kærlighed til og deraf følgende Opofrelse for det borgerlige Samfund er det kosteligste Arvegods, vi have fra Fædrene. Og da det borgerlige Samfunds Bygmestre forskøde denne Hjørnesteen, begyndte Samfundet at rave. Og her i Danmark kan det aldrig faa den nødvendige Fasthed til at modstaa Fjendernes Anløb, før den optages igen og faar sin Plads.

»Derfor ryster og bæver man for enhver Frihed og enhver Bevægelse. Thi man er sig, om just ikke klart bevidst, at der er blevet gjort meget i Danmark for at udrydde denne Kærlighed og tør derfor ikke tro, den endnu er tilstede.

»Man frygter for at have indbanket den romerske Betragtning, at Folket er en Flok rivende Ulve, der maa forsynes med Mundkurve og Lænker, fordi det kun vil bruge Friheden til at sønderrive og ødelægge. Man frygter for at have indbanket den med saa meget Held, at Folket virkelig har forandret Natur og er blevet Romere eller dog hverken det ene eller det andet, men blot Trælle.

»Det er ganske komisk at tænke paa den Skræk, der kom i Livet paa vore romersk-tyske Godsejere for Bondevenneselskabet, som de forestillede sig som et krigersk Uhyre, der hvert Øjeblik var beredt til at sluge dem, medens det dog i Virkeligheden kun var en lille Forsvarer for den smaa Stand, alt for lille desværre.

»Heller ikke er Folket i sin Helhed blevet Trælle, endskønt Tvangssystemet har været heldigere i at frembringe den Virkning. Og den bestandige Gentagelse af den Sætning: I ere saa dumme som Faar og dovre som Svin! har lydt i dets Øren saa tit, at det til sidst ikke turde tænke andet.

»Som en lille Køterhund, der ved sin Bjæffen tror at

have sat den forbi kørende Vogn i Bevægelse og bliver staaende med hoverende Blik for at betragte den store Masse, den satte i Gang, saaledes troede disse gode Romere, at det var deres Tvangssvøbe, der satte Samfundsmaskinen i Gang, fordi de vare for kortsynede til at opdage den skjulte Kærlighedens Drivfjeder.

»Vel dur Tvang i Aands- og Hjærteanliggender aldrig — thi hverken Tro eller Kærlighed kan paatvinges nogen — dog allermindst for dem, der af Kærlighed ville udrette, hvad Loven byder; thi de opfylde den kun slettere under Tvang end i Frihed.

»Vi foreslaa derfor i Almueskolens Interesse Frihed for dem, der drives af Kærlighed til Sagen, og kun Tvang for de uvillige. Vi vide vel, at i ethvert Folk, selv det bedste, findes et Skrab, Bundfald eller Bærme, som ikke vil bruge sine Kræfter til Samfundets Vel, og det er i sin Orden, at ethvert Folk og Regering ønsker at se deres Tal indskrænket saa meget som muligt. Vi mene her ikke dem, som virke forstyrrende ind paa Samfundet, thi de bør lænkebindes; men den Del, som intet vil gøre, og navnlig i denne Sammenhæng de Forældre, som ikke selv hverken ville eller kunne sørge for deres Børns Undervisning og Opdragelse. Vel vilde det være ønskeligt, at saadanne Børn ikke alene kunde blive underviste, men ogsaa opdragne paa offentlig Bekostning. Thi Undervisningen kan kun bære nogen virkelig Frugt, hvor Opdragelsen og Undervisningen staa i Samklang. Men da saadant vilde blive altfor anstrængende for Kommunerne, faar man lade det blive ved det fromme Ønske. Dog fortjener saadanne Stiftelser som Holsteinsminde og Flakkebjerg Institut det Offenliges Opmærksomhed.

»Men meget mere end paa disse bør Regeringens og Folkets Øje rettes paa den Del af Befolkningen, der ville, men ikke kunne forskaffe deres Børn den nødvendige Undervisning. For deres Skyld foreslaa vi, at der som

hidtil ansættes en Skolelærer i hvert Sogn, og bliver denne Del af Undervisningsvæsenet da den faste Stok, hvorom den øvrige Del som privat Undervisning grupperer sig.

»Vi have i det foregaaende afhandlet, hvorledes disse Lærere skulle finde Adgang til at erhverve sig den nødvendige Dannelse, nemlig paa Folkehøjskolerne. Dog bør det heller ikke være forment ad anden Vej at erhverve sig den, ligesom Folkehøjskolerne maa oprettes i saa stort Antal, at det ikke mangler paa Lærere« . . . .

Sin lille Afhandling om et forbedret Almueskolevæsen endte Kold med følgende Udtalelse: »Der bør aabnes Plads for privat Undervisning, idet der udenfor denne gives enhver Mand Lov til at sørge for sine Børns Undervisning, som han bedst kan og vil, naar han blot beviser, at de ikke staa tilbage i Dannelse og Udvikling for de Børn, der undervises i den offentlige Skole.

»Men for at denne Frihed kan blive mer end Skin og Skygge, maa saa mange Mænd, som derom kunne blive enige, have Lov til at holde en Lærer i Forening, og den eller de, som gøre det, maa have Lov til at udvælge en Præst og en vederhæftig Bonde til at bedømme Børnenes Standpunkt, hvilke dem selv lyster. Og skal denne Prøve ske en Gang om Aaret, hvorpaa de af deres selvvalgte Tilsynsmænd modtager Attest, udstedt paa Ære og Samvittighed om, at Børnene ikke have lidt nogen Forsømmelse, hvilken Attest enhver Fader overleverer sit Sogneforstanderskab, hvis Børn fra andre Steder blive underviste i Privatskolen. Om Læreren er eksamineret, samt hvor megen Skoletid o. s. v. bør ikke komme i Betragtning . . .

»Men i hvad der saa gøres for Oplysningsvæsenet i vort Fædreland, ville vi bede og haabe, at Sandhed og Virkelighed ikke tabes af Sigte. Thi selv det mindste Gran deraf har mere Virkning end hele Læs af Skin og paaklinet Visdom«.

I »danske Samfunds« Møderne paa Loftet i den knapt færdige Højskolebygning deltog en Aften den ny Huslærer hos Birkedal, theol. Kandidat H. J. Koefoed. »De sorte Riddere« blev læst højt, og Koefoed gav efter Kolds Anmodning en Forklaring til et af de dunklere Steder i Inge-manns eventyrlige Digt.

Da denne Mand, der kun var et Aar yngre end Kold, straks sluttede sig hjærteligt til ham og siden hen knyttes i et trofast Venskab til Kold, vil vi her gøre kort Rede for hans aandelige Udvikling.

Hans Jakob Hansen Koefoed var Søn af Gehejmekonferentsraad og Højesteretsassessor Koefoed i København.

Da han 1843 var bleven theologisk Kandidat, gjorde han med en Ven en Rejse gennem Jylland til Borris Præstegaard, hvor hans Vens Fader var Præst. Den første Strækning kørte de med Fragtmand. Men da de skulde ind i hver en Kro at bede, blev de tilsidst ked heraf og bestemte sig til at gaa Resten af Vejen.

H. J. Koefoed kendte den Gang ingen troende Præster.

De kom da gaaende til S. Omme. Solen var lige staaet op og belyste det dejlige Hedelandskab. Ved Broen over Omme lejrede de sig og nød deres Smørrebrød.

Koefoed spurgte sin Kammerat, hvem der var Præst her i S. Omme.

»Aa«, svarede denne, »det er Vilhelm Birkedal. Han har kun én Kærling, der gaar i Kirke til ham. Han hører til de »Hellige«.«

Naa saaledes, ja saa forstod Koefoed, at han ikke var værd at besøge.

De gik videre og kom til Borris Præstegaard. Her fik de en Dag Besøg af Præsten Østergaard fra S. Felding og dennes Hustru. Koefoed og de andre Unge kom i en lang Samtale om mange Ting med denne begavede og livlige Kvinde. Da de var rejst, udtalte Koefoed sin Begej-

string over Østergaards Hustru. Men han fik da af Præsten at vide, at ogsaa hun hørte til »de Hellige«.

Nu begyndte det at dæmre for hans Sjæls Øje. Og han fik Lyst til, at de skulde over til Præsten Birkedal i S. Omme. Men det kunde der nu ikke være Tale om. Det varede syv Aar, inden han første Gang kom til at gæste Birkedal.

H. J. Koefoed led af en medfødt Undseelse og Sky for at træde offentligt op. I hans Kandidataar saa det da ogsaa en Tid ud, som om han slet ikke kunde faa Mod til at prædike eller blive Præst. Hans naturlige Sandhedskærlighed bragte ham paa de Tanker hellere at vælge en Landmands beskednere Stilling. Men hans Fader, der ikke blot var Ven med Sællands Biskop, Jakob Peter Mynster, men ogsaa stod i venligt Forhold til Holmens Provst, Dr. Balthasar Münter, som var Lærer paa Pastoralseminariet, fik denne til særligt at tage sig af Sønnen. Men det var forgæves.

Som Deltager i Pastoralseminariets Øvelser skulde Koefoed prædike i Frue Kirke. Men han vilde kun gaa ind derpaa, naar der ingen kom og hørte det uden Münter som Censor. Denne havde ogsaa lovet ham det og fik hans Prædikenopskrift. Men da Døren til Prædikestolen blev lukket op og Koefoed saa de andre Kandidater fra Pastoralseminariet sidde nede i Kirken, sagde han kun et Par Ord og trak sig saa tilbage. Münter vilde nu række ham hans Prædikenopskrift til Hjælp, men Kandidaten gik sin Vej.

Der blev nu Tale om at gøre et sidste Forsøg med ham. Og hjalp dette ikke, maatte han faa sit Ønske opfyldt og blive Landmand. Münter kendte nemlig Sognepræsten i Vindinge ved Nyborg, H. P. Falck, og fik ham til at tage den theologiske Kandidat paa de 33 Aar paa Prøve og give ham Lejlighed til at prædike.

Da Koefoed havde været nogle Uger i Vindinge

Præstegaard, skulde der være Præstekonvent. Han hørte, at Birkedal fra Ryslinge ventedes i Gæsternes Tal. Naa, tænkte han, dér kan jeg faa at kende, hvorledes en hellig Præst ser ud.

Det første, Birkedal gjorde, da han kom ind i Præstegaarden, var at trække Falck til Side og sige: «Aa, giv mig en Cigar, Falck». Naa, tænkte Koefoed, er »de Hel- lige« saaledes, saa er de ikke saa slemme.

Ved »Konventet« forhandlede der om Nikodemos. Som theologisk Kandidat syntes Koefoed, at han ogsaa skulde give sin Mening til Kende om dette Spørgsmaal. Birkedal drillede ham siden hen tit dermed.

Men da Birkedal skulde til at rejse hjem den Dag, sagde han: »Har De ikke Lyst til at besøge os, Kandidat Koefoed?« Jo, det havde han nok. Og det varede ikke længe, før han spaserede til Ryslinge. Og da Kold kort efter opgav sin Huslærerstilling i Ryslinge Præstegaard, overtog H. J. Koefoed denne.

Den første Søndag, Koefoed boede i Præstegaarden hos Birkedal, skulde der være Bispevisitats.

Birkedal var ked deraf. Thi Biskop Gad var regnet i »Rationalisternes« Tal. Birkedal bad da ogsaa sin ny Huslærer om at snakke med Bispen.

Denne kom om Lørdagen. Efter Middagen bad Bispen Birkedal om Dispositionen til hans Prædiken den næste Dag. Birkedal gav et kort, afvisende Svar. Men da Biskopen om Aftenen vilde trække sig tilbage til sit Studerekammer, gentog han høfligt Anmodningen, da han nu selv skulde til at tænke over, hvad han kunde og vilde føje til Præstens Prædiken. Da svarede Birkedal kort og fyndigt: »Alt eller intet i Salighedens Sag«.

Det kippede i Bispen. Han stammede nogle Ord om, at han ikke forstod det; men gik saa ind. Biskop Gad sad oppe det meste af den Nat.

Kand. Koefoed var tidligt oppe. Kl. 4 om Morgenen

gik han ude i Haven. Da kommer Bispen derud i sin Fløjelsslobrok. Han havde ikke kunnet sove.

Om Søndag Formiddag i Ryslinge Kirke sad Koefoed ved Siden af Kold. Det var første Gang, Koefoed hørte Birkedal prædike. Under hele hans Prædiken: »Alt eller intet i Salighedens Sag«, sad han og spredte sine Hænder og samlede dem og blev ved dermed. Kold sagde siden til ham, at han nok den Dag søgte at finde Rede i Salighedens Sag.

Da Birkedals Prædiken var til Ende, traadte Biskopen frem og sagde: »Alt eller intet i Salighedens Sag« — saadan er det i Sandhed — og saa gentog han ypperligt Hovedpunkterne i Prædikenen.

Under Overhøringen talte Biskopen med de Unge, bl. a. om »Materier«. For at gøre sig forstaaelig, spurgte han: Hvilken Materie kan man ikke lave en Kakkellovn af? Eksaminanderne betænkte sig. Da hviskede Lars Sadelmager bag en af de Unges Ryg: »To Sider Flæsk«. Og da den Unge gentog dette Svar højt, morede Bispen sig derover.

Men da Bispen saa spurgte Ungdommen om, hvem den Helligaand var, og Børnene ikke svarede, sagde han selv: »Det er en Kraft«. Da Birkedal selv tog fat, sagde han til Børnene: »Er Helligaanden en Kraft?« — »Nej«. rungede det gennem hele Børnerækken. »Hvem er han da?« — »Den tredie Person i Guddommen«, lød det. — »Det kunde være nok«, sagde Biskop Gad. — Men siden hen stillede Biskopen sig venligt til »de Hellige« og tog endogsaa en Gang selv Del i en gudelig Forsamling i Marslev.³²

I de første tre Maaneder af Aaret 1851 var Kold ovre at hjælpe Gaardejer Jens Jørgensen paa Bjerregaard i Jylland med hans 5 à 6 konfirmerede Drenges Undervisning.

Om Sommeren, da han var kommet tilbage til Ryslinge, brød den kirkelige Fejde løs, som er kendt under Navnet »Stigesagen«, og som gav det sidste stærke Stød til, at Sognebaandet kirkeligt talt omsider blev løst.

Baptisterne havde begyndt at finde Indgang i Stige ved Odense, og et Par unge Mænd fra Byen, Jens Madsen og Jens Rasmussen, opfordrede i den Anledning Præsterne Birkedal i Ryslinge og Viborg i Rynkeby til at komme ned og holde Møde og klare dem den hellige almindelige Kirkes Lære om Daaben i Modsætning til Baptismen. I Forvejen havde de faaet Sognepræsten Halds Tilladelse til at holde dette Møde.

Men da det kom til Stykket, frabad denne sig de fremmede Præsters Besøg, eftersom han fandt det »i det hele taget ønskeligst at virke ene og uforstyrret i Menigheden til det paagældende Øjemed«.

Imidlertid holdt Præsterne Birkedal og Viborg under stor Tilslutning deres Møde i Stige hos Gaardejer Mads Andersen, en Fader til Jens Madsen. Herover indgav Provst Hald en Klage til Myndighederne.

Men for at forespørge de to unge Stigemænd om, hvorledes dette forholdt sig, rejste Kold saa ned til dem efter Birkedals Anmodning. Kold skrev da ogsaa for dem en Erklæring, hvori de vidnefast bekræftede, at Provst Hald havde billiget Forsamlingen i Stige.³³ Det hedder i denne Erklæring, at »endskønt de efter Grundloven og de bestaaende Forhold ansaa sig berettigede til selv uden deres Sognepræsts Vilje og Vidende at foretage et Skridt som det foreliggende, saa havde de dog i Forvejen sikret sig deres Sognepræsts Billigelse«. ³⁴

Tiden nærmede sig nu for Kristen Kold, da han skulde begynde at tage fat paa det første selvstændige Forsøg med at holde Skole for den danske Ungdom.

Den rummelige og bekvemme Lejlighed med den skønne lyse Skolestue var snart færdig. Men hvor skulde han faa Elever fra? — Og naar det var fattige Elever, hvor skulde han finde Understøttelse fra til dem? Ogsaa manglede han adskilligt til at udstyre sin Bolig med, navnlig Redskaberne til Husholdningen. En Medlærer maatte han tillige sørge for at skaffe sig, at sige, hvis han fik Elever.

Naar disse bekymrede Tanker væltede ind paa Kold i de Dage, søgte han sin bedste Lindring i Bønnen til Gud. Men ogsaa i ganske smaa Ting kunde han finde Trøst. I denne Tid skrev han saaledes »Historien om lille Mis«, hvis første korte Afsnit hedder: »Lille Mis skal forsørge sig selv«. Den er siden bleven en meget yndet Børnelæsning.³⁵

Kolds Levnedsløb i det smaa har en vis Lighed med Apostlen Paulus' Levnedsløb i det store.

En usædvanlig haard Livskamp skulde han fra tidlig Ungdom af stædes i. Meget maatte han døje, inden han kunde bruges som det store Redskab til at vække den danske Bondes Ungdom til et aandeligt Menneskeliv og til at hjælpe den til Rette i den virkelige Verden med dens mange praktiske Krav.

Og da han saa begyndte sin Gerning, vendte han sig først til »de Opvakte« — ligesom Apostlen Paulus følte, at han skyldte Jøderne først at gaa til dem. Men alt som Kolds opdragende Gerning blandt de Unge skred fremad, blev det efterhaanden de saakaldte pur og bare »Naturmennesker«, iblandt de Unge, der havde hans største Sympati.

For at vinde Elever og for at skaffe Midler til Veje til de Uformuende iblandt dem, henvendte Kold sig 1ste Juni 1851 til forskellige kristelig opvakte Lægfolk i Landet med følgende:

»Plan til en højere Folkeskole i Ryslinge.

»Da de forandrede Forhold i vort Fædreland have gjort det nødvendigt for Bondestanden at erhverve sig en højere Dannelse end det hidtil bestaaende Skolevæsen er i Stand til at yde, hvorfor flere af deres Medlemmer have ytret Trang til Undervisningsanstalter, hvor deres konfirmerede Ungdom kunde nyde en hensigtssvarende Dannelse, saa har Undertegnede med en Del Fædrelandsvenners Hjælp oprettet en saadan i Ryslinge med følgende Bestemmelser:

- 1) Skolen holdes kun om Vinteren i 5 Maaneder fra 1. November indtil 1. April.
- 2) Et Antal af 20 Elever mellem 15 og 20 Aar kunne antages, hvoraf de 10 kunne erholde Kost og Logi paa Skolen, og Resten forskaffes Plads i Byen og nærmeste Omegn. Betalingen er ansat til 10 Rdl. for Undervisning og 20 Rdl. for Kost og Logi for hver Elev. Dog maa især i de første Aar en Del af Eleverne selv medbringe Sengetøj.
- 3) Ved Skolen vil blive ansat tvende Lærere, især hvis et Tilskud af Sorø Akademis Midler til Hjælp til Lærertiløn af den høje Kultusminister vil blive tilstaaet.
- 4) Skoletiden er i Almindelighed bestemt til tvende Vintre, saaledes at den første Vinter meddeles den mundtlige og den anden den skriftlige Undervisning, hvorfor Skolen vil blive delt i 2 Klasser med 10 Elever i hver. Skulde nogen særdeles ønske Undervisning i Begyndelsesgrundene til det engelske Sprog, kan den meddeles en tredje Vinter.
- 5) Undervisningsgenstandene ville blive:
  - a) et mundtligt Foredrag af Verdenshistorien i store Omrids, hvorved det historiske Kort, »Tidens Strøm«, lægges til Grund.
  - b) Mundtlig Fortælling af Bibelhistorien, hvorved gives Eleverne Valget mellem Müllers, R. Søren-

sens og Grundtvigs Bibelhistorier til Gennemlæsning.

- c) Et Uddrag af Kirkehistorien, især med Hensyn til at belyse de i Landet værende Sekter og Partier.
- d) Nordens Mythologi og Danmarks Historie, først mundtlig Fortælling, siden forelæst af en Bog, nemlig Øhlenschlägers »Nordens Guder«. Brandts Rim og Sange ville blive lærte udenad af de Elever, der have Lyst og Nemme til Udenadslæsning. Müllers Danmarkshistorie, Sakse og Snorro ville blive brugte til Gennemlæsning.
- e) Geografi, først efter Globus i store Omrids, hvortil vil blive forelæst Skildringer af Folk og Lande, f. Eks. den sidste Mohikaner, Skildring af Livet i Amerika, Torvald Vidførle af Livet paa Island o. s. v. Dernæst Danmarks Geografi, som vil blive ledsaget med statistiske Bemærkninger.
- f) Udvalgte Frembringelser af danske Forfattere ville i Form af Aftenunderholdning blive forelæste, som bestemmes til tre Aftener om Ugen.
- g) Sang med særlig Hensyn til Kæmpeviserne.

Og endelig fortsættes Undervisningen i de almindelige Skolekundskaaber, især for at gøre dem brugelige til Anvendelse i det virkelige Liv, da de som oftest kun ere lærte mekanisk.

Men da den ovennævnte Sum, 30 Rbd. for 5 Maaned, skönt vistnok saa billig som muligt, dog vil overstige manges Evne, der kunne have Lyst til at forskaffe deres Børn en bedre Undervisning, ligesom ogsaa de Kræfter, der staa til vor Raadighed, maa bruges for at sætte Skole i Gang, have vi troet at burde indrette Sagen saaledes, at denne Sum kunde fordeles paa flere Aar, saaledes at den Mand, der skikkede sin Søn i Skole iaar, kunde betale 10 Rdl. hver af de 2de Vintre, Sønnen opholdt sig paa Skolen, og de øvrige 40 kunde fordeles paa 5—10—15—20

Aar efter Lejlighed, medens en anden, hvis Søn endnu ikke har naaet den Alder, kunde begynde at betale det aarlige Bidrag straks, som da i sin Tid vilde blive regnet ham til Gode.

Men for at Skolen kan blive i Stand til at meddele denne Kredit, maa den have Forskud især i de første Aar, og ligesom Sagens Venner, der enten ingen Børn have eller af andre Grunde ikke ville benytte Skolen, have tilbudt at give et aarligt Bidrag paa visse Aar, saaledes give vi os den Frihed at opfordre Mænd hertil, som maatte have Hjærtelag til at fremme dette Foretagende og bede enhver paategne sit Navn, Stand og Bopæl, aarligt Bidrag samt i hvor mange Aar, om den Undertegnede har en Søn eller flere, der ønskes optaget, og til hvad Tid o. s. v.

Skolen tager sin Begyndelse til dette Aars 1. November, og Indbetalingen af Bidragene vil blive indkrævet hvert Aars 1. Januar.

Naar 600 Rbdl. aarlige Bidrag ere tegnede, de 10 Rbdl. kontant Betaling for hver Elev iberegnet, hvorfor kan holdes 20 Elever, er Subskriptionen tilende. Og skulde der være tegnet for mange Elever, vil det blive afgjort ved et Møde, hvilke der bør vente til næste Aar.

Ryslinge, den 1. Juni 1851.

Ærbødigst

K. Kold.«

Paa Originalen til denne Indbydelse er der tegnet 14 Bidragydere med Beløb fra 1 Rdl. til 4 Rdl. aarligt. Det samlede Beløb udgjorde 25 Rdl. aarligt. De ere alle Gaardejere fra Kertemindeegnen paa Poul Rasmussen, Kolds Ven fra Sanderum, nær. Enkelte af dem havde Folketingsmanden, Kr. Larsen fra Dalby, faaet med, fordi de som »Bondevener« nok vilde være med til at fremme en Bondehøjskole, skønt de intet aandeligt Forhold stod i til Grundtvigs Højskoletanke.

Øverst paa Listen har Gaardmand Kr. Larsen fra Dalby skrevet: «Har en Søn, som ønskes optaget paa Skolen til dette Aars 1. November og betaler ved Skolens Begyndelse 10 Rbdl. 1ste Vinter og 10 Rbdl. næste Vinter, 10 hvert Aar, til Kontingentet er betalt, og desuden 2 Rbdl. aarlig i 10 Aar«. —

Hvor overordenlig lav en Betaling, Kold havde sat for Kost og Undervisning, indlyser ogsaa deraf, at paa Rødding Højskole havde man maattet give ca. det tredobbelte. Der betaltes 100 Rbdl. for Kost og Undervisning i et halvt Aar. Men det var jo Kold om at gøre at faa saa mange med som muligt, og at alle de smaatstillede og fattige i timelig Henseende fra Begyndelsen af skulde kunne have saa let Adgang som muligt til denne Oplysning.

I et Brev af 7. Juni 1851 til P. K. Algreen meddeler Kold denne sin »Plan til en højere Folkeskole i Ryslinge«. Der er foretaget et Par Ændringer i denne Afskrift. Under Punkt 4) staar der, at den 1ste Vinter meddeles fortrinsvis den mundtlige, medens den anden Vinter tages mere Hensyn til den skriftlige Undervisning. Ligeledes er Tilbudet om Undervisning i Engelsk udeladt her.

Kold slutter dette sit Brev saaledes: »Denne Plan har vundet Bøndernes Bifald, om den vil vinde din, ved jeg ikke. Jeg har været paa Hindsholm og gjort Begyndelsen . . . Saaledes agter jeg at gaa Fyn rundt, hvor jeg har Bekendtere eller kan gennem de andre forskaffe nogle. I disse Dage sender jeg Planen til Underskrift til Jylland, hvor jeg venter nogle Elever. Imidlertid kan jeg end ikke have nogen Vished om, hvor mange Elever jeg faar, da de Folk, der have talt til mig om Sagen, maaske kunne besinde sig. I al Fald haaber jeg at faa nok, da der dog er nogen Interesse for Sagen. . . . Kristen Larsen har sendt Sagen til Kultusministeren, da han og jeg erfarede af Berlingske, at han ønskede det, saa den Sag er i Stand«. . . .

I Brev til Præsten Østergaard af 10. Oktober 1851 skriver Kold: »Med Skolen gaar det fremad. Jeg har nu 10 Elever, alle ved Konfirmationsalderen og nogle paa 18 à 19 Aar, og som jeg haaber vakre unge Mennesker. . . . Poulsen skal være min højre Haand ved Undervisningen; men Birkedal siger, at han skal være Ballast. Jeg har nylig været i København og talt med Minister Madvig, som var meget flink, men ingen Grundtvigianer. Ogsaa talte jeg med gamle Grundtvig. Han er jo nu bleven ung igen«.

Den Poulsen, som Kold saaledes nævner som sin vordende Medlærer, var Kolds Krigskammerat og paa den Tid Lærer i Hals oppe ved Aalborg.

Den unge Poulsen, der baade paa Rydbjærg og i Kri-gen 1848 saa hjærteligt havde sluttet sig til Kristen Kold og saa ubetinget havde givet sig ind under hans aandelige Paavirkning, følte sig slet ikke tilpas ved sin Lærergerning i Almueskolen.

Han giver selv et levende Billede heraf i et Brev til Kold af 24. Marts 1850:

»Men bedste Hr. Kold! Hvorfor lader De dog ikke høre saa meget som et Kvæk fra Dem? I tre samfulde Maaneder har jeg ventet og ventet. Og det staaende Spørgsmaal, naar jeg kommer til Pastor Hass, er: Har De ikke hørt noget fra Kold?

Tilfældigvis hørte vi, at De i Julen skal have været i Kongens København, men dette er ogsaa al den Efterretning, vi har kunnet faa, og den var tynd. Imidlertid, da jeg hørte dette, tænkte jeg som saa: Ja, Kold har villet opsætte at skrive, til Københavnsrejsen er forbi, for rigtig at opvarte os med Nyheder. Og da Tiden gik, uden at Nyhederne kom, »trøstede« jeg mig med, at De ikke var kunnet komme over Store Bælt. Men nu ved jeg da, at Julen saavel som Isen forlængst er forsvundet. Og da jeg

endnu ikke ser noget fra Dem, har jeg taget Pennen i Haand for at vække Deres Hukommelse og minde Dem om Deres Løfte.

»Jeg skriver, saasnart jeg faar Brev fra Dem«, men jeg skrev allerede i Desember f. A. Lad os dog nu snart faa lidt fra Dem; thi jeg kan virkelig med fuld Sandhed udtale den noget forslidte Sætning: »Jeg længes meget efter at høre noget fra Dem«, og især er jeg bl. a. begærlig efter at faa noget at vide om Deres Skole og Deres Københavnsrejse og Pastor Birkedals og endnu meget mere«. . . .

»Hvad mig anbelanger — thi da jeg ikke kan fortælle Dem synderligt om andet, maa De tage tiltakke med, hvad jeg kan hyde Dem —, altsaa hvad mig eller dog rettere min Virksomhed angaar, da ser det just ikke allerbedst ud. Og jeg tror ogsaa, at jeg er bleven sat rigtig paa Prøve ved at være Skolelærer i Hals.

Hver Dag har jeg at rumstere mellem 60 à 70 dovne, tykhovede og meget uartige Børn, der i Almindelighed nyde en ussel Opdragelse hjemme og er aldeles fremmed for, hvad man kalder at tænke og føle, ja mange kunne næppe sanse.

Jeg fortæller Bibelhistorie og andre Krøniker. Jeg taler fornuftig med dem, saa godt jeg kan, men jeg synes ikke, det vil rigtig flaske sig. Thi kun faa ere i Stand til at fortælle en Smule og begribe lidt. Skylden ligger vel ogsaa for en Del hos mig selv; thi jeg føler tit, at jeg mangler Liv og Taalmodighed. Og maaske fordrer jeg ogsaa for meget og er for vel vant fra Rydbjærg.

I én Henseende har jeg det særdeles godt, idet jeg har aldeles fri Hænder, da Præsten lader mig aldeles raade mig selv og Degnen nu ogsaa. Uden dette tabte jeg da ogsaa Modet. Men saa de dumme Mennesker af Forældre. Jeg troede at gøre ogsaa disse en Tjeneste med at fritage Børnene for Udenadsramsen. Men saa forleden. siger

Degnen til mig, at han vilde forberede mig paa, at der var klaget til Skolepatronen, fordi deres Børn ikke havde Lektier at »lære«, for saa løb Børnene paa Gaden, og de kunde ikke styre dem eller holde dem hjemme!

Jeg lader dem naturligvis klage, saa meget de lyster. De mindste Børn ere dog de bedste. Og blandt dem er der en lille Dreng, af hvem jeg rigtig har min Fornøjelse. Han fortæller Historie fra Ende til anden og ler imens over hele Ansigtet. Saaledes bliver der dog altid lidt at holde sig ved. Og ved Guds Hjælp kan der vel efterhaanden blive mere. . . .

Jeg savner Dem meget, kære Kold! Jeg har ingen, som jeg saadan kan tale med. — Præsten er en meget herlig Mand, men med ham kan jeg dog ikke saadan tale om alt, hvad der ligger mig paa Hjærte. Jeg føler mig derfor ogsaa saa ene. Og endskønt jeg har dygtig Arbejde, opstiger dog tit en Følelse af Ensomhed og Forladthed. . . . Ingen kan raade mig. Kort sagt, jeg er og bliver fremmed og savner alt for at leve. Ja, jeg har Bøger, og disse kaster jeg mig ogsaa over med hele min Sjæl. Men derved kommer jeg tit i Vilderede med mig selv og véd hverken ud eller ind. Jeg trænger haardt til levende Mennesker. Og jeg vilde give meget, ret meget for at være i Nærheden af Dem.

Men denne Tilstand er vel ogsaa til mit Gavn. Jeg skulde vel lære at staa ene og med Vorherre være mig selv nok. Hvorvidt Prøven vil lykkes, véd jeg ikke; men den er ikke behagelig. Og det er vel ingensomhelst Prøve.

Endnu engang, kære Kold! skriv mig dog til. Hvad jeg ikke har længtes før, vil jeg nu. . . Hils Pastor Birkedal og hvem flere, der kender mig. Og glem saa ikke ganske

Deres

A. C. Poulsen«.

Den 24. Juni 1850 skrev Poulsen atter til Kold:

»Det glæder mig i Sandhed meget, at det gaar med Skolen. Oppositionen maatte De jo vente. Og den har vel ikke meget at betyde for en Mand som Dem. Jeg kunde endogsaa tænke mig, at den mulig kunde gavne Skolen ved at vække Opmærksomhed og Interesse for Sagen.

Det vilde smerte mig dybt, om Stemningen i det hele skulde være imod en Anstalt som Deres, om vort Folk virkelig skulde være sunket saa dybt, at en sund og fornuftig Oplysning ikke skulde kunne finde Indgang. At Dødbideriet stritter imod med Hænder og Fødder, er jo i sin Orden. Og ellers duede det jo ikke. Men Spørgsmaalet bliver jo blot, om der ikke er saa meget Liv og saa megen Sans for og Lyst til, hvad der hører til Livet, at det omsider, om end gennem haarde Kampe og formodenlig flere Nederlag dog kan sejre over Døden. Og det vilde jeg dog saa gerne tro.

De har et stort Kald, kære Kold! Og De vil kunne røgte det, som det sig bør. Den Aand, i hvis Tjeneste De staar, er mægtig som før og kan ikke overvindes.

Det er vel saa, at enhver stor og god Sag har sine Martyrer; men selv som saadan vil De vist ikke forsage. Lykke og Held vil jeg af mit inderste Hjærte ønske Deres Skole. Og jeg vil bede Gud at velsigne Deres Gerning og vise, at han og hans dog ere det stærkeste Parti i denne Partiernes Tid, som altid. . . .

Hvad mig angaar, da »slæber« det saadan af. Skolen her har jeg næsten opgivet Haabet om, da hverken Forældrene eller Børnene, paa nogle Undtagelser nær, vil vide af nogen Oplysning at sige. Jeg lever altsaa i Haabet om at faa en Skole, hvor jeg kan tumle mig efter Behag, og hvor jeg er Enehersker. Og jeg er spændt paa, hvad den ny Skolelov, som vi skal have til næste Aar, vil give af sig. Store Tanker om den har jeg just ikke.

Naar bare den dog vilde give os lidt Frihed«.

Kort efter kom Poulsen paa et otte Dages Besøg til Ryslinge, hvor han blev stærkt grebet af det barnlige, yndige Kirkeliv, som der blomstrede op om Birkedal.

Ogsaa Kolds livlige Fremstilling af sine Fremtidsplaner med Højskolen vakte glade Følelser hos Poulsen. Inden han rejste tilbage, ytrede han overfor Kold Ønsket om at maatte blive hans Medhjælper. — Ja, svarede denne, men det kom an paa, om han fik nogle Elever. Og saa skulde Poulsen ogsaa overveje, at hvis han nu opgav sit Skoleembede i Hals, vilde han rimeligvis blive taget til Soldat, og saa fik han vanskelig noget Embede igen. — Dette brød Poulsen sig ikke om, sagde han. Han var nu mæt af Statsskolen, og Soldat vilde han næppe blive for sine daarlige Øjnes Skyld.

Det blev saa Aftalen, at Kold kunde skrive, naar det klarede sig med, hvorledes Elevbesøget blev. Og Poulsen kunde skrive, naar han tog en endelig Bestemmelse.

De skrev da begge paa den samme Dag. Brevene krydsede hinanden. Kold skrev, at nu havde han Lovning paa Elever, og at han gerne vilde have Poulsen til Lærer. Denne skrev, at han havde meldt sig hos Sessionsherrerne, der gjorde Paastand paa, at han skulde optages i Rullen. Desuagtet vilde han nok opgive sin faste Stilling i Almueskolen og komme paa det Uvisse over til Kold.

Det var ganske rigtigt, at der var givet Kold Udsigt til nogle Elever. Blandt andet havde Proprietær Thomas Brun paa Rydbjærg lovet at sende sine tre ældste Dreng, der var i en Alder fra 13—17 Aar, men rigtignok paa den Betingelse, at Poulsen blev Kolds Medhjælper.

Bestemt Løfte havde Kold imidlertid kun paa en eneste Elev. Denne var Kristen Larsens Søn i Dalby. Det var sikkert, at han kom den 1. November.

Endnu de allersidste Dage i Oktober vidste Kold ikke tilvisse, om der kom andre end denne ene. Folk mente nemlig, at en saadan Skole var noget sært noget, og at

det var bekosteligt, skønt Kold kun forlangte 6 Rdl. om Maaneden for Kost, Logi og Undervisning og lovede dem at gøre Underværker med deres Børn. De skulde blive saa livlige, saa vakre og driftige, at de aldrig havde set Mage dertil. Men dog syntes Folk, at det var »en grov Hoben Penge«. Og de spurgte, hvad deres Børn saa kunde blive til, naar de havde været paa Skolen, om de saa kunde blive Degne, eller om de kunde blive fri for Kongens Tjeneste.

Om Morgenen tidligt — den Dag, Kold skulde aabne sin Højskole — var han da ogsaa meget forknytt.

I Nærheden af Skolen ligger en Skov ud til Vejen. Der gik han over Stenten et Stykke ind i Skoven, faldt paa Knæ og bad Gud, om han dog vilde mage det saa, at han kunde faa Lov til at begynde med tre Elever. I sin Bøn mindede han Gud om, hvordan han underligt var bleven hørt, da han i Smyrna sad i sin store Nød ved Stranden.³⁶

Ogsaa Kolds faa Venner i Ryslinge og Sødinge var den Dag stærkt optagne af, hvorledes det vilde gaa. En af dem, Jakob Johansen, som gik forbi Skolen, bad Gud om nu ogsaa at lægge Velsignelse i Gerningen.

Kolds Bøn blev langt rigere opfyldt end han havde tænkt. Om ikke den 1. Novbr., saa dog de første Dage i November kom de navnlig ude fra Hindsholmen med 15 Elever kørende med deres Stadsheste og Vogne, og saa saa glade og lykkelige ud. De var glade, fordi de havde overvundet det og var komne over det.

Men Kold fik ogsaa med det samme at kende, hvor mærkeligt der for mange Aar tilbage var sørget for, at han kunde faa det første Sæt Elever paa sin Skole.

Saaledes var der en Søster til Gaardejer Poul Rasmussen i Sanderum, som var død for flere Aar siden. Hun var bleven vakt lige de sidste Dage, hun levede. Paa sin Dødsseng sagde hun til sin Mand: Havde jeg vidst

det, jeg nu véd, saa skulde mit Liv være anvendt ganske anderledes end det er. Men pas dog paa vore Børn, at de faar deres Liv anvendt, Du véd nok, i hvilken Retning jeg mener: Ja, sagde han, det skal jeg nok, men han vidste ikke rigtig Besked om Retningen. Imidlertid vilde han dog holde sit Løfte og sendte sin Søn paa Kolds Højskole. —

Overalt fandt Kold, at Vorherre havde været der og ryddet Pladsen og gjort Forberedelser.

Da Kold saa den ene Vogn efter den anden komme kørende med Eleverne, udbød han: Det er stort.

Den 19. November skrev han til Algreen:

»Endelig fik vi dog Skolen i Gang; men det var haardt. Jeg ved intet, der saaledes har angrebet mig, som dette. Der var saa mange Ting at ordne og saa meget at frygte for, saa naar man mindede mig om, at 1. November var snart forhaanden, var det, som om jeg fik et elektrisk Stød. Man kunde købt mit Liv for en Skilling. Og jeg skal ikke raade nogen at begynde paa saadant med saa faa Hjælpemidler, som jeg var i Besiddelse af.

Det allerværste var, at Forældrene kunde ikke bestemme dem før lige den sidste Dag og lod mig saaledes svæve mellem Frygt og Haab.

Mine gode Venner blev mistrøstige og var ikke fri for at tænke, at Beskæmmelsen kom over dem, hvis Sagen ikke lykkedes.

Og saaledes stod jeg overladt til mig selv og til ham, der bød mig igennem de forunderligste Tilskikkelser at begynde Sagen.

Men lige den 2. og 3. November forandrede Sagerne sig. Folk kom med deres Sønner og blev behagelig overraskede ved den gode Lejlighed der var o. s. v. Foræringer af Mad og Drikke havde de medtaget og tilbød Penge i Forudbetaling, som jeg modtog af nogle. Og saaledes er

al Ting hidtil gaaet godt, saa jeg er saa glad ved Skolen, som jeg kan være.

Ti Elever har jeg mellem 20 og 14 Aar. Og en Forespørgsel til Ministeriet har jeg indgivet om, hvorledes det kan blive med de 100 Rbdl. til Hjælp til Lærerløn, da jeg ikke har det bestemte Antal Elever. Men Svar har jeg end ikke modtaget.

Eleverne, jeg har, ere alle af rare, kristelige Familier af Landets faste Stok, og de ere meget glade ved at være her, baade hvad Skolelivet og Huslivet angaar, saa Vorherre har gjort det godt i alle Ting.

Skolen har mange Hjærtensvenner og erhverver sig daglig fler, saa vi faa Foræringer fra mange Steder.

Poulsen venter jeg i Løbet af denne Maaned. Vi venter da en Globus fra dig og de Bøger fra Grundtvig. Landkort har vi faaet og øvrige Bøger af de mest fornødne. Jeg har iaar ikke Raad til at købe fler. Fra dig venter jeg nogle Penge til Nytaar fra Hass og de andre, da jeg har en Købmandsregning paa omtrent 100 Rbdl. for Fjæle o. s. v. at betale til den Tid.

Imidlertid bliver der vist ikke bedre Køb end at jeg maa bide i det sure Æble og lade en Opfordring udgaa til Understøttelse i de første Aar, og skal den nok, som du sagde, udgaa herfra. Pastor Melbye, Svejstrup i Nørup og flere have tilbudt at interessere sig for Sagen, ligesom ogsaa Birkedal, som har tilbudt mig at holde Forelæsninger over Kirkehistorien her i Skolen i denne Vinter.

Tak for sidst, da jeg var i København. Jeg tænker, jeg kommer der igen til Foraar. En Privatskole for Børn vil blive oprettet i Sommer enten i Tommerup eller paa Hindsholm. Og bliver det da nødvendigt at holde en Lærer til næste Vinter, da Bønderne ikke tør lade deres Børn besøge Skolen om Vinteren, naar de lade dem under-vise privat om Sommeren, af Frygt for, at Skolelæreren skal fortrædige dem.

Der er intet Spørgsmaal om, at dette Skolevæsen jo vil faa Fremgang; thi den gode og kærlige Omgang med Børnene tiltaler Forældrene. — En Mand i Tommerup, der har en voksen Søn her i Vinter, har budt mig 80 Rbdl. for sin Person aarlig for at oprette en saadan Skole hos ham med Kost til den Lærer, der opholder sig der, og Skolestue. Og mente han, at en Del af de andre Bønder nok kunde have Lyst til at deltage. Vi ville da, Poulsen og jeg, byttes til at være der maanedsviis i Sommer. . . .

I største Hast

K. Kold».

Det første Skolehold paa Højskolen i Ryslinge fra November 1851 til April 1852 talte 15 Elever. En Del af disse var i 15—16 Aars Alderen. Tre af Eleverne gik til Præst hos Birkedal.

Der var dog ogsaa blandt Eleverne en gift Mand paa ca. 30 Aar denne første Vinter. Det var Gaardejer Knud Nielsen fra Bregvær. — Han blev helt indtaget i Kold ved dennes første Besøg hos sig. I den livlige Samtales Løb havde Kold spurgt Knud Nielsen og hans Kone om deres Børn. Og da de svarede, at de havde ingen, udbrød han: »Saa skal I slaas ihjæl, for saa er I ligesom Vandbierne, der gør ingen Nytte i Samfundet«. Kold talte om sin Skole, hvor alt skulde gives ved mundtlig Fortælling, gjorde et stærkt Indtryk paa den unge Gaardmand, saa han sagde: »Det er godt, Deres Skole gaar nok, Kold«.

Hertil svarede denne: »De er lykkelig, at De tror det, for saa har De Glæde heraf. Jeg har nylig været hos en Landstingsmand. Han mente, at Formaalet var godt, men det gik ikke. Og derfor har han heller ingen Glæde af det«. ³⁷

I Slutningen af November kom Poulsen da til Ryslinge. Vinteren var meget stræng. Sneen laa alenhøj i

det nordlige Jylland. Under adskillige Strabadser var han paa et Sejskib naaet til Odense. De fire Mil herfra og til Ryslinge blev tilbagelagt tilfods.

Med sin store Offervillighed og ikke lille Dygtighed i Naturfagene og de praktiske Færdigheder gav Poulsen sig fra den første Dag helt og holdent hen til den ny Skolegerning for de Unge. Ved sin hjærtelige og milde og sindige Færd vandt han snart Elevernes Kærlighed. Han blev saaledes fra den første Dag Kold en ypperlig og uundværlig Medhjælper. Ogsaa forstod han i stor Beskedenhed at

ordne sig ind
under Kolds
langt større

Aandskraft,
hvilken han for
Alvor beundrede.
Men ved
Siden derafgik

Poulsen sin
egen Gang og
plantede, ud-
holdende i sin
Gerning som
han var, mange

Anders Poulsen-Dal.

smaa Blomster
paa sin Vej.

Om de første
Vintres Under-
visning og den
Metode, som
Kold brugte,
har denne selv
udtalt sig saa-
ledes: ³⁸

»Vi begyndte
med Inge-
manns Roma-
ner, thi vi
skulde begyn-

de der, hvor vi sidst slap. Det, vi havde erfaret, det vidste vi, og det, vi endnu ikke kendte, kunde vi ikke begynde med. Af Grundtvigs Verdenshistorie oplæste jeg nogle Stykker hist og her og søgte at paapege lidt af Sammenhængen mellem Oldtiden, Middelalderen og Nutiden, men Eleverne syntes ikke at kunne fatte det, hvilket derimod var Tilfældet med Ingemanns historiske Romaner... Naar man spurgte mig om, hvilken Metode jeg brugte, saaledes som Provsten gjorde, da han i sin Tid skulde undersøge den, saa sagde jeg, at vi havde egenlig ingen

Metode, og naar der blev spurgt mig om Planen, saa svarede jeg: vi har ingen Plan. Men hvad vil I da med en Skole, sagde Monrad. Da jeg var 18 Aar, svarede jeg, lærte jeg at elske Gud og min Næste, og det var jeg saa glad ved, at jeg dengang besluttede at anvende min Tid og mine Kræfter til at hjælpe min Næste til Rette med det samme. Og det er egenlig det, Skolen vil lære Folk, at elske Gud, sin Næste og sit Fædreland«. — »Aa ja, sagde Monrad, det er jo et meget hæderligt Formaal«. —

Den 17. Januar 1852 skrev Kold til Algreen: »Højskolen gaar overordentlig godt. Birkedal foredrager Kirkehistorie, og hans Huslærer kommer at foredrage Matematik*) Vi har for Tiden 14 Elever, blandt hvilke den rare Morten Nielsen, som du kender. Hils Pastor Grundvig, at Skolen gaar efter fattig Lejlighed meget godt, og at dens Venner her imellem Døre ingen Skam har af den. . . . Undskyld, at Brevet er saa mat, da jeg er træt af Dagens Byrde og Hede» . . . .

Den 25. Januar 1852 skrev cand. theol. H. J. Koefoed til Algreen: »Det er nok værd at komme derud (paa Højskolen) og tale med Kold og Poulsen — med deres 13 à 14 flinke Elever, som nok skal faa Øje og Sans for aandelige Ting, men at prøve paa en lille Beskrivelse derom vilde blive for vidtløftigt i Aften. — Kun dette, at vi i Eftermiddag hørte en dejlig Udvikling af 2. og 3. Kapitel i Johannes Aabenbaring af Birkedal, som nu paa dette Grundlag vil give en levende Fremstilling af de mest fremragende Personer i de første Aarhundreder. — Og det bedste er, at Ungdommen — (der er ogsaa en Mand, Knud Nielsen fra Hindsholm — gift Mand, som forresten ogsaa godt kunde staa i Rigsdagen og tale et Ord med) — tager imod, hvad der gives, ligesom den tørre Jord drikker Regnen fra Himlen med Glæde«.

---

*) Det var Seminarist Ultenthal, som siden blev Lærer i Jelling

Den 26. Marts 1852 skrev Kold atter til Algreen: »Nu er da dette Skolesæt snart færdig, og vor Gerning har ikke været frugtesløs. Herren vor Fader har givet en god Sædetid, saa Kornet er kommet godt i Jorden. Da først Brakningen var overstaaet, gik det øvrige i Grunden let. Og at den danske Jordbund er værd at dyrke, er ved denne Vinters Erfaring end mere stadfæstet hos mig.

Vi har, som du ved, haft Elever i forskellige Aldre fra 33 Aar til 14. Og skylder jeg Pastor Grundtvig at erkende hans Mening for rigtig, at de ældste er de bedste, det vil sige de, som bedst kunne trække fra. Iøvrigt tør jeg dog med Vished antage, at kun meget faa gaa tomhændede bort, maaske 2 eller 3 af de 14.

Skolen har et godt Rygte paa sig. Og en Mængde fra Omegnen besøger os for at stifte dens Bekendtskab. Jeg har bedet de Bønder, der elske Sagen, tegne sig for et aarligt Bidrag til at holde uformuende Elever for, hvilket har haft god Fremgang, saa jeg tænker til næste Vinter at kunne have 4 à 5 omtrent fri.

Ogsaa har Skolen iaar med det lille Antal Elever og de dyre Kornpriser svaret Regning. Men der er ingen Overskud hverken til at afbetale paa Gælden, der beløber sig til 700 Rdl. fast og 600 Rdl. løs Gæld, og heller ikke til at udvide Skolen for, der er til næste Aar uomgængelig nødvendig, da Elevantallet sikkert vil stige til næste Aar. Jeg tænker derfor at bede Grundtvig forskaffe mig 200 Rdl. iaar, som jeg haaber at faa, naar jeg kommer derover straks efter Konfirmationssøndag.

Desforuden skal anlægges en Skole for Børn til 1. Maj paa Hindsholm, som ogsaa vil medtage lidt Udgifter. Jeg har lejet en køn Stue og anskaffet Inventarium. Og jeg venter en lille Skole paa 25 Børn sat i Stand. Poulsen og jeg ville da skiftes maanedsvist til at undervise dernede. Han og jeg rejser sammen over til København, saasnart at Skolen er forbi, nogle Dage efter Konfirma-

tionssøndag. Og vil jeg da se ind til Kultusministeren med det samme og faa Lovning paa 150 Rdl. Hjælp til Lærreløn til næste Aar.

Til næste Aar forventer adskillige Gaardmænd her at deltage i Undervisningen, hvortil Knud Nielsens Ophold her har bidraget meget. Maatte nu den næste Vinter gaa ligesaa godt som denne.« —

Om dette første og i dansk Skolehistorie saa mærkelige Skoleaar i Ryslinge har en af de ældste Elever skrevet:

»Skolestuen og Køkkenet var godt udstyret. Det øvrige var meget tarveligt. I Kolds eneste Værelse var hans Høvlebænk eller Skruebænk, som han brugte til sit Bogbinderi, og en lille Bænk. Det var hele Boskabet. Kom der Fremmede, maatte de ind i Skolen. . . .

Hver Morgen sang vi først en Salme paa Skolen, og saa fortalte Kold Bibelhistorie for Præstedrengene, efter at han først havde frisket op, hvad han havde talt med os om forrige Dag. Og imidlertid underviste Poulsen os i de almindelige Skolefag, som Kold ikke tog sig meget af. Hen paa Eftermiddagen læste han for os dels om Nordens Guder af Øhlschlæger og Grundtvig og dels af Ingemanns Værker.

I Førstningen løb det rundt i mit Hoved: hvad er det dog, han læser om Odin, Thor, Freja og Balder, er det virkelige Folk eller hvad er de?

Men da det efterhaanden klaredes for mig, hvor dybt vore gamle Fædre havde følt, hvor klart de havde tænkt og hvilket Liv de havde levet, da blev jeg hjærtelig glad. Og jeg spurgte Kold, hvorfra vore Fædre havde faaet et saadant Syn paa det aandelige Liv; thi der havde jo ikke været Profeter hos dem.

Kold svarede: »Vore Fædre var af en ædel Slægt, som længe har gemt Mindet af — med Længslen efter Paradislivet. Og saa længe disse var stærke i dem, kunde deres aandelige, kraftige Liv have Fremgang i dem. Men

eftersom dette Minde og Haab tabte sig, mindskedes det ogsaa med Livskraften. Og da de ikke længer paa den Vis kunde holde Livet, saa sendte Vorherre dem Kristendommen med Ansgar«.

»Om Aftenen fortalte han Danmarkshistorie, og det var især vore Fædres Livskraft, der mødte os i hans Tale om dem«. ³⁹

En af de yngre Elever fra dette første Skoleaar lagde især Mærke til, hvor Kold var ivrig efter at faa de Unge til at fortælle Drengestreger og Slyngelshistorier fra deres eget Liv. Og naar det lykkedes ham at faa en eller anden paa Glatiis i saa Henseende, saa søgte han ovenpaa ret at tiltale den menneskelige Æresfølelse hos den Unge.

Foruden de egenlige Højskoleelever havde Kold ogsaa i enkelte Timer, hvor Karlene var sysselsatte med Skrivning, en Dreng fra Byen til Konfirmationsforberedelse. Det var Hans Mogensens Frederik. Almuellæreren havde fuldstændigt opgivet denne Dreng, fordi han ikke kunde den mindste Stavelse af sin Religion. Birkedal havde nægtet at konfirmere ham, med mindre Kold kunde lære ham det nødtørftigste. Denne havde da paataget sig den vanskelige Opgave. Og nu sad Kold med Drengen foran sig og fortalte det allerførste Stykke af Bibelhistorien — og gentog det saa flere Gange for sin tungnemme Lærling. Næste Dag spurgte Kold ham saa ud om, hvad han sidst havde fortalt. Og det viste sig da, at Drengen særdeles godt kunde gengive dette. Kold fortsatte da paa samme Vis med stor Udholdenhed og med levende Interesse for Drengen, som ad denne Vej virkelig naaede at blive konfirmeret. ⁴⁰

De yngste Elever paa Højskolen, de i 14—16 Aars Alderen, havde ikke meget ud af Kolds Foredrag. Derimod tiltaltes de af hans Oplæsning, som fandt Sted tre Gange om Ugen ved offentlige Møder. Kold læste her Hakon Jarl, Aladdin og Torvald Vidførlø op for dem. ⁴¹

Samlivet imellem den lille Vinterkolonis Medlemmer var fortræffeligt. Den tarvelige, men nærende Kost smagte dem godt. Kolds ældste Søster, Ane, stod for Husholdningen med stor Dygtighed. Kold og Poulsen var stadigt hos Eleverne. Og Alvor og Gammen vekslede da med hinanden. Ogsaa delte de om Natten den store fælles Sovesal paa Loftet med de unge Karle.

I Juleferien tog de i Besøg paa Hindsholmen. Herfra var der nemlig flere Elever paa Højskolen. Der marscheredes hele Vejen. Kold gik stadigt og fortalte og var meget morsom. Undervejs kom de til et Risgærde, som de skulde over. De begyndte at klavre igennem. Kold udbrød da: »Sikke nogle Klodrianer. Nu skal jeg vise Eder, hvordan man skal springe«. Og i det samme springer han rask over, men bliver hængende fast i Risene paa den anden Side. Og de lo ad hans bedrøvelige Skikkelse.

Julen paa Hindsholmen gik overordenlig fornøjelig for dem. De var sammen med adskillige friske og gode Folk, deriblandt enkelte fremragende Personligheder blandt Bønderne. Og det blev ved den Lejlighed slaaet fast, at naar Kold og Poulsen havde sluttet Ungdomsskolen i Ryslinge, skulde de om Sommeren begynde en fri Børneskole i Dalby.

Den 10. Maj 1851 udstedte Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet; hvis Chef J. N. Madvig dengang var, en saalydende Bekendtgørelse:

»Ved Finansloven for Aaret fra 1. April 1851 til 31. Marts 1852 er der af Sorø Akademis Midler bevilget et Tilskud til højere Bondeskoler af indtil 2000 Rbd., hvis Fordeling er overladt til Ministeriet. Da Hensigten med denne Bevilling er at opmuntre til en højere Undervisnings Udbredelse blandt Bondestanden, har Ministeriet anset det ønskeligt, at Beløbet kunde fordeles paa forskellige Punkter af Landet, og Ministeriet har derfor troet at burde

opfordre de Foreninger (Sogneforstanderskaber) eller enkelte Mænd, der maatte føle sig kaldede til at virke for dette Formaal og ønske Understøttelse hertil af det ommeldte Beløb, til at indkomme med Begæring herom, idet Ministeriet dog med Hensyn til den indskrænkede Sum, der haves til Raadighed, udtrykkelig maa gøre opmærksom paa, at man ikke lettelig vil se sig istand til at uddele Understøttelserne i større Portioner end 200 à 300 Rbdl. Hvad de nærmere Betingelser angaar, hvorunder Understøttelserne ville kunne forventes bevilligede, bemærkes det forøvrigt, at Ministeriet anser det for en Selvfølge, at det Tilskud, der ydes fra Statens Side, nærmest maa betragtes som et Bidrag til Lærernes Lønning, saa at der ikke kan være Tale om at anbringe noget deraf i faste Ejendele eller større Apparater, og at Ministeriet tillige maa anse det som en nødvendig Betingelse, at der foreligge Data for, at Beboerne selv ved egne Bestræbelser og Opofrelser ville gøre noget for Sagen. Fremdeles maa det oplyses, at den Skole, for hvilken Understøttelsen attraas, virkelig med Hensyn til Undervisningens Omfang og Elevernes Alder gaar videre end den almindelige Almueskole, og at Skolen har Betydning for en noget større Kreds og for Disciple fra mere end den By eller det Sogn, hvori den er beliggende. Endelig maa der fremlægges en Undervisningsplan, der kunde sætte Ministeriet istand til at bedømme den Nytte og Frugt, der kunde ventes af Skolens Virksomhed og det dertil ydede Tilskud«. —

Kristen Kold søgte om denne Understøttelse. Gennem Gaardejer Kristen Larsen fra Dalby, der var bleven Folketingsmand, indsendte han sin Skoleplan til Ministeriet.

I en Svarskrivelse til Kold fra Minister Madvig af 30. Juli 1851 hed det: »Ministeriet skal herved tjenstligst tilmelde Dem, at uagtet man ingenlunde kan billige adskilligt i Undervisningsplanen, der synes ensidig og lidet beregnet paa en sund og praktisk Livsudvikling hos unge

Mennesker af Bondestanden, saa vil Ministeriet dog ikke nægte Foretagendet som et Forsøg en Understøttelse af 150 Rbdl. af det ommeldte i Finansloven for indeværende Aar til højere Bondeskoler opførte Beløb af 2000 Rbdl.«...

Der var dog knyttet den Betingelse til Opnaelsen af denne Understøttelse, at Kolds Skole »foruden de 5 Elever, for hvem der var oprettet Fripladser, i det ringeste skulde have 10 konfirmerede Elever til. Det kneb ikke saa lidt for Kold at faa denne Betingelse udfyldt, men ud paa Vinteren havde han dog naaet det foreskrevne Antal og fik saaledes et Statstilskud paa 150 Rbdl.

Samme Beløb blev ham ogsaa tilstaaet for den følgende Vinter-Højskole i Ryslinge 1852—53, der talte 16 Karle.

I Kultusministeriets Bevilling af 30. Juli 1851 tilføjedes til Slutning, at det maatte staa Provsten frit for »enten selv eller ved hvem han dertil kommitterer at forsikre sig om Undervisningens stadige Fortsættelse«.

I Henhold hertil tilmeldte Provst Engelbreth i Ørbæk Seminarist Kold, at han havde givet Aftægtsmand Poul Hansen og Gaardejer og Sogneforstander Kristen Rasmussen af Ryslinge Bemyndigelse til, »saa ofte de maatte finde det passende at besøge Skolen for at undersøge, om Undervisning stadig meddeltes til det i Ministeriets Skrivelse ommeldte Antal af 15 Elever, og om disse uden Afbrydelse søgte Skolen i Tidsrummet fra 1ste November 1851 til 31. Marts 1852.«

Disse to Mænd mødte da ogsaa af og til som Tilsynsmænd, men sagde forresten ingen Ting.⁴²

Hvor nøje end Kold regnede alt ud, vilde Pengene dog ikke det første Aar slaa til for ham. Han nedskrev da et Andragende, hvori han gjorde Rede for sin »Folkeskoles« Gæld og bad gode Venner støtte sig med en Gave paa 200 Rbdlr.

Dette Andragende var anbefalet »paa det varmeste«

af Vilhelm Birkedal til »alle Dannemænds og Dannekvindens Opmærksomhed«. Og det hed i Anbefalingen: »Den nævnte Folkeskole har i Vinter gjort en god Gerning i Fædrelandets Tjeneste og vil med Guds Hjælp i Fremtiden gøre en endnu bedre, naar den ikke bliver nødt til at indskrænke sin Virksomhed af Mangel paa de nødvendige Pengekræfter.«

Forsynet med dette Andragende rejste Kold efter Vinterskolens Slutning til København.

Han fik da ogsaa 150 Rbdlr. til Gave. Øverst paa Listen stod: »Grundtvig og Kone 50 Rbdlr.«, skrevet af Grundtvig selv.

I Givernes Tal, som kun bestod af Præster, var P. Rørdam, P. Kr. Kierkegaard, L. N. Bojsen og Brødrene P. og F. Fenger.

Paa denne Rejse til København havde Kold sin Medlærer, Poulsen, med sig.

De vandrede paa deres Fod fra Korsør til Roskilde. Kold var iført sin Pelsfrakke, den, han havde ført med sig hjem fra Smyrna. Paa Fødderne bar han Nordtræsko.

I Nærheden af Sorø mødte de en Mand, som Kold hilste paa. Poulsen fik at vide, at det var Peder Kristian Kierkegaard, der paa den Tid var Sognepræst i Pedersborg ved Sorø. Han indbød Kold til at besøge sig.

Paa Vejen videre frem kom Kold og Poulsen i Følge med en rejsende Haandværkssvend.

De tog ind sammen paa et Værtshus i Sorø. Kold bød den Rejsende at spise med. Da der skulde betales, vilde Poulsen betale det halve; men det fik han ikke Lov til for Kold, som siden sagde til ham, at det havde været for ydmygende for Svenden, om de skulde have været to om at betale.

I Sorø besøgte de tidligt om Morgenen Ingemanns »vinløvrandede Digterbo med det dæmpede Lys i Stuerne«.

De blev venligt tagne imod i den kønne Dagligstue, hvor Væggene var fulde af alle Slags Billeder fra øverst til nederst, simple Træsnit blandede med gode Billeder, smaa og store imellem hinanden.

Ingemann, iført en Fløjls Slobrok, skænkede dem først et Glas Vin og tog dem saa med sig ind i sit Studerekammer.

Her sad han og Kold et Par Timers Tid i en livlig Samtale.

Ingemann var straalende glad over at modtage Kolds Tak for de historiske Romaner og høre ham fortælle om, hvilket udmærket Middel de var til at vække den danske Aand hos Ungdommen.

Til sidst kom de ind paa kristelige Sager. Der kunde de ej enes. Ingemann kom til meget bestemt at udtale som sin Opfattelse, at alle Mennesker blive salige; medens Kold hævdede, at det kun var de Mennesker, som kom til kristen Tro, der havde dette Haab. Undertiden var Ingemann lige ved at forløbe sig. Kold bøjede da straks af, uagtet han klarede det saaledes, at Ingemann ikke kunde modbevise ham. Men han sagde til Poulsen, da de kom udenfor, at han vilde ikke gøre Ingemann vred; dertil var denne for god en Mand. De skiltes ogsaa som gode Venner.

Fru Ingemann kom ind til dem. Hendes Klædedragt var ravnsort. Hun var langt fra nogen smuk Kvinde, men havde et rart og mildt Udtryk i sit Ansigt. Hun fik dem ind i sit Atelier og viste dem sine Malerier.

Da de drog videre, tog de med sig et rigt Indtryk fra det hyggelige, jævne og kærlige Hjem, hvor de mærkede ogsaa paa Ingemanns venlige Tiltale til Tjenestefolkene, at her levedes et patriarkalsk Liv.⁴³

Da Kold næste Aar paa sin Fodrejse til Hovedstaden gæstede Ingemann, var det væsenlig Konventsalmebogens

Udarbejdelse, hvormed Ingemann den Gang var sysselsat, som den flere Timers Samtale drejede sig om.

Derefter gik Turen over til »Parnas« paa Besøg hos Digteren Bredahl.⁴⁴

Men denne Gang var Pederstrup Præstegaard det næste Maal for Kold.

Kierkegaard og Kold kom straks i en livlig Disput med hinanden. Det var om kirkelige og kristelige Sager. Og Poulsen fik snart det Indtryk, at her havde Kold fundet sin Overmand i Disputerkunsten; thi stadigvæk, naar de havde talt pro og contra, blev Kolds Mund lukket. Og han maatte sige:

»Det kan jeg ikke nægte«.

»Ja, der kan De se«, sagde P. K. Kierkegaard.

Disputen gik i stor Venskabelighed. — Kold besøgte siden hen Kierkegaard flere Gange og sagde tit, at denne var et af de faa Mennesker, han satte Pris paa at faa en Samtale med. Da Kierkegaard blev Biskop i Aalborg, skulde Kold, naar han kom paa Egnen, stadig ind at besøge ham.

Fra Pederstrup gik nu Rejsen lige til København. — Den første Gæstgivergaard, hvor de søgte Logi, nægtede man at tage dem ind paa Grund af deres simple Udseende. De kom saa til at bo i en Kælder. Kold havde sine Blanksko med, og da han fik dem paa og havde lagt sin Pels, saa han særdeles net ud.

Han søgte først Algreen op, der nu boede paa Kristianshavn, hvor han havde en stor Lejlighed, beboet af flere Kandidater og Studenter. Algreen var deres Vært. Kold og Poulsen spiste der til Middag de 4 Dage, de var i København.⁴⁵

Den første Dag sad Kold med Algreen ved Bordet og gennemgik Regnskabet for sin første Karleskoles Husholdning og viste ham, hvorledes det med Nød og Næppe havde slaaet til. Klipfisk var nok den største Post. Saa

var der Rosiner. Det kunde ikke godt være mindre, »naar de skulde have en hver i Grynsuppen«. Men Sukkeret kunde der maaske været sparet noget paa, mente Kold. Det beløb sig til 6 Pd. for hele Vinteren.

Algreen smilede paa sin ejendommelige Maade under denne Redegørelse, men raadede Kold til atter at gaa til Grundtvig for at faa hans Hjælp. Thi Kold bævede for, hvordan han skulde faa det til at slaa materielt til.⁴⁶

Besøget hos Grundtvig var da ogsaa Hovedmaalet for denne Rejse. Grundtvig var nylig bleven gift med Fru Marie Toft. Da de ringede paa, blev de vist ind af en galloneret Tjener. Men ellers gik det meget jævnt til.

Fru Marie Grundtvig gjorde straks et stærkt Indtryk paa dem ved sin ægte dronninglige og dog saa ligefremme Færd. Hun var meget livlig i sin Tale. Hun satte sig ved Siden af Grundtvig i Sofaen. Kold maatte nu ligesom hos Algreen aflægge Regnskab i alle Enkeltheder og fortælle om, hvad de spiste og drak og hvor de sov paa hans Skole.

Og Kold fortalte med sit rige Humor, saa Grundtvig morede sig kosteligt, lo, saa det klukkede i ham, og saa op paa sin Kone, idet han sagde: »Der kan du se!«

Det var ved dette Besøg, at Kold fik sagt til Grundtvig: »Ja, nu vil jeg tilstaa, at De var den klogeste, da De paastod, at Eleverne skulde være 18 Aar og ikke Drengene paa 15 Aar«.

Kold og Poulsen sluttede deres Besøg i Hovedstaden med at deltage i et muntert Gilde, som Algreens »Salon« gjorde for N. J. Jensen, der var bleven theologisk Kandidat og nu skulde være Forstander for den nys oprettede Højskole i Hindholm i Sydsjælland.

Det var Algreen, som havde ført Jensen sammen med Anders Stephansen paa Holstejnsminde, som netop paa den Tid arbejdede paa at sætte en Højskole i Gang efter sit Hoved.⁴⁷

Ved Gildet talte Algreen ogsaa lidt om Kolds Skole. Men man kunde nok alt den Gang mærke, at han ikke længere var synderligt oppe for den. Siden hen blev Forholdet mellem ham og Kold endog temmelig køligt.

Det gik Algreen overfor Kold, som det gaar saa mangen aandelig Læremester, der har ondt ved at finde sig i, naar Disciplen senere hen skyder sit eget Skud. — Og paa den anden Side kunde Kold til Tider fælde haarde Domme over Algreen, idet han syntes, at denne var bleven altfor »præstelig« og ikke ret svarede til, hvad han i den stærke Kamptid paa Snedsted Seminarium havde tegnet til at blive.

Paa Hjemrejsen fra Hovedstaden tog Kold og Poulsen ind paa Holsteinsminde.

Her mødte de den mærkelige, fantasirige Anders Stephansen, stadig i Aktivitet, snakkende og forklarende. — Hans ædle Hustru, Fru Dorothea Stephansen, var det rolige og regulerende Element i Huset. Hun sad stille og søgte at bøde paa det, naar Kold og Stephansen stødte sammen, hvad der skete hvert Øjeblik.

Der var meget at se paa Holsteinsminde, navnlig for Poulsen. De havde en hel botanisk Have med et lille Bed til hver Slags Planter. I Udhusene var der forskellige ny Agerdyrkningsredskaber. »Ja«, sagde Stephansen, »det er jo for Børnene, for at de skal se og kende det«. Stephansen forærede Poulsen en Del Mineralier.

Hvad der bragte Uenigheden mellem Kold og Stephansen, var allerførst deres forskellige Syn paa Skolesagen. De Skoletanker, som Kold satte al sin Kraft ind paa at faa virkeliggjorte, var nemlig mere frisindede end Anders Stephansens. Men dernæst var de ogsaa højst uenige om, hvordan de skulde stille sig til »Bondevennerne«.

Medens Kold drev sin Højskole i Ryslinge, fornyede han ad skriftlig Vej Bekendskabet med en af sine gamle Venner paa Mors, Gaardejer Chr. Larsen i Solbjerg.

Dette gav ham bl. a. Anledning til et Forsøg paa at hjælpe ham og hans Hustru til en lysere Betragtning af Kristendommen. Derved kom Kold til at meddele sit eget Forhold i saa Henseende paa det daværende Tidspunkt.

Han skrev den 2den Februar 1852:

»Der var i Eders Brev et Punkt, som jeg inderlig ønsker at kunne afhandle med Eder mundtlig, hvilket for Øjeblikket ikke lader sig gøre, det nemlig, at Eders Forhold til Herren i Særdeleshed og til de aandelige og evige Ting i Almindelighed ikke er saa lyst og klart som ønskeligt var. Gerne vilde jeg give Eder et godt Raad; thi ingenlunde tvivler jeg om, at I, som kender Freden, længes efter den.

I vide, hvad det er at gaa i Pagt med Herren, og at det ikke var os muligt, hvis han ikke selv havde, ikke alene først rakt Haand til Forsoningen, men forligt Verden med sig selv, hvilket Forligelsesmaal kun kunde tilvejebringes derved, at han ofrede sin enbaarne Søn.

Vi have saaledes intet gjort dertil, fordi vi kunne intet gøre. Vi have annammet Saligheden af Guds Haand, og vi have intet at gøre uden at tro ham paa hans Ord og forsage alt, som vil forhindre os i denne Tro.

I disse tvende Ord: forsage og tro ligger alt, hvad vi have at gøre; men Troen siger: jeg er salig i min Herres Samfund, hvori jeg er kommen i Daaben. Der blev min Syndeskyld udslettet og Retfærdighed og Hellighed givet mig isteden. I Nadveren forenes jeg stedse med ham, saa at jeg sammenvokser med ham, saa ingen kan adskille, hvad Gud selv har tilsammenføjet. Og ere vi ét med ham, da skal vel hans Salighed vorde os til Del, trods alle dem, det vil forhindre.

Men saadant have vi ikke Behov at kunne føle uden

Herren af sin besynderlige Naade giver os en Forsmag af Foreningen med ham, som er et saligt Indblik i hans Paradis.

Det er i Reglen en Trossag, og er det her den kristne Kamp for Livets Krone, der er nødvendig. Thi vor Forstand, Kød og Blod, Djævelen og Verden vil bilde os ind, at hvad vi ikke ser, smager og føler er intet i sig selv, og er det i Vantroen, at Djævelen er stærk.

Derfor stride vi i Troen, sigende: Omendskønt der er intet sundt paa mit Legeme, og jeg føler Syndens Lov at være stærk i mine Lemmer, mens Guds Foranstaltning til min Salighed træder i Baggrunden; omendskønt alting vidner imod mig, og mit eget Hjærte fordømmer mig, saa er Gud dog større end mit Hjærte.

Thi tør jeg aldrig tænke, at den Fortjeneste, som Guds enbaarne Søn vandt til mig, skal være for ringe, og det store Offer, han bragte til Forligelse, utilstrækkelig til at udsone endnu langt større Synder end mine, om de kunde findes.

Se, saaledes stride vi i Troen med vort eget Skøn, med egen Forstand og med Djævlens snedige Angreb og med Vantroen og den sorte Utaknemlighed og Ringeagt for vor Herres Jesu Kristi Opofrelse, idet vi mene, at det salige Ord: »det er fuldbragt«, skulde være Løgn og Pral i hans Mund.

Saaledes stride vi, ikke seende paa os selv; thi hvad kunne vi; men paa ham, der selv siger: det er fuldbragt. Og da skal visselig Mørket vige, der blinder vort Aandsøje, og den Taage, der hindrer os fra at se Himlen aaben, skal gennemtrænges og fordrives af Herrens Klarhed«.

Ved den fornyede Forbindelse med disse gamle Venner, fik han deres ukonfirmerede Søn til Elev den sidste Vinter i Ryslinge.

Han ventede den Vinter otte unge Mennesker, dels

fra Fyn og dels fra Jylland, hvilke alle var »de Helliges Børn«, som kom for at gaa i Skole »og blive konfirmerede« og desforuden »ældre Personer, der blot skulle gaa i Skole«. Sine morsingske Venner raadede han til at køre hele Vejen med egen Vogn de ca. 50 Mil, der er fra Solbjerg til Ryslinge. Om Drengens praktiske Udstyr skrev Kold: »Naar I kører hele Vejen, kunne I godt have en Dyne og kort Hovedpude og et Par Lagener med, at han saa kunde gøre halvt med en anden . . .«. »Et Skrin med hans Tøj, Skobørste, Klædebørste, Spejl, Kamme o. s. v. bør han have med, at han kan være en lille, selvstændig Person, og vænne sig til at holde Raade over sit Tøj.

Et Par Rdl. af hans egne Penge i Lommepege, Offer til Præsten ved Konfirmationen, som I giver ellers Eders egen Præst. Birkedal er ingen begærlig Mand, men Skik og Brug følge vi i denne Henseende«. ⁴»

I Vinteren 1852—53 havde Kold paa sin Højskole 16 Elever.

Men han besluttede nu at flytte hele sin Virksomhed op paa Hindsholmen.

Med Vilhelm Birkedal kunde Kristen Kold nemlig i Længden ikke ret falde sammen. Dertil var de for forskellige i Udvikling og for optagne hver paa sit Feldt af den aandelige Arbejdsmark.

Ogsaa havde Birkedal efterhaanden taget Afstand fra Kold. Hvad der bidrog noget hertil var den Omstændighed, at hin ikke yndede, at denne gennemgik hans Prædiken med de Opvakte blandt Tilhørerne. Birkedal mente, at Kold derved nedbrød noget af Vidnesbyrdets Betydning.

Det, der imidlertid gav Anledning til, at Kold og Birkedal tildels skiltes, var nok en meget bestemt Kritik, som Kold havde brugt overfor en Prædiken af Birkedal om de Dødes Omvendelse. Birkedal havde, efter Kolds Mening, taget altfor ubestemt paa dette Spørgsmaal. Efter Kolds Opfattelse var der ingen Tvivl om en rig Kærlig-

heds Lejlighed fra Guds Side for de Døde til at omvende sig. I en Samtale om dette Spørgsmaal mellem de to var der ingen af dem, der vilde give efter. Birkedal sagde saa en Dag til Kold: »Frederik Barfoed er forfængelig, men De er stolt«. ⁵⁰

De faa virkelige Venner, som Kold den Gang havde blandt Bønderne i Ryslinge og nærmeste Omegn, stod i deres første, halvt pietistiske Vækkelse, den, de væsentlig skyldte Birkedals rige og mægtige Søndagsprædiken. De forekom dog Kold at være for lidt udviklede og selvstændige til ret at kunne hjælpe ham med at frembære den ny Skole, som nu var bleven hans Livssag. ⁵¹

Saadanne Venner mente Kold imidlertid at have fundet nogle af blandt Bønderne i Kertemindeegnen. — Den gamle, kristelige Vækkelse, som i Hundredaarets Begyndelse var gaaet hen over disse Egne, havde baaret rige og ejendommelige Frugter.

Ogsaa helt ude paa Hindsholmen kendtes det, at der havde levet og virket en Ole Henrik Svane og en Kristen Madsen.

Medens Kold nu maatte opgive Udsigten til i Ryslinge at faa de opvakte Forældre til at danne en fri Børneskole, havde han alt i Sommeren 1852 faaet en større Børneskole oprettet i Dalby paa Hindsholmen.

Om denne skrev han den 25de Juli 1852 til P. K. Algreen: »Den omtalte Skole paa Hindsholm er da nu i Gang og gaar overordenlig godt. Den tæller 20 Elever, vakre Børn. Og efter Bestemmelsen skiftes vi (Kold og Poulsen) til at undervise dernede . . . For en 14 Dage siden, da Hr. Provst Heiberg var paa Skolevisitats, besøgte han ogsaa Skolen paa Hindsholm og fandt sig vel tilfreds. Hans vigtigste Udsættelse, at Børnene svarede for lavt, sagte, besvarede jeg dermed, at en vis Unaturlighed (Affek-tation) var at befrygte, hvis man vilde fremtvinge en højere

Talen, før den ved Børnenes Frihed og Utvungenhed kom af sig selv.«

Og den 8de Januar 1853 skrev Kold atter til Algreen: »Jeg har i den senere Tid gaaet frugtsommeligt med en Plan til videre Udbredelse af saadanne Børneskoler, som vi have paa Hindsholm. Og er der flere Steder, hvor Bønderne have henvendt sig til mig desangaaende, saa naar jeg kommer til København i Foraaret, vil jeg tale med Grundtvig derom. Thi uden en lille Understøttelse til at begynde med, kan det vanskelig gaa«. — — Foruden Udsigten til en mere opdyrket Jordbund for sin Skolevirksomhed, som vinkede Kold ud paa Hindsholmen, var der derude særlig en Bondemand, der ved sin tiltalende Personlighed og sjeldne Udvikling drog stærkt i ham. Det var Folketingsmanden Kristen Larsen, Fæstegaardmand i Dalby.

I Forsommeren 1853 solgte Kristen Kold saa sin lille Ejendom paa Ryslinge Mark for ca. 4000 Kr. Og han flyttede nu hele Skolevirksomheden ud paa Hindsholmen.

Kristen Larsen. „Den højere Bondeskole i Dalby“. Kamp og Sejr.

Kristen Larsen ⁵² er født den 10. Maj 1804. Hans Fader Lars Kristensen og hans Farfader Kristen Berthelsen var ogsaa født i den samme Gaard i Dalby, en Fæstegaard under Herregaarden Schelenborg.

Kristen Larsens Fader var en overordenlig forstandsoplyst Bonde. Kristen Larsens Farmoder derimod besad en rig aandelig Sans. Hun kunde en Mængde danske Kæmpeviser og Folkesange og Salmer udenad, som hun stadigt sang med Liv og Lyst. Ogsaa var hun saa fortrolig med sin Bibel som nogen Præst. Hun kunde paa en sjælden Maade oplive sin noget tungsindige Mand baade ved sin Samtale og sin herlige Sang. Og begavet med en levende Fremstillingsevne fortalte hun sin lille Sønneson om Vorherre og hans dejlige Himmel med de mange skønne Boliger, saaledes at det prægede sig dybt i Barnets Sjæl.

Som Dreng pintes Kr. Larsen meget ved den tørre Udenadslæsen i Almueskolen. Men størst Fortræd led han dog ved Almuelærerens vantro Forklaring af Kristi Mirakler. Saaledes vilde han forklare Børnene Underet ved Bryllupet i Kana med, at der havde været en Student ved Universi-

tetet, som kunde gøre det samme, som Vorherre gjorde, ved noget, som han blandede i Vandet. Drengen kom derved til at tænke, at Jesus havde nok kun været som andre Mennesker.

Og da dertil kom, at hans Fader om Aftenerne hjemme læste for dem »alle den Tids vantro Skrifter tilligemed en hel Del Romaner af samme Natur, som kildrede Sanserne«, blev Drengen bragt helt ind paa Fritænkeriets Omraade.

I sin tidlige Ungdomstid hændte det dog stundum Kristen Larsen, naar han gik og grublede paa Marken, at han overvældedes af indre mægtige Følelser, der stemte ham til Vemod. Han forstod ikke at gøre sig Rede

Kristen Larsen.

for disse Følelser, men ofte knælede han hemmelig og bad til den Gud, som han ellers søgte at fornægte.

Han var en stor Ynder af Dans. Derimod var Kortspillet ham imod. Han og hans tre Aar ældre Slægt-

ning, Poul Rasmussen fra Mosegaarden i Dalby, samt den jævnaldrende Kristen Hansen var udmærkede Dansere.

Kristen Larsen skriver selv herom: »Naar de andre Karle spillede og drak, sad vi tre og spøgede med Pigerne og fortalte dem romantiske Eventyr, som vi havde læst. Og derved bidrog vi meget til, at vor lille By tog et temmeligt Opsving af den Slags Dannelse, saa der strømmede Folk til alle vore Lystigheder langt borte udenbys fra, ja selv fra Købstaden. Og det var ikke sjældent, at virkelig dannede Folk selv tog Del i vore Danseselskaber, som og-

saa var stegne til en høj Grad af Dannelse, Ynde og Gratie, som desuden fremhævedes end mere ved Sædelighed og Finhed, en Opførsel, som dengang savnedes selv i dem, man kaldte de dannede Klasser.

Naar der ikke dansedes, sang man Kærligheds- og Nationalsange, som vi tre omtalte Karle afskrev af de Romaner og Digte, vi læste. Og saaledes udøvede vi en meget god Indflydelse paa Byens Ungdom.

Imidlertid bredte den religiøse Vækkelse ved Kristen Madsen sig paa Kjertemindeegnen. Da skete det, at Poul Rasmussen fra Mosegaarden besøgte de gudelige Forsamlinger og blev fuldstændig grebet af det opvækkende Vidnesbyrd. Han blev samtidigt lagt paa Sygelejet. Og da hans Ven, Kristen Larsen, nu besøgte ham, udrød Poul Rasmussen i den mest bevægede Hulken og Graad og sagde tilsidst sin Ven, at hvis ikke denne forandrede sin vantro Tankegang, kunde han ikke indlade sig i nogen Samtale med ham.

Det gjorde et stærkt Indtryk paa Kristen Larsen, og han lovede nu sig selv for Alvor at betræde Dydens Vej, men ved sin egen Kraft; thi en saadan Galning, som Poul Mosegaard nu var bleven, vilde han naturligvis ikke blive.

Da Kristen Larsen var 28 Aar gammel, blev han forlovet med Ane Hansdatter, i hvis Forældres Hus Levningerne af den gamle Kristendom paa en Maade levede endnu. Især var det Brorsons Salmer og Resenius's Prædikener, som hørte til deres kæreste Andagtsbøger.

I dette Hjem kom Poul Rasmussen ogsaa bestandigt. I sin Samtale førte denne altid Livets vigtigste Spørgsmaal paa Bane om deres Forhold til Vorherre, og om de turde stole paa at blive salige i den Tilstand, de var i. Og Kristen Larsen maatte tilsidst lade alle sine Indvendinger fare, fordi han følte sig besejret af Vidnesbyrdet om, at det er ene Guds Naade, der gør salig.

Men de gudelige Forsamlinger kunde aldrig ret tilfredsstille hans friske og poetiske Natur. I Stedet for at opbygges og glædes ved den Forkyndelse, som lød i Forsamlingen, nedtyngedes han af en trykkende Kedsommelighedsfølelse.

Saaledes gik nogen Tid for ham. Han søgte megen af sin Opbyggelse ude i Naturens Rige, hvor han frydede sig over Guds mangfoldige Skabning. Det kunde hans nærmeste kristne Venner ikke fatte.

Kristen Larsen fik nu en stræng Tid, hvor han trængtes baade fra uden og inden, i det daglig Liv hjemme af Spot og Forfølgelse, og i sit Hjærte af Uro og Anfægtelser og Fristelser.

Da fik han en Dag fat i Grundtvigs Søndagsbog. Paa en ham ubekendt Maade havde denne Bog forvildet sig ind i hans Faders Hus, uden at nogen havde læst et Ord i den.

Kristen Larsen skriver herom: »Denne Bog af den forunderlige Mand, som hverken Verdens eller Guds Børn kunde lide, den, tænkte jeg, skal du dog læse en Prædiken af. Ikke fordi jeg troede at faa noget Udbytte deraf, men for dog at kende lidt af denne sære Mands Tanker om Kristendommen, thi de underligste Rygter om ham lød i alles Munde, og baade de Kristne og Verdens Børn var bange for ham. De Kristne ansaa ham for Kætter, der benyttede Kristendommens Sandheder for dermed at udrydde den. Og Rationalisterne frygtede for, at han snart vilde styrte den Trone, Fornuftens Gudinde havde bestaget for at tiltvinge sig den Tilbedelse af alle Jordens Folkesærd, hun endnu savnede for at være virkelig Verdensherskerinde paa den hele Jordens Kreds.

»Og saaledes stod Grundtvig for os som en frygtelig Kæmpe, der svang Sværdet over Hovederne paa os alle med lynende Kraft«.

»Det var Søndag. Og jeg gik ud i Haven med Grundt-

vigs Prædikener og satte mig paa en Bænk og begyndte at læse paa en Prædiken. Men jeg kom ikke langt i Prædikenen, inden jeg hensmeltede i de ømmeste og vemodigste Følelser, saa Glædestaarerne strømmede ned over mine Kinder. Thi en saadan Prædiken havde jeg endnu aldrig læst eller nogen Tid hørt Gudsordet prædikeret eller beskrevet med en saadan Trosvarme, Kraft, Inderlighed og Begejstring, som i denne Prædiken. Saa nu følte jeg, skønt endnu meget dunkelt, hvor der var Trøst og Hvile for barnlige og bekymrede Sjæle« . . .

»Grundtvigs Søndagsbog blev nu efter denne Dag den eneste Andagtsbog, jeg læste. Og jeg blev snart fortrolig med dens skønne poetiske Stil. Og da jeg havde tilegnet mig dens Betragtning af Daabspagten i Forhold til Skriften og det var bleven mig nogenlunde klart, hvad der ene og alene skulde lægges Vægt paa, navnlig at vi kunde kun være Guds Børn, naar vi stod i vor Daabs Pagt, og at den hellige Skrift var den Bog, der kunde oplyse og vejlede os dertil og beskrive det Guds Rige, som hvilede paa Troens Grund, saa snart dette var bleven mig klart, saa havde jeg ingen Ro paa mig, inden jeg fik mine Venner til at erkende det samme« . . .

Kristen Larsen gik da til dem, tog sine Prædikener med, læste højt for dem og forklarede dem Indholdet, som han kunde bedst. Og han havde den Glæde, at ogsaa hans Venner blev glade derved.

I disses Tal var navnlig Kristen Larsens egen Broder, Morten Larsen, dernæst Poul Rasmussen og hans Broder, Niels Rasmussen fra Mosegaarden i Dalby, Sognefogden Knud Nielsen i Mesinge m. fl.

Kristen Larsen fik oprettet et lille Læseselskab paa Hindsholmen, der læste Grundtvigs Prædikener, tilligemed hvad de ellers kunde overkomme at købe af Grundtvigs Skrifter.

Da 1840 Grundtvigs »Kærminder til Kong Frederik

den Sjettes Krans« og »Skjaldeblik paa Danmarks Stjerne« udkom, købte Kristen Larsen disse to Bøger.

Han skriver herom: »Hvor blev jeg inderlig glad ved at læse dem. Jeg havde vel forhen læst enkelte Skjaldekvad i Lindbergs Kirketidende af Grundtvig, men jeg havde endnu ikke set noget af ham, der stillede Modersmaal, Minder, Folkelighed og alt, hvad der er Dansk, i det Lys og i den Klarhed, som jeg fandt dem fremstillede her. Og især tiltalte de to Taler mig, den ene om Himlen, Jorden og Havet, og den paa Kong Kristians Kroningsfest med Tekst: »Vi vide, vi er overgangne fra Døden til Livet« o. s. v., hvor han skildrer Danmarks Folkeaand i saa poetisk skønne og levende Træk, at det ganske henrev mig til Beundring og smeltede mig hen i Glædestaarer, saa jeg besluttede, at jeg fra dette Øjeblik vilde udbrede folkelig Oplysning i en saa vid Kreds som muligt.

»Og jeg samlede da mine Venner for først at føre dem ind i dette Folkelighedens skønne Tempel.

»Men det gik ikke saa nemt, som jeg havde troet, det vilde gaa i denne Retning. Thi de kunne ikke forstaa, at det at være Dansk, at elske sit Fædreland, Folkeaand, Modersmaal, Oldtidsminder, Billedsprog og Poesi kom Kristendommen noget ved. . . .

»Dog bragte jeg det saa vidt, at jeg fik dem til at høre mig læse Grundtvigs Taler i Dansk Samfund og synge de Sange der blev sunget. Og vi fik saaledes en lille dansk Forening oprettet«.

Han fik ogsaa Grundtvigs store Mythologi kær og blev efterhaanden saa fortrolig med vore Oldsagn som kun faa af hans Lige.

Da Kristen Larsens Fader døde, overtog han selv Fæstegaardens Styrelse. Og det varede ikke længe, inden han ved sin stærke aandelige Udvikling besejrede Modstanden blandt Bymændene i Dalby, saaledes at han blev

valgt til Sogneforstander og Formand i Sogneforstanderskabet.

Ved en Folkefest, der afholdtes i Sognet i Sommeren 1847, ligesom og ved forskellige Møder, som skulde forberede Valget paa Hindsholmen til den grundlovgivende Rigsdag 1848, optraadte Kristen Larsen som Taler. Ved sin fantasifulde og følelsesrige Tale erobrede han lige med det samme sine Standsfællers Tilslutning og Beundring. Og med overvældende Majoritet valgte de ham ind i den grundlovgivende Rigsdag. —

Som Medlem af denne var han med til at vedtage Grundloven af 5. Juni 1849. Han skriver om denne Grundlov, at »selv om den er noget fransk i sit Snit, saa er den dog det skønneste Mindesmærke, vi har om Kong Frederiks Frihedssind og hans Kærlighed til det danske Folk, med hvem han delte sin Magt og Styrelse af Folkets Skæbne, dets Frihed og Lykke, som og af gamle Danmarks Rige«.

Kristen Larsen tilføjer: »Imidlertid lærte jeg saa meget af Rigsdagslivet, at jeg følte, at Politiker var jeg ikke og blev det heller aldrig, ja, at jeg i Grunden næsten afskyede, hvad man kaldte Politik, dette Selvraadighedens falske Begreb om Menneskets Rettigheder. Min Politik ved Siden deraf svandt ind til den ligefremme Tanke og Følelse: Gør ikke andet mod andre Mennesker, end hvad du ønsker, de skulle gøre mod dig igen.

»Og da jeg lod denne Tankegang gennemføres paa Dansk baade i mit Hjem og de Selskabskredse, jeg kom i Berøring med, kom der mere Liv i vore Møder her paa Hindsholm end hvad der ellers gjorde sig gældende andre Steder, hvor Omkvædet paa Visen altid var dette: Hvorledes Bondestanden skulde faa Magten i Hænde for at fravriste de højere Stænder det Herredømme, de havde i Landet, saa Bonden kunde faa Oprejsning for tidligere lidte Krænkelser og Tilsidesættelser. — Denne Lære fandt jeg var

meget farlig. Og da jeg havde tilegnet mig Grundtvigs Tankegang om at udjævne de borgerlige Forhold saaledes, at vi altid skulde have det fælles Bedste for Øje, naar vi arbejdede i Folkets eller Fædrelandets Tjeneste, saa var denne Grundsætning altid fast nok til at give vore Møder et mere aandeligt Indhold end de allerfleste andre Steder, hvor man kun arbejdede paa at danne Partier under den falske Forudsætning, at man skal være enig om alt, og gaa sammen i tykt og tyndt, i hvordan det saa stiller sig for den enkelte«. — —

Naar Kristen Kold gjorde sine Besøg paa Hindsholmen fra Ryslinge af, droges han bestandig nærmere til Kristen Larsen og hans udviklede Vennekreds. Og da disse snart begyndte at paakalde hans Hjælp, var det ikke saa underligt, at han gerne gik ind paa deres Ønske.

Der var paa den Tid i Dalby en Almuelærer, der, ked af sin Skolegerning, søgte at prygle Udenadslæsningen af Lærebog og Katekismus ind i de stakkels Skolebørn.

Kristen Larsen, Familien i »Mosegaarden« og flere med dem blev da enige om at oprette en Privatskole, hvor Kold og hans Medhjælper A. Poulsen i Sommeren 1852 skulde drive Undervisning.

Der var en ugift Skomager i Byen, som tillige var Musikanter. Han havde bygget en Storstue til sit Hus for at udleje den til Dans. Nu lejede de den til deres Børneskole.

Den 16. Juni 1852 sendte Skoledirektionen Sogneforstanderskabet i Dalby følgende Skrivelse:

»Læreren ved Folkeskolen i Ryslinge, Seminarist K. Kold, har for Skoledirektionen gjort Anmeldelse om at have oprettet en privat Børneskole for 16 Elever i Dalby, ligesom ogsaa Hr. Pastor Møller i Dalby har indberettet,

at han har overværet den i bemeldte Skole begyndte Undervisning, hvormed han har fundet sig veltilfreds.

Paa Grund heraf undlader Skoledirektionen ikke til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse for Hr. Seminarist K. Kold herved at meddele, at der ikke haves noget at erindre mod bemeldte Skoles Oprettelse, da Hr. Kold som Seminarist har den til at meddele Undervisning i en Almueskole fornødne Kvalifikation. Skolen vil dog henhøre under Sogneforstanderskabets Tilsyn, som enten ved at afholde Prøve med Børnene i deres Undervisningslokale eller ved at lade dem møde i den offentlige Skole efter afholdt Skoleeksamen bør forvisse sig om deres Fremgang.

Ligeledes bør det paases, at der i den private Skole skal holdes en Skolejournal. Paa disse Betingelser vil et Bevis fra Bestyreren, at skolepligtige Børn undervises af ham, bevirke Fritagelse for disse for at søge den offentlige Skole«. — —

Den 8. Oktober 1852 kunde Kold skrive til Algreen: »Hils Grundtvig og sig ham, at Skolen paa Hindsholm gaar godt med 20 Elever i Sommer og til næste Sommer ventes 10 à 15 til. Det er især Børnene, der drive Sagen, da Forældrene ikke ville nægte deres Børn den Fornøjelse, naar de ønske det«.

Kold og Poulsen skiftedes den Sommer til at undervise Børnene.

Blandt Eleverne var ogsaa Poul Rasmussens Søn. Poul Rasmussen boede nu i en større Gaard ved Odense. Den derværende Almueskole var til stor Kvide for Barnet. Han læste og græd, og læste og græd i det uendelige.

Saa en Dag fik de Besøg af Poul Rasmussens Moder og Broder fra Mosegaarden i Dalby. Da de rejste hjem igen, skulde Drengen følges med for at gaa i Skole hos Kold i hans ny Børneskole. Han var slet ikke glad derved. Thi det at gaa i Skole stod overhovedet for ham

som det forfærdeligste, han vidste. Mange Gange havde han og hans smaa Kammerater jo mærket Tampen. Og Læreren tog dem i Haaret og slog deres Hoveder sammen, saa det dundrede efter, og saa havde de siddet efter, hvor de maatte læse og raabe i Munden paa hinanden. Naar Læreren raabte sit: »Kom ind!«, da kunde Brystet helt sammensnøres paa dem af Angst. De var saa bange for ham, at de ikke turde gaa forbi ham paa Gaden.

Poul Rasmussens Søn kom til at bo hos sin Farbroder i Mosegaarden. Af Undervisningen i den fri Børneskole har han givet følgende Skildring:

»Den første Dag kom jeg ikke i Skole. Karlene der i Mosegaarden var netop ved at køre Gødning i Marken, og jeg fik Lov at køre med. Jeg kan saa godt huske, at min Farmoder var saa kærlig imod mig, at hun gjorde alt, hvad hun kunde, for at glæde mig, gav mig baade det ene og det andet. Jeg var jo meget bedrøvet over, at jeg skulde derud at gaa i Skole. Jeg tænkte, at det blev ikke bedre end der hjemme.

Næste Dag kom jeg saa i Skole. Kold fik Kosten i denne Tid i Mosegaarden. Den fik han jo paa Omgang hos Folk, som havde Børn i Skole hos ham, dog ogsaa hos enkelte, som havde Syn for og Kærlighed til Fri-skolen, og da navnlig hos min Farbroder.

Kold og jeg fulgtes ad op i Skolen den første Morgen. Vi fulgte Stien. Da vi var kommen Halvvejen, sagde Kold til mig, som gik foran: »Ja, ja, gode Ras' Poulsen, naar vi to har været sammen i otte Dage, saa er vi gode Venner«, hvortil jeg svarede et mut »Nej«. — Han sagde saa igen: »Jo, vi er!« —

Imidlertid kom vi op i Skolen. Der blev sunget en Morgensang. Det var jeg nu ikke vant til. Saa blev der fortalt noget af Bibelhistorien. Vi regnede og skrev. Og henad Aften, da vi skulde hjem, fortalte Kold et Eventyr. Saa sang vi nogle Sange og Viser i P. O. Boisens Sangbog.

Det var den første Dag. Da jeg kom udenfor, tænkte jeg nok: Du har jo ingen Lærebog eller Bibelhistorie. Og du fik heller ikke noget for, ja saa slipper du da endnu i Morgen for at lære udenad.

Den næste Dag gik det ligesaadan. Udelukkende Fortælling, saa et Eventyr, og tilsidst sang vi en hel Del morsomme Viser. Vi fik heller ikke noget for den Dag, saa jeg begyndte at tænke: »Mon vi ikke skal læse udenad?«

Den tredie Dag gik det ligesaa. Jeg begyndte da at tænke: Det er dog ikke saa galt at gaa i Skole paa den Maade. Det var lige ved at blive morsomt. Og inden otte Dage var omme, havde Kold vundet en fuldstændig Sejr over mig, saa vi nu var de bedste Venner.

Ogsaa hans trofaste Medhjælper Poulsen-Dal maa jeg ikke glemme, som gjorde alt for at glæde os Børn. Han tog os med ud til Stranden at sejle, viste os camera obscura og meget andet, saa vi levede som i et Paradis her i Skolen.

Vi turde snakke til dem og spørge dem om, hvad det skulde være. Og saa fik vi saadan en Mængde Eventyr, som vi kunde huske fra Ende til anden. Naar jeg en Gang imellem kom hjem, kunde jeg fortælle saa mange Historier for mine ældre Søskende, at jeg knap kunde blive færdig.

Underligt er det; thi naar Kold fortalte Bibelhistorie, fortalte om Abraham, Joseph, Kong David og alle disse dejlige Historier, som rigtig kan gøre Børn glade, saa syntes jeg, det var noget, jeg aldrig havde hørt før. Og dog havde jeg vistnok de hundrede Gange lært det paa Ramse, men vidste ikke en Døjt, hvad det var. — Nu kunde jeg derimod fortælle Bibelhistorie saa godt som Eventyr.

Jeg glemmer aldrig, naar Kold stod ved Pulten og fortalte Eventyr, hvad han gjorde saa levende med Fagter

og Gebærder, og vi stirrede paa ham, som vilde vi sluge ham med Øjnene, og naar han kom dertil i Eventyret, at Helten var i Kast med Dragen med de syv Hoveder og med et Hug huggede dem af alle syv, da var det, som om de trillede henad Gulvet alle syv, og det kunde give et Sæt i os. Eller naar han fortalte Myter, disse forunderlig dybe Frasagn fra Hedenold, da husker jeg det godt, hvor vemodig og blød man kunde blive, naar han fortalte om Balder og hans Hustru Nanna. Men derimod følte man, at Kræfterne voksede i os, naar han fortalte om Thor, der var paa Fiskeri efter Midgaardsormen eller svang Hamren mod Jætter og Turser« . . .

»I Skolen maatte vi altid gaa med Sivsko. Det var ikke tilladt at gaa med Træsko. Ligeledes maatte vi heller ikke spytte paa Gulvet. Men til Gengæld var da ogsaa Gulvene saa rene og pæne, saa det var en Lyst. Kold kunde slet ikke lide Snavs og Uorden i Skolen. Der var han meget stræng, saa vi skulde nok tage os iagt«. ⁵³ —

Der er flere af Kolds smaa Elever fra hine Dage, som har samstemmet med ovenstaaende Vidnesbyrd. I deres Tal er ogsaa flere Kvinder, der i høj Grad følte sig talt af den Kraft, som der var i Kolds bibelhistoriske Fortælling, og af den malende Maade, han fortalte Eventyr paa. Han kunde ogsaa bruge Eventyret paa en munter og spøgefuld Maade for derigennem at opdrage Smaapigerne. Saaledes anvendte han Historien om »Skøn Anna og grim Sidsel« (o: den lille hvide And) til at foreholde Pigerne deres Pligt altid selv at være rene og altid at holde rent i hver en Krog af Huset. — De fik et levende Indtryk af, at det var om Menneskelivet, Kold oplyste dem, medens hans Medlærer Poulsen nærmest gjorde dem fortrolig med Livet i Naturen. ⁵⁴

Kold vilde gerne selv have med Børnene at gøre; men det kneb alligevel for dem at give sig Tid dertil. Saaledes havde han Lyst til at lære dem at regne. Han

havde jo selv, medens han var i S. Felding, opfundet en ny Maade at lære Børn at regne paa. Dertil brugte han forskelligt farvede Papirsfirkanter. De hvide skulde forestille Enere, de gule Tiere, de blaa Hundreder, de røde Tusinder. Metoden var meget praktisk. Men det blev dog den overfor Børnene anderledes taalmodige Poulsen, som dengang kom til at lære dem de praktiske Fag

Blandt de Forældre, der havde deres Børn i Friskolen, var Gaardejer Rasmus Rasmussen i Dalby. Han hørte ikke til »de Opvakte«, men han var kommen til at agte Kold og elske hans Skole; og hvor han kunde det, optraadte han altid til Forsvar for Kold. R. R. havde en ung Slægtning, der uddannede sig til Seminarist. En Dag havde R. R. faaet Morskab af at maale dennes Kundskaber med R. J.s Datter fra Hersnap, som da gik i Børneskolen. R. R. sagde til dem, at nu kunde de prøve hinandens Lærdom. Det unge Menneske begyndte da at stille flere Kundskabsspørgsmaal, som hun alle besvarede. — Nu skulde hun spørge, sagde R. R. Og hun spurgte da om Ting, vedrørende det aandelige Menneskeliv, som han slet ikke kunde svare paa. — »Der kan vi se«, sagde Rasmus Rasmussen, »hos Kold der lærer de noget; men han, der skal være Lærer, har egentlig ingenting lært«. —

Naar de unge Karles Forældre om Vinteren kom kørende til Dalby for at se til dem, skulde Kold gerne ud for at tale med sine Gæster. — Saa var der en Dag en Mand, der klagede over, at Kold for ofte forsømte Børneskolen. Rasmus Rasmussen, som hørte det, sagde, at det var en Skam af ham at tale saadan; thi Kold var nødt til at tage Hensyn til Forældrene, naar de var rejst saa langt for at tale med ham. Desuden var jo Poulsen altid tilstede hos Børnene. —

Der var en Dag en lille fattig Pige fra Dalby, der kom til Kold og bad ham, om ikke ogsaa hun maatte komme paa hans Børneskole. Hun havde rigtignok ingen

Ting at betale med. Kold gav hende Lov hertil. Hun kunde saa betale ham, hvad det kostede, naar hun var bleven konfirmeret og selv kunde fortjene noget. — —

Fra disse den fri Børneskoles første Dage stammer flere smaa barnlige Fortællinger, som har Kristen Kold til Forfatter.

Han har efterladt sig den originale Opskrift til disse. Vi ville her først meddele den mest bekendte af disse Fortællinger, dog uden de Overstregninger af vragede Udtryk, som findes i Manuskriptet.

Den stammer fra de Aar, han byggede Højskolen i Ryslinge, og hedder:

Historien om lille Mis.

Lille Mis skal forsørge sig selv.

Det var Bedstemoder, som fortalte den Historie for Børnene. Da lille Mis var knap et Aar gammel, sagde Moderen en Dag: Hør, min lille Mis, nu herefter maa du slikke dig selv, ligge ene og selv sørge for din Føde; thi jeg faar nu snart meget smaa Misser, og saa maa jeg sørge for dem. Ja, Mo'er, sagde lille Mis, slikke mig selv, det kan jeg nok, ligge ene, det kan jeg ogsaa, men jeg har ikke lært nogen Slags Haandgerning, hvormed jeg kan fortjene Føden. Jo vist, har du, sagde den gamle, jeg har jo selv lært dig at fange Mus. Ja, det er da ogsaa sandt, sagde lille Mis.

Lille Mis gaar ud paa Møddingen at fange Mus og taler med Væselen.

Det var ud paa Eftermiddagen, henimod Aften, da lille Mis første Gang gik ud for at prøve sin Lykke. Den var lidt beklemt om Hjærtet, fordi den nu skulde sørge for sig selv. Hvor skal jeg gaa hen, spurgte den sin Moder?

Ned i Gaarden, svarede hun. Lille Mis gjorde nu saa og fandt Væselen, der sad i Kanten af Møddingen og slikkede sig om sin Mund. God Aften, Væsel, sagde lille Mis. Tak, svarede denne, hvad vil du her? Jeg vil fange Mus, sagde lille Mis, jeg skal nu sørge for mig selv, og min Moder mener, at jeg nok kan faa Føden derved. Det ser galt ud, svarede Væselen, der er alt for mange om den Bestilling, du gjorde bedre i at vælge noget andet; thi der gives kun faa Mus i Verden nu om Stunder. Jeg har ikke spist noget den ganske Dag før nu, da jeg fangede en lille, mager Mus til Aftensmad.

Hvad Uglen og lille Mis taledes sammen.

Bedrøvet gik nu lille Mis ind i Laden, hvor den fandt Uglen, som sad oppe paa den højeste Bjælke. God Aften, mit kære Søkendebarn, sagde den, hvorledes gaar det dig? Ikke allerbedst, svarede lille Mis, jeg skal fange Mus til min Føde, og man siger, at der kun er faa Mus i Verden og mange, som skal leve af dem. Deri har man Ret, svarede Uglen, jeg har siddet her den hele Aften og ikke mærket saa meget som en Kraslen i Halmen. Da gik lille Mis hjem til sin Moder og fortalte hende, hvorledes det var gaaet.

Hvad Moderen sagde til lille Mis.

Du skal ikke være forknyt, sagde Moderen, da hun havde hørt Fortællingen. Imedens du var borte, fangede jeg en Mus til dig, for jeg tænkte, at det maaske kunde gaa, som det gik. Lille Mis spiste nu Musen, og Moderen vedblev: Du skal ikke være forknyt, min lille Mis, for da jeg skulde begynde, som du nu gør, da gjorde man ogsaa mig angst og bange. Men jeg fandt dog hver Dag saa megen Føde, som jeg behøvede. Og det vil du ogsaa finde. Nu kan du blive hos mig lidt, og saa i Morgen, før Solen staar op, gaa ud i Marken. Der er mange Mus

og ikke saa mange til at fange dem. Lille Mis fandt sig nu trøstet og blev hos sin Moder.

Hvorledes det gik lille Mis med Ræven.

Ude paa Marken hængte Dugdraaber paa hvert Straa, og lille Mis rystede sine Fødder af og til; thi den kunde ikke lide det vaade. Her traf den paa Ræven, som knurrende og skændende gik frem og tilbage uden at lægge Mærke til andet end til sin egen Vrede. Hvad er der sket, kære Hr. Mikkel, siden du tager saaledes paa Veje, spurgte lille Mis ganske ydmyg og bange. De skændige Krager, de skændige Krager, raabte Ræven. For nogle Dage siden fandt jeg en Muserede med 6 Unger. Og da jeg syntes de var for smaa, lod jeg dem blive. Men nu har de stjålet dem fra mig. Havde jeg dog bare taget dem straks, havde jeg dog bare.

Lille Mis vender hjem igen.

Det bliver ganske sort for mine Øjne, sagde lille Mis. Hvad skal jeg gøre. Jeg har ikke lært andet end at fange Mus. Og der er saa mange, som lever af dem, at der bliver ingen til mig. Det var da ogsaa uheldigt, at min Moder ikke lærte mig noget andet. Jeg maa dø af Sult. Men som lille Mis nu gik i disse bedrøvelige Tanker, uden selv at vide hvorhen, kom den i Nærheden af et Musehul, og en lille Mus, som havde været ude at slikke Duggen, sprang forskrækket hen imod Hullet. Vips! og lille Mis havde den under sin Fod. Den blev spist. Og som nu lille Mis med lettet Sind gik videre, løb nok en Mus forbi. Med et Spring var den taget, og nu gik lille Mis glad hjem til sin Moder.

Hvorledes det gik lille Mis siden.

Siden gik lille Mis hver Dag paa Jagt efter Mus. — Og vel fandt den ikke altid lige mange, men dog nok til

Livets Ophold, saa da den blev stor, lærte den ogsaa sine smaa Misser at fange Mus«. — —

Blandt de smaa Fortællinger, Kold har optegnet i ovennævnte Manuskript, er ogsaa følgende:

»En Fader havde foræret sin Søn en Lærke og en Papegøje i et dobbelt Bur og om Morgenens paa dennes Fødselsdag hængt det udenfor Vinduet. Da Sønnen om Morgenens vaagnede ved den yndige Lærkesang, kom Faderen ind til ham og hentede Buret ind. Drengen kærtegnede Papegøjen med de stadselige Fjer, henrykt over dens skønne Sang. Tror du, det var den, der sang, spurgte Faderen. Sønnen studsede et Øjeblik, og mens han saa paa Lærken, udbrød han: »Det er da ikke muligt, at du i graa Kofte kan synge saa dejligt?« — —

Ved denne lille symbolske Fortælling, som hørte til dem, Kold ofte fortalte Børnene, har han afbildet sit eget personlige Forhold til den danske Børneskole. Det er muligvis paa den samme Tid, han skrev følgende Vers om sig selv:

»Du søger efter mit Navn og Mærke,
men navnløs er jeg, foruden Titel,
en simpel og fattig Hedelærke
i Kofte graa og i Bondekittel,
som blev begavet med Syngestemme,
at de danske Børn skal Sorgen glemme
og mindes Glæden den Dag saa lang
i Danmarks dejligste Vænge og Vang!«⁵⁵

Da Kold i Sommeren 1852 begyndte Børneskolen i Dalby, gik han ind til Provst Hejberg i Kerteminde og forklarede denne, hvad det var, de vilde med den ny

Skole. Provsten stillede sig meget velvilligt overfor Sagen. Han spurgte om, hvad der skulde blive af Børnene om Vinteren.

Kold svarede: De gaa jo i Skole hver Dag om Sommeren., og jeg kan forsikre Provsten om, at de i den Tid skal lære mere, end om de gik hele Aaret i Almueskolen. Provsten gav saa Børnene fri den Vinter.

Men han erklærede tillige, at den næste Vinter maatte de i Skole.

Denne Fordring bidrog sit til, at Kold maatte flytte fra Ryslinge og samle hele sin Skolevirksomhed ude paa Hindsholmen.

I Foraaret 1853 mødtes Skolebørnene atter i Skomagerens Stue i Dalby.

Men Kold havde nu lejet en Byggegrund i Byen, hvorpaa han lod opføre en selvstændig Skolebygning. Den var beklædt med Træ, hvorfor den paa Modstandernes Sprog snart blev kaldet »Fjællekassen«.

Nedenstaaende Billede af Kolds Skolebygning i Dalby er taget fra Bagsiden.

Eleverne, saavel Voksne som Børn, gik i Reglen altid ind bagfra. Kun ved højtidelige Lejligheder blev Døren ud til Vejen benyttet.

Den lange Gang gik helt igennem Huset, og naar den forreste Dør aabnedes, var der gerne Træk.

Begge Skolestuerne i den sydøstlige Ende fyldte hele Rummet ud til Gangen.

Paa Loftet var indrettet fælles Soveværelse for Eleverne, hvor Kold og Poulsen ogsaa havde deres Senge.

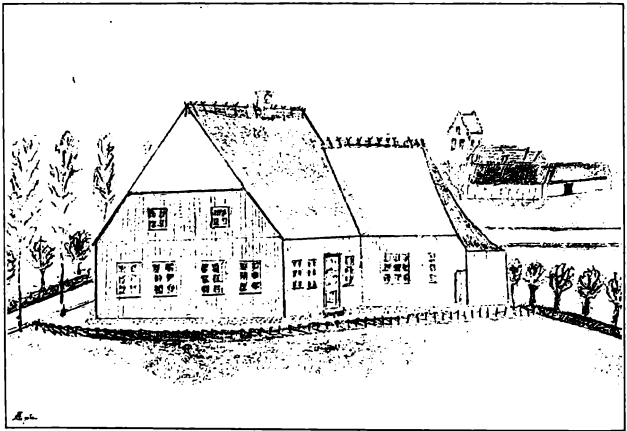
Paa den anden Side af Gangen var Dagligstuen og »Blomsterstuen«, et lille Soveværelse til Kolds Søster, og Køkkenet, der i Førstningen benyttedes som Spisestue.

Foruden Bryggerset fandtes her Pige-kammer, Brænde-hus og en lille Kostald.

Om Vinteren skiftedes Kold og Poulsen til at undervise i Børneskolen og i Karleskolen.

Om Sommeren maatte Poulsen i et Par Aar ud til andre Egne at anlægge ny Børneskoler.

I Sommeren 1856 begyndte han saaledes Friskolen i Trunderup, Kværndrup Sogn, i Gaardejer Rasmus Hansens Gaard. Og i Sommeren 1857 anlagde han Friskolen i Tarup, S. Næraa Sogn, hos Husmand Lars Tambo, bag

Folkhøjskolen i Dalby.

Torpegaardsskoven. Ved sin sjelden nøjsomme og ydmyge Optræden, passede han godt til de smaa Forhold. Med sin livlige og dygtige Undervisning vandt han baade Børnene og deres Forældre.

Kold havde ogsaa i flere Somre stadigt Arbejde med at rejse rundt i Landet for at samle Elever sammen til sin Højskole om Vinteren. Han averterede ikke i Bladene, som nu er almindelig Skik. Med sin Mund maatte han baade her og der søge at opmuntre de Unge til at komme

paa sin Skole og overbevise de Gamle om, hvor gavnligt og glædeligt det vilde være for de Unge.

Paa saadanne Tider blev der da Arbejde nok til Poulsen; thi Elevantallet i Børneskolen steg i en forbavsende Grad, da de først havde faaet Helaarsundervisning.

1854 besøgte Skolen af 47 Børn, 1855 af 56, og 1856 af 76. De fleste af Børnene var fra Dalby Sogn, enkelte fra Nabosognene, nogle faa længere borte fra.

Undervisningspengene beløb sig for en Gaardmand til 16 Kroner aarlig for et Barn. Havde han flere Børn i Skolen, da for hvert Barn 10 Kroner, Husmænd det halve. Denne Betaling var i Gennemsnit 8 Kroner for hvert Barns Undervisning.

Naar vi nu hertil føjer, at Karleskolen de første Aaringer i Dalby fra 1853—56 var gennemsnitlig besøgt af 20 Elever, at disse gav 12 Kroner om Maaneden for Kost, Logi og Undervisning, samt at Statstilskudet fremdeles kun beløb sig til 300 Kroner aarligt, saa vil man forstaa, at Kold nok behøvede at anvende en stor Spar-sommelighed og Paapassenhed for at faa det til at slaa til.

Hans Medhjælper Poulsen fik foruden frit Ophold 200 Kroner i Løn om Aaret. Da han saa, hvor det kneb for Kold med at slaa sig igennem, tilbød han at ville tjene et Aar uden Løn. Men herpaa vilde Kold ikke gaa ind. Samtidigt sørgede han for, at hans Medlærer saavel som Eleverne fik god og kraftig Kost.

Naar Kold derimod var ene hjemme, levede han de første Aar i Dalby yderst tarveligt — Mælkebrød var en stadig Ret for ham. Han mente nok ogsaa siden hen, at han i de Aar havde samlet sig en Sygdom, som lagde Grunden til hans svage Helbred.⁵⁶

I Dalby fik han ikke blot en ypperlig Hjælp til at styre sit Hus, men tillige en aandsbeslægtet og sjælsfortrolig i sin yngre Søster Marie. Den, der i de Aar lærte Marie Kold og hendes opofrende Gerling at kende, skøn-

nede efterhaanden, at hun var en af Danmarks ædlestes Kvinder, ikke blot fintfølede, men ogsaa aandelig udviklet, saa at hun nok kunde staa Maal med de bedste Kvinder i Landet. Ernst Trier har sagt, at det blev siden »en bekendt Ting, at denne Kolds Søster styrede Husholdningen og forestod Madlavningen fortrinligt paa hans Folkehøjskole, ligesom at denne »Kolds mærkelige Søster« havde en stor Evne til at hjælpe andre til en god Forstaaelse af Gerningen der i Huset«. ⁵⁷

Om sin ny Skolebygning skrev Kold til sin Ven J. L.

Knudsen den

29. Januar

1855: »Et smukt Hus har jeg, tvende

Skolestuer paa

70 Al. hver,

tvende Værel-

ser til Beboelse

paa 49 Alen

hvert og Sove-

kammer. Køk-

ken, som tillige

er Spisestue, 64

Alen, Kæl-

Men han holdt dog et Par Køer. De kunde ikke undværes i Husholdningen.

»Den gamle Kammerherreinde« paa Schelenborg stod venligt overfor Kristen Larsen i Dalby. Han havde nemlig fra sine unge Aar sendt hende paa hendes Fødselsdage Lykønskninger paa Vørs. Hun stillede sig ogsaa de første Aaringer venligt overfor Kold. Bl. a. gav hun denne Lov til »at skære Græs« i Schelenborgskovene til sine Køer. Dels ved egen Hjælp, dels ved sine Elevers bjærgede Kold saaledes store Kvantiteter af Græs, som de enten

Marie Kold.

der, Spisekammer, Bryggers, alt komfortabelt indrettet. Dernæst paa 1ste Sal 4 Værelser, hvori blandt Sovesalen 120 Alen stor«.

I Dalby havde Kold ingen Jord. Alt var jo Fæstegodstil Schelenborg.

bar hjem i Sække paa deres Ryg eller kørte bort paa Hjulbør.

Kolds smaa økonomiske Kaar blev efter et Par Aars Tid saa trykkende for ham, at han en Tid tænkte paa at søge Lærervirksomhed i Statsskolen.

Til Morten Eskesen, som dengang var Lærer hos A. Stephansen paa Hindholm Højskole paa Sælland, skrev Kold den 18. April 1855: »Jeg har i Sinde, naar vor Degn en Gang flytter, at søge Degnekaldet. Og da jeg igaar talte med Provst Heiberg derom, mente han, at der var noget, der talte derfor, især da jeg alt har de fleste af Sognets Børn i privat Skole, nemlig nu omtrent 70. Degnen, Pastor Lehn, er saa stærkt opsat paa at flytte, at han søger baade smaat og stort baade i Jylland og Fyn, og maa da snart naa Maalet. Sognet vil naturligvis gøre alt, thi det sparer en Udgift af 250 Rbd. og mer. Derved vandtes en Bopæl til en Familie og en ordenlig Løn«...⁵⁸

Den 5. September 1855 fik Kold Brev fra H. J. M. Svendsen, der endnu var Kateket i Ringkøbing. Svendsen ønskede nemlig Plads til en ukonfirmeret Elev paa Kolds Skole. I dette Brev skrev han bl. a.: »Jeg vil ellers lade Dem vide, at jeg bliver ved at holde en Klat af Dem, og ret af Hjærtet ønsker Dem Guds Velsignelse til Deres Gerning i den levende Skole. Gud give, vi maa faa mange flere af dem. Det er det eneste probate Middel til at faa en samdrægtig og dygtig og kærlig dansk Slægt paa Benene. Og saa skal næst Guds Hjælp gamle Danmark nok blive staaende, hvor det har staaet, og hvor alle Danskere af ganske Hjærte ønsker, det maa blive staaende, saa længe Verden staar«.

Ved sit nærmere Kendskab til Svendsen var Kold kommen til at sætte overordenlig Pris paa ham.

Imidlertid blev der i Sommeren 1856 en nær Udsigt til, at Skolelærerembedet i Jellinge blev ledigt. Og Kold tænkte for Alvor paa at søge det. Her var nemlig H. J.

M. Svendsen samme Aar bleven Seminarieførstander og Præst. Og i hans Nærhed vilde Kold nu gerne være. Men han var nu slet ikke glad i de Dage, da han saaledes var optaget af Tanker om at flytte bort fra sin fri Skolevirksomhed.

Det har vistnok derfor været hans Hjærte en stor Lettelse, da han modtog følgende Brev, dateret: »Jelling den 11. August 1856«:

»Kære Kold!

Jeg har rigtig nok modtaget Deres første Brev, men dels tænkte jeg ikke, det hastede saa stærkt med Svaret, da Skolelærerembedet her vist ikke vil blive ledigt før om en Maaned eller to, dels har jeg haft og har endnu meget travlt til den i næste Uge forestaaende Afgangseksamen.

Da De nu imidlertid paany har purret ved mig, skal De ogsaa faa Svar.

Jeg véd med mig selv, jeg smigrer ikke, naar jeg siger, at De er den dygtigste Mand, jeg kender og vel nogeusinde kommer til at kende, til at oplyse og oplive unge Mennesker. Jeg siger »unge Mennesker«, for jeg tror rigtignok, det er især dem, De er skikket til at virke paa, skønt jeg derfor ogsaa tror, at De er en meget dygtig Lærer for Børn, vel dygtigere end de allerfleste.

At jeg altsaa ikke kan andet end ønske, at De kunde blive Lærer ved Skolen her i Jellinge, følger af sig selv, og at jeg især maa ønske det for Seminarieelevernes Skyld, følger af, hvad jeg ovenfor har skrevet, da De i mine Tanker vil kunne blive et fortrinligt Eksempel for dem paa, hvorledes man skal holde Skole. Og det er det, Skolelæreren i Jellinge skulde være.

Men langt hellere vilde jeg have Dem til Lærer ved Seminariet, hvor De vilde være paa Deres rette Hylde, skulde ogsaa faa Lov at være det frit.

For Øjeblikket kan det vel ikke ske, da ingen Plads

er ledig her. Men Andenlæreren vil vist inden ret længe blive befordret, og da kunde De blive Lærer her i Historie og Geografi og i at give Eleverne Anvisning til at holde Skole. Skolen skulde da staa Dem aaben for der at udføre for Eleverne, hvad De havde fremstillet for Dem paa Seminariet, og ved Siden deraf kunde De enten selv forestaa en Forberedelsesskole til Seminariet eller deltage i Undervisningen i den, der nu er, hvorved den vilde blive i en anden Stil end den nu er.

Jeg frygter for, det vil ikke smage Dem ret længe at være Skolelærer her. For det første, fordi De virkelig er af den Slags, hvem Forandring fryder, og for det andet, fordi Embedet er temmelig besværligt: en talrig Skole, lidt over 100 Børn, Vanskeligheden for Dem i at gaa i Snørliv, som, omendskønt jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at det ikke skal blive for stramt, dog vilde genere Dem, trætte og kede Dem.

Har De ogsaa, kære Kold, tænkt paa, hvad det er, De vil gøre: ofre en fri, selvstændig Stilling for at komme ind i og under Statens Skolevæsen, hvor Former og Regler altid vil faa meget at sige, om jeg saa vilde gøre, hvad jeg kunde, for at De kunde blive saa fri som mulig. Kunde jeg bare skaffe Dem en fri Stilling her, saa ved jeg ingen, der bedre vilde være skikket til at være paa et Sted, hvor der er Seminarium, end netop De. Men i en tvungen Stilling, i et af Statskirkenes Embeder, tror jeg hverken De vil blive tilfreds eller andre vil blive det med Dem.

Var der imidlertid ingen Udsigt til at faa en dygtig Lærer her til Skolen, vilde jeg dog af alle Kræfter raade Dem til at prøve; men Knud Sørensen, som De jo nok kender og jeg derfor ikke behøver at anbefale Dem, vil søge det og gerne have det. Han har, som De véd, tidligere været Hjælpelærer ved Skolen, vundet Børnenes og flere af Forældrenes Kærlighed, og mange vil ønske ham

hertil, jeg med, ogsaa for Seminariets Skyld, paa hvis Elever han har haft megen Indflydelse. Han véd godt selv, hvad jeg ogsaa véd, at han ikke kan maale sig med Dem, men han er i mine Tanker bedre skikket end De til at være Lærer i en af Statens Skoler, da han ikke hverken efter sin Natur eller efter sine Gaver føler sig opfordret til saa brat og øjeblikkelig at bryde med det bestaaende, som De efter hele Deres Udvikling maa, vel ogsaa efter det Greb, De har paa at være Lærer, i nogen Maade kan være berettiget til.

Men, kære Kold, gør, hvad De vil. Jeg har ikke skrevet dette for at holde Dem tilbage, men kun for at De nøjere skulde tage den Sag under Overvejelse. Den gode Rasmussen har vist fremstillet Dem Jellinge i et Rosensker. Det er langt fra altsammen saa rart her. Fremfor alt er jeg slet ikke saa rar, skønt Gud véd det, jeg vil gerne være paa Livets Side mod alt Dødbideri, og kunde ingen Dødbider-Æder ønske hertil heller end Dem, naar jeg bare kunde se, De i den Stilling, De ønsker, kunde blive fornøjet, og kunde og vilde holde ud daglig at gøre det meget udvendige Slidearbejde, som jo vistnok til en vis Grad er nødvendigt, skønt naturligvis ikke som det nu drives paa de allerfleste Steder, hvor det har slaaget alt Aandsarbejde og Aandsliv ihjæl.

Betænk Dem nu to Gange. Der er Tid nok endnu. Og optag i Kærlighed, hvad jeg har skrevet. Det er skrevet i Kærlighed til Dem og den Sag, vi begge vil tjene. Skønt jeg ikke er meget dristig af mig, er det dog heller ikke, fordi jeg er bange for at lide ondt med Dem for Sagen. Den kan ikke fremmes, uden vi maa lide ondt. Det, der mest har bevæget mig dertil, er Frygt for, at jeg ikke skulde være stærk nok til at række Dem den Haand, De behøver, saavel som holde Dem tilbage, naar det gøres nødvendigt. Og det kan ogsaa gøres nødvendigt, saavidt jeg ken-

der gamle Kold. Se, det var nu særligt talt, og dermed Gud befalet i Jesu Navn.

Deres
Svendsen.«

I Efteraaret 1855 var Jørgen Viktor Bloch bleven Sognepræst i Kjerteminde. Til denne havde Kold jo alt i Jylland staaet i saa venligt Forhold, at V. Bloch betroede ham sin Søn til Undervisning.

Da Sognebaandsløsningsloven var udstedt den 4. April 1855, var det derfor ganske naturligt, at Kold nu løste Sognebaand til den ny Sognepræst i Kjerteminde.

Viktor Bloch følte ogsaa snart Trang til at træde virksom op for den fri Børneskole, dens Støtte og Udbredelse.

I den Anledning indvarslede han til et Møde i Kerteminde den 26. November 1856. Blandt hans Medindbydere var, foruden Kold og Poulsen-Dal, Præsterne V. Birkedal i Ryslinge, Viborg i Rynkeby, Falck i Vindinge m. fl. samt en hel Del hindsholmske Bønder, i hvis Tal Brødrene Kr. og M. Larsen selvfølgelig fandtes.

Mødets Resultat blev, at man dannede »Selskabet for den danske Almueskole« med det dobbelte Formaal dels at oprette fri Almueskoler, dels at reformere Statens Almueskolevæsen.

Det hed i den første §: »Selskabet vil, støttende sig til den vaagnende Trang til et frit, folkeligt Skolevæsen, befordre Oprettelsen af fri Almueskoler, som gennem en livlig og naturlig, danske Børn tiltalende Undervisning, tilsigte en hjertelig, folkelig Dannelse, og hvor Religionen ikke behandles som Skolefag, men foredrages med Tro og Kærlighed til fri Tilegnelse, samt om fornødent vedblivende støtte saadanne Skoler«.

Der blev udnævnt en Bestyrelse med V. Bloch til Formand, V. Birkedal til Næstformand og Redaktøren af

»Fyens Avis«, I. H. G. Tauber, til Kasserer. Kold udgjorde det femte Medlem af Bestyrelsen.

»Selskabet for den danske Almueskole« var næppe bleven stiftet, før der brød en Avisfejde løs angaaende Selskabets Formaal.

Dette gav Formanden, Pastor V. Bloch, Anledning til at udgive en Pjece: »Selskabet for den danske Almueskole« belyst og forsvaret.

Heri skriver han bl. a. om Kolds Børneskole i Dalby:

»Denne Skole, for hvis Undervisning der maa betaales, blev for en 5 Aar siden, altsaa under Krigens Efterveer, oprettet af en Mand, der kun var nogle enkelte af Beboerne personlig bekendt, der tilmed ikke var nogen Fynbo, men en Jyde, og som desuden stod i et nærmere og inderligere Forhold til Kristendommen, end de fleste Mennesker maatte finde rimeligt og fornuftigt, saa de maatte frygte for, at han ikke alene vilde undervise og danne de Børn, man betroede ham, men ogsaa bestrebe sig for at »gøre dem hellige«, hvortil endnu kom, at han havde en tro Medhjælper, om hvem det samme galdt.

Og nu tør jeg nok sige, at den varme Tilslutning og Deltagelse, denne Friskole har fundet hos Bondestanden paa Hindsholm, er et slaaende Bevis for, at den er en ægte Folkeskole efter den danske Almues Hjærte, og at den, selv om den stod ene, dog maatte siges at staa som en talende Kendsgerning, hvorfra »Selskabet for den danske Almueskole« kunde være bekendt at gaa ud. Men nu kommer hertil, at den allerede har vist, at den har Kraft til at forplante sig i lignende Friskoler«.

»Selskabet for den danske Almueskole« vakte saadan en Opsigt blandt den fri Skoles Modstandere paa Hindsholm, at disse traadte sammen den 15. Desember 1856 og stiftede et Modselskab, »Landboforeningen for Hindsholm«.

At Kolds Skole allerede dengang havde lønlige Mod-

standere i Odense Amts Skoleraad, underrettede et af dettes Medlemmer, daværende Folketingsmand, Gaardejer i Davinde Cornelius Petersen Kold om i Brev af 11. Juni 1856. Overskoledirektør Monrad havde overværet et Skole-raadsmøde det samme Aar og forespurgt, om man ikke var villig til i Skoleraadet at træde i Kultusministeriets Sted med en Understøttelse til Kolds Skole i Dalby. — Da de gejstlige Medlemmer søgte at gaa udenom Spørgsmaalet med den Erklæring, at de ikke kendte denne Skole, tog Cornelius Petersen Ordet.

Han skriver: »Jeg maatte da ogsaa foreløbig bemærke, at jeg, hvad min egen Erfaring angik, heller ikke kendte just synderlig til Skolen. — Manden derimod, som forestaar den, kendte jeg meget godt og har tit talt med ham baade om Skolen og saa meget andet. Jeg maatte derfor mest henholde mig til mine Venners Vidnesbyrd, som kende den. Og efter alt, hvad jeg har hørt og synes at have Grund til at tro, er det en af de Skoler, der udretter mest til folkelig Oplysning. Men da jeg næppe tør antage, at mit og andre Lægsmænds Vidnesbyrd om en Skole vil være synderlig afgørende, navnlig lige overfor Provsterne, saa vil jeg helst henvise til en anden Autoritet, nemlig den forrige Provst Heiberg. Jeg véd, at han i Begyndelsen var bange for, at Skolen ikke vilde tilfredsstille ham, da han frygtede, den vilde blive i en for ensidig Retning; men det er vist, at han sluttede med at anbefale den paa det bedste. Og jeg formoder, at det maa være hans Vidnesbyrd, der har bidraget til, at Kultusministeren har gode Tanker om Skolen, hvilket er mig fuldkommen bekendt, at han har. — Monrad svarede derpaa: »Det er ganske rigtigt, at Heiberg har anbefalet Skolen« . . . Provsterne S. og H. hviskede bestandig sammen og smilede, men svarede ellers ikke et Ord til, hvad der blev sagt«.

»De vil vist allerede af det berettede kunde skønne, at dersom De nu skal have Skoleraadet med Skoledirek-

tionen og Amtsstuekredsen til Velgørere imod deres Skole i Steden for Rigsdagen og Staten, saa gør De nok et daarligt Bytte. Thi der kan vist næppe findes simplere Talsmænd for en Skole af det Slags, end de Provster, man paa Tiden har hos os. Og det er den største Ulykke, at det altid er dem, der bliver mest troet i disse Sager, og altsaa i Regelen afgør dem«. — —

Kolds Modstandere paa Hindsholmen kaldte ham ogsaa den Gang »Ulven i Fjællekassen«. En Dag bragte man det Rygte til Kold, at nu vilde de slaa ham ihjæl. Han svarede: »Nej, saamænd vil de ej, dertil ligner jeg dem for meget, at jeg skulde blive Martyr«.

»Landboforeningen« blev dannet ved et Møde i Mésinge Skole under den derværende Sognepræst Lehns Ledelse.

Samme Sognepræst havde kort i Forvejen lagt sin Uvilje overfor Kolds Børneskole i Dalby for Dagen paa en temmelig opsigtsvækkende Maade.

Herom skriver Folketingsmand Kristen Larsen i sine »Livserindringer«: »Pastor Lehn i Mésinge holdt en Gang ved vor egen Præsts Forfald Eksamen i vor Friskole. Ved sin Indtrædelse i Skolen var det, som et Uvejr for igennem den. Han befalede straks at borttage Bøger og Tavler fra Børnene og at begynde med Undervisningen, som ogsaa skete.

Og da man endelig var færdig med Eksamen, uden at han kunde faa Lejlighed til at klage over Skolen, tog han Karakterlisten, han havde ført, og stak den i Lommen. Da vores egen Præst altid lod Karakterlisten ligge i Skolen, naar han havde holdt Eksamen, saa spurgte min Broder, Morten, denne Præst, om Karakterlisten maatte blive i Skolen. Det blev den altid, naar vor egen Præst holdt Eksamen.

Pastor Lehn svarede imidlertid ikke et Ord, men rev sin Frakke af sig og styrtede som et vildt Menneske henmod min Broder, ligesom en rigtig gal Slagsbroder. Min

Broder blev helt forbavset og traadte forskrækket tilbage og kunde ikke sige et eneste Ord. Jeg gik da hen til Præsten og spurgte ham, hvad dette skulde betyde, om han troede, han kunde kyse og jage 10 à 12 raske Mænd ud af Skolen, eller om det var den Maade, Præsterne skulde erhverve sig Folkets Agtelse, eller om det var hans Mening, at en Præst kunde behandle Folk, som han lystede, uden at nogen turde kny derimod. Thi var det hans Mening, tog han storligen fejl. Og jeg maatte lade ham vide, at vi ikke var bange for at drage ham til Ansvar for hans Opførsel her i Skolen.

Denne Tiltale til ham bragte ham atter til Rolighed, saa han, uden at sige et Ord, ganske sindigt trak sin Frakke paa igen«. ⁵⁹

Det var denne Mand, der med temmelig stor Kraft, men tillige i det aabenlyse, søgte at organisere Modstander imod Kolds Skolevirksomhed, under Navn af Landboforeningen for Hindsholm«. Der holdtes flere Møder for at virke for denne Forening. Kristen Larsen fra Dalby, Kold og Væver Kristen Hansen fra Dalby optraadte ved Møderne imod den. I Martofte Skole gjorde man en saadan Støj, at de ikke kunde komme til Orde.

Om det konstituerende Møde i Mesinge Skole skrev Poulsen-Dal en Meddelelse til »Fyns Avis« (1856 Nr. 304), hvori det hedder:

»Landboforeningen for Hindsholm« blev Selskabet kaldet, og dets Formaal skulde være at virke for Egnens aandelige og materielle Interesser, men paa hvilken Maade de sidste skulde fremmes, blev ikke omtalt paa Mødet.

Derimod udviklede Præsten i Mesinge, Lehn, hvorledes Hindsholmernes aandelige Interesser skulde varetages, idet han navnlig bad sine Tilhørere tage sig i Vare for Grundtvigianerne, hvoraf der iøvrigt ikke var saa faa der paa Hindsholm. Grundtvigianerne, fortsatte Taleren, har navnlig gjort sig skyldige i, under Paaberaabelse af Fri-

hedens Velsignelse, at virke hen til Sognebaandsløsning og Skolefrihed, men ikke tilfreds hermed forlanger de oven i Købet Præstefrihed. Saadanne Friheder var skadelige, fordi de forstyrrede Freden og den gode Forstaaelse mellem Mand og Mand. Grundtvigianerne satte Taleren i Klasse med Mormoner og Baptister. Og det var jo paa høje Tid at modvirke det »grundtvigske Partis« Overgreb paa Skolens og Kirkens Gebet.

Taleren paaviste Skolevæsenets Fortrin, som det var ordnet ved Lov af 29. Juli 1814, saa at selv det fattigste Barn var sat i Stand til at nyde en Undervisning, der gjorde det skikket til at blive — om det saa skulde være Minister — eller da i al Fald Rigsdagsmand, og udvikle derpaa, hvilken Skade »Selskabet for den danske Almueskole« kunde stifte.

Men, fortsatte han, Hovedsagen for Grundtvigianerne var det dog, at faa deres Højskoler frem. Og hvad læres der paa disse Højskoler?

Hvis man lærte Agerdyrkningslære, Nivellering o. s. v., kunde det endda lade sig høre; men det var ikke det, man lagde Vægt paa. Nej, der foredrages Mytologi, Eleverne lære at kende Odin, Thor og Frigga, og saa bliver der talt en Del om Danskhed, Aand og Liv, ret som om Aand og Liv var noget, Grundtvigianerne alene sad inde med, og ingen andre satte Pris paa. Slige Læreanstalter mente Præsten ikke fortjente Navn af Højskoler.

Da der nylig var fremkommen Forslag til at ordne Folkekirken ved Lov, havde »det grundtvigske Parti« sat sig derimod med Hænder og Fødder. Heraf var det klart, at den Frihed, Partiet ønskede, i det mindste paa Aandens Gebet, var en lovløs og ubunden Frihed. Og derfor maatte det være af stor Vigtighed, at »Partiet« blev kraftigt modarbejdet paa enhver lovlig Maade. Og det skulde netop ogsaa være Hovedsagen for den paatænkte »Landbofor­enings« Virksomhed.

Gaardmand Kr. Larsen, Lærer Kold og Væver Kristen Hansen, alle af Dalby, havde derefter Ordet og udtalte andre Synspunkter. Men Slutningen paa Forhandlingen blev den, at »Landboforeningen for Hindsholm« blev oprettet med det nævnte Formaal for Øje. Der indmeldte sig i den 50 Medlemmer, mest af Mesinge Sogn«.

Kold smilte ad det hele og mente, det blev aldrig til noget. — —

At »Landboforeningen« ikke laa paa den lade Side, blev dog snart klart af følgende Andragende til Kirke- og Undervisningsministeriet, som den indgav gennem Provst og Biskop den 16. Januar 1857, forsynet med 344 Underskrifter:

»Det vil ikke være det høje Kultusministerium ubekendt, at Nutidens Bevægelse paa Skolens og Kirkens Omraade har vist sig særlig fremherskende i det nordlige Fyn, og navnlig paa Hindsholm, idet et Parti, som allerede har sit Navn og sin Historie i vort Fædreland, der har udviklet en fremtrædende Virksomhed for at bane Vejen for Anskuelse, der maa siges at bære alle en misforstaaet Frihedsaands Præg. Dette Parti tør vel ikke gøre Fordring paa særlig Opmærksomhed paa Grund af sin numeriske Styrke, men dets med Iver og Sammenhold forenede Dristighed i offentlig Fremtræden med Paa-stande og Fordringer maa vildlede de fjernere staaende, og navnlig Kirkens Foresatte, til en Overvurdering af dets Antal og til Miskendelse af de faktisk bestaaende Forhold. Det er derfor i Sandhedens, i lovlig Ordens og den vel forstaaede Friheds Navn, at undertegnede Forening har troet at burde fremstille for det høje Ministerium, hvad der er den rette Folkestemning overfor det nævnte Partis Anskuelse med Hensyn til Skole og Kirke.

Tages der saaledes først Hensyn til Skolen, da rører der sig vistnok i den om Kundskabs store Værd oplyste Bondestand her, som overalt, Ønsket om en højere Skole,

der var anlagt paa at føre den voksne Ungdom ud over de almindelige Almueskolers Standpunkt. Men naar der her paa Hindsholm siges at være en saadan højere Skole eller Bondehøjskole, ja, naar der i de offentlige Beretninger anføres, at der af Statens Midler gives 400 Rdl. til denne, da udtaler den almindelige Mening sig skarpt om den Illusion, der her finder Sted, og kun kan blænde de fjærnere staaende, idet der i bemeldte Institut, beset i Nærheden, kun kan opdages en Skole, hvor der ikke arbejdes ud over den almindelige Skolekundskab, men hvori der derimod sørges for, at ensidige, religiøse kristelige Anskuelser finder rigelig Næring. Og saaledes maa det da siges, at Statens ovennævnte Midler i Virkeligheden kun bliver anvendt til et Partiinstitut eller Propaganda.

Hvad dernæst de almindelige Almueskoler angaar, da skyldes det Sandheden at lade den Betragtning indtage første Plads, at disse tilsigte at bringe det gode, der ikke noksom kan paaskønnes, at selv det fattigste Barn fremhjælpes til det højeste Kundskabstrin, som det med sine Evner i sin Alder kan naa. Naar denne Betragtning kun bliver fastholdt, da kan det vel indrømmes, at Skolevæsenet har sine Mangler, ligesom alle menneskelige Institutioner.

Men, naar det ommeldte Parti paa Hindsholm med sin Forgrening gennem Kerteminde og Omegn under 9de November 1856 har indbudt til et »Selskab for den danske Almueskole« med det Formaal, at befordre Oprettelsen af fri Almueskoler og at »virke hen til en Reform i Statens Almueskolevæsen, saaledes at Friheden fuldstændig gennemføres«, samt »at Skolen indskrænker sig til at tilbyde Undervisning for Børn i en Alder af 10 à 15 Aar, og at denne Undervisning kun gives i Vinterhalvaaret, men daglig for samtlige skolesøgende Børn«, da behøves der kun en liden Grad af Bekendtskab til Landboforholdene for at erkende, at bemeldte Parti ikke uden Sindrigheid har udfundet et Middel til at undergrave

den nu bestaaende Skolebygning. Men det vil ej heller være vanskeligt at se, at den ny Bygning, som her tilsigtes, kun er beregnet paa at lade Oplysning tilflyde enkelte Individier af Bondestanden, medens det store Flertal paa en ukærlig Maade lades tilbage i Mørket. Mod en saadan Reform i Skolevæsenet protesterer den offentlige Mening paa Hindsholm i Almenoplysningens Navn.

Vende vi os dernæst til de kirkelige Forhold, da maa det erkendes, at Loven om Sognebaandets Løsning har bragt den Frihed, hvortil den religiøse Følelse maatte kaldes berettiget, men hvorved den ogsaa maatte være tilfredsstillet, naar den ikke var paavirket af den vilde Frihedsaand, der bringes til at overse, at Lov og Orden ikke er mindre nødvendig i Kirken end i Staten.

Partiet paa Hindsholm er ikke tilfredsstillet ved bemeldte Lov. Det stræber ud over Loven ved sin Fordring om Præstefrihed, en Fordring, der vel nærmest gaar ud paa at skaffe Præsterne Frihed til at benytte andre af Landets Kirker foruden deres egne Sognekirker.

Denne Fordring kunde ved første Øjekast synes at være af underordnet Vigtighed, men, naar det betænkes, at alle Religioner har fri Øvelse i Danmark, samt at den separatistiske Aand i Reglen sniger sig frem med lydlose Skridt og, uden paa en Gang at stille sig frem i fuldvoksen Skikkelse, dog stedse fører sin Nidkærhed med sig for at gøre Proselyter, — da behøves der kun en saadan Udvidelse af Begrebet »Præstefrihed«, som den, Partiet paa Hindsholm rimeligvis ogsaa vedkender sig, nemlig at den skulde være en Frigørelse for Præster fra ethvert Baand med Hensyn til Alterbog og Ritual for at gøre det indlysende, at den første Fordring har en væsentlig Betydning, ja, at dens Indrømmelse er en Aabning af Kirkedøren for Sektaanden.

Partiet paa Hindsholm tænker ikke paa Ansvaret for en saadan Friheds Følger. Det har saavel i Rigsdagen

som i Hjemmet med høj Røst fremført sine Fordringer om Sognebaandsløsningslovens Udvidelse i denne Retning. Men Befolkningen paa Hindsholm, i hvis Midte Følgerne af de kirkelige Bevægelser allerede er saa kendelige, at de kunne være Grundlag for en Erfaring, ser i denne Frihedsstræben en Virksomhed, der maa fremkalde ulykkelige Spaltninger i Kirken, i Familielivet, ja i selve Personernes Indre.

Foreningen tror ikke at tiltage sig for meget, naar den kalder sig Repræsentant for den offentlige Mening paa Hindsholm, og som saadan vover den at fremkomme for det høje Ministerium med den indtrængende Begæring, for hvilken den udbeder sig Anbefaling af Stiftets højærværdige Biskop og Herredets højærværdige Provst som Skolens og Kirkens nærmeste Tilsynsmænd:

1. At den af Partiaand fremkaldte Bevægelse paa Skolens Omraade ikke maa finde Beskyttelse af Regeringen og navnlig, at hverken den saakaldte Højskole paa Hindsholm eller de tilsigtede Friskoler maa erholde Understøttelse af Statens Midler;
2. at det høje Ministerium ikke ad administrativ Vej vil understøtte de i Rigsdagen fremførte og senere gentagne Begæringer om Udvidelse af Sognebaandsløsningsloven til den saakaldte Præstefrihed eller den for alle Præster fælles Afbenyttelse af Landets Sognekirker;
3. At det høje Ministerium snart vilde foretage de fornødne Skridt til Folkekirkens Ordning ved Lov, i hvilken Henseende Foreningen maa knytte sig til Prof. Clausens Interpellation i Landstinget den 16de December 1856.« — —

Dette mærkelige Andragende havde man offentliggjort i »Fyns Stiftstidende« 4de Februar 1857.

Bl. a. tog Pastor V. Bloch i Kerteminde til Orde derimod i en Piece: »Om Landboforeningen for Hindsholm

og dens Andragende«. Heri beklagede han, at, navnlig hvad Almueskolen angik, saa mange hæderlige fynske Bønder havde kunnet bekvemme sig til at træde op imod en besindig og lovlig Stræben, der bl. a. gik ud paa at stille Almuen paa samme Trin som de øvrige Stænder.

Viktor Bloch, som paa den Tid var Folketingsmand, skrev 5te Februar 1857 til Kold:

»Det er da et forførdeligt Oprør, vort Selskab foranlediger, men det er et godt Tegn paa, at der er noget deri og navnlig noget af det, den store Hob ikke synes om. Det er jo ingenlunde Kærligheden til det bestaaende Skolevæsen, der bringer disse Folk paa Benene, men det er en Fornemmelse af, at der i Selskabet er en Aand, som man frygter«. — —

I Modsætning til det krasse Ønske, der var stillet i Spidsen for Landboforeningens Andragende, at den højere Bondeskole i Dalby ingen Understøttelse maatte faa af Staten, indgav 42 af Kolds tidligere Elever et Modandragende til Kirke- og Undervisningsministeriet. De kunde let have faaet mange flere Underskrifter, men med Flid undgik man at efterligne »Landboforeningen« i at prange med store Tal.

Andragendet, »Vidnesbyrd om den højere Bondeskole i Dalby«, blev offentliggjort i »Fyns Avis« den 3die Juli 1857 og lød saaledes:

»I Anledning af de Angreb, den højere Bondeskole i Dalby i den senere Tid har været udsat for, tillader vi os, tidligere Elever af Skolen, at give den vort Vidnesbyrd.

Naar man nemlig har villet give sig Mine af, at have beset denne Skole i Nærheden, da kunne vi med større Føje sige dette. Thi vi Underskrevne har alle opholdt os som Elever paa den nævnte Skole, dels i Dalby og dels mens den bestod i Ryslinge.

Vi er da overbevist om, at enhver, der med nogenlunde Evner og vedvarende Flid opholder sig paa denne

Skole i 5 Maaneder, vil kunne faa en Udsigt over Verdenshistorien, samt levende Kendskab til vort Fædrelands Historie. Ved den Undervisning, der gives i dansk Læsning, vil enhver kunne faa den Øvelse heri, som er nødvendig for at faa et virkeligt Udbytte ved Læsningen af en Bog. Og ved Udarbejdelsen af danske Stile vil man, saavidt den korte Tid tillader det, kunde fremhjelpes til at opnaa den Færdighed i at udtrykke sine Tanker paa Papiret, som der udførdres i det borgerlige Liv.«

Ved Oplæsning af vore bedste Digteres Værker, faar man Kendskab til den danske Literaturs æstetiske Frembringelser. Endvidere foredrages Folke- og Jordbeskrivelse med tilsvarende Geografi, saaledes at man faar Kundskab om de forskellige Folks Ejendommeligheder samt Landenes ydre Natur.

Desforuden kan man faa et lidet Indblik i Fysiken og Kemien samt nogen Øvelse i økonomisk Landmaaling.

Foruden disse Genstande gives der tillige Øvelse i Sang, Musik, Engelsk og Tysk.

Hermed turde dog Skolens mindste Fortrin være fremhævede. Thi dens Maal er ikke at give en død Kundskabsmasse, men dens Maal er at vække dansk Folkeliv, at fremdrage de slumrende Kræfter i Folket til Bevidsthed og Kraft, og da ved naturlig og ukunstlet Meddelelse af Kundskaber at give Midler i Hænde til at arbejde i Folkelighedens Tjeneste.

Dette er dens Maal. Og vi tror at kunne sige, at den heldig har løst sin Opgave. Saadant Vidnesbyrd giver vi Elever af den højere Bondeskole i Dalby — forhen i Ryslinge — denne Oplysningsanstalt. Vi vover derfor at anbefale denne Skole til de af vore Medborgere, der attraar folkelig Oplysning, ligesom vi ogsaa vover at haabe, at det høje Kultusministerium intet Hensyn vil tage til »An-

dragendet« om, at den offentlige Understøttelse fratages Skolen. Thi dette vilde meget bedrøve os, og vi er overbevist om, at det ogsaa vil bedrøve alle Venner af folkelig Oplysning.

I Folkelighedens og Fædrelandskærlighedens Navn er vi skredne til denne Udtalelse, og vover vi derfor at tilstille det høje Kultusministerium dette vort Vidnesbyrd om den højere Bondeskole i Dalby.«

De 42 Underskrivere var: 5 Gaardmænd, 1 Husmand, 22 Gaardmandssønner, 3 Husmandssønner, 4 Proprietærsønner, 3 Friskolelærere, 1 Møllersøn, 1 Møllebygger, 1 Seminarieelev, 1 Tjenestekarl. — —

Hvorledes Regeringens Stilling paa den Tid var til den unge Folkehøjskolesag, gik der forskellige Meninger om blandt Grundtvigs Venner.

I et Brev af 3. Maj 1858 til P. K. Algreen fra J. L. Knudsen, der siden 1852 havde været Lærer ved Røding Højskole i Sønderjylland, hedder det:

»Til ,de højere Bondeskoler' eller, som jeg meget heller vil kalde dem, ,Friskolerne', ser Hall kun taaleelig godt, og Monrad meget ilde. Og i Grunden har det hele Væsen, der jo altfor meget er grundtvigsk, alle de »Dannede« imod sig, saa naar ikke Folketinget uafadeligt sætter Regeringen Kniven paa Struben, lader den Friskolerne rejse ad H . . . . . til«. — —

Noget anderledes skrev Cornelius Petersen fra Davinde til Kold 26de November 1857:

»Jeg havde en Samtale med Monrad, netop om Deres Skole. Jeg havde jo en Gang tidligere takket ham for den Hjælp, han ydede mig og Skolen ved Mødet i Odense. Men den Gang svarede han blot: Ja, I er dog nogle frygtelige Mennesker derude, det Spektakkel I holder om jeres Skoler. Men denne Gang kom han hen til mig — det skete nemlig om Aftenen i Læseværelset — og spurgte mig: naa, hvordan gaar det med Skolen i Dalby, og: var

det dog ikke sandt, hvad jeg sagde i Odense, at den dog maa vække noget Liv hos de unge Mennesker, som er der? — Paa dette Spørgsmaal var der jo den ønskeligste Lejlighed for mig til at faa sagt, hvad jeg kunde. Og det gav ogsaa Anledning til en lille livlig Disput.

Han kom nemlig igen med de Udtryk: Ja, I er nogle urimelige Mennesker derude. I siger, at hvad der er i Almueskolerne, er altsammen dødt. Jeg spurgte da: Hvem siger det? Han svarede da: Det gør Bloch og Birkedal og alle deres Lige, men det er bestemt for meget sagt. Der er Almueskoler, som ikke er daarlige.

Jeg forsvarede mine Landsmænd det bedste, jeg kunde, og sagde, at han misforstod dem. Jeg havde en god Hjælper i vor fælles Ven, Jens Jørgensen, som der var nærværende og hørte samt deltog i hele Historien.

Monrad var i meget godt Humør. Og det endte med, at han spurgte mig, hvor langt jeg var fra Skolen, og om han maatte besøge den en Gang, samt at han ønskede at faa mig med derud« . . .

I Skoleaaret 1855—56 havde Kold faaet Statsunderstøttelsen til sin Højskole forhøjet til 800 Kr. Men nu gik Sommeren 1857, og Kold undrede sig meget over, at han det Foraar ikke fik sin Understøttelse for 1856—57 udbetalt. Elevernes Antal var endda vokset til 30.

Den næste Vinters Skole, 1857—58, var ogsaa nærvæd at gaa tilende.

Da kom han en Dag i Marts med et Brev i Haanden i stærk Bevægelse hen til sin Medlærer A. Poulsen, idet han sagde: »Nu er her Nyt paa Færde.«

Det var en Meddelelse fra Skoledirektionen om, at den otte Dage efter vilde møde paa Højskolen for at undersøge dens Beskaffenhed.

Dette Budskab satte Blodet i Bevægelse hos Kold. Han havde straks en dyb Følelse af, at der skulde staa et stort Slag, og at der ikke blot for hans egen Persons,

men for den unge Folkehøjskoles Vedkommende, vilde afhænge meget af det Udfald, denne Kamp vilde faa.

»Det er jo min Livsgerning, det her drejer sig om«, sagde han til Poulsen, »og gruligt var det, skulde den nu blive ødelagt og jeg blive til Spot for mine Fjender«.

I otte Dage hverken spiste eller sov Kold synderligt. Den ene Plan krydsede hans Hoved efter den anden. — Gang efter Gang kom han farende ind til Poulsen med nye Ideer, han havde faaet.

En Dag sagde han: »Hør, Poulsen, jeg vil skrive til dem, at de kan blive borte, saa kan de selv beholde deres Penge«.

Poulsen, der endnu selv stod i en barnlig Aandsudvikling og ellers bøjede sig helt for Kolds stærke Tanker, svarede dog: »Nej, gør det ikke, det ser jo ud, som om De ingen Tro har paa Deres Sag«.

Den næste Dag kom Kold atter til ham:

»Nej, nu ved jeg, hvad jeg vil; jeg vil lade dem komme, og saa kan de gøre, hvad de vil, de kan selv eksaminere Eleverne, lad det saa gaa saa galt, det kan«.

»Nej«, svarede Poulsen, »tag heller ikke den Beslutning, thi de Herrer har ingen Ret til her at handle efter Forgodtbefindende«.

Kold og Poulsen blev da enige om at tage imod Skoledirektionens Medlemmer, men at nægte dem at høre hver enkelt af Eleverne.

De havde den Vinter paa Højskolen enkelte Elever, der var særligt dygtige i Kundskabsfagene.

Der var bl. a. en lille Jyde, Hauge. Ogsaa havde de en ukonfirmeret Elev fra selve Dalby, som var inde i Sagerne. Men Dagen før Eksamen fik de at vide, at Sognepræsten i Dalby havde faaet denne Elevs Fader til at lade ham blive hjemme fra Skolen.

Dagen kom. Der var et stort Røre i den lille Landsby. Kold sagde siden hen: »Den Formiddag, da Vognen kom

med de høje Herskaber og kørte ind i Præstegaarden og de saa gik ned ad Højskolen til i Procession, da krøb Folk op paa Gærderne og kom ud af Husene, for at se det store Øjeblik, da »Fjællekassen« skulde ramle sammen«.

I Spidsen for Skoledirektionen den Dag var Stiftamtmanden, en grumme rettænkende Mand, dernæst Provsterne J. L. Rohmann fra Rønninge og C. H. Hald fra Lumby. Ogsaa hele Sogneraadet og Sognepræsten i Dalby havde givet Møde.

Denne store Flok af Fremmede var lige ved at fylde den lille Skole.

Da Skoledirektionen var kommet til Sæde, gav Kold dem en Liste over Elevernes Navne.

Provst Rohmann saa lidt paa denne Liste og sagde derpaa: »Ja, saa kan vi tage Geografi og begynde med Nr. 1«.

Poulsen havde Geografiundervisningen. Han saa om til Kold, der stod bagved. Kold ventede lidt, om Poulsen vilde komme med Indvendinger. Men denne bævede over hele Kroppen. Karlene saa i stor Spænding paa Kold og paa Poulsen, hvad dette dog skulde blive til.

Da traadte Kold frem for Provst Rohmann og sagde bestemt og med stor Kraft:

»Nej, Provst Rohmann, er det Ministerens Mening, at Eleverne skal eksamineres enkeltvis, saa vil jeg ingen Eksamen have. Vi har ingen Ret til at eksaminere Eleverne; de ønsker det ikke, og de betaler selv for deres Skolegang. Skal det gaa paa den Vis, saa faar vi ingen Skole«. — —

Stiftamtmanden gennemskuede nu Stillingen. Efter et øjeblik's Betænkning tog han Ordet og bad Kold i en venlig Tone om at tage fat paa Undervisningen paa den Maade, som han plejede, for at det kunde erfares, hvad Standpunkt Skolen stod paa.

»Det var, som Provst Rohmann nu sank sammen«, sagde Kold siden hen.

Provsten sagde da ogsaa meget spagfærdig, at det var ikke Mening, at det galdt saa nøje; kunde Nr. 1 ikke svare, saa kunde maaske Nr. 2 eller Nr. 3.

Hermed vendte Bladet sig. Og Kold og Poulsen og alle de voksne Elever fik med det samme Fornemmelsen af, at Sejren var nu deres. Overhøringen begyndte, og det gik straalende, den ene vilde hellere svare end den anden.

Den venlige og fortrolige Maade, hvorpaa Stiftamtmanden havde tiltalt Kold, oplivede denne i høj Grad.

Og med sin ejendommelige Overlegenhed traadte Kold nu frem og spurgte Provst Rohmann, hvilken Del af Verdenshistorien, han skulde begynde med.

Den gamle Provst svarede, at han kunde lade Karlene fortælle noget om Krigen med Hunnerne.

Kold indledede da selv paa sin aandrige og tiltalende Maade dette Thema og lod derpaa de unge Karle fortælle enkelte Stykker af Hunnekrigens Historie. Provst Rohmann spurgte da, om ikke han nu maatte tage fat paa Overhøringen.

Det fik han saa Lov til. Og Eleverne klarede sig fortræffeligt ogsaa overfor Provsten. Var der ingen anden, der kunde svare, saa kunde Hauge.

Kold sagde siden:

»Det var nær gaaet galt, da Provsten spurgte om den romerske General, der slog Attila. Endelig svarede Hauge: Aetius. Og det reddede Skolen«.

Imidlertid havde den anden Provst lagt Mærke til, at der var nogle faa Karle paa en Bænk, som ikke kunde fortælle noget.

Da han gjorde opmærksom derpaa, svarede Kold ganske tørt, at det kom af, at de kunde ikke høre.

»Herre Gud«, sagde Provsten, »det er da tungt for de stakkels unge Mennesker«.

»Aa«, sagde Kold, »naar de har været her paa Skolen lidt længere, haaber jeg, at de under min Behandling nok skal komme til at høre!«

Denne Bemærkning af Kold fremkaldte en almindelig Munterhed i Skolen.

Nu blev Skrivebøgerne eftersete, og Prøven i Regning blev aflagt.

Poulsen havde de sidste Aar begyndt med lidt Kemi paa Karleskolen. Det vilde de ogsaa høre noget af. Det var noget, som de gamle Provster ikke kendte. Straalende gik det med Ilt, Brint o. s. v. Sogneraadet, af hvilket de fem Medlemmer var Højskolens erklærede Modstandere, gjorde store Øjne.

En af dem mødte Dagen efter Ejeren af Mosegaarden. Denne spurgte: Naa, hvorledes gik det saa med Eksamen? Det gik vel rent galt? — Galt, svarede Sogneraadets medlemmet, nej, det var forskrækkeligt, hvad de kunde. Jeg forsikrer, de kunde en hel Mængde Ord, som hverken jeg eller nogen af de andre Medlemmer forstode. — Ja, der kan I se, sagde »Mosemanden«, de lærer andet paa Højskolen end Bønner og Salmer.

Da Overhøringen og Eftersynet var til Ende, sang de en Sang, og Provst Rohmann stod frem og holdt en lille Tale, hvori han roste Lærerne for Flid og Eleverne for Opmærksomhed.

Provst Hald spurgte Kold: Men hvordan kan Deres Elever dog lære alt det, naar de ikke bruger Bøger. — Ja, svarede Kold, vi fortæller dem det, men Sagen er, at de bliver saa glade ved at høre det, at der kommer Liv deri. — Ja, svarede Provsten, det havde forbavset ham at se, hvor fri Karlene var.

Provst R. tog nu Kold med ind i en anden Stue og udbetalte ham 1600 Kr. Det var Statsunderstøttelsen for to Aar.

Da de sjældne Gæster var rejst, kom Kold sjæleglad

ind til Poulsen og gav ham 100 Kr. ekstra som Belønning for den gode Eksamen. — Poulsen ytrede da, at nu vilde Provst Rohmann nok herefter anbefale Skolen. — »Nej«, sagde Kold, »det skal De ikke tro. Det var kun, medens han var under min Aands Indflydelse her, at han bøjede sig«. ⁶⁰

Denne Eksamen kom til at danne det store Vendepunkt i Kolds Folkehøjskoles Historie. I Forvejen havde denne Skole haft megen Møje med at bane sig Vej. Kold havde ikke sparet paa sin Fod og paa sin Mund for at gaa viden om og samle Elever til sin Skole. Men forholdsvis sparsomt havde alligevel Besøget været. Fra nu af voksede Elevantallet i betydelig Grad. Det rygtedes nemlig snart, at Skolen var bleven anerkendt, ja rost af Provsterne. De offentlige Angreb i »Fyens Stiftstidende« hørte ikke ganske op, men blev dog sjældnere. Tilgangen til Kolds Skole blev nu saa stor, at han Aaret efter, 1859, kunde indstille sit omvandrende Arbejde for at faa Elever. Og han maatte for Alvor begynde at tænke paa at faa Skolebygningen udvidet eller flyttet.

Som tidligere oplyst, var Kold i Dalby kommen til at drive en dobbelt Skolevirksomhed, en Børneskole med Egnens Børn og en Skole for voksne Karle. Medens der var enkelte, som J. L. Knudsen i Rødding, der var tilbøjelige til at kalde den sidste Art Skole for »Friskole«, blev dette Navn dog snart almindelig brugt om den første Art, de private Børneskoler.

Hvorledes Undervisningen i det enkelte dreves paa Højskolen i Dalby, oplyser nedenstaaende Indberetning til Provsten for Vinterskolen 1854—55 os om:

»Efter at Poulsen to Timer hver Aften i Mørkningen har fortalt de verdenshistoriske Begivenheder i kronologisk Orden efter Nøsselts Lærebog, har jeg to Timer hver For-

middag i tre Maaneder efter Vejledning af Grundtvigs Verdenshistorie stræbt at paavise Begivenhedernes indre, aandelige Sammenhæng og at de danne et sammenhængende Hele.

De to Maaneders tvende Formiddagstimer ere brugte til at fortælle og gennemgaa Nordens Mytologi efter Øhlenschlägers Nordens Guder, og Resten af Formiddagen 1 eller $1\frac{1}{2}$ Time til Retskrivning og Stiløvelse, saa hele Formiddagen har jeg undervist i den voksne Skole, medens Poulsen har haft Undervisningen i Børneskolen.

I de fire Eftermiddagstimer, medens jeg har undervist i Børneskolen, har Poulsen haft afvekslende Geografi, Fysik og Regning samt fortalt Danmarkshistorie for de Voksne og Børneskolens øverste Klasse tilsammen, og endelig Sang.

I de lange Vinteraftener har jeg læst Thorvald Vidførelse af Hauch, Valdemar den Store og hans Mænd, Ole Navnløs og Brudstykker af de sorte Riddere af Ingemann, Tragedierne Hakon Jarl, Væringerne, Sokrates og Eventyrene Aladdins Lampe og Aly og Gulhyndy af Øhlenschläger«. — —

Man skønner af denne Indberetning, at det forholdt sig, som Kold et Par Aar senere skrev til en af sine Venner, at han om Vinteren var »bunden til Skolen som en Hund til en Pølse«.

Alligevel tog han sig Tid til om Vinteren en Aften hver Uge at samle Folk fra Dalby og Nabosognene til Møde.

Det første Møde, Kold indvarslede til, var en gudelig Forsamling. Der var mødt en Del. Men Kold stod frem og sagde, at han havde ikke faaet noget at sige. Og han vilde kun tale, naar Aanden gav ham noget at sige. Men nu vilde de vel ikke oftere komme til hans Møder, da de

denne første Gang var bleven skuffet. — Poulsen læste da en Prædiken højt for dem.

Ved det næste Aftenmøde holdt Kold et almenmenneskeligt Foredrag for dem. Og han kom saaledes ikke til at holde gudelig Forsamling paa Hindsholm. ⁶¹ Heri havde han fuldt Medhold hos sin Ven Kristen Larsen i Dalby, hvis Hjem med dets hyggelige Husmoder stod gæstfrit aabent for Højskolens Elever.

I de første Aar samledes Egnens Folk paa Kolds Skole til Samtale om den kirkelige Frihedssag, Sognebaandsløsningen og en friere Brug af Sognekirkerne. Kold var kommen stærkt ind paa, at de skulde have en Fripræst, som de selv skulde lønne. Men de skulde blive i Folkekirken. — Poulsen mente, det kunde ikke gaa. — Jo, sagde Kold, vi skal have Svendsen fra Ringkøbing til Præst. — Denne havde virkelig ogsaa sluttet et af sine Breve til Kold med dette Spørgsmaal: »Kan jeg ikke snart blive Præst paa Holmen?« — Poulsen mente, at Svendsen ikke vilde. — Jo vist vil han saa, sagde Kold. — Men det blev ikke til noget.

Derimod var der mange af »Hindsboniterne«, dog mest fra Dalby, der løste Sognebaand til Viktor Bloch i Kerteminde. Deriblandt var som sagt ogsaa Kold. — Han holdt meget af V. Blochs hjærtelige Alvor, men kunde paa sin Vis ogsaa gøre Løjer med V. Blochs stærke Tro paa, at han kunde due til at blive Missionær blandt Grækerne. — Kold havde jo paa nært Hold Erfaringen om en lignende Missionsgerning. ⁶²

Saa flittig som Kold havde været til at gaa i Kirke i Ryslinge, blev han langt fra her. Baade var jo Kirkevejen besværlig, og han selv følte sig stærkt bundet til Hjemmet med de mange Mennesker. — Men naar han gik i Kirke, da skulde gerne Skoledrengene, som han havde i Kost, hjælpes ad med at pudse hans Støvler. Han kunde ikke faa dem blanke nok. Og ligeledes anvendte

han ved en saadan Lejlighed ikke saa lille Tid paa at pynte sin Person. Navnlig skulde det lille Kinds-kæg redes godt frem paa Siderne. ⁶³ — —

Ved et af de ugentlige Aftenmøder, hvor der var kommet mange tilstede, sagde Kold: Naar der bliver et stort Møde, gælder det om at slaa et Slag. Og Slaget, der skal slaaes, er for det Menneskeliv, vi lever til daglig Brug. I dette gælder det om, at »det djævelske forsages, det dyriske nedtrykkes, det menneskelige opelskes og det aandelige annammes«.

Ved et andet af disse store Møder sagde Kold, at det var et godt Møde, naar Øjnene kunde komme til at straa af Glæde ved det Ord, der taltes.

Det gjorde de heller ikke saa sjældent, naar Kold førte Ordet.

I Almindelighed brugte Kold dog disse Møder til Op-læsning. Bl. a. læste han H. C. Andersens Eventyr højt, i Reglen uden Forklaring. Enkelte Gange føjede han dog Forklaringer til, naar de Ældre bad ham derom.

En Vinter indbød han dem til at høre Ingemanns »De sorte Riddere« oplæse, som han saa vilde forklare dem i seks Foredrag. — Dette i mange Maader barokke og dunkle Eventyr satte Kold særligt Pris paa og kunde faa meget ud af.

Især var Heltens Ord, da han bliver tredive Aar: »Nu véd jeg, hvad jeg vil paa Jorderige«, ham en kær Tekst, naar han stod i de Unges Kreds for at retlede dem mod deres Fremtidsmaal.

Paludan-Müllers »Adam Homo« læste han ogsaa højt og gav Forklaringer til. — Ludvig Heibergs »En Sjæl efter Døden« læste han næsten hver Vinter.

Men én Bog var der, som Kold særligt yndede at læse højt i de Aar, og som han gav mange morsomme Forklaringer til. Og det var: »Et Levnedsløb i Under-verdenen, udgivet af Walther Paying« (1853).

Den pseudonyme Forfatter til dette i mange Maader ypperlige satiriske Skrift var Professor Rasmus Nielsen. »Et Levnedsløb i Underverdenen« er en af Mærkepælene paa Rasmus Nielsens Udviklingsbane, der fortæller os om hans stærke Brud med Hegelianismen og med den Martensenske spekulative Dogmatik samt om hans egen Paa-virkning af Søren Kierkegaard.

Støttet af sin livlige og rige fynske Fantasi skildrer Forfatteren os sin højærværdige dogmatiske Helts Vandring gennem Underverdenens forskellige Regioner.

Som en Mundsmag paa denne nu lidet kendte Satire hidsætte vi følgende:

Helten selv fortæller:*)

»Nu saa jeg, hvor jeg var. Det var en Bjærgkløft vid og dyb, en Bjærgkløft, der adskilte den Strækning, jeg havde gennemvandret, fra de Bjerge, der nylig skjulte den hellige Stad for mine Øjne. Nu skjulte de den ikke mere; thi jeg stod saa højt, at jeg kunde se over Bjergerne Top, og se baade Templet og Taarnet. Jeg stod paa en Søjle af Granit midt i Bjærgkløften.

»Se dig om, hvor du staa!« lød Stemmen atter.

Jeg saa mig om til begge Sider, og se! I Bjærgkløften til begge Sider stod en Skare af hvide Marmorstatuer, hver Billedstøtte med en Bog i sin Haand, hver Billedstøtte paa en Søjle af Granit, ligesom jeg.

»Menneske, hvad ere disse?« spurgte Stemmen højtidelig.

»Herre, du véd det!« svarede jeg ligesaa højtidelig.

»Disse« — saa lød den forunderlige Røst — »ere de Mænd af alle Kirkebekendelser, Grækere, Romere, Calvinister, Anglikanere, Lutheranere, der blev forstenede i, hvad de kaldte den rene Lære. De ere alle, hver ad sin Vej, komne hid, søgende det himmelske Jerusalem. Men

---

*) »Et Levnedsløb i Underverdenen« (1853), Side 47 flg.

der de kom til Bjærgkløften, vare de uden Liv. Her staa de nu. Deres Aasyn er vendt mod den hellige Stad, men deres Fod kan ikke bevæge sig før paa den yderste Dag».

Hvad man dog kan opleve, naar man er død! Aldrig har jeg i mit Liv staaet saa stivt, som da jeg stod paa denne Søjle. Og aldrig har jeg i mit Liv været saa usikker, som da jeg stod paa denne Søjle.

Min Usikkerhed var imidlertid ingenlunde nogen dogmatisk Usikkerhed. Thi jeg var vis paa, at der var Liv i mit Kristusbillede, som der var Sandhed i min Dogmatik. Heller ikke var min Usikkerhed af ethisk Natur. Thi jeg var vis paa, at min Overbevisning var som min Lære, og min Lære som min Overbevisning. Nej, min Usikkerhed var tværtimod af ren empirisk Natur. Jeg kunde nemlig fra mit Standpunkt ikke paa nogen Maade opdage, hvo den Talende egenlig var, om det virkelige var en Aand eller en med Kasket.

For dog endelig at komme ud af denne pinlige Usikkerhed, besluttede jeg — for første Gang — at lukke mine Øjne for alt Udvortes og alene se efter det indre Lys.

Staaende paa Søjlen med tillukkede Øjne tog jeg da saaledes til Orde:

»Dæmon, Engel, Magt, Kraft, Potens, hvad du kalder dig, ved jeg ikke. Dette ved jeg dog, at den Dom, der her skal staa ved Magt, maa være en retfærdig Dom. Du vil dømme mig til at staa som en Sten paa denne Støtte, fordi jeg holder fast ved den rene Lære. Denne Dom er uretfærdig. Disse Marmorstøtter have maaske blot det objektive, men jeg har jo baade det objektive og det subjektive. Disse forstenede Aander have maaske blot haft Læren, men jeg har jo baade Læren og Livet, baade Livet og Læren. Deres Sag kan altsaa ikke være min Sag«.

»Hvilken Sag er da din Sag?« spurgte han.

»Jesu Kristi og hans Menigheds Sag«, lød mit Svar.

»Saa sig da med ét Ord«, vedblev den Ubekendte,

»hvad har du gjort for Jesu Kristi Skyld, — mærk det vel, ene og alene for Jesu Kristi Skyld?«

»Hvad jeg har gjort for Jesu Kristi Skyld«, ytrede jeg med nogen Betænkksomhed — »det kan ikke siges med ét Ord; det kan kun siges i et sammenhængende, opbyggeligt Foredrag«.

»Saa hold da et Foredrag!«

»Det sande opbyggelige Foredrag kan ikke være andet end en Prædiken«.

»Saa hold da en Prædiken!«

»En Prædiken kan og bør kun holdes for en Menighed, skaf mig en Menighed!«

»Som du vil, det koster kun et Ord, og de mange Dødninge, der vandre forbi denne Dal, skulle straks samles her, og du skal faa en Menighed straks«.

»Straks!« udbrød jeg ubehagelig overrasket, »nej, for Guds Skyld ikke straks, nej, ikke lige straks, det er for hurtigt. Jeg maa dog først forberedes«.

»Hvor lang Tid behøver du til din Forberedelse?«

»I levende Live kunde jeg under gunstige Omstændigheder gøre det paa fjorten Dage; men her i denne Stilling, hvor det gælder min højeste, min sidste Forfremmelse, betinger jeg mig en Maaned«.

»En Maaned være dig tilstaaet«.

Oplivet ved denne Tilstaaelse, besluttede jeg nu at tale rent ud, og sagde da til den Ubekendte:

»Det er ikke nok, at jeg faar Tid til at forberede mig. Jeg maa ogsaa have et Sted, hvor jeg kan forberede mig. Staaende paa denne Støtte kan jeg umulig forberede mig, det er min Genius aldeles imod. Jeg har altid haft en Skræk for at blive Støttehelgen«.

»Hvad ønsker du?«

»Et hyggeligt Studereværelse«.

»Er det alt?«

»Et Eksempplar af den hellige Skrift«.

»Er det alt?

»Et Bibliotek af de bedste evangeliske Prædikensamlinger«.

»Er det alt?«

»Ja, i Hovedsagen, dog for en Sikkerheds Skyld . . .«

»Sig kun frem! Du faar alt punktlig, hvad der hører til din Forberedelse, alt punktlig!«

»Blæk, Papir og Pen«.

»Er det alt?«

Efter et Øjeblik's Betænkning svarede jeg:

»Alt!«

Samtidigt med dette satiriske Skrift stiftede Kold nærmere Kendskab med Søren Kierkegaards Skrifter. I Særdeleshed blev han til en Tid stærkt optaget af »Kærlighedens Gerninger«. Dette gav Anledning til ivrige Disputer mellem ham og navnlig de Ældre blandt hans Venner paa Hindsholmen. Kristen Larsen stod ham stærkt imod; og det truede til en Tid med et Brud imellem dem. Men Kold fik omsider sin Lyst til S. Kierkegaard styret.

Det var Kierkegaards «Øjeblikket» (1855), der gjorde, at Kold ikke længere kunde følge med ham. Og dog morede han sig kosteligt bl. a. over den lille Historie sammesteds om Ludvig From, theologisk Kandidat, der søger — ikke Guds Rige og hans Retfærdighed, men søger — Embede.

Der var ogsaa i visse Maader noget beslægtet mellem Søren Kierkegaard og Kristen Kold. De havde begge et skarpt Blik for Livets Vrangsider. Men den sidstes Fortrin og Hovedstyrke var dog en barnlig Tro paa Gud Faders Aand og en levende Forstand paa Menneskelivet paa det jævne.

S. Kierkegaards »Øjeblikket« havde Poulsen sendt Kold. Han var i Sommeren 1856 nede i Trunderup at begynde en Friskole der. Idet Poulsen sendte Bogen,

skrev han: »Hermed følger »Øjeblikkene«, som Rasmus Hansen her var i Besiddelse af. Jeg har læst Bogen og faaet det Resultat ud deraf, at enten havde S. K. paa det sidste en Skrue løs, eller vi ere Hundsvotter alle tilhobe og Vorherre en Nar, men saa vælger jeg helst det første«. — I samme Brev meddeler Poulsen om sit Besøg i Ryslinge i Pinsedagene: »Forresten var Stemningen i Ryslinge i det hele saadan lidt lav. De kunde have meget godt af en Tilsætning af en Smule «koldsk«. Deres Aktier staa i Ryslinge mindre godt. Lars Frederiksen har endnu ikke forvundet Eftersmagen af det Malurtbæger, De skænkede ham ifjor, og den gode Lars's Ildebefindende har saa smaat meddelt sig til hans nærmeste . . . Peter og Lars Jørgen Jeppesen er saare vakre. Peter erklærede af sit fulde Hjærte lige overfor Lars Frederiksen, at han følte sig Kold mer og mer taknemlig, netop fordi De havde sagt ham de drøjeste Sandheder. Kunde De komme til Ryslinge en Gang i Sommer, var det ikke af Vejen. Luften trænger til at renses«. — —

Til sine Venner paa Hindsholmen stod Kold især i Begyndelsen i et godt Forhold. De havde velvilligt hjulpet ham med Opførelsen af Højskolebygningen i Dalby. De havde foræret ham Grundsten og kørt dem sammen. Andre havde kørt Tømmer fra Kerteminde. Enkelte havde sat rentefri Laan i hans Skolebygning.

Men alt som de blev nærmere kendt sammen, og Kold uforbeholdent sagde dem deres Fejl, kølnedes nogle af dem i deres Iver for ham.

Det var nemlig ikke dem alle, der var saa fribaarne som f. Eks. Gaardejer Niels Jensen i Kærby. Denne Mand var af Naturen meget stærk i Sandheden. Han hørte til Kolds personlige Venner, men var heller ikke bange for at kritisere ham. Kold plejede derfor gerne at sige: »Naar jeg skal ind ad Niels Jensens Port, maa jeg altid i Forvejen drage mit Sværd af Skeden«.

Samme Niels Jensen havde en Tjenestekarl, der vilde paa Dalby Skole hos Kold. Karlen kunde regne og skrive godt. Det var for Aandslivets Skyld, han vilde der. — En Dag sagde saa Niels Jensen til Kold, at da det var for de aandelige Tings Skyld, Karlen vilde paa hans Skole, maatte han ogsaa have det for intet efter det gamle Ord: I har faaet det for intet og maa ogsaa give det for intet.

Jens Rasmussen fra Kærby, der stod i Nærheden, sagde saa til Niels Jensen: »Nu faar du bestemt«. — »Ja, nu skal han kanøfles«, sagde Kold, idet han halvt spøgende truede ad N. J. — »Sig mig en Ting«, sagde Kold, »denne Karl vil nu paa Skole hos mig — og De siger, det er for de aandelige Tings Skyld — men skal han ikke have sin Krop med? Den skal jeg vel ikke føde for intet?« ⁶⁴

Ved enkelte Lejligheder, hvor den fantasifulde fynske Natur gik over Optugtelsen hos Hindsboniterne, kunde Kold snerte disse sine Venner, saaledes at de maatte ømme sig derved.

Det var i 1861. Man var vis paa, at nu vilde Danmark atter komme i Krig med Tysken.

Der var et stærkt Røre mellem Folk, og der fremkom et Forslag om, at Fynboerne for egen Regning skulde lade bygge en Kanonbaad og bemane den med Frivillige.

Hindsholmerne var ogsaa kommet i stærk Bevægelse. De havde faaet et stort Møde bragt i Stand paa Kolds Højskole i Dalby. Stemningen var høj, Veltalenheden stor og Forslagene mange. Der maatte ikke være andre end Frivillige ombord paa denne Kanonbaad. Men saa skulde den ogsaa staa udenfor Regeringens Kommando.

Kold havde længe staaet tavs med et Smil om Munden og hørt paa. Omsider sagde han: »Alt dette, de her har talt om, kan nu være godt nok. Men det, som vi egenlig er samlede om, er, hvor stort et frivilligt Bidrag til Kanonbaaden hver enkelt af os nu vil give«. — Nej,

raabte de, de vilde først have Planen drøftet. — Men vi skal alligevel nu til at faa at vide, hvad vi vil give, sagde Kold. Og i det samme vendte han sig til en af de mest bemidlede iblandt dem. »Hvor meget vil De nu give, N. N.«, sagde Kold. Det var overmaade lidt, en fire, seks Kroner. Og da de andre, han spurgte, nævnede endnu mindre Summer, sagde han: »Det kan saa ikke blive til noget, uagtet de store Ord, I nu har ført«. Og saa fik de en skarp Kritik at høre af Kold. Den smagte ganske vist ikke, og Sagen døde stille hen.⁶⁵

Medens Kristen Kold endnu var i Dalby, blev der afholdt hos ham et mindre Lærermøde af den fri Skoles Lærere.

Jens Lassen Knudsen, som paa den Tid var Lærer paa Rødding Højskole, tog Initiativet hertil.

Igennem et Brev af 29. Januar 1855 havde Kold fornyet sit gamle Venskab og Bekendtskab med J. L. Knudsen. Han begyndte saaledes:

»Du bliver helt forundret over at se Brev fra mig. Dog, gammel Kærlighed ruster ikke. Og Aarsagen, hvorfor det ikke er sket før, turde vel være den, at jeg havde tænkt at besøge dig engang, især for at se, hvordan du tager dig ud som Ægtemand« . . .

Blandt andre Temaer, som dette Brev behandlede, var ogsaa et om en af Kolds første Elever, der rigtignok havde været i den uheldige 15—16 Aars Alder, da han kom paa Kolds Skole:

»Vor gode Lars Frederiksen har besøgt mig. Han er bleven lidt lærd og meget affekteret; men det skal vel være kønt. Rødding Højskole er ikke alene i denne Verden; men den er mere af denne Verden end jeg synes om. Og du, kære Knudsen, hvor er du!« — —

Hvor J. L. Knudsen dengang stod, udtalte han et

Par Aar senere til P. K. Algreen, der i Studenteraarene i Hovedstaden var bleven ham en saadan Hjærteven, at han havde vundet hele hans inderste Fortrolighed.

Indenfor Rødding Højskole havde der nemlig gjort sig en dobbelt Retning gældende, som trak hver til sin Side. En materialistisk Retning vilde have Skolen gjort til en almindelig Landbrugsskole, en idealistisk Retning arbejdede derimod for, at det hjærtelige og særlig det danske kunde blive Hovedsagen i Undervisningen.

J. L. Knudsen skrev derom til Algreen 1. Marts 1855: »Da det hjærteleg danske ikke kunde nære sig for Had og Haan, saa kendtes gamle Holger . . . Ja, det var Holger og ikke den eller den gode Ven af ham. Det vil du straks se, naar jeg siger dig, at hvad der mest oprørte Folk, det var, at de gjorde Nar ad den yndige Vise: »Der er et Land saa kosteligt«, idet de navnlig paa deres naturkyndige Samvittighed tog Forargelse af Ordene:

»Der Rugen gror paa Heden ren
for Klinte og for Hejre« —

og

»Den Nattergal paa nøgne Sand
slaar Trillerne saa tunge«.

Hvor gamle Grundtvig gottede sig, da jeg sidste Sommer fortalte ham det!« — —

Uagtet J. L. Knudsen alt dengang ved Lærerskifte havde faaet friere Hænder, kunde han dog ikke ret komme til at føle sig hjemme paa Rødding Højskole.

Ogsaa af den Grund vaagnede Trangen hos ham til en mulig nærmere Sammenslutning mellem Aandsbeslægtede blandt de faa Lærere i den fri Skole paa den Tid.

Først og fremmest tænkte han nu paa Kristen Kold i Dalby; men dernæst paa Forstanderen for Rødding Højskole, cand. theol. Sofus Høgsbro, Forstanderen for Hinds-holm Højskole, cand. theol. N. J. Jensen og Forstanderen

for Grndtvigs Højskole, cand. theol. C. J. Brandt. Men desforuden skulde Professor, Dr. C. Flor, der dengang var Medlem af Rigsraadet, deltage.

J. L. Knudsen brugte daværende Friskolelærer i Baaring, Lars Frederiksen, til Mellemand. Han skrev til denne:

»Hos Kold synes mig maatte man samles i Begyndelsen af August, og Kold maatte da af Kærlighed til Sagen tilbyde Folk Hus og Mad for gode Ord og Betaaling«. . . . »Mødet burde holdes i den nævnte Egn, hvor efter mit Skønnende de livligste og mest lyselskende Bønder findes. Hos Kold burde det holdes; thi han er den dygtigste og lykkeligste af de mange, der fuske paa livligt Skolehold«. . . . »Mødet burde, synes mig, indskrænkes til dem, der er eller har været Friskolelærere, medens forøvrigt Bestyrelsen forøvrigt kunde indbyde, hvem den fandt skikket dertil. Tallet paa de sidste burde dog vist næppe sættes for stort. Thi der er mange, som hverken mangle Deltagelse for et bedre Skolevæsen og ejheller mangle de en Anseelse og Myndighed, som dog vel at mærke næppe er grundet paa deres Sans for og Forstand paa det folkelige og den Oplysning, som alene er det tjenlig«. . . . »Men husker paa, at det er det folkelige, det danske, der skal kæles for og fremhjælpes paa sligt et Møde«.

I Anledning af denne andenhaands Opfordring skrev Kold den 29. April 1859 til J. L. Knudsen:

»Jeg har hørt en Fugl synge om, at du med flere maaske kunde have eller faa i Sinde at holde et Friskolemestermøde her hos mig først i August, hvilket Forslag jeg, hvis det ellers kommer til Udførelse, med Fornøjelse slutter mig til. Og hvis ikke Medlemsantallet vil blive altfor stort, kan jeg ogsaa sørge for Kost og Logi.

En ca. 30 Personer omtrent kan vi vel gøre Udvej for, især hvis det er Folk, der lægge Vind paa Guds frygt med Nøjsomhed, hvilket er en stor Vinding.

Jeg tænker mig nemlig et lille hjemligt Møde; thi ellers maatte det helst holdes i København, for at gamle Grundtvig kunde være Sjælen i det store Legeme, ligesom jeg ogsaa haaber, at Bestyrelsen i Forvejen har gjort sig klar, hvad den vil, og i al Fald medbringer en Basis for Forhandlingerne. Thi jeg og alle mine ere ulærde Folk, som ikke paa egen Haand kunne holde Møder, men naar Brandt og du kommer, kan jeg være rolig i denne Henseende.

For det lyselskende Folks Skyld kunde Mødet bedst holdes i Odense; thi den Sag har ligesaa mange Venner Syd som Nord for den, ligesom den anbefaler sig ved sin Beliggenhed midt i Landet, medens Dalby er en ren Ud-kant. Dog kommer alt saadant an paa Mødets Beskaffenhed og Hensigt, som jeg kun kender af de faa Træk, L. Frederiksen meddeler mig af dit Brev til ham. Men hvis Mødet skal være hos mig, faar jeg vel nærmere Underretning« . . .

I Maj udsendte J. L. Knudsen saa i Forbindelse med Jensen paa Hindsholm en Indbydelse til Lærermødet i Dalby. Kold havde fastsat Betalingen for Kost og Logi til en Krone om Dagen. Angaaende Færdselsmaaden skrev han: »Bedst var det, at enhver lagde sin Rejseplan saaledes, at han enten ankom her tilfods eller med en saadan Befordring, der straks tog tilbage igen, da Staldrum og Hestepasning især paa den Tid af Aaret, kun med Vanskelighed kan tilvejebringes«. . . .⁶⁶

Midt i August skulde Mødet afholdes.

Den 8. August 1859 modtog Kold følgende Brev, dateret Flensborg:

»Højstærede Hr. Kold!

Formodentlig er jeg Dem bekendt af Navn, ligesom De mig.

Mine Venner Høgsbro og Knudsen i R. have opfordret

mig til at bivaane et Møde hos Dem den 12. d. M. Saa tidligt kan jeg ikke, men Dagen efter, hvis De kan være mig lidt behjælpelig.

Jeg agter nemlig at gaa med »Fiona« herfra Fredag (den 12.) Morgen; saa kan jeg, eftersom man har sagt mig her paa Kontoret, slippe i Land ikke langt fra Dalby Lørdag Morgen omtrent Kl. 6 med den Baad, som sætter Lodsens fra Odense Fjord ombord.

Min Bøn til Dem er altsaa, at De vil skaffe en Vogn (den simpleste er god nok) til Lodshuset, som kan bringe mig til Dalby.

Med Højagtelse

Flor.«

Kold gik i en stærk Spænding inden Mødet. Han havde paa Følelsen, at det havde en stor Betydning for ham. At der var fire theologiske Kandidater Deltagere i Mødet, regnede han ikke saa synderligt; men at Professor Flor var med, gav ham noget at tænke paa.

Kold var da ogsaa den, der særligt kom til at føre Ordet ved Lærermødet.

Blandt Spørgsmaal, som kom paa Tale ved Mødet, var dette, om det heldige i et særskilt og selvvalgt Tilsyn for Højskole og Friskole. Af fri Børneskoler var der nemlig alt dengang ved Kristen Kolds Paavirkning og Tilskyndelse rejst 12 rundt om i Landet, og der var Udsigt om kort Tid til tre ny saadanne Skoler.

S. Høgsbro bar ved Lærermødet i Dalby Spørgsmaalet frem om et særskilt Tilsyn for den fri Skole og om det heldige i, at den grundtvigske frisindede Retning fik sit eget Blad.

Flor blev overordenlig glad ved paa nærmere Hold at erfare Kolds Syn paa Højskolen og ved at høre hans kraftige og levende Udtalelser om Højskolens Undervisning.

C. Flor udtalte efter Mødet overfor Grundtvig sin

Glæde ved at have lært Kold nærmere at kende. »Der traf jeg min Overmand«, skal han have sagt til Grundtvig om Kold.

Og den 19. August 1859 skrev Professor Flor fra København følgende til:

»Højtærede Hr. Kold!

Hjærtelig Tak for sidst!

For at De ikke ganske skal glemme mig, til vi ses igen, tillader jeg mig at sende Dem min lille danske Sproglære, hvori desværre adskillige Trykfejl have ind-sneget sig, samt en Afhandling i »Fædrelandet« om det rette Indhold af en Grammatik i Modersmaalet.

Med oprigtig Højagtelse

Flor.«

Under Lærermødet gjorde man bl. a. en Udflygt til en Jættestue i Martofte, Nabosognet til Dalby. Her fore-faldt en lille komisk Scene, idet den unge Morten Eske-sen, der nu var Friskolelærer i Rudme i det sydlige Fyn, gik ind i Jættestuen og derinde gav sig til at synge: »Unge Genbyrds Liv i Norden, Røst fra vore Fædres Grav«. Kold, som syntes, dette lignede for meget et Slags Skuespil, gav ham en lille venskabelig Irettesættelse herfor.⁶⁷

Ved dette Lærermøde var det ogsaa, at Kristen Kold fornyede gammelt Venskab med Jens Lassen Knudsen og betroede ham sine Fremtidsplaner og Forhaabninger om et snevrere Samarbejde med ham i Højskolens Tjeneste.

I Brev af 29. April 1859 havde Kold alt givet J. L. Knudsen følgende Meddelelse:

»Da jeg i disse Dage har været i Odense for at sætte en af mine Drengene i Lære . . ., fik jeg den Efterretning, at Ministeriet har været saa galant at bevillige foruden

de 400 Ddl., som jeg nu i Aar har faaet i Understøttelse, endnu 125 Rdl., som det overlader til Skoleraadet at bestemme, om det vil give eller ikke.

Hvad nu Skoleraadet vil gøre, er ikke nemt at vide. Heller ikke ligger der stor Vægt paa. Men Landboforeningen i Pagt med Provsterne Rohmann og Hald har en højere Bondeskole i Arbejde, hvortil Ministeriet, skønt den kun er til i Projektet, har bevilliget 475 Rdl., saa det vil maaske falde dem svært at modtage saa meget til deres og nægte mig min Part.

Imidlertid sætter Ministeriet dem derved Kniven paa Struben; thi næppe har det været deres alvorlige Hensigt at oprette en Skole, men paa den Maade nødes de dertil.

Naar saa deres Skole bliver færdig i Nærheden af Odense, flytter jeg rimeligvis derved og bygger en brillant Skole for at være ved Haanden. Og Kampen vil da komme til at staa om Folkets Middelklasse. Thi de Opvakte har jeg, og de Modsatte har de, men den Slags derimellem skal vi slaas om. Og vil da vor Jævnhed i Sæder og Omgang med Bønderne og vor Skoles Prisbillighed blive farlige Vaaben.

Imidlertid staar Sagen i Guds Haand, og at han vil give denne folkelige Skolesag Sejr, er min faste Tro; men sovende komme vi næppe til den« . . .«

Efter Høstmødet i Dalby begyndte der nu en Brevveksling mellem Kold og J. L. Knudsen, som strakte sig over et Tidsrum af tre Aar. Og da denne Brevveksling bedst kan oplyse om, hvorfor og hvorledes Kold flyttede sin Højskolevirksomhed fra Dalby paa Hindsholmen til Dalum i Nærheden af Odense, vil der her blive meddelt Brudstykker af den.

S. Høgsbro havde — som anført — paa Lærermødet i Dalby rejst en Diskussion om et særskilt og selvvalgt Tilsyn for den fri Skole.

Den 14. Oktober 1859 skrev Kold til J. L. Knudsen:

»Nylig hjemkommen fra København modtog jeg din Skrivelse igaar, hvoraf jeg ser, at det Høgsbroske Forslag i Følge en Ytring af Grundtvig nu skal være alle Rettroendes Mening.

Det er imidlertid tværtimod; thi de allerfleste, med hvem jeg har talt derom, ere overbeviste om, at en saadan Adskillelse mellem dette og det øvrige Skolevæsen ikke alene er farlig, men uudførlig, i det mindste for Øjeblikket.

I den Grundtvigske Kreds i København hersker netop det modsatte, nemlig at alt er opgivet eller i det mindste stillet i Bero. Og Grundtvig ytrede til mig, at jeg navnlig maatte være en Nar, hvis jeg søgte om større Understøttelse, som jeg ikke har nødvendig, og dermed gjorde eller i det mindste erkendte mig mere afhængig af Ministeriets Mening om mig og min Skole end jeg i Virkelighed er, saa meget mere som netop Uafhængighed er den skarpeste Kniv, der kan sættes dem paa Struben.

Skulde jeg imidlertid slutte mig til Forslaget, maatte jeg stryge det Punkt om forøget Understøttelse. Og da mine Modstandere nu sætte deres Skole i Gang i Lumby, kunde det synes en Fejghed fra min Side at forlange andet Tilsyn end dette. Ligesom ogsaa den Virkning, det vilde frembringe i Amtsraadet og Folket, hvis Provsterne med Flid baade med Hensyn til Understøttelse saavel som Bedømmelse begunstigede deres Skole fremfor min, derved tilintetgjordes.

Hvad derimod Skolens Flytning og Udvidelse angaar, da tegner det store Elevantal — 25 —, som har meldt sig til Vinterskolen, godt dertil, ligesom alt, baade med Hensyn til det indvortes og udvortes, der, siden vi taltes ved, har mødt mig, synes at bekræfte, at Skolens Udvidelse er en af de sandeste Profetier, som hans Aand, der baade spaar og raader, selv har virket i mig.

Vor Skole tager sin Begyndelse til 1. Novbr., og er i sin højeste Flor i Marts Maaned, saa hvis du vil bæere

os med din Nærværelse for at fornemme Aanden, der virker her, gør du bedst i at komme ved den Tid«. — —

Den 19. November 1859 skrev J. L. Knudsen til Kold:

»Siden jeg i August var hos dig, har du og det, vi talte om vor Fremtidsfærd, ingen Dag til Ende været af mine Tanker, og der er sjælden gaaet to, da jo min Nanna og jeg har talt derom.

Naar derfor en Ytring i mit sidste Brev mulig kunde tydes, som om jeg betragtede dine Flytte- og Udvidelsesplaner som grundede paa Vind, da maa jeg sige, at Skinet bedrog, og at Ytringen skylder sin Skikkelse til en vis Frygtagtighed hos mig, der ikke kunde med egne Næver støde og skynde Sagen frem, men lyttede spændt efter at erfare, hvad Gud havde virket for den (siden vi skiltes) baade forinden og foruden. Med Glæde — og det en underlig alvorlig — saa jeg af dit Brev af 14. f. M., at Skolens Udvidelse synes at være en af de »sande Profetier«, og lad mig, fra min Side, da heller ikke dølge det, at den Hjærtenslyst og Varme, der kom til mig med dit Ord (hist paa Vejen) om at komme og arbejde tilsammen med dig — at den er ikke bortdunstet, men synes at bevise sig som den, der vinde kan og vare.

Ingenlunde for at puffe dig eller Sagen frem, men kun for at lokke dig til Meddelsomhed om dens Gang ved Guds Finger, er det da, jeg vil sige, at jeg i Onsdags talte til Pastor Hagen (egenlig denne Skoles vigtigste Direktør) om, hvad der bevægede sig i mine Tanker, og at han optog det paa den ønskeligste Maade«. — »Skriv lidt flittig. Du kender mig jo nok og ved, jeg følger Eders Sag med stor Deltagelse«.

Den 8. Desember 1859 skrev Kold til J. L. Knudsen: »Jeg synes nu at være temmelig bestemt paa, det er jeg enig med Gud og mig selv om, at Sagen er hans og skal fremmes. Og hvad end mere er, den forunderlige

Livskraft (Mod paa Ting), som jeg hidtil har manglet, er nu formodenlig kommet, saa hvad der før var et fromt Ønske, en Henstirren mod et fjærnt skønt Maal og en dunkel Anelse om dets Opnaaelse, er nu modnet til et fast Forsæt med Bevidsthed om den fornødne Kraft.

Hvad der har hjulpet til at modne Indskydelsen til Forsæt, er jo vel det store Elevantal, 28, vi har i Vinter samt at Skolen gaar rigtig godt under Guds Velsignelse, ligesom ogsaa at flere af Eleverne ere dragede hertil paa forunderlige Maader og ad forunderlige Veje, saa at Guds Finger er umiskendelig i Styrelsen. Det sidste især har stærkt opfordret mig til at gøre Skolen saa fuldkommen som muligt, for at den nogenlunde kunde svare til de store Opofrelser, det unægtelig er for en Tjenestekarl at bortgive en Vinter af sin Tid og 50 Rdl. af sine Penge.

Det er iøvrigt kun 8 Dage siden, da jeg en Morgen vaagnede og fandt mig besjælet af den Livskraft, som jeg siden uafbrudt har været i Besiddelse af og som allerede er sat i Bevægelse. Samme Dags Morgen opsatte jeg en Begæring til Sagens Venner om en aarlig Understøttelse i 5 Aar som en Haandsrækning til Værket, et Forsæt, jeg har haft over 100 Gange, uden at finde Kraft til dets Udførelse. Eleverne tegnede sig straks for 42 Rdl. aarlig, og vi har nu begyndt paa Dalbyerne, thi Kærlighed begynder hjemme fra« . . . »Hvis jeg altsaa ikke støder paa uovervindelige Hindringer, det er saadanne, som mødte Bileam i Hulvejen — thi for andre viger jeg ikke — kommer Flytningen nok istand. Men hvis Guds Time er kommen, som jeg tror, vil den være tilendebragt 1. November 1861; thi da forekommer det mig, at Skolen begynder i den ny Bygning« . . .

Den 20. Januar 1860 skrev Kold atter til Knudsen: »Jeg længes efter dig hver Dag, saa du maa endelig komme i Marts, om ikke før. Jeg længes nemlig efter at vide, om du slaar dig sammen med os eller ej, og da først,

hvad du egenlig synes om den Tinktur, der giver Livet den smukke Glans, du syntes saa godt om, da du var her. Thi da den er lavet af Selvfornægtelse og Opofrelse, er Frugten sødere end Træet og Roden, men saadant kan ikke skrives om. Det kendes og føles kun i det daglige Samliv, hvorfor du maa blive her en 8 Dages Tid. Dermed vil jeg ikke sige, at at vi leve et Hundeliv, men vel et Trosliv, som der hører et vist Mod til at beslutte sig til, men er det først besluttet, saa er det værste forbi.

At Skolen skal udvides, er min Beslutning med Gud og min Samvittighed. Den gaar fortræffelig med sine 29 Elever, og Udsigterne til flere i Fremtiden ere lyse. Med Hensyn til Flytningen befinder jeg mig i et Virvar; thi da mine Hindsboer fik Troen i Haanden derpaa, gik det dem dels til Hjærte og dels til Pungen, eftersom Oprettelsen af en ny Børneskole er forbunden med store Udgifter, og den voksne Skoles umiddelbare Nærhed en stor Besparelse« . . .

Den 14. Marts 1860 svarede Kold paa et Brev, som Knudsen havde sendt ham, og hvis »Indhold vel egenlig var dette, at Kvinderne ere svage«: »Den Sætning har ogsaa jeg nemmet; men fundet har jeg ogsaa, at fares der lempelig med dem, kan man udrette meget hos dem, og at Opofrelsesevnen er meget stor hos dem for det, de elske, saa det gælder kun om at fremstille virkelig elskværdige Ting for dem« . . .

»Med Hensyn til Skolens Udvidelse og Flytning er for det første dette, at der er aabnet god Udsigt til at faa en Pigeskole bestaaende af voksne Piger, som skulle opholde sig her i de fire Maaneder fra 1. April indtil 1. August, og for det andet, at en Del af de ældre Elever ville komme igen, og der saaledes maaske kunde stadig blive to Klasser af de Voksne. . . I det hele er den Tid nu kommen, som jeg har ventet saa længe, at en temmelig almindelig Dragelse lader sig føle i Ungdommen, saa

at Skolen i denne Vinter har været stærkt besøgt af unge Mennesker, baade Piger og Karle, hvis Ærinde er at gøre Bekendtskab med den«. . . .

»Iøvrigt gaar Skolen godt med 29 Elever. Og Samlivet mellem dem er særdeles godt og kærligt. Det eneste mindre behagelige er, at Letheden, som er Ungdommen egen, maaske kunde staa Fare for at gaa over til smaa vilde Streger, som t. Eks. lægge Tørv i hinandens Senge, smaanykkes og narres. Men derpaa raades Bod ved vor stadige Nærværelse, baade Nat og Dag. I det hele trænges der til stadig Opsigt, for at give Hverdagslivet den nødvendige Holdning, uden hvilken det ikke vilde være rart at leve med dem. Men her kommer den Evne, som jeg er i Besiddelse af: at kunne binde Ulve og Bjørne, godt tilpas, saa Livet uden mindste Tvang, uden at Eleverne selv véd det, gaar sin jævne Gang i det gode.

Dog hvorfor beskrive Livet for dig, naar du kommer inden ret længe«. —

Efter endt Vinterskole i Rødding besøgte J. L. Knudsen da atter Kold i Dalby.

Men kort forinden havde han aabnet hele sit Hjærte for sin faderlige Præsteven P. K. Algreen. Han skrev til denne den 26. Februar 1860:

»Inderlig gerne vilde jeg tale med dig, mest for at erfare, hvordan du staar i det med din Præstegerning i »Folkekirken«. Thi til denne Gerning vender sig idelig min Betragtning og fylder mig: snart med Angst og Gysen, snart saaledes, at jeg fornemmer en stille, inderlig Dragelse med en Røst, som siger: jeg er ikke kommen for at dømme Verden, men for at frelse Verden. Men atter kommer Bølgen og tordner: giver ikke det hellige til Hundene! — hvad Samfund har Kristus med Belial! — indtil den slaar tilbage og risler om ham, der som Hvedekornet sank i Jorden for at bære megen Frugt, og har ikke villet forbeholde sit Ord — sig selv i Aanden — nogen finere Lod.

Men saa griner Trolden: Jo, I synker i Jorden, I velnærede og blødklædte »Guds Ord fra Landet«, som kun deri er forskelligt stillede fra alle andre, at Jeres har I paa det tørre, i den »gejstlige Brandkasse« o. s. v.

Og — kommer der som fra en noget andet Side — det er dog paafaldende, at du kan tænke paa at give dig ind i saa vanskelige Forhold, du, som ellers saa godt ved at holde dig i Skindet og har aldrig gjort Mine til at bryde frem og tale fra Leveren det Ord til Omvendelse, hvor du ikke behøvede at give Daab eller Nadver til nogen uværdig. Mon dog ikke det er det sikre, det idylliske ved Præstestillingen, der er i Færd med at narre dig? Pas paa, at det ikke gaar dig som saa mange, der, efter at have været Præst i Folkekirken i en halv Snes Aar, ikke kan se Apostelmenigheden mer, men i al Ro og Mag søge at vise, at Forskellen var aldrig saa farlig: »brodne Kar i alle Lande« o. s. v.

Ak ja! — jeg kunde skrive Bøger fulde af saadanne Tankebevægelser; men lad nu det, der staar, være nok. Det er altid tilstrækkeligt til, at du, som kender mig og véd, det er Alvor — til at du baade kan og vil indlade dig med mig og skrive mig et venligt Ord til om denne højst vigtige Sag«. —

Om sin Lærergerning paa Rødding skrev han: »Jeg gaar nu her paa 8. Aar, og det har ikke været et Liv i Landet, som flyder med Mælk og Honning«. — Navnlig følte han i sin Nærhed Savnet af et dygtigt aandeligt Kristenliv. — »Imidlertid, det er altid bleven lidt bedre, har aldrig været saa godt som nu. Det blev os snart en uafviselig Trang at samles om Søndagen med hvem, der vilde (af Elever og af Skolens Folk) og opbygges ved at synge (Festsalmer) og læse en Prædiken (Grundtvig, Luther o. s. fr.)« . . .

Efter sit Besøg hos Kold kom Knudsen paany i et Brev til Algreen af 11. Maj 1860 ind paa sin Dragelse

til Præstegerningen: »Du er paa din Hylde, det føler du og sikkert de, du arbejder iblandt. Vorherre velsigne og bevare dig og dit Vidnesbyrd!

Hvad mig angaar, da — — piano. Saalænge jeg bliver her, i denne Luft, modnes jeg næppe til Præst. Om det kan ske ved enøFlytning, til »Foraarsvind« iblandt troende, kærlige Sjæle, det skal maaske Fremtiden vise. Her synes mit Sted ikke at blive ret længe« . . .

I Sommeren 1860 tænkte Kold at gæste Knudsen i Rødding. »Ved den Lejlighed«, skrev han, »stifter jeg Bekendtskab med Sønderjyderne, hvilket især kan være godt, hvis Rødding Højskole lægger sig til at dø eller bliver et Landvæsensinstitut, hvilket er det samme; thi i begge Tilfælde kunde maaske en Del af dens Tilhængere vorde min Arv« . . .

Kold naaede da ogsaa i Sommeren 1860 at gæste Sønderjyderne. Paa denne Rejse fulgte J. L. Knudsen ham fra Rødding gennem Bovlund til Medolden.

I Bovlund var der enkelte, som havde været Elever paa Rødding Skole. Til en af de yngste af disse sagde Kold om Rødding: »Den Skole staar ikke paa nogen fast Grund«. Den unge Mand spekulerede over Betydningen af disse Ord, men kunde intet Svar finde. I det hele undrede man sig i Bovlund over Kolds bestemte Udtalelser om sin Højskole som den bedste og om sig selv som den eneste, der i Grunden forstod at uddanne Friskolelærere.⁶⁸

I Medolden, hvor han var sammen med sine gamle Venner, spurgte han Niels Andersen Hansen's Søn Anders, der ogsaa havde været Elev paa Rødding, om de paa den Skole hørte noget om de nordiske Gudesagn. — Ja, lød Svaret. — Om de blev udlagt for dem. — Ja, det gjorde de. — Om Anders kunde mindes nogle af de Udlæggninger, han havde hørt. — Det vidste det unge Menneske knapt. Han grundede lidt derpaa, men saa fortalte han om en Udlæggelse af Thors Fangst efter Midgaardsormen. — Ja,

sagde Kold, det er nu Grundtvigs Udlæggelse. Hos os bruger vi vor egen. Vi udlægger nu den Historie om Præsterne. Om de, der kun for Lønnens Skyld er Præster, siger vi, at de naar kun ud til Flynderne paa flade Vande. Og dem kalder vi Flynderfiskere. Men de, der er Præster af Overbevisning, dem siger vi om, at de naar helt ud paa Dybet.

Da ved samme Lejlighed Niels Andersens Broder Jens hørte, at Kold vilde se at købe sig en ny Skole til 20,000 Kroner, sagde han: Det faar De aldrig. — Kold svarede: Det sagde De ogsaa, da jeg skulde have den lille Skole rejst, men det gik dog. Ogsaa dette skal gaa. —

Der var baade i Bovlund og i Medolden paa den Tid stærk Tale om »Klosterpolitiken«. Kold spurgte da Jens Andersen om hans politiske Stilling. — Denne svarede: Min Stilling er den, at jeg helst vil have Fred og Ro. — Ja, det vil jeg ogsaa, sagde Kold, naar der ikke var to Ting, som stillede sig i Vejen derfor. — Og hvad er det, spurgte Jens Andersen. — Den første er den, svarede Kold, at det bringer en urimelig Kedsommelighed med sig. Og den anden er den, at det fører til den visse Død.⁶⁹

Da Kold ikke ret kunde finde Rede i »Klosterpolitikens« Princip, viste man ham hen til Cornelius Appel, der dengang var Lærer ved Borgerskolen i Tønder, og som sammen med Chr. Sigfred Ley hørte til Hovedmændene for den aandsridderlige og fribaarne »Klosterpolitik«.

Appel havde hørt meget om Kold og hans mærkelige Skikkelse og havde jo forud gjort sig sin Forestilling om ham. De sad ved Middagsbordet. Det bankede paa. Og ind traadte en lille fintbygget Mand, tarvelig klædt og med en underlig jævn Optræden. Nej, saadan havde Appel ikke tænkt sig ham. Han havde forestillet sig en stor og bred Mandsskikkelse med en udvortes fremtrædende Maade at føre sig paa.

Kold og Appel blev snart gode Venner. Han blev der

hele Eftermiddagen, saa fulgte Appel ham omtrent helt ud til Visby Hedegaard. Om »Klosterpolitiken« fik de ikke talt synderligt, Kold interesserede sig alligevel ikke for Politiken. Derimod var Højskolesagen først og sidst Genstand for deres Samtale.⁷⁰

Appel kom siden hen adskillige Gange sammen med Kold. Og de vedblev at synes godt om hinanden. Og da den Tid kom, at Appel skulde begynde Højskolegerning i Sønderjylland, da følte han Kald og Lyst til at øve den i samme Aand som Kold.

I Efteraaret 1860 kunde Kold meddele J. L. Knudsen, at han havde 32 Elever, og da de var fra Landets forskellige Egne, tog han det som et godt Varsel for et talrigt Besøg til næste Aar. — Ogsaa havde han nu Udsigt til at kunne købe en Ejendom paa c. 20 Tdr. Land mellem Odense og Aasum, liggende tæt op til Palnatokes Høj.

Denne Meddelelse var ret efter J. L. Knudsens Sind. Og i et Brev af 18. Januar 1861 skrev han til Algreen:

»Ja, hvad der, da vi i Foraaret vekslede Brev, var i Gærde, det er, om jeg saa maa sige, siden kommen i Gaarde, nemlig Beslutningen om at tage over og hjælpe Kold at holde Skole i Fyn. Det er vel en underlig og uregelmæssig Vandring den; men den maa gøres. Trangen til »mere at leve af« driver os; vi er her, skønt af lagte med 900 Rbd. og frit Hus, grulig »fattige« — omgivet af Mennesker nok, i høj Grad ene! I hvad end fra Fyn af ske kan — fra Rødding af bliver jeg vist aldrig Præst« . . .

Om Rødding Højskoles Fremtid tilføjede han: »Hvad Guds Hensigt er med denne, er endnu ikke til at skønne En Udglødning, en Lutring i Ilden maa der til, om den skal i Sandhed tjene Livet« . . .

Imidlertid trak det noget i Langdrag med Realisationen af Kolds Plan om at købe Ejendommen ved Tokes

Høj. Han skulde skaffe 10,000 Kroner og havde Vanskeligheder hermed.

Den 6. Februar 1861 skrev J. L. Knudsen da til Kold: »I længere Tid havde vi luret paa Brev fra dig, og i de seneste Dage havde jeg tænkt paa, om du maaske gik og trykkedes under Flytteplanen og særlig af Tanken om mine store Fordringer.

Min Kone og jeg havde saa samtalen derom, og vi var enige om, at kom der ikke meget snart Brev fra dig, saa skulde jeg skrive til dig og sige dig, at for os og vore Fordringer kunde I vist være temmelig sorgløse, eftersom vi, med Guds Hjælp, nok skulde være skikkelige, saa Fordringerne paa »Fasthed« og »Selvstændighed« skulde være strøgne, aldeles eller, forsaavidt I maatte ønske det«.

Den paatænkte Handel om Jorden ved Tokes Høj maatte imidlertid opgives.

Men den 22. Maj 1861 kunde Kold skrive til J. L. Knudsen om en anden Handel, der nu var kommet i Gang: »Denne Gang er det 40 Tdr. Land paa Hjalles Mark en halv Mil fra Odense, som Talen er om, og som er godt Køb og god Jord, men ingen just smuk Beliggenhed. Det skal koste 10,000 Rbd., men Pengevilkaarene ere strænge, 4000 Rbd.s Udbetaling til 11. Juni og 6000 til 11. Desember, og det har afskrækket Køberne, bliver maaske og mit Banesaar« . . .

Den Mand, der var Kolds praktiske Raadgiver ved denne Handel, var Gaardejer Johan Steffensen i Aasum. De besaa Gaarden i Hjalles i Fællesskab. Først da de fik at vide, at Marken i det nordøstlige Hjørne hørte med, mente de, at det var godt Køb og gik ind paa Handelen med Gaardens Ejer, der var en gammel Mand. Men det havde nær gaaet galt. Thi den gamle Skolelærer i Sognet skulde skrive Papirerne. Og da han hørte, det var Kold, som var Køberen, vilde han paa ingen Maade være Skriver, men sagde derimod til den gamle Mand, at han maatte

aldrig gaa ind paa at sælge til Kold. Ved Ejeren af Kristiansdals Hjælp fik de alligevel Papirerne i Orden. Da dette var sket, gik Kold ud paa Marken med Johan Stefensen, og der sagde han: »Nu føler jeg, Jorden brænder under mine Fødder«. Nu vidste han nemlig, at her skulde hans Plads være.⁷¹

Kold havde oprindeligt haabet at kunne faa de resterende Penge hos Knud Knudsen, der nu boede paa Trøjborg i Sønderjylland. Men da dette Haab glippede, maatte han, som han udtrykte sig, rundt hos gode Folk i Landet »at tigge Langhalm«.

Den 6. Juni 1861 skrev han til J. L. Knudsen: »Her kan nok faas en Del. Jeg løb dog 1800 Rdl. sammen i faa Dage, 200 paa et Sted, 300 paa et andet, 50 paa et tredie o. s. v. uden anden Sikkerhed end min blotte Underskrift. . . . Forresten er jeg ganske rolig ved Handelen, ja endog glad; thi jeg føler, at Guds Vilje dermed i alle Maader er sket«.

Og den 21. Juni 1861 kunde Kold skrive: »Aanden spaar i hver By, at Sagen vil lykkes, ogsaa med Hensyn til — Pengesagerne. Mine Folk ere satte i Bevægelse med at opdrive et Prioritetslaan paa 8000 Rdl., men hvis det mislykkes, har jeg nogenlunde sikker Udsigt til 3,500 Rdl.« . . . I samme Brev underrettede han J. L. Knudsen om, at han stiledede efter at begynde Pigeskole i Hjallese til 1. Maj næstkommende, men at dette Haab dog forekom ham noget udsvævende. »Til 1. November 1862 vil derimod med Guds Hjælp alt være i behørig Stand«, føjede han til.

Den ny Højskole blev da heller ikke bygget færdig før til denne Tid.

I det mellemliggende Aar var Kold meget stærkt optaget af Syslen med de mange praktiske Sager, der hørte til denne ny og saa betydningsfulde Flytning. Snart var det Nybygninger og Ombygninger ved Gaarden, snart Ord-

ning af Pengesagerne, snart det store Landbrug, der optog hans Tanker. Det galdt jo om med de smaa Midler, han raadede over, at faa det bedst mulige ud af det hele.

En mindre Sum fik Kold tegnet i Gaver. Ogsaa hans Venner i Sønderjylland, ikke mindst Knud Knudsen, støttede ham paa denne Maade.

Til Tider kunde alt dette Arbejde blive altfor meget for Kold. Den 3. August 1861 skrev han rigtignok til J. L. Knudsen: »Jo længere jeg arbejder fremad, jo tydeligere bliver det mig, at det er Guds Vilje, hvilken Følelse og Overbevisning skænker mig et mig hidtil ukendt Maal af Kraft, saa det bæres mig ofte for at eje Kræfter til et helt Levnedsløb igen forfra«. — Men paa den anden Side kunde Kold ofte i de Dage sige: »Jeg er saa spændt, at jeg næsten ikke kan udholde det. Jeg skal bære det hele«.

Den 22. Juni 1862 skrev han: »Vi har i den senere Tid næppe haft Tid til at spytte i en Haand, især da Terminsrejser og Forretninger kom til det øvrige«. . .

Jens Lassen Knudsen sad i al den Tid i Rødding og længtes efter, at Dagen snart maatte være der, da han kunde flytte med Familie over til Kold, for der at hjælpe med til af al sin Styrke at løfte Højskolen endnu mere frem for Dagens Lys som en »Skole for Livet«. Han havde jo erfaret det, hvorledes Kold levede med hele sin Sjæls Alvor for denne store og gode Sag. —

Den 4. Desember 1861 skrev J. L. Knudsen til Kold: »Høgsbro vilde gerne været valgt til Medlem af Rigsraadet, men skønt det glippede, er det dog hans Agt i Aarets Løb (62) at forlade Skolen for at kunne give sig rigtig ind paa Politiken.

Som vor Efterfølger tænke vi paa cand. L. Schrøder, Medarbejder ved »Dansk Kirketidende«, som har været her og forsøgt sig i Undervisningen siden November. Jeg siger »vi«, det vil sige: Høgsbro mener, Schrøder skulde

erstatte ham, og saa skulde jeg blive her som Forstander. Men jeg mener, han bør træde i Stedet for os begge.

Naar Høgsbro og jeg gaar bort — saadan tænker jeg — lad saa »vore Folk« prøve en Dyst med Jætterne, om Rødding mest skal ligne Asgaard eller Udgaard. Staar Danskerne sig, saa lad dem antage den aldeles friske (og med alt den tidligere Strid og Vrøvl ubemængede) Mand, og lad ham se, hvad han kan bringe ud af det. Han vil i flere Henseender staa langt bedre i det end jeg. Og han vil som den, der ikke endnu er bedre vant (er kommen lige fra Romeriet i København) maaske føle sig glad ved de Frugter af Arbejdet, der ikke vilde være nærende nok for mig.

Ogsaa vor ny Præst, Svejstrup, ved hvem vi er meget glade, vil holde paa mig; men i hvor god en Forandring det end har givet med ham, saa klarer det dog ikke Sagen for mig. Jeg trænger til Liv, til at arbejde og færdes i grundig Sandhed og ægte fri Kærlighed, saa, er du, ja I, sindede som før : har I ikke blot Brug for mig, men Trang til mig, da er jeg intet Øjeblik i Tvivl. Vorherre vil visselig velsigne vort Samliv! . . . Først i Marts kommer jeg vist over at se til Jer. Men hvad siger I om, at Schrøder har lovet at mødes med mig hos Jer; thi han bør se Jeres Anstalt — det er han værd«. — —

Paa dette Brev svarede Kold den 25. Desember 1861: »Om jeg trænger til dig, véd jeg ikke; men gør jeg det ikke, saa faar jeg dig ikke. Først bagefter se vi, hvad vi trængte til, og Gud gav da hverken for meget eller for lidt; men al Ting passer sig saa net, naar alles Kræfter samles ret. . . .

Skulde der kræves en Afgørelse af dig, da gør den i Guds Navn overensstemmende med dit Hjertes dybeste Følelser, men opsæt Afgørelsen, saa længe du kan. Jeg er stadig i den Tro, at du skal herover og hjælpe os, og — det følger deraf — dig selv med. Og det skulde gøre

mig ondt, om enten du eller jeg lod os forskrække af de Hindringer, vi maaske aldrig i Virkeligheden . . . faa at se. Dog er én Ting vis, at hvad Gud vil ophøje, det bøjer han, thi hvem der skal bære Vimplen højt, maa have en tilsvarende dybtgaaende Køl for ikke at kuldsejle. Min Søster og Poulsen er ligeledes bestandig af den Mening, at I skulle tage, hvad Gud Fader Almægtigste vil tilskikke.

I det hele taget skal bemærkes, at jeg ikke er dette Foretagendes Herre, hverken med Hensyn til de legemlige eller aandelige Ting, at jeg intet kan bestemme, ikke engang naar Bygningen skal være færdig. Jeg formaar kun daglig, og det endda efter fattig Lejlighed, at udføre, hvad Aanden virker i mig. Først faar jeg en Grundtegning til Værket, med Lyst og Kraft til at tage fat, og derpaa daglig Detail-Bestemmelser, med Lyst og Kraft til Udførelsen af hver især, og den Lykke, som kun han kan skænke, der véd alle Ting og mægter alt«. — —

»Om du vil tage Schrøder med, beror ganske paa dig selv. Vi tager imod alle med den Sandhed og Kærlighed, vi har«. — —

Ikke blot cand. theol. L. Schrøder, men ogsaa cand. theol. H. Nutzhorn, der siden 1861 havde været Lærer paa Rødding Højskole, fulgtes i Marts med J. L. Knudsen paa Besøg hos Kristen Kold i Dalby, medens han endnu holdt Karleskole her.

Det var Onsdag efter Fastelavns Mandag. Knudsen, som var rejst i Forvejen, hentede om Morgenen de to unge Kandidater i Kerteminde.

I Skolestuen var der meget fuldt af Tilhørere, da Kold talte. Der var vel det meste af et halvt hundrede Lærlinger; men saa var der desuden mange besøgende Folk, der var kørende fra Svendborgegnen, og Folk fra Nabolavet, Mænd og Kvinder.

Kold holdt ikke sit Foredrag fra noget Kateder, men

fra den Plads i Stuen, hvor han bedst kunde komme til at staa.

Den første Dag havde han til Tekst Grundtvigs Bemærkning i »Middelalderens Historie«, at det galdt om tre Ting, for at det romerske Helvede kunde blive en Skærsild for Vestens Kristenhed, hvoraf Menneskeaanden kunde lutret udgaa, naar Forstandstiden kom. Og disse tre Ting var, at den kristne Tro og Anskuelse bevaredes, at der indvandrede kraftige Folkestammer med aandige Anlæg, og at Skolen i Konstantinopel, om end faldefærdig, dog blev staaende og aldrig i Vesten ganske tabtes af Sigte. Til denne Tekt knyttede Kold et Foredrag, der drejede sig væsentlig om Spørgsmaal, som vedrørte det daglige Menneskeliv.

L. Schrøder skriver om dette Foredrag, at det i al sin Jævnhed var meget fængslende og vistnok ogsaa særlig tiltalende for kristelig vakte Lægfolk, hvortil de fleste af hans Tilhørere maatte regnes.

Da de var komne ind i Kolds Stue efter Foredraget, tog Schrøder Anledning af nogle Ord, der var faldne i Løbet af Kolds Foredrag, til at spørge ham, hvordan det skulde forstaaes, at Grundtvig, der baade stillede Aand og Hjærte op som en Tohed, og Fantasi, Følelse og Forstand som en Trehed, snart kaldte Middelalderen for Følelsetiden og snart for Hjærtetiden.

Dette Spørgsmaal gav saa Anledning til, at Kold den næste Dag holdt et Foredrag om Fantasi, Følelse og Forstand som de tre Veje imellem Aanden og Hjærtet. Dette var et klart og ypperligt Foredrag, som L. Schrøder blev glad ved. Han, den 25-aarige Mand, skønnede, at der var noget at lære af Kristen Kold. Og hans Besøg fik aabenbart Betydning for hans senere Højskolevirksomhed, særligt med Hensyn til Maaden, hvorpaa han i Begyndelsen skulde drive denne.

Da Schrøder kom tilbage til København, maatte han

holde Kolds Foredrag om Fantasi, Følelse og Forstand for sine Kammerater i den Forening, som de havde dannet under Navnet »Lille Theologicum«. Til denne hørte bl. a. de fremtidige Højskolelærere Trier, Nørregaard, Baagø og Otto Jakobsen, for hvem L. Schrøder vistnok den Dag holdt en varm Lovtale over Kold.

Nutzhorn og Schrøder sammen med J. L. Knudsen blev tre Dage i Dalby. Tiden gik mest i Samtale med Kold.

Blandt særlige Minder fra dette Besøg fremdrager L. Schrøder følgende. Der kom den ene Aften en Mand til Kold, som var ganske sikker paa, at han havde opfundet en Evighedsmaskine (et *perpetuum mobile*), men han savnede Penge til at faa den udført i Virkeligheden. Flere af dem gjorde deres Flid for at overbevise ham om Umuligheden af en saadan Maskine. Kold spildte intet Ord derpaa. Men han gav ham en Fem-Rigsdalersseddel, dengang en stor Sum for Kold. Han skønnede, at der var ikke andet Raad end at lade Manden komme til at erfare det i Virkeligheden, at han ikke kunde gennemføre sin Plan. Og Kold havde vel ogsaa en Tanke om, at naar han saa var kørt fast, vilde han vende tilbage til den, der havde hjulpet ham. Og da kunde han være at faa i Tale. Denne Maade at tage Tingen paa var ogsaa et Vidnesbyrd om, hvorledes en virksom Menneskekærlighed hos Kold var forenet med og støttede hans Gerning som Folkeoplyser.

Den første Aften, Nutzhorn og Schrøder med J. L. Knudsen var i Dalby, spurgte Kold dem, om en af dem vilde tage Ordet. Da N. og S. var trætte af Natterejsen, de havde haft, før de kom til Dalby, nøjedes de med at lære de Forsamlede Tonen til »et lidet Barn saa lysteligt«, som da var en Nyhed. De henstillede derimod til Knudsen, om han, som ikke havde nogen Træthed at undskylde sig med og oven i Købet snart skulde være Kolds Medlærer, ikke vilde tale.

Ja, hvad skulde han tage fat paa? Han havde engang

fortalt Schrøder om et Foredrag, han havde holdt i det danske Samfund i Ribe om Stærkodder og Guldsmeden, og hvordan han havde benyttet denne Fortælling til at oplyse Kampen, der skulde føres mod den falske Dannelses. Kunde han ikke finde paa andet, mente Schrøder, han kunde tage dette Emne frem.

Knudsen fulgte Raadet, fik fat paa en Sakse og gav sig til at oplæse de lange Stykker med Stærkodderversene, som han havde stor Forkærlighed for og gerne foredrog med stor dramatisk Livlighed. Men inden han kom til Udlægningen, gik Kold ud af Skolestuen. Da de kom ind til ham i hans egen Stue, sagde han, at han var gaaet, fordi han ikke kunde holde ud at høre paa Knudsens Oplæsning.

Han tilføjede, at naar Knudsen først kom over til ham, skulde de nok faa Bugt med det unaturlige i hans Maade at læse op paa. Men bagefter sagde Knudsen til Schrøder og Nutzhorn, at Kold kendte nu ikke til anden god Oplæsning end en tydelig og klar Udtale. Men han skulde nok faa lært ham at skønne paa sin Maade at læse paa. — Disse Udtalelser var dem ikke noget godt Varsel om det fremtidige Samarbejde mellem de to Mænd.⁷²

Efter endt Besøg fulgte Kold L. Schrøder og Nutzhorn paa Vej. Til Afsked sagde han til dem, at han troede nok, de to unge Mænd nogenlunde kunde drive Højskole. Det værste var forresten, at de rimeligvis fik Elever, som havde bedre af at komme til ham for at blive hjulpede til Rette.⁷³

Den 8. Maj 1862 skrev J. L. Knudsen fra Rødding til Kold: »Det er da en Byggetid med Tørvejr »saa hun knager« . . . »Da jeg sidste Gang skulde skrive udenpaa Brevet til dig, løb »Dalum Højskole« mig i Pennen. Om jeg selv maa sige det, synes mig, det var et godt Indfald i Steden for dette »Hjallese« navn. »Dalumkloster« er historisk bekendt. Man har endnu »Dalum Sogn«,

»Dalum Mølle« og »Dalumgaard«, men ingen »Dalum Skole«. Hvorimod »Hjallese«, saavidt jeg véd, er Sognets eneste, i hvert Fald dets Hovedskole.

»Dalum Skole« — hvad enten det nu skal hedde Fri-skole eller Højskole eller Folkeskole — det tager Folk aldrig Fejl af. Dalum, det véd alle Folk, er »der og der« ved Odense, medens »Hjallese« er det tvetydigt klingende Navn paa en ubekendt By, i hvilken der vel ligger en Skole, men som slet ikke er din.

Jeg skulde derfor beskeden foreslaa ved Rejsegildet at nævne Stedet med hint meget omskrevne »Dalum« navn« ...

Den 22. Juni 1862 svarede Kold paa J. L. Knudsens Forslag med følgende Overskrift paa sit Brev:

»Altsaa Dalum Højskole o: Nyaarstidens Dalum Kloster«.

Dalum Højskole.

Kristen Kold som Højskolelærer.

Naar Kold 1862 flyttede sin Højskole til Dalum, da var den nærmeste Anledning hertil ganske vist den, at han ved det stigende Elevantal maatte have sin Lejlighed udvidet, og at han ingen Jord kunde faa i selve Dalby at bygge paa.

Men naar han valgte den ny Plads for sin Virksomhed ligesom mere paa Alfarvej, i Odenses Nærhed, da laa den dybere Grund hertil deri, at han havde en Følelse af, at hans Virksomhed nu krævede en større Offenlighed. Og Kold havde en bestemt Forestilling om, at hans egen Virksomhed i Højskolens Tjeneste paa en Maade var enestaaende.

. Adskillige Højskoler havde jo nu rejst sig rundt omkring i Landet og bejlede til den danske Ungdom.

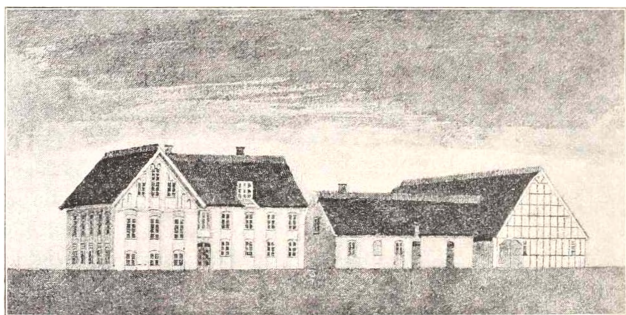
Ogsaa paa Fyn var der, siden Kristen Kold begyndte sin Højskole, kommet to ny Skoler. Den ene var Højskolen i Lumby ved Odense, støttet af Skoleautoriteterne og ledet af cand. theol. J. de H. Gudme. Den anden var Højskolen i Sødunge ved Ringø, støttet af de mellemfynske grundtvigske Præster med Vilh. Birkedal i Spidsen og ledet af cand. theol. J. Schørring.

Det var, som der nu blev indbudt til et Kapløb. Kold maatte være med i dette, og det saaledes, at man kunde faa at se, at han var den første.

Han maatte da samle alle sine Kræfter udelukkende om Gerningen i Ungdomskolen. Derfor opgav han ogsaa fra nu af Undervisningen i Børneskolen, som han ellers i de ti foregaaende Aar delvis havde drevet sammen med Karleskolens Undervisning.

Og i Stedet for fik han den gode Tanke at indbyde unge Piger til en kortere Skolegang om Sommeren.

Men naar Kold saaledes skulde udvide sin Skolegerning og ligesom til at tage en Konkurrence op, kunde han da gaa hertil ene med den Hjælp, som han hidtil havde haft?

Dalum Højskole.

Seminarist A. Poulsen-Dal havde været ham en trofast, dygtig og opofrende Medhjælper. Ogsaa havde denne nu gennemgaaet det saakaldte Monradske Kursus for Seminarister i København. Han havde navnlig uddannet sig i Kemi og Naturfagene under Professor Forchhammer.

Men de Højskoler, der her skulde blive Kolds nærmeste Konkurrenter, havde hver sin theologiske Kandidat til Forstander. Og da det saa faldt sig saaledes, at cand. theol. J. L. Knudsen tilsyneladende meget gerne vilde være Medhjælper, styrkedes Kolds Mod til at gøre det store Skridt.

Den Dag, da Kold første Gang sad for Bordenden i den ny og store toetages Bygning og læste Bordbønnen, fyldtes hans Sjæl af en saadan Glæde og Tak til Gud, at han ikke kunde udsige det.

I November 1862 aabnedes Karleskolen i Dalum med 58 Elever. Og i Maj 1863 begyndte den første Pigeskole i Dalum og forresten den første Pige højskole i det hele taget i Norden — med 18 Elever.

Den 43 Aar gamle Jens Lassen Knudsen, der endnu saa op til Kold som den, der særligt havde det kraftige og indflydelsesrige Aandsord at bære frem til de Unge, ansaa sin egen Styrke væsenlig liggende paa det Hjærteliges og Danskhedens Omraade.

I Mørkningen fortalte Knudsen Danmarkshistorie for de Unge. Han begyndte med Sagnhistorien og lod Eleverne fortælle igen, hvad adskillige af dem var glade ved. Om Formiddagen havde han dansk Stil og Forklaringer af Ordsprog efter Grundtvigs Samling. Med enkelte læste han Islandsk.

Medens J. L. Knudsen, da han var paa Rødding, mest var oppe for at lære Eleverne at synge Kæmpeviser, var det hos Kold de bibelhistoriske og kirkehistoriske Sange af Grundtvig han navnlig tog frem. — Hans Yndlingssang var: »Nu fryde sig hver Kristenmand og springe højt af Glæde«.

Poulsen underviste Eleverne i Naturfagene.

Men hvor meget disse to Lærere hver paa sin Vis havde en god og sund Undervisning at byde de Unge, saa blev det dog væsenlig Kristen Kolds vækkende og stærke Aandsord, som bar Skolen, ogsaa i dens ny og udvidede Skikkelse.

Navnlig de mest udviklede blandt Eleverne kom udelukkende til Dalum Højskole for Kolds Skyld. Og deres Tal var ikke saa lille.

Dette kendtes snart. Men dermed gik det ogsaa snart

op baade for J. L. Knudsen og for Kold, at de i Grunden helst maatte skilles ad igen.

J. L. Knudsen havde nu saa meget lettere herved, som den Trang til Præstegerningen, der dæmrede hos ham de sidste Aar i Rødding, voksede sig paa Fyn stærk nok til at komme over de Hindringer, den hidtil var stanset ved.

Hertil bidrog Knudsens stadige Deltagelse i Gudstjeningen i Odense Hospitalskirke hos Præsten Ludvig Helweg, hans Besøg hos Vilh. Birkedal i Ryslinge, men mest hans Samtaler med Grundtvig om denne Sag.

I April 1863 spurgte J. L. Knudsen, da han gæstede Grundtvig, denne, om han ikke, naar han søgte Sognekalde, udsatte sig altfor meget for, at mange ikke vilde forstaa hans Tale, fordi de ikke havde Herre tilfælles med ham; og om ikke, naar han betjente saadanne med det allerhelligste, og de ikke modtog Herrens Ord ved Daaben og Nadveren i Tro, Velsignelsen ogsaa skulde blive ham berøvet. — Grundtvig afbrød Knudsen med et: »Det er galt — det er galt — spørg enhver kristen Præst«. — Og Grundtvig sagde til ham: »Det kan De være rolig for, at bringer De Fredens Evangelium til nogen og disse ikke tager derimod, da vil Freden vende tilbage over Dem selv«.

J. L. Knudsen spurgte dernæst Grundtvig, om det dog ikke var urigtigt, at kristne Præster lod sig underholde med Tiende af Folk, hvem de ingen Gavn gjorde. Om det ikke var bedre, at Tienden blev givet helt fri. Dertil svarede Grundtvig, at han selv betragtede Tienden som en Afgift hvilende paa Ejendommen, saa man skulde ikke lade sig tynde af denne Indtægt, da den ikke var nogen direkte Ydelse. »Men«, føjede Grundtvig til, »dernæst har jeg selv prøvet at spise frivilligt Brød og staa i en Stilling, saaledes som De taler om, men jeg kan forsikre Dem, at Mættelsen og Velsignelsen af begge Dele har ikke været forskellige for mig. Og endelig vil jeg nok tro om Dem, at De kunde leve som Husmand eller Degn, men

jeg vilde tvivle om, at det var kærligt gjort af Dem. Thi dersom De gør det, vil flere føle sig opfordrede til at gøre det samme. Og selv om De kan magte det, vil det gaa de andre over Kræfter«. — Til Slutning sagde Grundtvig til ham: »Vi skal takke Gud, naar vi har et kristeligt Hjem og vi med det kan være, hvor vi skal. De maa nu endelig ikke jage omkring for at fange og fiske, men hvor vi mærker, at vort Ord vinder Indgang, der skal vi lægge hele vor Arbejdskraft; thi det andet fører til ingen Ting«. ⁷⁴

Denne Samtale med Grundtvig gav J. L. Knudsen Mod til at søge Præstekald i det Haab, at Kirken var Stedet, hvor han nu skulde lægge hele sin Arbejdskraft.

Den 3. Marts 1864 udnævntes J. L. Knudsen til Sognepræst for Aggersborg. Og han naaede at gøre mange glade ved sin præstelige Virksomhed.

Aaret i Forvejen var A. Poulsen Dal efter tolv Aars trofast Medhjælp rejst til Mors for der at begynde selv en Højskolevirksomhed.

Deres Eftermand paa Dalum Højskole blev Seminarist Jørgen Pedersen fra N. Lyndelse Sogn paa Fyn.

Han havde været Højskoleelev i Dalby 1859—60, blev derefter paa Kolds Anbefaling Friskolelærer i Rangstrup i Sønderjylland, men efter et Aars Forløb tog han ligeledes efter Kolds Raad paa Blaagaards Seminarium.

Da Jørgen Pedersen var færdig med sin Skolelærer-eksamen 1863, bad Kold ham at komme over og være Lærer paa sin Højskole.

Med et ganske kort Mellemrum blev han saa Kolds første Medhjælper, fra 1863 til 1870. Da Jørgen Pedersen anden Gang vendte tilbage som Lærer ved Dalum Højskole, sagde Kold paa sin ejendommelige Maade til ham: »Ja, De er slem at have, men værre at undvære«. Kold sigtede hermed til de modige Indvendinger, den unge Medlærer undertiden kunde komme med, naar han

syntes, at Kold i sine Foredrag blev altfor paradoks eller ensidig i Maaden at fremsætte sine Anskuelser paa.

Paa den beskedne Plads, der undtes Jørgen Pedersen paa Dalum Højskole, gjorde denne en solid og dygtig Lærergerning baade i de historiske og naturvidenskabelige Fag. Mest skattet blev han maaske for sin kønne Sang.

Blandt Kolds Hjælpe lærere i Dalum vil vi her nævne: Jyden Jørgen Petersen, der siden blev Friskolelærer i Egebjerg ved Svendborg, Fynboen N. Andersen, senere Friskolelærer i Uggerslev ved Bogense, Sællænderen Kristen Hansen, død som Friskolelærer i Forlev, og Sønderjyden M. M. Smidt, der siden blev Redaktør. Af Lærerinder paa Pige højskolen kan vi nævne Kolds Søster Marie, siden gift med Gaardejer Lebæk, og Frøken Charlotte la Cour, siden gift med Præsten Lillelund.

Hvorledes Kolds Højskole nu kom til at blomstre i langt højere Grad end den tidligere havde gjort, vil bl. a. følgende lille statistiske Udsigt over Elevantallet i de Aar kunne oplyse:

Aarstal.	Karleskole.	Pigeskole.
1862—63 . .	58	18
1863—64 . .	48	12
1864—65 . .	46	44
1865—66 . .	71	54
1866—67 . .	84	97
1867—68 . .	93	79
1868—69 . .	110	112
1869—70 . .	100	

Det mindre Elevantal navnlig af Karle i Halvaarene 1863—64 og 64—65 var begrundet i, at Krigen med Tyskland dengang stod paa.

De tunge Tidender om Frederik den Syvendes Død, om Krigsudsigterne, Krigens Udbrud og Dannevirkes Røm-

ning bar Kold allesammen som en Mand. Han havde et trøsteligt Ord til Alle i de Dage, ogsaa til de mange Elever, der paa Grund af Indkaldelsesordre maatte rejse hver til sin Side.⁷⁵

Dalum Højskole fik ogsaa snart 500 Kroner i aarlig Understøttelse af Amtet foruden de 800 Kroner, som den modtog fra Staten.

I Foraaret 1870 gav Kold imidlertid frivilligt Afkald paa Statsunderstøttelsen. Han mente, at hans Højskole nu gav saa rigelige Indtægter, at han ikke længer behøvede hin Hjælp. Hans Medlærer, Jørgen Pedersen, søgte rigtignok at holde ham derfra, da det var hans Opfattelse, at Kold kunde anvende den offentlige Understøttelse til at lønne sine Lærere en Del bedre, end de paa den Tid var lønnede. Men det vilde Kold ikke gaa ind paa.

Ligesom Kold i det hele taget havde sin Styrke i det ensidige, saaledes havde han ogsaa sin Svaghed deri.

Naar vi nu ville gøre et Forøg paa at karakterisere Kolds Ejendommelighed som Højskolelærer, en Ejendommelighed, der var saa stærk, at der med Rette er bleven sagt, at der var kun én Kold, saa vil vi allerførst lade ham selv forklare sin Skoles Særpræg.

Der var i Vejstrup ved Svendborg en Bondekarl, Rasmus Hansen, som følte Kald til Skolegerningen, da han var 30 Aar. Det var 1855. Han havde tænkt, han vilde søge sin Uddannelse paa Hindholm Højskole paa Sælland. Da kom han i Berøring med Kold. Og denne sagde til ham, at Hindholm var ingenlunde Stedet, men at han derimod skulde søge sin Uddannelse hos ham. Dette sagde Kold saa bestemt til Rasmus Hansen, at denne blev overbevist straks om Sandheden deraf.

Ved en senere Lejlighed det samme Aar spurgte R.

Hansen Kold, hvoraf han vidste med saa stor Sikkerhed, at han skulde til hans Skole.

Derpaa svarede Kristen Kold:

«Vi har, som De ved, tre Højskoler: Rødding, Hindholm og min. Ja, vi har egentlig et Par flere, men de er ikke saa bestemt udpræget og gaar vel tildels i de andres Kølvar.d.

Rødding kom først. Den er egentlig et Værn mod den frembrydende Tyskhed, grundlagt for at udvikle Kæmper til at byde den Spidsen og muligen give den sit Knæk.

Dernæst kom Hindholm paa Sælland, Adelsvældens Hjemstavn, grundlagt af Bondevenerne for at danne Kæmper til den Strid, de har optaget mod Herremændene, for hvad de selv kalde Lighed og Frihed. Foruden dette særlige lægge de dem begge Steder efter nogle andre Kundskaber som Biting.

Min Skole derimod er grundlagt for Livet. Den skal danne Kæmper til den altid standende Strid mellem Liv og Død, den Strid, der aldrig vil blive endt, fordi den udgaar fra Livet og Døden selv, ikke som de andre to, der udgaar fra forskellige af Dødens Virkninger.

Disse Virkninger vil tabe sig tilsidst som Bølgeslaget, der fremkommer, naar en Sten kastes midt i en Dam med en rolig Overflade: Bølgeslaget udvider sig i større Kredse, støder mod Bredderne, taber sig, og Overfladen er atter klar. Kraften var kun et Tidens Tryk.

Den Kamp, jeg vil danne Kæmper til, er derimod standende, i det mindste Tiden ud, fordi Liv og Død er Arvefjender, og de bo hinanden saa nær, meget nærmere end Dansken og Tysken, meget nærmere end Herremanden og Bonden. De bo sammen i samme Bryst. Derfra skal Kampen udgaa, som Ordet lyder: »Fej først for din egen Dør«.

Mennesket fægter altid hen i Vejret, naar det ikke véd disse tre Ting: hvorfra det er udgaaet, hvad det har

at gøre her i Livet, og hvor det kommer her., naar det vandrør herfra.

Mennesket er udgaaet fra Gud, Sandhedens og Kærlighedens Gud, skabt i hans Billede, men faldt straks i Begyndelsen af Levnetsløbet. Saa kom Kampen. Den vilde og maatte komme alligevel. Hvorledes, er det unyttigt at bryde sit Hoved med. Den maatte rette sig efter Faldet.

Vorherre véd Raad mod alle Uraad. Han fandt ogsaa her et godt Raad. Han vidste det straks, udtalede det jo alt i Edens Have, nærmest som en Dom over Slangen. Men Ens Død er jo en andens Brød, som Ordet lyder.

Mennesket optog det ogsaa saaledes, optog det som et Løfte om Hjælp i deres store Nød. Det var Vilkaaret for Frelsen, og derom drejede Kampen sig, til Tidens Fylde kom og Kvindens Sæd, den Lovede, den Ventede, fødtes til Verden. Indtil den Tid stod alle de paa Livets Side, der kæmpede for at fastholde Ordet om denne Kvindens Sæd. Siden den Tid staar alle paa Livets Side, som hører hans Ord og følger det, med andre Ord, som tror og bliver døbt. Dette er egentlig det, Mennesket har at leve, at kæmpe for i Tiden. Mange Veje føre til Rom, Verdens Hovedstad. Kun denne ene fører til Himlen.

Og saa er i Grunden det tredie Spørgsmaal, hvor vi kommer hen, naar vi vandrør herfra, løst. Vi indgaar jo ogsaa til det Rige, der var beredt til os, før Verdens Grundvold blev lagt. Og just fordi jeg véd og tror dette, derfor véd jeg og er fuld sikker paa, De og alle, der har Kærlighed til dette Liv, skulle i min Skole. Og særligt er det nødvendigt for dem, der vil holde Børneskole.

Det var jo en Elendighed at opdrage Børn til Bondevenner eller Herremandsfjender, hvad det nu nærmest er, de ligger og famler med derovre paa Hindholm. Og det er for lavt stilet, at begynde med Kampen mod Tysken som Udgangspunkt, som de gjorde derovre i Rødding, selv

om de tror, hvad der jo blev gaaet ud fra ved dens Aabning, at de kan mane op af Graven den Slægt, som døde«. —

I et Møde paa Dalby Højskole kom denne Sag atter paa Bane. Et Par Mænd gjorde nemlig Indsigelse mod nogle af Kolds Udtalelser mod Bondevennernes Virksomhed og mod hans Opfattelse af Kampen mod Tyskheden. De grundede deres Indsigelse paa, at de andre havde ligesaa gode Hensigter som han. Og deres Virksomhed maatte derfor kaldes ligesaa ret, maaske endog noget mere nyttig, fordi den greb ind i det virkelige Liv.

Kold svarede: »Deres Hensigter har jeg aldrig givet mig af med at dømme; men det er jesuitisk af Eder at paastaa, at deres gode Hensigter skal hellige Midlerne, de bruge. Og det er daarligt at mene, at Menneskers Virksomhed er i sin fulde Ret, fordi de i en god Hensigt kæmper som i Blinde. Hvilket Liv, der er mest virkeligt, det aandelige eller det haandgribelige, faar hver se paa med de Øjne, han har.

Iøvrigt skal jeg nu feje for min egen Dør og klare min Synsmaade.

Om det er en nyttig og gavnlig Kamp, Bondevennerne føre med Herremændene, er jeg ligesaa usikker om, som jeg er paa det rene med, at det er en god Sag, de har taget dem af i Rødding. Og jeg er kun uenig med dem om Maaden, som de der tage det paa. Jeg har sagt, de stiler eller sigter for lavt.

Det er nu en Gang Menneskelivets Vilkaar, selv i sine bedste Klæder, med de reneste Hensigter og den kraftigste Vilje, at det daler. Det kan i Virkeligheden slet ikke, tilsyneladende kun til en Tid, holde sig selv oppe, uden at en højere Magt griber ind og ligesom hæver det en Kende op, ellers sank det hjælpeløst til Jorden. Denne tilsyneladende Tid for ethvert Folk er selvfølgelig dets Barndomstid, som for vort Folks Vedkommende er det første Tidsrum af vor Oldtid. I Virkeligheden dalede vi

gennem Løbet af denne Tid, men det blev især kendeligt i den senere Oldtid, da det kun var tilnøds, de folkelige Skjalde kunde hæve en enkelt i Folket saa meget, at han mindedes, hvad Rod han var rundet af og hvad Maal han skulde naa, og faa ham til at kæmpe derfor. Dette er især kendeligt paa Islænderne, Thorstein den Vise og hans Arvetager i aandelig Forstand, Thorvald Vidførle.

Det var i den yderste Tid Kristendommen kom, naar Folkelivet ikke skulde fortvivle. Men det var ogsaa i det rette Øjeblik, da alt vort eget var sat til, al vor Arvedel borte, at Faderen kom os imøde med Kristendommen, den højeste Livskraft, der er mægtig til at bære os igennem vort folkelige Levnetsløb, der, som vi haabe, skal fortsættes til henimod Verdens Ende, dygtiggøre os til al god Gerning og hæve os til det Rige, der er beredt for os fra Verdens Ophav.

Dette kan Kristendommen, og dette kan kun Kristendommen. I Skjolds, Frodes og Uffe hin Spages Dage var der nogen Mening i at yppe en Kamp for vort Folkeliv ved at mindes, af hvad Rod vi er rundet. Da var der Folkekraft, og der var kun Folkekraft. Nu vil Folk, der tage fat paa saadant, ikke naa stort længere end en Mand, jeg har hørt fortælle om henne i Ryslinge. Han vilde flyve, og troede, han kunde, naar han først krøb noget tilvejs. Han lavede sig saa en Fjederham, krøb op i Kirketaarnet og fløj ud fra Lydhullet, men — faldt paa Sadelmagerens Mødding, tæt udenfor Kirkegaardsmuren.

Jeg ved nu ikke, om De har fattet mig. Jeg har nu sagt det, saa godt jeg kan. Jeg vil gentage det: Paa Hindholm kæmper man om mit og dit. De har endog slaet af paa deres egen Overbevisning, som jeg tydelig mærkede, da jeg paa et Besøg der gjorde dem opmærksom paa, hvor underlig det var, de kunde tie til alt, hvad Bondevennerne fandt paa. Og efter Ordsproget: »Den, som tier, han samtykker«, maatte Folk have Ret til at tro,

de var enige med dem. De sagde imidlertid, de var ingenlunde enige med dem i alt, men Folk blæste ikke, naar de havde Mel i Munden.

Naa, sagde jeg, det vil sige, I tør ikke være Eder selv.

Det tør de i Rødding. Men der er de ved at komme ind paa en anden Afvej. De staar Fare for at være sig selv nok. Og Sagen er den: Folkeligheden kan kun bæres oppe af Kristendommen, hvad tydelig ses deraf, at hver Gang Kristendommen har faaet et Opsving, som i Morten Luthers, Kristen Pedersens og Hans Tavsens Dage, har Modersmaalet, Folkelighedens bedste Udtryk, blomstret. Derfor skal der altid i en virkelig Friskole paavirket kristeligt, som jeg gør. Der vil blive mange, der endda falder paa Sadelmagerens Mødding.

Skolen bliver derfor ingen Kirke. Kirken skaber og nærer Livet. Skolen skaber intet Liv. Den vil vel nærmest opmande Folk til at stille sig paa Livets Side i den store Kamp mellem Liv og Død, give gode Raad i denne Sag, luge, rydde og rense de mange, mange Uting bort, som vil kvæle Livet, og fremfor alt søge at udfylde det tomme og øde i Menneskehjertet med de bedste Ting, Menneskelivet har frembragt. For det gaar i fuldt Maal i Opfyldelse her: Tomheden tykkes vor Herre slet om.

Se, saadan virker jeg. Nogen Mangel er der vel sagtens ved det endnu, og bliver vel altid. Men, i min Virksomhed er jeg fuldt mig selv, arbejder med en god Samvittighed og stoler paa, at »hvad der kom fra oven ned, blomstre skal i Evighed.«⁷⁶

Kold sagde ved en anden Lejlighed:

»Det er bleven sagt om mig, at jeg roser mig selv; men dette beror paa en Misforstaaelse. Falsk Beskedenhed kan jeg ikke lide. Den hører jo Løgnens Verden til. Derfor siger jeg rent ud, hvad jeg mener om mig selv og min Virksomhed. Og i mange Tilfælde kan jeg bedre end andre fælde en rigtig Dom i dette Stykke.

Ogsaa er det bleven sagt, at jeg stoler for meget paa egen Kraft; men atter her dømmer man for strængt. Jeg ved saa godt, at det er Gud, der bruger mig som sit Redskab, og at jeg intet er og intet kan uden hans Hjælp. Men jeg holder ikke af at sige dette ved enhver rimelig og urimelig Lejlighed, som enkelte har for Skik at gøre. Det bliver let til Pjank, og der maa ikke pjankes i alvorlige Sager«. ⁷⁷

I sin Tale ved »Vennemødet« i København den 11. September 1866 karakteriserede Kold sin Højskolevirksomhed i følgende Slutningsord:

»Jeg vil slutte med den Bemærkning, at Oplysning har jeg næppe saa godt Greb paa, som jeg har paa Oplivelse. Jeg opliver først, og saa oplyser jeg bagefter, eller i al Fald opliver og oplyser jeg paa en Gang. Og det tror jeg, er rigtigt, thi Oplivelse er det, som man trænger til. Altsaa er det at oplive langt mere min Opgave ved Skolen end at oplyse. Men saa oplyser vi en lille Smule, efterhaanden som vi blive oplivede.

Naar man nu vil spørge mig, hvorledes jeg kunde komme til at oplive først og oplyse sidst, eller i al Fald oplyse og oplive paa en Gang, altsaa, hvorledes jeg, der ikke er blandt Profeterne, fordi jeg ikke har gaaet nogen egenlig Skole igennem, kunde blive Folkeoplyser, saa svarer jeg: det kommer deraf, at jeg, da jeg begyndte at ville oplyse, befandt mig imellem Folk, som ingen Oplysning kunde tage imod, førend de blev oplivede. Det var simple Folk, som saa at sige ikke kendte til Oplysning, men som først skulde oplives.

Dersom jeg havde truffet paa Folk som Studenterne i København, paa Folk, der kunde lade sig oplyse uden først at blive oplivede, saa havde jeg maaske ogsaa givet mig til at oplyse, uden at oplive; thi det er paa én Maade det nemmeste, men lige overfor de^s Folk, jeg traf paa, var jeg som sagt nødt til at bruge en anden Fremgangsmaade.

Jeg tror ogsaa, at jo mer man lærer det danske Folk at kende, desto mere vil man erfare, at de baade i og udenfor København ikke rigtig kan blive oplyste, uden at de først bliver oplivede, eller i alt Fald, at det maa følges ad, at der oplyses og oplives til en og samme Tid«. —

Kold kunde ogsaa kort og fyndigt betegne sin Opgave som Højskolelærer ved, at »han skulde gøre de Unge i Stand til at blive Mennesker«, eller at han skulde forsyne dem med »aandeligt Gribetøj«.

Og med den stadige Erfaring om, i hvor høj Grad dette lykkedes ham, kunde han til en Tid nære smaa, og ogsaa altfor smaa Tanker om andres Evne ogsaa hertil. Og Selvfølelsen hos Kold kunde i saa Henseende ytre sig saa stærkt, at det for andre maatte komme til at se ud, som om kun han kunde drive Højskole.

Saaledes stod han i Begyndelsen overfor de theologiske Kandidater L. Schrøders, H. Nutzhorns og E. Triers Højskolegerning. Efter en Tids Forløb sagde han om de to første: »Det gaar bedre med de Folk, end jeg havde ventet«, og tilføjede han: »Jeg ved ikke, hvordan Trier i Vallekilde bærer sig ad, men Karlene bliver gjort godt i Stand hos ham, det har jeg mærket«. ⁷⁸

Men Kristen Kold havde ogsaa, skønt købstadfødt, haft Lejlighed til hele sit Liv igennem som faa at lære den danske Bonde at kende paa nært Hold. Og dertil kom, at han havde en sjælden Gave til at kende, hvad der boede i Mennesket. Det var, som om han med sine klare, rolige, graa Øjne kunde se helt igennem En.

Der var en Sommer en Pige paa Højskole i Dalum. Hun gik den første Uges Tid og græd af og til hver Dag. Ingen vidste, hvad der var i Vejen. Men senere fortalte hun, at hun græd, fordi hun syntes, at naar Kold saa paa hende, saa kunde han se lige igennem hende, og det kunde hun ikke taale. ⁷⁹

En af dem, der allerbedst har udmalet Kristen Kolds

Ejendommelighed som Højskolelærer, var daværende Højskoleforstander Cornelius Appel fra Rødding i Sønderjylland. I sin Tale ved Kolds Baare siger han:

»Aldrig — det jeg mindes — har jeg mødt en Mand, der havde en fastere Tro paa sit Kald, en sikrere Fortrøstning til sin Gerning og et frejdigere Sejrsaab end netop Kristen Mikkelsen Kold.

Aldrig saa jeg nogen tage et vissere Sigte og gaa frem med fastere Skridt end netop ham. Derfor var der noget saa sært opbyggeligt og styrkende, for Personligheden opbyggeligt og styrkende i at høre Kolds Ord og se paa hans Færd.

Der fortælles om Atheniensen Themistokles, at han i sit Folks Aand var saa vis paa Sejren over Perserne, at han i et farefuldt Øjeblik turde vove at tilskynde den overtallige Fjende til Angreb.

Den samme Sejrstryghed mødte man ogsaa hos Kold. Han vidste, det var et sejrsælt Aandens og Ordets Sværd, han svang. Og han førte det med en forunderlig Sikkerhed, saa han ramte paa en Prik. Han vilde føre Ordet midt ind i Sjælens Inderste, og han formaaede det. Og hans Ord var altid saa grødefuldt og havde Handlingens stille og stærke Fart.

Man blev saa inderlig oplyst og oplivet af Kolds Tale, og man blev sat i Gang ved den.

Vor Tid er rig paa Betragtninger, Anskuelser og Viden. Hos Kold fik man Indtryk af, hvad det er at leve i Tro og Haab som en Personlighed, der vil noget og virker for det.

Han staar for os som et levende Varsel om Aandens Sejr blandt det danske Folk og som et Vidne om, hvilke Frugter den folkelige Jordbund kan bære herinde, naar Aand og Hjærte mødes og lærer at forstaa hinanden.

Det var i afvigte Høst, at jeg første og sidste Gang hørte Kold i hans egen Skole. Og vi talte da ogsaa om

den Gerning, jeg vilde gaa over til i Sønderjylland, og som jeg følte Kald og Lyst til at øve i samme Aand som Kold. Og jeg mindes saa godt, hvor glad jeg blev, da Kold sagde: »Ja, vi kan sagtens være glade, da vi kun vil, hvad Aanden vil i Livets og Sandhedens Tjeneste; men vore Modstandere har Grund til at være forknytte, thi dem venter der et sikkert Nederlag«.

Det var i de samme Dage, at Kold ytrede i et af sine Foredrag, at »Aanden har mere Magt i sin lille Finger end Verden i begge sine bepanrede Næver«. ⁸⁰

Ogsaa Vilhelm Birkedal har givet en træffende Skildring af Kold, skønt han nærmest kun kendte den første Begyndelse paa Kolds Højskolevirksomhed, den i Ryslinge.

Birkedal skriver: »Kold var . . . en ualmindelig Personlighed.

Han havde ingen bestemt Metode som Lærer uden den, at han fulgte sin Aands umiddelbare Indskydelser og talte, snart indtrængende, snart spottende og tilspidset, saa det slog igennem, men næsten altid saaledes, at der aabnedes et Syn, et Indblik ind i den Verden, som laa bagved det haandgribelige, blæste paa Øjet, saa Støvsløret bortvejredes, talte til Sjælene, saa at de fik Lyst til at leve i noget højere og skønnere end det blot hverdagsagtige.

Indadtil var han som en Sokrates, der forrettede Jordemodertjeneste til Forløsning af de Aands- og Hjertefostre, der laa i Svøbet inde hos de Unge, satte en Tankebevægelse i Gang hos dem og lod dem føle mere eller mindre, at et virkeligt ædelt Menneskeliv var Maalet for Tilværelsen« . . .

»En Del af hans Styrke laa i hans Selvsikkerhed og Ensidighed, forbundet med hans umiddelbare Indblik i det menneskelige Sjæleliv« . . .

»Kolds Indflydelse paa den danske Bondestand (ogsaa mange udenfor den) var, tror jeg, enestaaende. Og hans Autoritet var næsten ubegrænset i alle de Kredse, hvor

han kom frem. Ja, Autoritet er maaske endog for svagt Udtryk for den Aandens Myndighed, han var i Besiddelse af overfor sine Elever og Venner.

Det var snarere et Slags Pavedom, han sad inde med. »Kold har sagt det«, var formentlig nok til at slaa alle Indvendinger ned. Og den, der i nogen Maade tvivlede om hans Ufejlbarlighed, blev let mistænkt for at være ufolkelig og »vild paa Karet«.

Og han havde ogsaa en sjælden Gave til at lokke det inderste og bedste frem i Sjælen, tit endogsaa igennem en skærende Spot og Satire over det forkerte og forvrængede, han fandt hos sine Lærlinge, hvad først maaske oprirrede Vedkommende, men dog for det meste tilsidst havde den Virkning, at den afskudte Pils Saar gav det daarlige et Knæk, saa dets Modsætning kunde komme frem.

Han havde et skarpt Blik for Aandens og Hjærtets forskellige Udtryk igennem Aasynets Træk og Sjælens Spil derover.

Han sagde: »Naar de Unge komme til mig, er der hos de fleste slet intet at læse i deres Aasyn uden det skulde være enten kun Kød eller i det højeste lidt overfladisk Livlighed af den gængse Slags. Saa gaar der nogen Tid. Og nu kommer der en før ukendt Glans i Øjet, et spillende Lyseglimt i det bliver kendeligt, et aandeligt Vift paa Panden og noget lysende og kvikt i Holdning, Gang [og det hele Væsen. Saa véd jeg, at Aanden har begyndt at blæse paa dem.

Men endnu er jeg ikke dermed tilfreds. Først naar jeg derefter lægger Mærke til et underligt, ubeskriveligt blødt Udtryk omkring Mund og Læbe og ser paa deres lyttende Stilling, at de ere grebne af noget dybere — da glæder jeg mig. Thi da véd jeg, at Hjærtet er kommet i Bevægelse. Det er Kærligheden til Aandslivet, som derigennem udtaler sig.⁸¹

Ved Kolds Baare udtalte Præsten Ludvig Helweg: »Kold var en Folkets Mand, han levede i Folket og for Folket. Ja, der er blandt Bønderne mange, der ville græde ved min Død, ytrede han paa sin Sotteseng. Ja, ganske vist, mente jeg, men det var ikke blot blandt Bønderne; det vilde kendes blandt Folk i alle Samfundsklasser, at Kolds Død blev hørt med inderlig Deltagelse, ja selv i de høje Sale«. —

Og dog faldt Kristen Kolds Virksomhed som Højskolelærer saa at sige udelukkende blandt danske Bønder. Han var i ingen Maade — som ovenfor oplyst — »Bondeven« i politisk Betydning. Men i Ordets bedste Forstand kunde han nok kaldes saaledes.

Og som Kold i det hele taget forstod at søge sin Styrke i sin rette Begrænsning, saaledes ogsaa med Hensyn til den Virkeplads, hvor han skulde lægge sit daglige Arbejde. Han havde en levende Kærlighed til det bedste hos den danske Bonde. Og dertil regnede han allerførst den vaagnende Sans for alt aandeligt Liv, men dernæst ogsaa den nedarvede Simpelhed i Sæder og Skikke og den Jævnhed i Optræden, som tilhørte den danske Bonde.

Hvor han derfor saa, at Fristelsen til det modsatte gjorde sig gældende, traadte han op derimod med sin mest bidende Kritik. Saaledes kunde han i offentlige Foredrag i Dalby revse de Hindsholmere, der anvendte »de opadgaaende Tider« til Luksus. Konerne, sagde han, gaar op i Pyntesyge. Naar de kommer til Kerteminde, gaar de ind i Kramboderne og køber rask ind. Og saa skal de have at vide af Krambodsvenden den nyeste Mode at sy deres Kjoler efter. Saa er der de fine Selskaber, man begynder at holde med hinanden. Og naar Gaardfolk køre til Kerteminde i Kirke, saa glemmer de at tage Smaafolk op at køre. I Stedet for slaar tre, fire Gaardmænd sig sammen, kører i deres flotte Fjedervogne og ser ganske

roligt paa, at Husmanden, der har slidt de seks Ugedage, maa gaa paa sin Fod den lange Vej.⁸²

Og ofte kunde han sige: »To slemme Følgesvende har Bonden i vore Dage: Narrestreger og Næringsorger. Livet maa være simpelt for at være sundt«. ⁸³

Optraadte nu Kold saaledes imod Bondens Forfinelse, saa var det dog langt fra, at han ikke havde Øje for eller Sans for hele Kultursiden ved Menneskelivet. Kold vilde nok have det saa hyggeligt, saa rent og saa skønt som muligt i eget som i Bondens Hjem. Men ogsaa i det Stykke saa han, at det galdt om at sætte Tæring efter Næring og ikke at stile eller stige højere end man havde Raad til.

»Saa længe jeg kan tiltale det bedste i de Unge, skal jeg nok blive ved at faa Elever«, sagde han engang.⁸⁴ En saadan Tiltale var Hovedmaalet for hans Virken paa hans Skole.

Men der var ikke saa lidt Forskel i Maaden, hvorpaa Kold talte f. Eks. til Karlene og saa til Pigerne. Han havde nemlig en overordenlig Finfølelse for den menneskelige Forskel mellem Mand og Kvinde og for, hvordan han skulde komme denne i Tale ⁸⁵

Der blev i Kolds sidste Levetid af hans Modstandere sat et stort Spørgsmaalstegn ved den Aand, som han talte saa meget om.

Hertil er at bemærke, at Kristen Kold talte ikke om Aand paa den haandgribelige Maade, som enkelte af hans Elever, der udvortes vilde efterligne ham, har gjort, eller som hans Modstandere paadutte ham.

Kolds Tale var gerne saa frisk og hans Sætninger saa levende, at man mærkede, der var Aand deri, og man glemte dem sent, men kunde længe huske dem ordret.

Og hvilken Aand eller hvilke Aander det var, Kold priste og gerne vilde baade selv og at hans Disciple skulde bøje sig ind under, det faar vi en paalidelig og fyldig Oplysning om bl. a. gennem en af hans Præste-

venner, M. Melbye i Asperup. Denne besøgte i Sommeren 1867 Dalum Højskole i to Dage.

Og M. Melby skriver herom: »Jeg har modtaget mange oplivende, aandelige Indtryk, siden vi sidst saas. Men om jeg skriftlig kan udtrykke mig om disse Indtryk, er jo uvist. Jeg har da talt med og hørt mange rare Mennesker tale, ogsaa selv talt en Del baade i Jylland og i Fyn, og har det i Grunden allerbedst nu, jeg i Hjæmmet roligt kan nyde, hvad jeg har hørt og oplevet . . .

De fleste Indtryk, jeg har faaet, samlede sig i de to Dage, jeg sad paa Skolebænken i Dalum hos Kold og hørte hans Tale, der i al sin Ensidighed er saa aandskraftig og vækkende.

Han spilder ikke en Smule Aand paa Aandrigheder. Mest talte han om Folkeaaender.

Der maa være en Grunddrift i Hjærtet for at kunne tage mod Aand. Nordens Folks Grunddrift var Lysten til at øve Bedrift, bekæmpe Jætter. Nordens Aand gav Kraft til at øve Bedrift. Grækernes Grunddrift var at forskønne Livet. Grækeraanden knytter sig til denne Drift og giver Kraft til at forskønne Livet.

Nordens Aand kom med Gotherne til Italien og optog den Plads, hvorfra de saft- og kraftløse Romere udjoges. De Bedrifter, der viser sig i Venedigs og Genuas Daad til Søs, i Kolumbus, i Dantes Kvad i Middelalderen og i Garibaldi's Daad i Nutiden er af gothisk Rod; thi saadanne kendelige ny Kræfter og Retninger vokser ikke op af de gamle Grave.

Romeraanden var herskesyg og skyede ingen Løgn, saa det var en stor Velsignelse, at den afløstes af Nordens Aand, der havde Kærlighed til og Ærbødighed for Sandhed og Lyst til Frihed og navnlig Ærbødighed for Hjærtets Frihed. Nordens Aand er »Kæmpevækkeren Sejrt tryk«, som

knuste det stolte Rom,
som der skal evig kvædes om!*)

Er det ej et dejligt Ord »Sejr tryg?« Vis paa Sejren! Dertil hører jo Tro, og af Troen udspringer Livsmodet, og naar vi drives af Sandheds Aand, af det gode, da véd vi jo ogsaa, at Sandhed, at det gode maa sejre. Sandhed er jo baade ældre og stærkere end Løgn, og »naar Sandhed og Løgn mødes, har Løgnen tabt!«

Nordens Aand har Kraft til at bekæmpe Hindringerne, men naar man saa har naaet at overvinde Vanskelighederne og Hindringerne, saa kan Nordens Aand ej naa videre. Naar det kommer an paa at udføre i Kærlighed, hvad man har kæmpet for, da trænger vi til en stærkere Aand, til Helligaanden selv.

Det kendte Kold af egen Erfaring. Jo flere Vanskeligheder, der optaarnede sig for ham ved at oprette den Skole, der skulde være et »Bonde-Universitet«, desto mere Drift havde han, drevet af Nordens Aand, dertil. Hindringer har aldrig kunnet afskrække ham.

Men nu det var naaet, nu han maa have den »staldige Aand« til at udføre denne Gerning i Kærlighed, nu føler han mere Trang til Helligaandens naadige Hjælp.

I sin Tale brugte Kold i Almindelighed Ordet »Aand« uden at tilføje, hvilken Aand han dermed mente. Og Ordet nævnede han altid som Aandens Bolig.

»Naar én taler, og Ordene ligesom Ærter triller ham ned ad Skæget og ruller henad Jorden til alle Sider, da er det Vidnesbyrd om, at der ikke er Aand i den Tale. Men naar Ens Tale udretter det, den tager Sigte paa, da er der Aand i den«, saaledes kunde Kold søge at forklare Aandens Tilkendegivelse.

---

*) Grundtvigs »Rimbrev til nordiske Paarørende« i den store Mythologi fra 1832.

Men da en Gang i Dalum en Mand spurgte Kold om, hvorledes han skulde bære sig ad med at erfare, om noget var Vorherres Vilje eller kun hans egen Vilje, svarede Kold, at han havde kun at bekende sin Tro og at blive ved dermed, da skulde han nok erfare, hvad der var Vorherres Vilje.⁸⁶

Kristen Kolds Foredrag.

[Kolds senere Leveaar blev han flere Gange opfordret til at udgive nogle af sine Foredrag. Herpaa vilde han ikke gaa ind. Da hans Medlærer, Jørgen Pedersen, derimod det sidste Aar, Kold levede, foreslog ham, at han vilde lære at stenografere, saaledes at han derefter kunde tage en Række af Kolds Foredrag, som saa kunde offentliggøres efterhaanden i et lille folkeligt Ugeblad, som de tænkte at udgive, da var Kold villig hertil. Men nu var det for sent. ⁸⁷

Kun et eneste af Kolds Foredrag blev stenograferet. Det var hans lange Tale ved »Vennemødet« i København i 1866.

Hvad der ellers eksisterer af Gengivelser af Kolds Taler, er mer eller mindre paalideligt.

Kolds Foredrag var da ogsaa mindst af alt beregnede paa at skulle læres udenad.

En Dag sagde en af hans Højskoleelever til ham: »Jeg er saa glad ved at høre Deres Foredrag; men naar der er gaaet nogle Dage, saa kan jeg ikke huske, hvad det var, De sagde, og det er jeg tit saa ked af«.

»Det skal De ikke være ked af«, sagde Kold, »naar vi lægger Drænrør ned i Jorden, saa maa vi sætte Mærkepæle ned i Jorden for at vide, hvor de ligger, hvis vi en

anden Gang vil tage dem op. Saadan gaar det ogsaa med døde Ord og Ord, der blot er talt til Hovedet og Forstanden. Vil vi gemme dem, saa maa vi sætte Mærkepæle, det vil sige, vi maa fæstne dem i vor Hukommelse.

Men lægger vi Korn ned i Jorden, saa behøver vi ikke at sætte Mærkepæle, det kommer jo op. Saadan gaar det ogsaa med levende Ord, der er talt til Hjærtet. De gror deres stille Vækst.

Vær De kun rolig. De gode Indtryk, som De har faaet her paa Skolen, skal De nok faa Udbytte af. Og er der bestemte Ord af dem, De har hørt, som De siden i Livet faar Brug for, ja saa vil de komme op hos Dem, naar den Tid kommer«. ⁸⁸

Vilh. Birkedal har skrevet om Kold:

Hans Styrke som Folkeopdrager og Folkeopliver bestod ingenlunde i en stor Kundskabsfylde. Han var tværtimod temmelig blottet for positiv Lærdomsstof. Han havde for det meste glemt, hvad han havde lært af Bøger, og jeg var Vidne til, at han hvert Vinterhalvaar, naar hans Elever kom til hans Skole, maatte for sig selv paany gennemgaa Grundtvigs »Haandbog i Verdenshistorien« for at kunne holde sine historiske Foredrag. Thi han havde i Sommerens Løb glemt Navne og Begivenheder og de tilsvarende Aarstal, og man kunde stundom høre ham begynde et Foredrag f. Eks. om et Afsnit af Frankrigs Krønike saaledes: »Der var en Konge i Frankrig, lad os sige i det og det Aarhundrede, som hed, lad os antage, Ludvig o. s. v.«

Kristen Kold kunde ganske vist ikke siges at have sin Styrke i Kundskabsmængden eller Kundskabsstoffet. Dog maatte han i saa Henseende siges at være en vel funderet Lærer. Ogsaa søgte han stadigt at udvide sine Kundskaber.

En Egenhed for ham var, at han ikke brød sig om at eje Bøger. I Oktober 1868 lod Enkedronning Karoline

Amalie Børnene i sin Asylskole i København lave en Bogreol som Foræring til Kold. Den blev aldrig brugt til Bøger, men til Linned og deslige, da Kold ingen Bøger havde.

Heraf maa man imidlertid ikke slutte, at Kold slet ikke læste i Bøger.

Med Hensyn til sine Kundskaber i Almindelighed kendte Kold sikkert sin Begrænsning saaledes, at han ikke gik udenfor den, men forstod selv i Samtale med de mest kundskabsrige og oplyste at beherske Samtalen, netop fordi han talte kun om, hvad han vidste.⁹¹

Det kunde ske en enkelt Gang, at Kold gik i Staa i sit Foredrag. Han hørte da op midt i, men var saa ogsaa gerne noget ængstelig, naar han skulde begynde at holde sit næste Foredrag.

Kold forberedte sig som oftest paa sine Foredrag, han stodelede ikke paa Aanden, som Sværmerne pleje at gøre.

Det maa da ogsaa bero paa en Misforstaaelse, naar Vilh. Birkedal i sine »Personlige Oplevelser« (II, S. 193) fortæller om Præsten Rørdam, at han, lokket af Kolds voksende Ry, rejste til Fyn for at høre ham; men at han »uheldigvis traf at komme paa en Dag, da Kold ikke følte sig aandelig oplagt«.

Den virkelige Sammenhæng i denne morsomme Begivenhed er den, at da Præsten P. Rørdam fra Lyngby var rejst til Dalum Højskole for at høre Kold holde Foredrag, var denne lige blevet færdig med sit Foredrag den Dag. Rørdam vilde da have Kold til at gentage Foredraget. Det kunde Kold ikke. Rørdam bad ham da gen-give Hovedindholdet. Det vilde Kold ikke. Da udbrød P. Rørdam: »Husk dog paa, hvad Herren siger, at vi skal gøre imod andre, hvad vi ville, at de skulle gøre mod os. Nu er jeg kommen fra Lyngby for at høre Dem tale og De vil ikke. Naar De nu rejste til Lyngby for at høre mig prædike, og jeg saa ikke vilde prædike, hvad vilde

De da sige dertil?« — »Jeg vilde aldrig rejse til Lyngby for at høre Dem prædike«, var Kolds Svar. Præsten P. Rørdam blev smækvred herover. Og siden sagde han til V. Birkedal: »Kold er en Jætte«. Og det hjalp ikke, at Birkedal indvendte, at denne Jætte havde lukket mangfoldige ind i Aandens Verden, som de maaske ellers aldrig havde gjort Bekendtskab med.⁹²

En Gang skete det dog, at Kold undskyldte sig med, at Aanden ikke vilde give ham en Tale. Det var i Pige-skolens Tid. Der havde været Hestevæddeløb i Odense. Hans Ry var nu bleven saa stort, at en Del fynske »Proprietærer«, der vendte tilbage fra Festen i Odense, tog ind paa Dalum Højskole og begærede at høre Kold holde Foredrag. Der var fuldt i Skolestuen. Men Kold lod vente længe paa sig. Omsider kom han ind og sagde: »Den Aand, som raader ved Hestevæddeløb, og den Aand, der gerne skulde raade her paa Skolen, de er hinanden stik modsatte. Derfor sagde Aanden til mig: »Farvel, Kristen Kold, jeg kan i Øjeblikket ikke være hos dig«; og derfor vil jeg ikke tale nu«. Og som han havde sagt dette, gik han ud af Skolestuen. Men da de fremmede, nysgerrige Gæster var rejst, kom Kold atter ind og holdt nu et ypperligt Foredrag.⁹³

Et Hovedudgangspunkt for Kolds Højskoleforedrag fra Begyndelsen af var Stykker af Grundtvigs Verdenshistorie. Men medens han i Ryslinge og Dalby meddelte Eleverne større Stykker af denne Verdenshistorie med Forklaringer til, indskrænkede han sig paa Dalum Højskole til at tage mindre og mindre Stykker til Udgangspunkt for sine Foredrag.

Efterfølgende Udtalelse fra en af hans Elever gælder da ogsaa denne sidste Tid:

»Skønt Kold brugte Verdenshistorien som Udgangspunkt for sine Foredrag og heller ikke glemte at vise, hvorledes Menneskeslægten maa betragtes som et samlet

Hele, og hvorledes Vorherre i Tidernes Løb har brugt snart et, snart et andet Folk, ogsaa de smaa, i sin Gerning med denne faldne Menneskeslægt, som er, at føre den fremad imod det fuldkomne Sandheds- og Kærlighedsmaal eller, om man vil, tilbage til den oprindelige Uskyldigheds Tilstand, — skønt Kold, som sagt, ikke glemte dette, saa var det dog saa, at hans Tale vistnok tiest kom til at dreje sig om Nutidsspørgsmaal, om Brydningerne imellem Liv og Død, Lys og Mørke i vore Dage, og særligt da i vort Folk og i vort enkelte Menneske.

Han brød sig ikke saa nøje om at følge en bestemt Orden i Foredragene, men hvad der kom til at ligge ham stærkest paa Sinde i det Øjeblik, han skulde tale, det tog han op.

Tit talte han om et Spørgsmaal, der havde trængt sig frem i Forgrunden hos ham »ved Samtalen nede i Stuen«, som han udtrykte sig, »i Sengen i Morges«, »i Formiddags, da jeg pillede Sten ude i Marken«, »for et Øjeblik siden, da jeg gik op ad Trappen«, »da vi sang vor Morgensang« eller lignende. Og undertiden skete det, at han pludselig stansede, lidt efter at han havde begyndt sit Foredrag, saa lidt ned i Snusdaasen og sagde derpaa: »Ja, nu lader vi det ligge til en anden Gang. Jeg faar en Tanke, som jeg heller vil føre frem i Dag«.

Kold havde ikke det mindste imod, at en af Tilhørerne stansede ham midt i Foredraget og gav ham et Spørgsmaal eller kom med en Indvending, som Foredraget havde givet Anledning til. Dette kunde da give Kolds Tanker en anden Retning, og Besvarelsen kunde træffe at udfylde hele Resten af Foredragstimen. »De Tanker«, sagde han, »der saadan umiddelbart kommer til mig, uden at jeg har sat mig hen for at »studere«, de giver mig gerne Stof til de bedste Foredrag«. ⁹⁴

Til Brug ved sine Foredrag havde Kold tidligt gjort

store Uddrag af Grundtvigs »Haandbog i Oldtidens Historie« og af hans »Haandbog i Middelalderens Historie«.

Han har efterladt sig ni Kollegiehefter fulde af saadanne Uddrag, gjorde med stor Skønsomhed og nedskrevne med hans zirlige og tydelige Haandskrift.

Det første Hefte, »Indledning«, er taget af Grundtvigs Indledning til hans Haandbog i Oldtidens Historie, der begynder saaledes: »Jordens Kreds med Land og Vand, betragter Menneskeslægten aabenbar som sit eget Odelsrige, eller dog som Guds og sit eget«. . . .

Det følgende Hefte er »Barndommen«, saa følger Hefter med: »Phønicierne, Ninive og Babylon, Grækerne, Romerne o. s. v.« Det sidste Hefte ender ved den lutherske Reformation. —

I flere Aar dikterede Kold disse store og fyldige Udtog af Grundtvigs Verdenshistorie for sine Elever.

Men da han kom til Dalum, hørte han op hermed. En væsentlig Grund hertil laa sikkert i, at han nu selv var saa rig paa Oplevelser, paa aandelige Betragtninger, paa psykologiske Iagttagelser og saa opfyldt af Nutidslivet i sin Udvikling i Danmark, at han heri havde nok til at øse dagligt af til den oplivende og styrkende Drik, hvormed han ønskede at opreje og forfriske Ungdomslivet hos sine Elever.

Hvem der tit havde Løjlighed til at høre Kold, maatte særligt lægge Mærke til to Ord, som han brugte meget hyppigt og altid forenede med hinanden. Det var Ordene »Sandhed« og »Kærlighed«.

Ogsaa nævnede han ofte sin Moder og Ord, hun havde talt, ligesom han og dvælede med Glæde ved Aaret 1848. Kold sagde en Gang: »Der gaar maaske ingen Dag hen, uden at jeg tænker paa min Moder og paa Aaret 1848«. ⁹⁵

En Tekst, som han ogsaa yndede meget at tale om, var »tre Ting, som det er godt at lægge sig efter«: »at

arbejde sig træt, spise sig mæt og sove sig let«. En anden af hans Tekster var: »tre Ting, som er onde i et Hus«: »En arrig Kone, en skidden Kakkellovn og en mager Kat«.

Ved et Julemøde paa Dalum Højskole havde Kold umiddelbart, før han skulde holde Slutningsforedraget, siddet paa et af Lærerværelserne i livlig Samtale med et Par yngre Skolemænd.

Da Mødet skulde begynde, rejste han sig op, tog sig til Panden og sagde: hvad var det nu, jeg vilde tale om? Efter at have grundet lidt, spurgte han, hvordan det nu var, det Salmevers lød, hvori der stod »paa underligste Maade«. De sagde ham det. Og Kold gik da ned i Skolestuen og talte over Verset:

»Hvad er vel og paa Jorderig,
der sammenlignes kan med dig
i Trangen til Guds Naade,
thi det var dig den ledte om,
da med Vorherre hid den kom
paa underligste Maade«.

Særligt var Slutningen af dette hans Foredrag gripende. Han talte om, hvor dejligt Mødet skulde være i Himlen, og hvor uforskyldt hele Glæden der vilde møde »den fattige Synder«. Tilsyneladende var Kolds Foredrag noget tørt; han brugte ikke mange Ord eller i det enkelte udpenslede Billeder, men dog var hans Tale saa hjertegribende.⁹⁶

Som en Mundsmag af Kolds Foredrag paa hans Karleskole meddele vi her nogle Optegnelser efter disse hans Foredrag, som er gjort i det første Vinterhalvaar (1862—63), da der blev holdt Højskole i Dalum. Optegnelserne er af en daværende Elev, Knud Rasmussen, der siden hen blev Børnehjæmsbestyrer i Sødinge ved Ringe.

Optegnelserne meddeles her, med faa Læmpelser, efter Originalen.

*

Seeren i Norden, den gamle Grundtvig, sad Aaret efter Slaget ved Isted en Morgen drømmende paa sit Kammer og saa da i Aanden et Syn af Danmark om hundred Aar. I Kvadet derom hedder det et Sted:

»Om hundred Aar er den danske Bonde
langt bedre oplyst om de gode Ting
end nu Professorerne om det onde
og om alle Tyskernes Bukkespring.
Han kender vor Jord i sin bedste Dragt,
han kender den himmelske Godheds Magt«.

Denne glædelige Spaadom og det lyse Haab, som heri udtales, kan vi trøstigt vente vil gaa i Opfyldelse.

Troen derpaa finder sin Bekræftelse i det danske Folks ualmindelig store Modtagelighed for Aand. Aand er Livskraften, som har den levende Gud til sin Kilde. Gud er Aand.

Modtagelighed for Aand er Hjærte. Gud er Aand. Skabningen er Hjærte, som kan lade sig gennemstrømme af Aand, dog paa forskellig Maade.

Dyrene og den øvrige Natur kan lade sig paavirke af Aand paa samme Maade som en Harpe, der giver Klang, naar dens Strænge berøres, men denne Klang ophører straks, naar der intet er mer, som berører dem. Saaledes kan Naturen ved Aandens Paavirkning blomstre, Fuglene synge og al Ting faa Liv; men denne Paavirkning forsvinder altid igen, og Aanden fæster intet stadigt Bo og bliver hverken Dyrenes eller Naturens Ejendom.

Derimod har Mennesket saaledes Modtagelighed for Aand, at naar Menneskehjærtet den ene Gang efter den anden lader sig gennemstrømme af Aand, da tager Aanden

tilsidst bestandig Bolig i Hjærtet og behersker derigennem det hele Menneske.

Denne Aand kan enten være ond eller god. Mennesket var oprindelig skabt med Hjærte for Guddomsaanden. Men med Syndefaldet blev hele Skabningen forrykket. Guddomsaanden forlod Mennesket, og Naturen blev forbandet, saa al Skabningen sukker og er tilsammen i Trældom.

Saadanne dybe Suk kan ofte høres, f. Eks. naar man trækker en Hest ud af Stalden om Natten eller paa anden ubetimelig Tid for at føre den til Arbejde. Da kan Hesten sukke saa dybt og hjærtegribende som et Menneske. Ligeledes fortæller man om, hvorledes der undertiden kan høres et dybt Suk gennembæve Skoven.

Der gives Mennesker med Hjærte for Aand og andre, der kun har Hjærte for Kød. Disse sidste kan føle Medlidenhed med menneskelig Lidelse, men ikke kæmpe for noget, som ligger over Kødets Verden.

Hjærtet kan lignedes ved Jorden, Aanden ved Solen, der oplyser og opvarmer hin. Ligesom der er Forskel paa Jordbunden, saa er der ogsaa Forskel paa Menneskehjærter. Jorden kan være fast og tung og vanskelig at arbejde saaledes, at den kan bære Frugt. Saadan er Hjærtet hos den Tungsindige, der ikke har ladet sig gennemtrænge af Aand.

Hjærtet kan ogsaa ligne Sandjord, der let modtager Paavirkning, men ligesaa snart mister den igen.

Aandens Virkning paa Mennesket kan ogsaa lignedes med en drænet Mark. Det skadelige Vand siver af, Luft og Varme gennemstrømmer den, og den bærer Frugt.

Menneskeslægtens Bestemmelse var oprindelig at blive helt og holdent gennemtrængt af Aand og dermed at faa Fylden og Saligheden i evigt Maal. Men dette Forhold blev ved Synden tilintetgjort eller dog forvirret. Og derfor skal hele Menneslægtens Levnetsløb til for at naa det

Maal, som de første Mennesker kunde have naaet, dersom de var bleven i Uskyldighedstilstanden. Og dette Maal er Forklærelsen.

Nu har Aanden gennem alle Tider og Slægter arbejdet paa, at Menneskene kan naa dette Maal. Og dens Spør igennem Tiderne kan vi endnu følge. Dette kalde vi Historien.

Men for at Aanden kan komme til at gøre sin Gerning med Menneskeslægten saavel som med det enkelte Menneske, da maa der være noget i Mennesket, som Aanden kan hvile sig paa og derfra begynde sine Operationer med Slægten, Folket og det enkelte Menneske. Det er Længslen efter Uskyldighed, som er det hos Mennesket, hvortil Aanden kan knytte sin Gerning.

Der kom en Gang en gammel Mand gaaende til en By, hvor han saa en Flok Børn lege paa Pladsen ved Gadekæret i al Uskyldighed og Barnlighed. Da Manden saa det, stansede han, og hans egen Barndomstid oprulledes for ham. Og saa vemodig blev han stemt derved, at to tunge Taarer rullede ned ad hans furede Kinder. Dette saa to hjæmløse Aander, som netop svævede forbi. Disse to Aander maatte ikke komme til Gud, før de havde bragt noget rent med sig fra Jorden. Længe havde de ledt, men intet fundet. Da de nu saa disse to Længselstaarer, tog de dem med sig til Himlen, som da aabnede sig for dem. —

Som et Skib, der er kommet i Malstrømmen og hvirvles rundt i stedse engere og engere Kredse, indtil det omsider synker i Dybet og forgaar, saaledes er det naturlige Menneskeliv. Men tænker vi os nu en mægtig Fugl, som svæver over Dybet, beredt til at bære alle dem til Land, som vil gribe den i Vingerne, saa har vi heri et Billede paa den, som modtager Aanden.

Aanden virker ikke alene paa den enkelte. Men naar han kommer til et Folk, beaander han alle dem, der har Hjærte for Aand. Menneskeslægten er heller ikke en

Mængde Enkeltheder, men en levende Enhed sammenføjet i Lighed med et Træ, der er ét med alle sine Grene, Kviste og Blade.

De, som ikke kan se Menneskeslægten som en levende Enhed, kan heller ikke forstaa, hvorledes Jesus Kristus kunde frelse Menneskene ved at blive Menneske og lide for al Verdens Synd, men naar vi faar Øje paa denne Forbindelse, klares meget for os.

Menneskeslægten har aldrig gaaet den lige Vej fra Klarhed til Klarhed mod Maalet. Derimod har den bestandig gaaet Afveje, hvorfra den dog ved Aandens Kraft igen er kommen paa den rette Vej.

Birkedal har sagt: Sandhedens Vej er en smal Vej og skarp som Eggen paa en Le. Naar denne Sti overskrides, er man straks paa Løgnens Gebet. Denne Sti har Menneskeslægten aldrig rigtigt kunnet følge, men naar den overskred den, blev den af Aanden ført tilbage til Vejen igen.

Man siger om et Menneske, han har en Skrue løs, naar han ikke er rigtig i Hovedet. Saadan fik Mennesket ved Syndefaldet en Skrue løs først i Hjærtet, og derfra gik Skaden ogsaa til Hovedet. Den løse Skrue, som sidder der, kan jo umuligt ligge lige, men falder enten til den ene eller den anden Side. Naar Mennesket med den løse Skrue skrider frem, kan det umuligt følge Sandhedens smalle Vej, men drages af den løse Skrue bestandigt til den Side, hvor den ligger, saa at Mennesket tilsidst vilde gaa i Kredse, der bestandig blev mindre, indtil det stansede i Midten som de, der gaa vild. Saa galt gaar det dog ikke. Derfor sørger Aanden. Naar Slægten paa sin Afvigelse fra Sandhedsvejen er kommen langt til en af Siderne, da opvækker Aanden et Menneske med klart Blik paa Menneskelivet og oplyst af Historiens Aand, som kan stanse Slægten, give den saadan et Slag paa Hovedet, at Skruen falder over til den anden Side, og Slægten som

Følge heraf nærmer sig Sandhedsvejen igen, som den dog atter overskrider og gaar til den modsatte Side, hvorfra den, naar Tiden kommer, atter af Aandens Tolk ved Ordet drives tilbage igen. Paa den Tid, da Slægten passerer Sandhedslinien, da er Aanden med Lys og Kraft over Folkene.

* *

Lad os tænke os, at der skal bygges en meget stor Kirke, som der skal flere Slægter til at fuldføre. Den Slægt, som begynder, naar maaske ikke længere end til at lægge Grunden. De følgende Slægter maa da bygge videre paa denne Grund, som Fædrene har lagt. Men for at de følgende Slægter kan blive ved at bygge videre i den Stil, hvori der er begyndt, da maa de fra Fædrene have baade Plan og Tegning af, hvorledes Kirken skal være. Og dette er meget mere fornødent, naar Kirken er usynlig; thi da behøves ikke alene Plan og Tegning, men ogsaa en Beskrivelse af, hvor vidt den henfarne Slægt er naaet, for at den efterfølgende kan se, hvor den skal bygge videre.

Saaledes er det med Menneskeslægten Levnetsløb. Det er Kirken, som under Aandens Vinger skal bygges saa høj, indtil den naar Forklarelsen, at den sidste Slægt af Aandens Børn kommer til at leve i den fulde Sandhed.

Denne Beskrivelse over Arbejdets Gang, Aandens Virkning paa Mennesket, er det, vi kalder Historie. Den kan umuligt undværes, hvis Livet skal leves.

* *

Der er to store Hovedfolk, som Historien især drejer sig om, og hvor Aanden i fuldeste Maal har gjort sin store Gerning, det er Jødefolket og Kristenfolket.

Andre Folk kommer ogsaa med i Historien, enten som hjælpende eller hæmmende. Saaledes har vi i Oldtiden Grækerne, Perserne og paa en særegen Maade Ro-

merne. Disse sidstes Aand var i Grunden en Uaand, som dog nødtes til ogsaa at fremhjælpe Levnetsløbet. I Middelalderen er det Nordboerne, som, efter at de ere kristnede, sammen med det øvrige Kristenfolk fortsætter Levnetsløbet. Araberne optræde ogsaa her, men kun som Modstandere af Livet.

Historiens Kilder findes hos gamle Folk. Kun hvor Aanden har levet og udført Bedrifter, gives en Historie, som heller aldrig udebliver. Hvor der ingen Historie findes, kan vi være vis paa, at der heller aldrig har været Liv. Og forgæves vil de hovmodige Historieskrivere ransage det yderste Mørke for at finde eller skabe noget af intet. —

Engang sagde Hans Bentsen*) til Kold: »Det er kun daarlig bevendt med den kristne Kærlighed. Hvornaar mon den kommer? Den skulde jo dog komme«. — Da svarede Kold: »Det er Deres Skyld, H. B., at den ikke er kommet«. — »Min Skyld«, sagde H., »hvordan kan det være min Skyld?« — »Det skal jeg sige Dem«, sagde Kold, »naar De sidder paa Deres Væv og Deres Kone kommer ind og siger: kom ud, Hans, og hjælp mig, jeg er færdig at slæbe mig fordærvet paa at bære Vand. — Nu sidder De paa Væven og har ingen rigtig Lyst. De siger enten Nej, at De har ikke Stunder eller De gør det vrantent og med Uvilje. Paa den Maade næres Kærligheden ikke. Men vilde De give Dem ret Tid til at betænke, at De nok kunde naa Deres Arbejde alligevel og De da med Glæde gik hen og hjalp Deres Kone, og saa igen fornøjet tog fat i Deres Arbejde og alt gik i samme Aand hver Dag, da skulde De se, hvad for et kærligt Liv De vilde føre. Og paa alle Folk, som kender Dem, vilde det virke mere end den bedste Prædiken. De vilde komme og spørge: hvorledes bærer De Dem ad med at faa dette

---

*) En Mand i Ryslinge.

herlige Liv i Stand? — Paa den Maade vilde Kærligheden ved Deres Hjælp udbredes«.

*

*

Langt mere værd end det røde Guld, det er sin Gud og sig selv at kende.

For kort Tid siden traf jeg paa en Kone, som ikke kendte dette. Hun havde hele sit Liv levet et ærbart, skikkeligt og egenkærligt Liv. Hun havde giftet sig med en ældre Mand, hvem hun paa hans gamle Dage havde plejet med al Omhu. Derfor ventede hun ogsaa at blive rost og beundret.

Nu døde Manden, og ved denne Lejlighed tænkte hun, at Lovtalerne over hendes Troskab og Kærlighed rigtig skulde bryde frem i høje Toner. Men de Lovtaler, hun fik at høre, svarede ikke nær til hendes Forventning. Hun følte derved en forfærdelig Ærgrelse, som bestandig voksede.

Nu havde de onde Aander ogsaa indbildt hende, at der var bleven stiftet et Komplot imod hendes Velfærd. Frygten for det Onde, som hun troede nu skulde møde baade hende selv og alle de Mennesker, som hun elskede, pinte hende saa skrækkeligt, at hun hverken Nat eller Dag havde Ro for den store Angst.

Vel fik hun at vide, at ingen Spurv falder til Jorden uden Guds Vilje. Men saadant kunde ikke trøste hende. Af bare Angst kunde hun ikke faa Tid til at høre, at Gud er dog stærkere end alle Mennesker og at intet kan ske uden hans Vilje, og at, hvis saadant skete, maatte det blive til hendes Gavn. Til saadan Tale sagde hun: det tror jeg ikke. Onde Mennesker har en forskrækkelig Magt. Det kan ikke hjælpe, hvad De siger, jeg tror det i al Evighed ikke.

Mennesket faldt og kom derved til at gøre Forskel mellem Godt og Ondt, dog ikke paa den Maade, som Vorherre havde ment det. De fik nemlig det Onde ind i sig, og Synden arvedes gennem alle Slægter.

Kold kom engang til nogle Folk ovre i Jylland, som hørte til dem, der tog sig for at udrydde Synden hos sig selv og bar sig ad hermed, som naar man vilde ødelægge et Træ blot ved at plukke Frugterne og nogle af de underste Grene i Stedet for at begynde fra Roden af.

Paa en Rejse til Jylland kom Kold ind til en Kone for at hvile sig lidt. Konen havde mere af Kødets end af Aandens og Kold længtes da efter et bedre Selskab. Han spurgte derfor Konen, om der ikke var nogen af de Hellige dør i Byen, thi han vilde gerne gøre Bekendtskab med saadanne der paa Egnen. — Jo, sagde Konen, der oppe i den røde Gaard bor der nogle af de Hellige. Og især Konen i Gaarden er saa meget forskrækkelig hellig.

Jeg gik da derop, sagde Kold, og kom ind. Pigen, som stod og strøg, skævede til mig, og Konen sad og saa surt og bad mig ikke engang om at sætte mig ned.

Jeg gik imidlertid hen, satte mig for Bordenden og indledte en Samtale. — »Jeg er paa Rejse«, begyndte jeg at sige, »og vilde gerne lære at kende de Hellige her paa Egnen. Nu er jeg bleven vist her op. Jeg har ogsaa været hos Jens Jørgensen (senere paa Bjerregaard).

»Ja«, sagde Konen, »saa har De nok ikke været hos de bedste Hellige«. — »Hvem er det?« spurgte jeg. — Hun nævnede dem. — »Hvori bestaar da deres Hellighed?« spurgte jeg igen. — »Den bestaar i, at De arbejder paa at dræbe det gamle Menneske i dem«. — Kold: »Jeg er rigtignok af de Hellige, men jeg har ikke endnu gjort Bekendtskab med den Slags Hellige, da det har forekommet mig, at de var temmelig utilgængelige. Men da jeg formodenlig har truffet en i Dem, kan jeg jo gøre Bekendtskabet her. Jeg spørger Dem da, hvad De forstaar

ved det gamle Menneske, der rigtigt nok, som Luther siger, skal druknes ved daglig Anger og Bod. — Men hvad forstaar De nu ved det gamle Menneske?»

Konen: »Det kunde jeg vel nok sige, men sig De det!« —

Jeg lod mig tilsidst bevæge til at gøre det, sagde Kold, og begyndte: De har en lille Søn, som gaar omkring her paa Gulvet med en pæn Kaffekedel, som han buldrer og støjer med. Og De sidder her med Livet i Hænderne og tør ikke tage den fra ham af Frygt for det skrækkelige Brøl, som det gamle Menneske vil stemme op med, naar han ikke kan faa sin Vilje; og det vil De forskaane baade mig og Dem selv for. Men det er det gamle Menneske, som aldrig vil lystre«. —

Ja, det syntes hun ikke rigtig om. Men, spurgte hun, hvad synes De saa om Kortspil og Dans?

»Det anser jeg kun for det gamle Menneskes Haar og Negle«, svarede Kold. — —

Kærlighed er Fylde og dets Mangel Tomhed. — Et Par unge Folk blev gift. Fattige var de, derfor boede de i en Husende. Manden gik paa Arbejde, Konen spandt for Bønderkonerne. Smaat var det, men godt gik det. Lykkelige var de, thi de elskede hinanden. Naar Manden om Aftenen gik hjem, modtog hans Kone ham med Kærlighed. Der blev en Spøgen og en Glæde. Konen havde hele Dagen tænkt paa Manden og Manden paa Konen. Timer svandt som Øjeblikke. Der var Fylde, der var Kærlighed.

Der gik et Aar. Kærligheden flygtede og med den Glæden. Manden sagde til Konen: Du kan sagtens. Du sidder her hjemme, mens jeg maa slide og slæbe for Føden til dig. — Ja, du snakker godt, sagde Konen, du gaar hver Dag og faar din gode Kost hos Bønderne, mens jeg sidder paa Sulteføde. — Nok sagt, det ene Ord tog det

andet, og Enden blev Uenighed og Splid; thi da Kærligheden var fordreven, var Tomheden bleven tilbage. —

Slangen var Redskabet for Løgnen og det Onde. Og intet ligner saa meget Løgnen som en Slange, der snor og bugter sig omkring; thi saaledes gør Løgnen. Det var Løgnens Særkende.

Mormoner og Baptister snakke og snige sig rundt omkring, hvilket er det klareste Bevis paa, at de er Løgnere.

Baptisterne var engang et Steds i Jylland og holdt Forsamling. De bad Fadervor noget forskelligt fra, hvad det skal bedes. Husmoderen i Huset sagde, at hun vilde aldrig bede saaledes. — Det gør heller ikke noget, sagde Baptisten, vi kan ogsaa bede det, som De gør. — Ligesaa var det med Alterens Sakramente. De sagde, at det var ikke Jesu Legeme og Blod, men at det kun betød disse Ting. — Det kan jeg aldrig tro, sagde Konen. — Lige meget, sagde Baptisten, det kan vi ogsaa gaa ind paa, hvis De vil have det saaledes. — Saadan en Snigen og Bugten er Løgnens sikre Mærke. —

Der var spaaet en Frue paa Trøjborg, at hun skulde omkomme af Hunger. Af Frygt for, at denne Spaadom skulde gaa i Opfyldelse, spinkede og sparede hun i alle Ender. Hun nænte knap at spise sig mæt af Frygt for, at det skulde slippe for tidligt op. Tilsidst gik hendes Mistænksomhed saa vidt, at hun aldrig sov rolig en eneste Time. Hun fik sig en Indretning til at strø Sand med, hvorved det kom til at staa i smaa Hobe, saa hvert et Spor kunde ses. Denne Frygt pinte hende saaledes, at hun virkelig tilsidst døde af Hunger. —

Hvorfor satte Gud Mennesket paa Prøve, da han dog som alvidende vidste, hvorledes Prøven vilde løbe af? — Gud er Kærlighed. Og Kærlighed kan ikke være ene, den maa have nogen at aabenbare sig for. Kun Egenkærligheden kan være ene. Af Kærlighed skabte Gud Mennesket til evig Salighed i Kærlighed.

Men for at Kærligheden kunde leve og udvikle sig, maatte der være et Valg. Hvis der ikke var det, var Mennesket som Dyret, der ikke kan udvikles i Kærlighed.

Tænke vi os to Mennesker paa en Ø, en Mand og en Kvinde, som elske hinanden, vilde Manden ikke fristes til at sige: Gid der var flere Kvinder, for at jeg kunde vise, at jeg elsker dig. Og Kvinden kunde paa samme Maade ønske flere Mænd paa Øen; thi Kærligheden udvikles kun i Frihed.

Altsaa af Kærlighed skabte Gud Mennesket, og for at det kunde udvikles i Kærlighed, blev Valget givet dem. Vel vidste Gud, hvorledes det vilde gaa, men i sin Kærlighed saa han ogsaa Midlet til Frelsen igen. Mennesket faldt som Børn. Gud kunde vel have skabt fuldkommene Væsner, som bedre havde kendt Forskel paa Godt og Ondt, men en Del af dem faldt ogsaa, og deres Fald var uopretteligt.

Frihed har Menneskene, haade onde og gode, men Magt har de Onde ikke til mere end hvad Gud vil.

En afrikansk Missionær var en Dag sammen med en hedensk Præst. Deres Samtale kom til at dreje sig om den Magt, de hver for sig besad.

Den kristne Missionær sagde: Vi har Magt til at blive salige.

Men Hedningen sagde: Min Magt gaar videre. Nævn hvem du vil i vort Folk, og jeg skal lade ham komme. Den Kristne nævnede en Brændehugger, der arbejdede en halv Mil borte.

Straks begyndte Præsten paa sine sorte Kunster og hemmelige Ord. Og efter en lille Tid kom den Person løbende og pustende, som det syntes, i den største Smerte. Han kom ind, kastede sig for Præstens Fødder og laa som bedøvet.

»Løs ham dog, hvis du kan!« raabte Missionæren.

Hedningen flyttede igen sine Pinde, mumlede noget,

hvorpaa Manden rejste sig og gik igen. Da han var gaaet, sagde den Kristne: »Ja, maaske det var et aftalt Spil!« — Vi prøver det med andre, sagde den hedenske Præst. Et Par andre blev nævnt, og de blev ligeledes i den største Pine hentet ind.

Men nu nævnede Missionæren én, som var døbt. — »Nej«, sagde Hedningepresten, »hende har jeg ingen Magt over. Naar dette forunderlige Vand kommer over Hovedet paa nogen, saa har vi ingen Magt mere over dem«.

*   *   *

Hvorfor kunde dog Menneskene saaledes lade sig be-
daare af Synden og forlade den levende Gud, kan vi
ogsaa spørge. — Og Grunden hertil er, at Mennesket gri-
ber de Glæder, som ligge lige for Haanden og vil saa
nødig vente efter det, som ligger fjærnere, om det end er
langt bedre.

Den onde Aand, som driver Mennesket til Synd, skænker først den søde Vin, der siden bliver surere og surere, og tilsidst kommer Bærmen. Guds Aand rækker derimod først sine Kæmper den bitre Kalk, og den vil det sanselige Menneske saa nødig tømme. Men siden strømmer den søde Vin, der evig fryder de frelste Mennesker.

Aand bringer altid en vis Livlighed med sig. Naar derfor Mennesket sidder dødt og sløvt og aandløst, da griber Menneskehjertet, som elsker kun det lave, med Glæde den Aand, som skaffer det en øjeblikkelig Fornøjelse. Aand er jo Livskraften, men den onde Aand giver ingen Livskraft. Derimod bruger den af den, som Gud har givet Mennesket, og deraf kommer Livligheden.

Det er, som det hedder i Sangen om Synderen: Paa Guds Roser han træder. Da nu denne Aand intet giver, men kun bruger, maa der nødvendig følge Slappelse ovenpaa.

Lad os betragte et Bal. Saaledes som vi nu har det, ligger det lige paa Grænsen af det Onde og Gode. Det

allermest morsomme og begejstrende ved Ballet er det Øjeblik, da Døren aabnes, Musiken strømmer én imøde og Øjnene tindre. Det opløfter og varer lidt under Dansens Hvirvlen, men Slappelsen indtræder lidt efter lidt, indtil Deltagerne ved Ballets Ophør staar med blege Kinder, matte Øjne, er tommere end da de begyndte, og lægge sig tilsidst til Hvile for at samle Kræfter igen til ny Afkræftelser.

Abraham flyttede til Mamre og boede der. En varm Dag, som han sad i sit Telt, kom Herren og to Engle og besøgte ham. Abraham kendte dem ikke, men bød dem alligevel ind i sit grønne Slot og vederkvægede dem.

Af dette kan vi lære Gæstfrihed. Vi behøver ikke at tænke og sige: skal jeg beværte alle Folk, som kommer til mig og trænger dertil, saa vil jeg snart blive fattig.

Nej, ingenlunde, des større Velsignelse vil du faa, og Manglen vil for den Sags Skyld aldrig komme.

Hold ogsaa fast ved det første gode Forsæt, du faar, og lad ikke Tiden eller Djævelen udslette det.

En Kone i Jylland havde en Dag faaet det gode Forsæt at ville udstyre en fattig Dreng til hans Konfirmation. Drengen kunde hun godt lide. Hun havde just noget Vadmel liggende, som hun intet andet Brug havde for, og desuden havde hun et Par Specier tilovers.

Men Konen betænkte sig, og Tiden gik. Hendes Mand fik det meste af Vadmelet til Bukser, Resten skulde saa Drengen have, men fik den alligevel ikke. Ligesaa gik det med de to Specier, ja, den ene fik Drengen, men Konen havde ikke den Glæde, som hun kunde faaet, hvis hun havde fulgt sit Hjertes første Trang.

* * *

Vil vi vende Tanken tilbage paa Josefs Brødre og tænke paa deres Tilstand, da de vendte tilbage til den

gamle Jakob og forkyndte ham, at Josef levede, da ser vi, hvilken Sten der blev væltet fra deres Hjærte, da de fik det hele bekendt og med det samme kunde melde det gode Udfald paa deres Rejse. De havde jo hidtil haft det daarligt. De kunde jo ikke bede til Gud uden at deres Brøde maatte staa for dem og raabe til dem: gaa først hen og bekend.

Der er endnu Spor af Josefs Virksomhed i Ægypten, nemlig en Kanal, sprængt gennem Kalkbjærgene, som ledte Vandet fra Nilen ind i Krokodildalen, der var ufrugbar og blev derved det rigeste Landstrøg i Ægypten. Formodenlig er det Gosens Land, som Israels Børn fik til Ejendom.

Ægypten var i gamle Dage et rigtigt »Dødbider« hjem, hvor Folket brugte deres Kræfter til at frembringe uhyre Jætteværker i Kroppens Verden til ingen Verdens Nytte.

Fra Ægypten har baade Ebræer, Græker og Romere faaet Grundtrækkene til den borgerlige Forfatning. Al Statsforfatning har til Hensigt at gøre Skel imellem mit og dit og sikre den enkelte for det, som han har erhværet sig.

En Mand paa Hindsholmen, som havde aabent Hjærte for Aandens Verden, men ikke rigtig kunde lade sig bevæge til at virke i dens Kraft, udtalte følgende som Grundsetning for sit Liv: Jeg har forstaaet, at der gives to Verdener her, en Kødets og en Aandens, som grænser meget tæt sammen. Derfor har jeg besluttet at holde mig lige i Skællet for at nyde de Glæder, som fra begge Sider frembydes. Jeg gaar f. Eks. til Kirke, rejser til Missionsmoder, fryder mig i Salmesang og aandelige Følelser, og paa den anden Side vil jeg tage Del i alt, hvad denne Verden har af gode Ting, leve godt, more mig, spille den frie Mand og søge at blive anset i Verden. — Dertil fik han til Svar: Det er en farlig Vej; thi bliver De saadan ved ret længe, da vil Aandens Verden tilsidst lukke sig

for Dem. — Jeg vil dog prøve det, sagde han. — Og det gjorde han saa. —

*

*

*

I ethvert ordnet Samfund findes disse tre Indretninger: Kirke, Skole og Stat. Gennem disse kan Mennesket udvikles til det Maal, hvortil det er bestemt. Begyndelsen til Menneskets Fremgang kan ske i alle tre Samfund.

I Kirken kan Mennesket vækkes til Gudsbevidsthed, i Skolen til Selvbevidsthed og i Staten til Menneskebevidsthed eller Medfølelse. Alle tre Stadier maa gennemgaaes for at Mennesket kan naa sit Maal.

Vækkes Gudsbevidstheden hos Mennesket, da maa han, for at denne kan udvikles og klares, søge den tilsvarende Oplysning i Skolen. Og Gudsbevidstheden sammen med Selvbevidstheden vil da lede til Menneskebevidsthed.

Dette kan ogsaa ske paa den Maade, at Mennesket i Statens Samfund vækkes til at se med Kærlighed paa Næsten. Men for at denne Kærlighed kan gaa frem og ikke dø i Fødselen, da maa Mennesket ledes til Gudsbevidsthed, og Skolen med sit Lys maa ogsaa her træde til. Begyndelsen kan ogsaa ske i Skolen.

• Med Hensyn til dem, der paa saa forskellige Maader og Stadier begynder et Menneskeliv, da er det gerne Fantasmenneskene, der begynde med Gudsbevidsthed, Hjærtømmenneskene, der begynde med Menneskebevidsthed, og Forstandsmenneskene, der begynde i Skolen. Af disse turde det maaske være Hjærtømmenneskene, der fra deres Standpunkt bedst holde ud.

*

*

*

Al den Ængstelse for at bruge Kræfterne til det, som er forhaanden, for at spare dem til de kommende Dage, er ganske unyttig, ja skadelig. Thi naar vi ikke bruge Kræfterne, tabes de og raadne.

*

*

Begrebet Bevidsthed med dets Modsætning Ubevidsthed er temmelig vanskeligt at klare. Det staar imidlertid i Forbindelse med et andet Begreb, Vilkaarlighed og dets Modsætning Uvilkaarlighed.

Ser vi paa Kattekillingernes Leg, hvor vævre, smidige og yndige er de dog ikke i alle deres Bevægelser. Dog det allerbedste ved det hele er, at de gør det ganske uvilkaarligt. Ser vi saa lidt efter Mis komme en anden Kat for nær, og hvorledes der bliver en Hvæsen og Riven ud af det, da har vi her ligeledes en uvilkaarlig Ytring, men en Ytring af det Onde, medens den første var af det Gode, altsammen uvilkaarligt. Man kunde næsten fristes til at ønske, at der kunde blive sat Skæl, saa at Dyret kunde gøre Forskel mellem det Gode og Onde for at vælge derimellem.

Denne Gøren Skæl kalde vi Bevidsthed. Men denne kan Dyret jo ikke faa, saa Dyret altid er baade ubevidst og uvilkaarligt.

Derimod kan Mennesket baade blive vilkaarligt og bevidst. Men det Gode hos Mennesket viser sig synligt, naar det gøres uvilkaarligt, altsaa ubevidst.

Det er den rene Død, naar et Menneske, der har tiluret sig en Del kristelige Talemaader og noget af det udvortes Væsen, vil gaa og gælde for en Kristen og føre kristelig Tale, medens han intet ejer af Kristendommens Liv og Kraft.

De gode Livsytringer maa, for at være ægte, altid være uvilkaarlige, derimod kan de godt være bevidste, eftersom Bevidsthed nærmest er Aandens Evne, medens Vilkaarlighed eller maaske rettere Uvilkaarlighed er Hjærtets Ejendom.

Kunde Mennesket udvikles og naa til Livets Sejr i Sandhed og Kærlighed, uden at det var sig bevidst, at det gjorde det, og altsaa det Gode skete uvilkaarligt, da var dette utvivlsomt det bedste. Men det kan ikke ske, efter-

som vi ere faldne Mennesker. Tilmærmelsesvis kan det ske med Børnene i et Folk eller i et Hus, hvor Sandheds- og Kærlighedslivet rører sig. Men da dette kun sjældent er Tilfældet og vor Tid forøvrigt er »unge Genbyrds Liv« baade i Kristendommen og i Norden, da maa de, som vækkes, komme til fuld Bevidsthed, for at Livet tilfulde kan baade trænge ind i En selv og udbredes, og for at Grunddriften i Menneskét kan blive god, og den gode Virkning deraf igen blive uvilkaarlig.

Der er Forskel paa at tiltale Hjærtet og at tiltale Følelsen. Mennesket bliver paavirket af Aander og lader sig for det meste drives af dem. Men da der baade indfinder sig gode og onde Aander, er det ikke saa lige at skelne imellem dem. Og det maa vi dog lære, for at ikke den onde Aand i en Lysengels Skikkelse skal forføre os til ondt. Prøven derpaa er, om Mennesket ved at lytte til Aandens Røst kan faa den milde, stille Fred, som overgaar al Forstand og bevarer Hjærter og Tanker i Kristus Jesus, vor Herre.

Engang kom der en Mormon til Kold. Medens han sad og spiste, begyndte han med at udstøde de skrækkeligste Forbandelser mod det Land og det Samfund, i hvilket vi leve. Folk skulde omkomme af Krig, Hunger og Pest og alt det værste, han kunde sige. Kun i Utah var der Fred og Frelse.

Saa sagde Kold: Har De ikke andet end Forbandelser at udtale, da maa De heller tie; thi forbande kan vi selv altfor godt. Men sig mig engang, hvorpaa grunder Mormonerne deres Tro? De siger jo, at Forbindelsen mellem Himlen og Jorden var afbrudt, men at den nu ved dem er bragt i Stand. Hvorved er det sket?

Det er sket ved en Engleaabenbarelse til Josef Smidt, svarede Mormonen. Kold indvendte: Men er De da sikker paa, at det var en god Engel, som aabenbarede sig? — Hvad skulde det ellers være? sagde Mormonen. —

Kold sagde: Det kunde være en ond Aand, thi Djævelen kan vise sig i en Lysets Engleskikkelse. Og hvoraf véd De, at den Engel var af Sandhed? — Mormonen svarede: Det har vi ingen Prøve paa. — Kold: Ja, saa tvivler jeg ikke paa, at det jo er falsk. — Mormonen: Hvormed vilde De prøve, om det var en Sandhedsaand, dersom en Engel aabenbarede sig for Dem?

Kold: Jeg vilde først spørge: Forsager du Djævelen og alle hans Gerninger og alt hans Væsen. Fandt jeg saa, at han derpaa svarede med et fuldtonigt Ja, da vilde jeg spørge ham, om han troede paa Gud Fader, Søn og Helligaand, ligesom vor Daabspagt lyder. Svarede han saa bestemt Ja, da vilde jeg sige: Knæl nu med mig ned og bed Fadervor med mig. Kan jeg saa mærke, at Samfundsaaenden bærer os, saa vil jeg sige: Gaa nu for det første bort fra mig, og er du af Sandhed, saa kom til den og den Tid igen. Dette burde Josef Smidt have gjort, og fordi han forsømte dette, tror jeg bestemt, at hans Lære er falsk.

Onde Aander, som ellers gæste Menneskene, er nemme at slippe, naar vi blot siger et Ord imod dem eller vender os bort fra dem. Derimod er de onde Lyster og Begæringer, som bo i Menneskehjærtet, sejge at faa Bugt med. De udryddes kun ved Faste og Bøn.

Et Eksempel paa onde Aanders Indvirkning fortalte Kold. Det første Aar, han havde faaet fast Fod i Ryslinge — han havde faaet Hus og Jord — gik han en Dag ude paa sin Mark og saa paa sit Korn. Som han gik, kom han i Tanker om en Mand oppe i Jylland, om hvem der fortaltes, at han sagde til sit Korn, da han gik og saaede: Gid I gro ned og aldrig op, gid I faa Rod og aldrig Top. Og saadan skete det virkelig.

Som Kold nu gik, kom der en forunderlig Lyst over ham til at sige det samme til sit Korn. Han maatte ordenlig tvinge sig for ikke at sige det, skønt det var

hvad han slet ikke vilde udtale. Sig det, sig det, hviskede det bestandig i ham. Han maatte med Kraft vende sig om og sige til sig selv: Det vil jeg ikke; det er jo heller ikke noget. — Aa, nej, det er heller ikke noget, lød det atter; men sig det til din egen Sjæl: Gid du vokse ned og aldrig op, gid du faa Rod og aldrig Top. Saa stærk var Fristelsen, at han maatte løbe for at komme bort fra Tanken.

Han gik ind til sin Søster. Og da hun talte et Ord til ham, var Fristelsen forbi.

Hvad skal vi lade os lede af, naar vi kommer paa det Punkt i Livet, at vi skal træffe et Valg? Hvad vi allermost maa passe paa, er, om det, vi befatter os med, er fuldkommen Sandhed. Klæber der den mindste Usandhed ved, saa skal vi ikke befatte os dermed.

Da Kold købte Jorden i Dalum, blev det ham sagt, at baade Præsten, Degnen og Beboerne der satte sig derimod og ikke vilde have den Skole til Sognet. Kold var da lige ved at skrive til sin gode Ven, Johan Steffensen, at han kunde jo købe Jorden i sit eget Navn. Men straks gennemfor ham den Tanke: Det er i Grunden dog Usandhed, og hvis dette først engang blev gjort, da vilde det drage en Mængde Løgne efter sig, som tilsidst vilde hæmme, ja maaske ødelægge ham. Han skrev derfor ikke til J. S. Og Handlen blev afsluttet i Kolds Navn.

Mennesket vil gerne være noget. Faa vil intet være, men desværre er der mange Abekatte til blandt Menneskene, som den Karl, hvis Vest lignede Herremandens, medens hans øvrige Klædning fortalte, at han var Bonde.

Børn skulle adlyde deres Forældre. Det er et guddommeligt Bud, som har den Forjættelse med sig, at det skal gaa dem vel, og de skal længe leve i Landet. Dog er der Forskel paa, hvorledes der bør adlydes i de forskellige Aldre.

I Barndomsaarene eller Fantasitiden maa Barnet ube-

tinget adlyde sine Forældre. Og Vorherre, der bøjer Menneskenes Hjærter som Vandbække i sin Haand, vil sørge for, at Forældrene ikke faar Lov til at befale sine Børn andet end hvad de, uden at gaa til Grunde, kan gøre. — I Følelsetiden er det anderledes. Da er Børnernes Lydighed ikke ganske ubetinget. Da begynder Børnene at staa paa egne Ben. Dog skal det Barn, der efter sit 18de Aar endnu opholder sig i Fædrehuset, underordne sig sine Forældre og i et og alt gøre Forældrenes Vilje med Hensyn til Husgerningen. Børn maa ikke gifte sig uden deres Forældres Minde. Thi er det Guds Vilje, at Ægteskabet skal komme i Stand, da faar de nok Forældrenes Tilladelse, naar der gives Tid. Derimod skal Børnene ikke af Forældrene lade sig tvinge til Ægteskab mod deres Hjærtens Kærlighed. I Manddomsalderen falder det ikke Forældrene ind at kræve Lydighed af Børnene.

En Skovfogeds Hustru stod en kold Vinterdag ved sin Kakkelovn og lavede Mad. Allerbedst som hun stod, paa-kom der hende en inderlig Glæde over det Velvære, hvori hun befandt sig. Især følte hun sig meget lykkelig, fordi hun havde tilstrækkeligt Brænde i denne haarde Vinter.

Men lidt efter kom Konen i Tanker om, at hun havde mer end tilstrækkeligt. De solgte jo Brænde. Og der var saa mange Fattige, der kun havde saa lidt.

Den glade Tanke gennemfor hende: Du kunde dog let hjælpe en eller anden med et Læs Brænde. Og nu tænkte hun paa, hvem af hendes Naboer, der mest trængte til at hjælpes.

Hendes Tanker faldt da paa en gammel Kone, om hvem hun vidste, at hun slet intet Brænde havde. Straks fattede hun den Beslutning, at hun skulde have et Læs. Men straks efter faldt den Tanke hende ind: Hvad vil saa Folk sige? De vil naturligvis sige: Nu vil de Hellige til at vise sig, men det er naturligvis ikke andet end Hykleri. Og den Omtale vilde jo være tung at bære. Desuden

havde Konen, hvem hun tænkte paa, bagtalt dem i Byen for ganske nyligt.

Nu kom hendes Mand og Søn ind for at spise til Middag. Saa siger Konen til Manden: Vi kommer til at give N. N. et Læs Brænde. Hun lider vist Nød i denne haarde Vinter. — Du med dit Brænde, sagde Manden, du kunde gerne give alt det bort, vi har.

Nu var saa dette afslaaet for denne Sinde; men det stod alligevel for Konen, som om hun dog skulde gøre noget. Hun tænkte da igen: Hvis Konen vilde komme herhen og bede om et Forklæde fuldt af Brænde, skulde hun bestemt faa det. Men hun kom ikke.

Da hun nu var kommen i Seng om Aftenen, følte hun sig igen saa vel i den varme Seng i den lune Stue. Og hun takkede Gud for hans Godhed imod hende. Men med det samme trængte Tanken om den fattige Kone og Brændelæsset saa voldsomt ind paa hende, at hun følte, hun skulde, hun maatte give det Læs Brænde hen, hvis hun vilde have Fred. Derfor sagde hun til sin Mand: Nu skal Konen have det Læs Brænde. Det staar nemlig for mig, som om det vil drage timelig og maaske evig Ulykke med sig, hvis vi ikke gør det. — Ja, sagde Manden, skal det være, saa skal det være.

Næste Morgen kørte de hen til Konen med Brændet. Hun blev meget glad, da Kulden var stræng og hendes Brænde var sluppet op. Og nu fortalte hun: Igaar Formiddags — det var just paa samme Tid som Skovfogedkone havde faaet den glade Tanke at give hende Brændet — faldt jeg paa mine Knæ ved Siden af min Kakkellov og sagde til den Gud, som har skabt mig: Du maa sørge for Brænde til mig, hvis jeg skal leve. Straks opstod rigtignok den Tanke hos mig: Gaa hen til Skovfogdens, de vil nok give dig et Forklæde fuldt af Brænde. Men saa turde jeg ikke, fordi jeg vidste, at I havde faaet at vide, at jeg havde bagtalt Eder i Byen.

Denne Tildragelse blev for den fattige Kone et Stød til, at hun kom til levende Kristentro.

Det er den kristelige Kærlighed, som nødvendigt maa udspringe af det kristelige Liv; thi et Menneske kan umuligt vedblive at modtage Guds Kærlighed uden selv at øve Kærlighed mod Næsten.

Jeg staar paa min Ret, siger man, og synes da at være meget beskeden. Men ingen ærlig Mand vilde vel dog fordre mere end Ret, saa det er da i Grunden den største Fordring, man med Billighed kan gøre. To, som har Sag sammen, siger ogsaa begge: Vi staa kun paa vor Ret. Men vil vi spørge: Hvem skal bestemme, hvad der saa er Ret, da vil begge svare hver for sig: det vil jeg.

Deraf er det, at den meste Strid og Splid kommer. Vilde enhver nøjes med mindre end deres Ret, da blev der mere Fred iblandt os.

Men lige overfor Vorherre kan det nok ikke hjælpe at sige: Vi staa paa vor Ret. Vi maa for Alvor blive glade ved hans Naade. Vil vi beholde Guds Naade, da maa vi henede blandt vore Brødre lade Naade gaa for Ret.

Der er Forskel paa Kærlighed. Vi kan kun fuldt elske det Menneske, hos hvem vi føler, at den samme gode Aand i Sandhed har taget Bolig, som lever i os selv. Derfor skal vi ikke se paa Daarlighederne, som ellers kan være hos det Menneske, men have Øjet fæstet paa Sandhedsgnisten og stedse ved vor egen Kærligheds Varme søge at opflamme den til des mere Klarhed og Kraft. Hvor vi derfor træffe Mennesker, maa vi først se, om denne Sandhedsgnist og Grund er i dem, for at vi kan knytte os til dem og elske dem med den aandelige Kærlighed.

*

*

*

For at Mennesket kan kæmpe med Kraft og Sejrslykke, da maa Mennesket i højeste Grad blive spændt.

Anstrængelsen vil da blive i samme Forhold, som Spændingen har været.

I afgørende Øjeblikke kan det da tit se ud, som om de Spændte og Anstrængede ere uretfærdige mod dem, som enten hæmmer disses Kraft eller ikke kan følge med. Men det grunder sig ligefrem paa Stillingen, Kæmperen indtager.

Mennesket bliver spændt i det Øjeblik, han træder over paa Sandhedens Side til Kamp mod det Onde baade inden i og udenfor Mennesket.

Men det er et overmaade anstrængende Arbejde bestandigt at være anspændt for at skabe et lille Himmerig blandt sine Omgivelser.

Dog mange Mennesker naar ikke videre end til at blive spændte. De virker ikke hverken i Gerning eller Ord. De forholder sig digterisk til Anstrængelsen, som Manden, der var ombord paa et Skib, der mødte et andet, som lige i det samme gik under. Søfolkene satte Baaden ud, kæmpede med Bølgerne, til de naaede Vraget og frelste dog nogle. Men denne Mand blev staaende paa Skibet, saa paa det hele, blev greben af det Store og Skønne i Sømændenes Daad og af det Rædsomme i det andet Skibs Undergang. Hans Følelser fik Ord, og for at fastholde dem, nedskrev han dem paa Papiret.

Men Claudius siger: Klyng Poeten op i Masten. Det gælder derfor, at den Spændte anstrænger sig. Ti da skal Sejrr ved Guds Hjælp vindes.

*

*

*

Vi er paa en Maade alle Guds Børn, eftersom han har skabt os og raader for os allesammen og — som Inge-mann siger —: »Selv vaager hele Verdens Gud ved Skabningens store Vugge«.

Men i den Forstand er det ikke, at vi tale om Guds

Børn. Det er kun dem, som har givet sig hen til ham, og som han kan gøre salige, vi kalder Guds Børn.

Fra Menneskeslægtens første Tid var der Tale om Guds Sønner, som var Seths Afkom i Modsætning til Menneskenes Døtre, der var af Kains Slægt.

Saaledes var alle de Troende i den gamle Pagt Guds Børn. Men paa Guds Børn i den gamle og den ny Pagt er der en stor Forskel, da de sidste ved Guds Naade ere Guds Børn i Kristo. Og de, som drives af Guds Aand, ere Guds Børn.

Grundtvig har sagt, at Kendetegnene paa Guds levende Børn ere Bekendelsen, Forkyndelsen og Lovsangen. Derfor sige vi ogsaa, hvor disse bryde frem, at der er bleven Liv hos det Menneske.

Men det er kun Livstegn. Det er ikke Livet selv. Thi Livet bestaar ikke i Ord, men i Kraft.

Forsaavidt et Menneske er af Sandhed, kan det ogsaa være et Guds Barn uden at Bekendelsen, Forkyndelsen og Lovsangen lyder fra det. Men et Guds Barn i Kristus, drevet af Guds Aand, er det ikke. Dog er det paa Veje til at blive det.

Nadverens Sakramente er det hemmeligste i de Kristnes Naademidler og synes at forudsætte noget mere end enten Daaben, Bønnen eller Ordets Hørelse.

Kold har altid haft den Følelse, naar han tænkte paa at gaa til Alters, at han maatte helst lade være. Men han kunde heller ikke overvinde det andet i sig, der raadede ham til at gøre det. Derfor gik han med en stadig Frygt i sig, lige til den Stund, da han knælede for Altret og modtog det Hellige. Thi da fik han Fred og Glæde.

Nadveren er et Kærlighedsmaaltid og forudsætter Kærlighed i det hellige Samfund. Derfor er det ikke rigtigt, at man gaar enkeltvis til Nadvere.

I Daaben staar den enkelte lige overfor Vorherre og modtager Pagten. I Bønnen og Ordets Hørelse kan det

til Nøds modtages enkeltvis, men Nadveren bringer kun sin hele Velsignelse, som er Kærlighedens Vækst, naar den nydes i levende Samfund.

Derfor er det under vore indre og ydre kirkelige Forhold vistnok forkert, dersom vi gaar tiere til Alters end vore Fædre. Thi kun naar vi misforstaar Nadverens Betydning og tager den som en Besegling paa Syndernes Forladelse, der faas ved Skriftemaalet, kun da kan der være Tanke om at gaa tiere til Alters.

Men da Syndernes Forladelse faas i Daaben, og da Nadveren er Næring for Gudsmennesket i os, er det for lidt at opfatte Nadveren som Besegling paa Skriftemaalets Velsignelse. I Daaben oprejses det gamle Menneske i os, det bliver genfødt og fornyet til et nyt Guds Menneske, som faar Magt til at blive salig. Men i den første Menighed var der udgydt af Guds Aand særegne Naadegaver over den enkelte og over Menigheden, som nu ikke findes iblandt os.

Dog Enden skal blive Begyndelsen lig. Den guddommelige Gnist, som svagt ildner hos os nu, skal da blusse op til en Flamme med store Kræfter. Da vil den sidste Menighed baade faa Lys over Kristendommens Hemmeligheder og Magt til at opvække alle sine Døde, saa at Mennesket ved at faa alle sine Aandsevner vakte faar Kraft til at vække alle tilsvarende Kræfter blandt sine Omgivelser. Det er derfor ikke sagt, at alle de vakte Kræfter blive brugte i Livets Tjeneste, men al den Døsig-
hed, som nu hviler over Slægten, vil da blive blæst bort. Og det bliver klart for den enkelte, hvad han vil, enten Godt eller Ondt.

*

*

*

Der lyder i hvert Menneskes Bryst en Guds Røst, som vi kalder Samvittighed. Denne Stemme lyder for det meste kun saa sagte, og derfor bliver den saa tit overhørt

af Menneskene. Men lykkelig er det Menneske baade for Tid og Evighed, som lytter til Stemmen og udfører dens stille Befaling. Den, som kender den, maa følge den, for ikke at miste den. Den, som ikke kender den, maa søge at faa den vakt; thi det er en sikker Stjerne, der lyser for ham og leder ham midt i Verdensnatten. At Vorherre er i den stille, sagte Lyd, véd vi af Profeten Elias. Der kom Storm og vældigt Brag, men Herren var ikke i dem, derimod var han i den stille, sagte Lyd, som fulgte efter«.

Hermed ender hin Elevs Optegnelser efter Kolds Foredrag.

Kristen Kolds Disciple.

Det er paa Frugterne, at Træet skal kendes.

Kristen Kolds Skolegerning har Frugt i en stor Kreds af Disciple, mandlige og kvindelige. De allerfleste af disse kan og skal ikke her nævnes ved Navn. Kun saa meget skal siges, at i Kolds Disciples Tal er en ikke lille Skare af Danmarks ypperste Bønder i Nutiden.

Det Kirkeliv og Skoleliv, som har krævet store private Ofre for at bæres frem og holdes vedlige, tæller ikke faa af sine bedste Støtter blandt Kristen Kolds Disciple. Det borgerlige og sociale Liv i Danmark, der ikke blot vil indrette sig efter den formelle Friheds Lov, men gerne hente sin Fylde ud af Kærlighedens Lov, har ikke faa Tilhængere blandt Kolds tidligere Elever.

Kristen Kold har nemlig i sin Tid bidraget meget til aandeligt at frigøre og hjærteligt at adle en Del af den danske Bondestand.

Kold er bleven sammenlignet med Sokrates.

Nu vel, enhver Lignelse halter. Men store Ligheds-punkter er der dog imellem den verdensberømte græske Filosof, Sokrates, og den til Dels endnu i sit eget Folk meget lidt bekendte danske Folkefilosof Kold.

Hvad Cicero sagde om Sokrates, at han førte Filosofien ned fra Himlen til Menneskenes Huse og Boliger,

det samme gælder i rigt Maal om Kold. Al hans Stræben gik ud paa at holde sine Disciple paa det jævne, med begge Ben paa Jorden og med en vaagen Kærlighed overfor deres eget Menneskeliv og deres nærmeste Menneskehjem og Folkesamfund.

Ligesom Sokrates langt fra indvirkede paa sine Disciple ved en stor Kundskabsfylde, men væsenlig øvede sin store Indflydelse paa dem ved sin mægtige sædelige og religiøse Personlighed, saaledes var Kolds stærke, aandelige Personlighed den store Hovedfaktor i hele hans Undervisning. Der har næppe samtidigt eller siden hen i Højskolelærernes Kreds været nogen saa aandskraftig Personlighed som Kold. Derfor blev det ogsaa ham, der i særlig Forstand kom til at blive Banebryderen i Danmark for »Skolen for Livet».

Han forstod nemlig med stærke Baand at knytte Hjemmet og Skolen sammen. Baade Ungdommen og de Ældre rundt omkring fra følte sig hjemme i hans Skole. Og han banede dernæst Vej for den hjemlige Børneskole i Danmark.

Ligesom Sokrates af sine Samtidige blev anklaget for at fordærve de Unge og forkaste de af Staten antagne Guder, saaledes blev Kold ogsaa beskyldt for at føre de Unge bort fra Kirken ved at prædike Foragt for Præsterne. Som ovenfor antydet træffer vi netop blandt Kolds Disciple nogle af Kirkens mest tro og opofrende Medlemmer. Kold saa adskillige Brøst hos Præsterne i sin Samtid, men der var en Forskel paa hans folkekirkelige Opfattelse og den, som Søren Kierkegaard navnlig i sine »Øjeblikke« søgte at gøre gældende. Thi medens denne fristedes stærkt til at kaste Barnet bort med Vaskevandet, saa ikke blot ærede Kold, men holdt højt i Hævd det nedarvede, hvad der er Kærnen i Kristendommen og det bevarende i Folkekirken.

Paa sin ejendommelige Maade kunde Kold sige, naar

man beskyldte ham for at nedsætte Præsterne i sine Elevers Øjne: »Nej, vist vil jeg ikke nedsætte dem. Jeg vil kun opdrage mine Elever saaledes, at de kan nøde Præsterne til at have noget paa Gaflen«.

Ligesom Sokrates kom til at staa for sine Samtidige som en underlig Skikkelse og fremstilledes ogsaa saaledes af Aristofanes, saa kom ogsaa Kold til at staa som en løjerlig Særling for mange, der kun stiftede flygtigt Bekendtskab med ham. Og han gør vel saa endnu.

Der var Særheder ved Kristen Kold, ogsaa i hans ydre Optræden som i hans Klædedragt. Men en stor Del af, hvad der regnedes til Særheder, hængte dog sikkert sammen med hans ejendommelige Udvikling og den Selvopofrelse for sit store Livsmaal, som han var saa fuld af.

Blandt de c. 1300 faste Højskoleelever foruden de mange skiftende Tilhørere, Kold i Aarenes Løb havde, var der naturligvis enkelte, som slet intet aandeligt Udbytte fik af hans Undervisning, fordi Modtageligheden for denne ikke blev vakt hos dem. I Begyndelsen af Kolds Højskolevirksomhed var der flere Elever, som kom til ham i »Lømmelalderen«. Han havde jo oprindelig tænkt sig denne Alder som den bedste. Men han skønnede snart, at det var omtrent den uheldigste Alder at faa dem i. Der var da ogsaa en enkelt af disse, der siden hen saa at sige ikke kunde mindes andet om Kold, end at han brugte en urimelig Mængde Snus.

Som enhver betydelig og aandstærk Lærer gerne blandt Mængden af sine Disciple har nogle, der komme for nær til det stærke Lys, faa deres egne smaa Sjælevinger svedne og derved stanses i deres Personligheds Udvikling, saaledes havde Kristen Kold ogsaa enkelte Disciple, der siden hen i Livet med Rette maatte kaldes hans Eftersnakkere og Efterabere.

Navnlig i Friskolelærernes og Højskolelærernes Kreds var der en enkelt, som attraade at blive en lille Kold ved

at efterabe hans langsomme og værdige Maade at tale paa, ved at snakke dygtigt op navnlig om Aand og Aander, ved at agte baade for egen Persons og for Børnenes Vedkommende Værdien af Elementærkundskaber, som Ret-skrivning og Regning, lig med Nul, ved at søge at efter-ligne Kolds udvortes Manerer og ved som Regel at fore-trække om Søndagen landligt Arbejde i Stedet for Hvilen i Kirkehuset.

Dog var det forholdsvis kun faa af Kolds Elever, der paa den Maade gik Glip af hans Paavirknings virkelige Velsignelse.

De allerfleste naaede han mer eller mindre at faa noget aandelig frigjorte og sat i Bevægelse henimod store og gode Livsmaal. Og det lykkedes ham at skabe mange selvstændige og fribaarne Personligheder, ogsaa af den Grund, at han forstod ypperligt at vurdere den Enkeltes Evner og særlige Behov og var forstandig nok til, naar Vedkommende søgte Raad hos ham, at vejlede denne til Midler, der passede med disses særlige Behov. Kold var nemlig som Ungdomslærer i ingen Maade doktrinær, men derimod fuldt ud praktisk i hele sin Betragtning.

Flere Gange, naar Kold skulde begynde sin Vinter-skole og kom ned i de mange Bønderkarles Kreds, syntes han, at de var saa kødelige, saa tunge, saa uskønne at se paa. Og et Øjeblik kunde da Følelsen af hans Gerning tynde saaledes paa ham, at han var ved at synke i Knæ. Men naar han saa fik samlet sine bedste Kræfter, kunde han sige: »De kan hjælpes, de skal løftes, og det maa gaa, inden de forlader os«. ⁹⁷

Kold vilde ikke tvinge nogen af Eleverne til at høre sine Foredrag. Alle Karlene vilde dog gerne høre de første Par Foredrag. Men saa var der enkelte af dem, der foreløbigt gik fra.

Til Tider kunde der være en hel Forsamling af saadanne Karle, der under Kolds Foredrag sad i Spisestuen

og røg Tobak eller laa og sov oppe paa deres Seng. Men lidt efter lidt skulde de nok møde af sig selv for at høre, hvad Kold havde at sige.

En Vinter var der dog en Karl, som syntes slet ikke at ville komme med. Han var ene tilbage. Dem, der havde sendt ham, sagde til Kold, at kunde han vinde ham, var det stort. Karlen var nemlig meget stærkt pietistisk udviklet. Men tilsidst maatte Karlen virkelig give sig.

I sine senere Aar sagde Kold, at dem, han nødigst vilde have med at gøre blandt de Unge, var Pietisterne. Han vilde hellere have Unge, som var helt uberørte af Aandsliv.⁹⁸

Ved sin Pigeskole blev han gerne hurtigere glad, fordi det var ham lettere at faa Pigerne aandeligt i Tale.

Det var ikke saa sjældent, naar Kolds Elever første Gang kom til at staa overfor ham og betragtede hans udvortes Skikkelse, at de ikke straks var paa det rene med, hvem han var. Han betegnes som oftest som »en lille graa Mand«, fordi han var lille af Statur og graat klædt. Og var han iført sin daglige Dragt med Selerne over Vesten og med Tørklæde bundet over Huen, tog han sig endnu mere uanselig ud.

Vi vil her meddele nogle Minder og Indtryk fra en af Kolds Disciple i Vinteren 1868—69:⁹⁹

K. P. var fra Mors. Sammen med to andre Morsingboer og et Par Thyboer ankom han til Dalum Højskolen den 2. November 1868 mellem Kl. 8 og 9 om Aftenen.

De hørte Eleverne tumle ovenpaa; men først kiggede de ind i Spisestuen i Kælderen. Der var mørkt derinde. De saa nu ind i Køkkenet. Ogsaa der var mørkt. Da K. P. lukkede Køkkendøren, sagde han til sine Rejsekammerater: Her er heller ingen Folk.

Men lidt efter aabnedes Døren igen, og i Lampelyset ude i Gangen saa de en lille graa Mand staa for sig, som sagde: Jo, der er Folk.

Kold spurgte dem da, om de var alene og hvor de var fra. Da han fik dette at vide, sagde han: Ja, det er saamænd en besværlig og dyr Rejse, De nu har gjort. —

De skulde saa ind i Køkkenet. Han satte sig paa Ildstedet. De stod om ham i Mørket. Men han forlangte snart Lys. En undselig Pige kom ind med et saadant, som hun satte paa Køkkenbordet og forsvandt derefter lydløst.

Nu begyndte Kold helt spøgefuldt at tale til dem om, at hans Skole egentlig var for Piger; Karlene brød han sig ikke saa meget om.

K. P., som var den mest frimodige af dem, skønt det kneb stærkt for ham, mente dog, at Karlene vilde holde bedst ud, naar de først havde taget ved.

»Hvorpaa grunder De det?« spurgte Kold ham, »er det det gamle Ord, De tænker paa om Pigerne, der har ti Sind over én Tærskel?«

I det samme kom Pigen ind og vilde varme Øl til dem. I Undseelsen tabte hun nogle af Ringene.

»Det kunde jeg have gjort bedre«, sagde Kold.

Kolds jævne, men tillige saa kraftige Udtryk om Hverdagsting slog dem straks.

Den næste Morgen begyndte han med et yndigt Foredrag, men det var tillige saa storslaaet. Han talte bl. a. til dem om, at det var Aanden, der havde ført hver især af dem over til ham i denne Vinter. Det var hans Kærlighed, som har talt hvert Haar paa vore Hoveder, og som ikke lader en Spurv falde til Jorden uden sin Vilje.

K. P. syntes, at disse Ord kunde ikke rigtigt passe paa ham, at det var Guds Aand, der havde ført ham derover. —

Da Foredraget var forbi, spurgte Kold, om der var nogen af dem, der vilde ud til Odense. K. P. svarede, at det vilde han. Saa fulgtes han ned med Kold, og da denne spurgte ham, hvad han syntes om Foredraget, sva-

rede han, at han syntes, det var altfor stort for ham. —
— »Naa, De synes, det er altfor stort for Dem«, sagde
Kold, »vil De saa tage dette Brev med for mig til Odense«. —
Og dermed var den Samtale forbi.

Men næste Morgen begyndte Kold sit Foredrag med:
»Der var igaar en lille Fyr inde hos mig, som syntes,
min Tale igaar var ham for stor«. . . Og saa tog Kold
Emnet op paany og talte saaledes om Guds Kærlighed til
Verden og til Menneskene, at det nu gik op for K. P., at
han nok kunde være vis paa, at det var efter Guds Vilje,
han den Vinter skulde være paa Skolen. — Og var det
Tilfældet med ham, hvorfor skulde det saa ikke ogsaa
være Tilfældet med de andre Elever.

Kolds Foredrag var den Vinter fulde af Kraft og Liv
og til stor Velsignelse ikke mindst for de ældre Elever,
der havde nogen aandelig Erfaring i Forvejen.

Kold selv var meget svag paa Legemet den Vinter.
Han kunde med Nød og næppe slæbe sig ind til dem.
Men havde han først faaet begyndt sin Tale, saa kendtes
det ikke paa ham, saa frisk og kraftig og livlig lød den.

Hans Afskedstale var forunderlig kærlig. Han sagde
dem, at han troede nok, det var den bedste Skole, han
endnu havde haft. Den foregaaende Vinter var Karlene
ham for stærke. Han kunde ikke ret magte dem. Og
da han stod ved Slutningen af deres Skoletid, maatte han
sige sig selv, at han vist ikke havde gjort nok for at
hjælpe dem. Det var derfor med Bæven, han var gaaet
til denne Karleskole. Men nu havde de saa forunderlig
hjulpet ham over det. Og derfor vilde han sige dem Tak.

Det kunde synes, naar Kold talte om Kærlighed til
Kvinden, som om han ikke regnede hende ret højt. Men
nærmere beset løftede han Kvinden paa Højsædet som
den, der i Grunden var Drivkraften i hele Menneskelivets
Historie. — Engang brugte han Billedet med en Karusel
af den gamle Slags, hvor Mekanismen var skjult, ligesom

ogsaa det lille graa Æsel, som trak den, medens det kun var Vognene, man saa. Kvindens Magt er netop i det lønlige.

Kold fortalte, at da han skulde ud paa ny Egne for at hjælpe med til fri Børneskolers Dannelse, spurgte han altid, om der var nogle Kvinder, som var oppe for den Sag. Svarede man, det var kun Mændene, som var med, turde han ikke begynde et saadant Sted. Men var der, om det saa kun var et Par Mødre med, saa havde han Mod nok til at faa Skolen sat i Gang.

K. P. spurgte en Dag Kold, om han ikke vilde besøge sine gamle Venner paa Mors og i Thy. — Nej, det vil jeg ikke, sagde Kold, thi jeg ser endnu saa tydeligt for mig hver Dal og hver Bakke i Naturen deroppe. Og fra mine gode Venner hører, jeg jo jævnlgt.

I et Foredrag en Dag fortalte han, at Algreen det foregaaende Aar havde været til et Møde ved Boltinggaard og var kørt lige forbi Skolen sammen med en Mand, der vilde ind at besøge Kold. — »Hils Kold«, sagde Algreen. — »Vil De ikke selv følge med ind«, spurgte Manden. — »Nej«, svarede Algreen, »for Kold vil rive Hovedet af alle Præster«. — »Vist vil jeg ikke«, sagde Kold i sit Foredrag, »jeg vil ikke gøre Præsterne Fortræd, jeg vil blot vise deres Lyder, og da bl. a. den, at de faar Folk altfor højt op, saaledes at de atter maa synke ned. Og det er usundt. Det er bedre at stige jævnt«.

En Dag ventedes Peter Larsen fra Dons til Skolen. Kold havde, hvad han ellers aldrig indlod sig paa, Dagen i Forvejen anmeldt for Eleverne Peter Larsens Komme.

Det varede en Stund, inden den sjældne Gæst gav Møde. Det var henad Middag. Kold kom da ind sammen med Peter Larsen. De lyste begge af Glæde. Peter Larsen satte sig ned lige overfor Kold. Og denne begyndte da sit Foredrag med at sige, at han i Morgenstunden

syntes, han var særligt i Aande, men nu Tiden var gaaet, var det, han havde at sige, bleven afkølet. Saa kom det an paa, om han nu kunde faa det sagt; han vilde da nu begynde. Og saa fortalte Kold om sit Forhold til Peter Larsen lige fra den første Dag, da denne oplyste Kold om, at Vorherre elsker Menneskene.

Eleverne havde aldrig før hørt Kold tale saaledes. Medens det ellers var med den kraftige Lærermyndighed, han førte Ordet imellem dem, var det i Dag saa forunderligt barnligt og mygt. Man mærkede helt igennem, hvor-
dan han stillede sig i Discipelforhold til Peter Larsen.

Da Kold var færdig, talte Peter Larsen et Par hjærtelige Ord om Kærligheden. Hans Tekst var Kong David.

Hvad Eleverne ogsaa maatte lægge Mærke til, var, hvorledes Kold og Peter Larsen sagde Du til hinanden. Ellers nævnede Kold saa at sige alle med De.

Det eneste, han den Vinter læste op for Eleverne, var Digtet »Den Taknemlige«, som findes i C. J. Brandts Lægender, og som ender saaledes:

»Paa Kraften, han gav mig, blev ej jeg klog,
og ønsker det ej at blive,
kun ét jeg véd, at jo mer jeg tog,
des mer fik han Lyst til at give«.

Kold bad Eleverne skrive dette Digt af, efter at han havde forklaret det for dem.

Ved Siden af de mægtige, men tillige saa jævne Foredrag havde de i nogen Tid ogsaa godt af Kolds Samtaler. Et Par Maaneder samledes de næsten hver Aften fra 5—7 til Møder, som Kold kaldte Diskussionsmøder.

Der var ikke tændt Lys. Eleverne kunde da mere frimodigt spørge.

I disse Samtalemøder hentede de megen god Oplysning. Naar Kold mærkede, at der var Alvor i Elevens

Spørgsmaal, kunde han til Svar derpaa tale en hel Time i Træk.

Da de havde været en Uges Tid paa Skolen, sagde Kold: »Ja, vi holder Diskussionsmøder hver Vinter om Aftenen; men det er vistnok for tidligt endnu. Jeg tænker ikke, at der endnu er nogen, som har noget at spørge om.

Men otte Dage efter sagde han en Aftenstund: »Nu maa der vist være en eller anden af Dem, der vil komme med et Spørgsmaal«. Uagtet der var mørkt i Stuen, var der dog ingen, der vovede at komme frem med noget. Der var ganske stille en Tid.

Endelig spurgte en af de jyske Elever: »Naar man faar Lyst til at skrive til en Ven, er det saa rigtigt at gøre det?« De andre tænkte, hvad er dog det for et Spørgsmaal. Der kan jo ingen Ting svares derpaa. Men Kold tog kønt og roligt paa det, idet han svarede: Det kommer bl. a. an paa, hvad Tid paa Dagen man faar Lyst dertil. Jeg har det nu saadan, at om Morgenen er jeg bedst tilpas, medens jeg derimod om Aftenen er træt. Vil jeg da gøre Arbejde, bliver jeg ikke tilfreds dermed, men indser, at det bedste er, at jeg gaar hen og lægger mig. Naar De er godt tilpas, da skal De uden Betænkning skrive til Deres Ven, men ellers ikke.

Der blev stillet flere alvorlige Spørgsmaal til Kold, ogsaa kristelige, som han besvarede ypperligt. Men stundom kom der intetsigende Spørgsmaal, dem blev han snart færdig med. Saaledes spurgte én ham: Naar jeg gaar paa Vejen og der kommer én kørende, skal jeg saa bede ham om at maatte køre med. — Kold svarede smilende: Var det mig, der mødte Vognen, vilde jeg blive ved med at gaa, for jeg holder meget af at gaa, med mindre Manden vilde bede mig om at køre med.

Sidst paa Vinteren havde de kun Samtalemøde en enkelt Aften om Ugen, men ønskede endda stundom, at

Kold vilde blive borte, saa opfyldte var de af hans Formiddagstale.

Undertiden, naar Kold havde endt sit Foredrag om Formiddagen, sad de som fastnaglede til Bænken, medens han gik dem forbi ud af Skolestuen. Saa vægtig en Alvor havde der været i hans Ord. Kold kunde da, naar han kom til Døren, vende sig saa mildt og venligt om imod dem og sige: Naa, naa, nu kunde De jo synge en Sang ovenpaa. Men de havde sjældnen rigtig Kraft dertil.

Kold talte navnlig i Begyndelsen meget om, at det galdt for et Menneske om at finde sit Balancepunkt. — Da K. P. en Dag var inde hos ham, blev han spurgt om, hvorledes han nu følte sig tilpas. Ja, sagde K. P., han syntes, han var kommen mere i Ligevægt. — Ja vist, sagde Kold, det er det, som jeg kalder Balance.

Naar Kold fortalte dem om sit eget Levnedsløb, skildrede han dem, hvordan han bestandigt higede fremad. Da han stod i den tæt fyldte Skolestue i Faartoft som Dreng, lille af Vækst i Modsætning til flere af Skolens Drengene, tænkte han ved sig selv, at det nu galdt om for ham at kunne magte disse med sin Person. — Men efter at have været der nogen Tid og efter at have smagt Konens Aal om sine Ører, mente han, at hvis han kunde blive Lærer hos en Herremand eller Præst, var det bedre. Saa naaede han det, men mærkede, at det heller ikke var Maalet. Han fik da endelig begyndt en Højskole, men den skulde være større og større. Og naar han nu kunde naa til at faa forgyldte Vinduer paa sin Skole, saa var Maalet naaet. Han paaviste, hvorledes skrøbelig Forfængelighed stadig fulgte med en saadan Fremadhigen, men tillige, hvorledes den ægte Livskærne ogsaa laa gemt i denne Higen.

Kolds Evne til ved et Øjekast at lære Mennesker at kende, fik de bl. a. Vidnesbyrd om, da i Julen to Vallekilde-Elever kom i Besøg hos dem. Den ene var fra

Vendsyssel, den anden fra Horsenseggen. Da de var rejst igen, spurgte Kold nogle af Eleverne, hvad de syntes om disse to. Godt, lød Svaret. Ja, sagde Kold, om ham fra Horsenseggen syntes han ogsaa godt. De andre havde imidlertid navnlig tænkt paa Vendelboen. Dette sagde K. P. til Kold. »Nej«, svarede denne, »jeg holdt ikke af det fine, han havde ved Hænderne«. (Det var et Par meget fine Muffediser). Det viste sig ogsaa siden, at Kolds Dom var rigtig.

En Dag kom der to Læs Elever i Besøg fra Ryslinge Højskole, som dengang væsenlig var en Kundskabsskole, navnlig i Landbrugsfag. — En »forvalterklædt« Elev spurgte ved dette Besøg meget vigtigt Kold om, hvordan man skulde blive den bedste Landmand. »Det sker der-ved«, sagde Kold, »at De lærer at gøde Marken med Deres Sved«. —

Naar Eleverne besøgte Kold i hans Stue, bød han i Almindelighed straks de undselige Bønderkarle at sidde ned. De der stod og bukkede for ham, lod han derimod vente en Stund, inden han bød dem tage Plads.

En Vinter var der en af Karlene, der døde. Kold sagde til hans Kammerater, som vilde følge ham til Jorden: »Lad mig nu se, at I synger saa højt, at han kan høre det«. Der var ogsaa en dejlig Sang ved den Jordefærd. —

Kold sendte sjældent Hilsen hjem med Eleverne. Men ved Afrejsen fik K. P. én med til Poulsen-Dal, Kolds gamle Medhjælper, der nu havde begyndt Højskole paa Mors. Ved den Lejlighed sagde Kold: »Ja, jeg troede aldrig, at Poulsen vilde komme til at du til at blive selvstændig Højskolelærer; jeg syntes, at han kun kunde sige A. Men der har jeg taget meget fejl. De Elever, jeg faar fra hans Skole, er nogle af dem, der er bedst gjort i Stand«. — Aaret efter sendte Kold en frivillig Gave til Støtte for Poulsen-Dals Højskolegerning.

Da K. P. meldte sig som Elev hos Kold, sagde han straks, at han havde kun Raad til at blive der et Par Maaneder, men Kold vilde, at han skulde blive der hele Tiden. Da han nu ved Afrejsen skulde gøre Regnskabet op, sagde Kold: »De har betalt«. — »Nej«, sagde K. P. — »Jo, De har. — »Nej«. — Kold saa da efter. Der var da ogsaa en Del tilbage; men han var saa træt, at han ikke kunde lægge det rigtigt sammen. — K. P. hjalp ham dermed. Der blev da 84 Kroner til Rest. »Saa skriver vi 80«, sagde Kold. »Det kan vi bedre huske. Og saa kan De lægge Dem rolig til at dø«. —

Næsten hele sin Højskolevirksomhed igennem havde Kold nu og da med sjæleligt syge og aandeligt anfægtede Mennesker at gøre. Med flere af disse lykkedes det ham at komme i et saadant Forhold, at de blev hans Disciple. Det blev snart bekendt, at kunde ingen andre Mennesker hjælpe dem, saa kunde Kold. Og han havde ondt ved at sige Nej, selv da hans legemlige Kræfter stærkt tog af. Men havde han taget sig af saadant et sygt Menneske, sparede han heller ikke sig selv for at bringe det til aandelig Sundhed.

Allerede i Ryslinge havde han en saadan Syg under Behandling.

Det var en ældre Pige fra det nordlige Fyn, som var kommet i Huset hos Gaardejer Frederik Larsen, for om muligt at helbredes. Hun vilde ikke bestille det mindste, var fuldstændig stum og fuld af tavs Fortvivelse. Hun bildte sig ind, at hun havde brudt sin Daabspagt og trodset Vorherre, saa at han aldrig mere vilde have med hende at gøre. — Sagen var den, at hun havde en Kæreste, som var en vild Krabat, der levede i Svir og Sværm. Selv var hun bleven aandelig vakt og var af en usædvanlig kraftig Natur. Hun havde saa sagt til Vorherre, at der-

som han virkelig kunde hjælpe, skulde han gøre hendes Kæreste til en Kristen, og hvis han ikke gjorde det, vilde hun ikke mere bryde sig om Vorherre. — Men Karlen blev ved at fremture i sine Laster. — Hun sank da sammen i den Tanke, at hun var fordømt. — Hendes Venner havde sendt hende til Ryslinge i den Mening, at naar hun kom til at høre Birkedals Prædiken, vilde hun maaske blive hjulpen.

Frederik Larsens Johanne kunde imidlertid ingen Vej komme med hende. Hun sad i et lille Kammer med mørkt Ansigt og græd. I Kirke vilde hun paa ingen Maade.

De henvendte sig da til Kold. Han kom derned. Han prøvede at faa en Samtale i Gang med hende, for at faa hende til at udtale sig. »Nej«, sagde hun, »De skal ingen Ulejlighed gøre dem, for jeg har forskudt Vorherre. Jeg vil ikke frelses«. — »Det er Løgn«, sagde Kold, »De vil frelses«. — Næste Gang satte Kold sig paa en Stol ved Siden af hende og sagde: »Hør nu — nu skal De sige, som jeg siger«. — »Nej«. — »Jo, det skal De nu«. — Og saa fremsagde Kold Forsagelsen Ord for Ord. — »Sig det nu«. — »Nej«. — »Ja, jeg slipper Dem ikke, før De har sagt disse Ord«. — Kolds stærke Vilje bragte hende omsider til at eftersige Forsagelsesordet. Saa gik de videre til Trosordet. Men da hun kom til den anden Trosartikel, udbrød hun: »Nej, det faar De mig aldrig til at sige. Dersom jeg tager det Navn i min Mund, saa kvæles jeg«.

Den Aften slap hun saa fri for at sige det. Men Kold gik derned igen og kom nu hveranden Aften tilbage. Han lod hende gentage Pagtens Ord Led for Led, — det blev for hver Gang lettere for hende. »Hvad kan det hjælpe«, blev hun da længe ved at sige, »det er jo Løgn«. — »Det er det samme«, svarede Kold, »sig det bare«. — Hun kom nu ind i Stuen til de andre, begyndte at spinde,

kom saa ogsaa i Kirke. Og efter et halvt Aars Forløb skete der en forbavsende Forandring med hende. Ligesaa mørk som hun var i Begyndelsen, ligesaa lys og glædestraalende var hun nu. Omsider vendte hun rask tilbage til sin Hjæmegn.¹⁰⁰

Da Kold fik sin Højskole i Dalby, var der paa Egnen der flere af de aller alvorligste blandt de Opvakte, som gik med Tanker om, at de havde syndet mod Helligaanden.

I disses Tal var ogsaa en sjælden begavet og mageløs hjærtelig ung Bonde, Anders Jørgensen, født i Mesinge Sogn paa Grænsen af Drigstrup Mark — ikke langt fra det Sted, hvor den kristelige Lægprædikant Kristen Madsen havde boet. — Som ung gik Anders Jørgensen i de gudelige Forsamlinger og blev meget »pietistisk«. Men rigtig glad herved kunde han ikke være, dertil var hans medfødte Natur altfor livsglad. — Da han naaede Manddomsaarene, blev han tilsidst helt mørk i Sind og kom endog til den fortvivlede Mening, at han havde syndet imod Helligaanden. Da kom han til i Dalby at høre Kold holde et Foredrag, hvori denne sagde: »Der kommer flere til mig og er saa forknytte og siger, de er bange for, at de har syndet imod Aanden. Dertil er de for lidt oplyste og udviklede. Og det kan de ogsaa nok forstaa, at naar de siger, de er bange for at have gjort det, saa har de ikke gjort det. Thi den, der synder imod Helligaanden, han maa være sig det klart bevidst, hvad han har gjort. Og han fortryder ikke, hvad han gjorde«. —

Disse Ord fra Kold førte Anders Jørgensen til Tro paa Vorherres Kærlighed. Han blev siden hen Gaardejer i Birkende og forsømte ingen Lejlighed til at faa Kristen Kold at høre. Og Kold har næppe haft bedre Tilhører end denne sjældne, jævne og offervillige Bondemand. Han glemte ikke, hvad han hørte. Bl. a. var han engang til Møde paa Dalum Højskole, hvor ikke blot Stuen var fuld af Tilhørere, men hvor Folk stod ude paa Gangen.

Da var der en Mand derudenfor, som raabte ind i Salen, om ikke Folk kunde klemme sig mere sammen, da de ikke kunde høre derude. — Kold sagde saa: »Ja, det danske Folk vil gerne høre; det er det ejendommelige for dette Folk. I det tyske Folk derimod vil de gerne allesammen tale, og der er ingen, der vil høre«. — Anders Jørgensens Vidnesbyrd til det sidste var da ogsaa dette: »Kold kunde hjælpe et nødlidende Menneske«. ¹⁰¹

I Dalby var der en af Kolds Venner, som havde en Tjenestepige, der bildte sig ind, at hun var syg, og som til Tider gik helt fra Samlingen. De spurgte da Kold, om han ikke kunde tage sig af hende. »Jo, det faar jeg se«, sagde han. Hun kom da til Kold. Han havde da den Opfattelse, at det væsenlig var noget paataget. Da hun havde været der nogle Dage, blev hun liggende i Sengen og vilde ikke staa op. Om Morgenen gik Kold til hende og sagde: »Hør, nu skal De staa op og det øjeblikkelig. Hvis De ikke er oppe, inden en halv Time, henter jeg en Vogn og kører Dem til Daareanstalten«. — Det blev sagt med stor Alvor. Og inden et Kvarter var hun oppe, og talte ikke mere om at gøre en Ulykke paa sig selv. ¹⁰²

Fra Mesinge var der en lille Pige, som hed Ane, der gik i Skole hos Kold i Dalby.

Hun vilde ikke lyde sin Moder. Denne vilde engang have lille Ane til at gaa med en Pakke til Dalby, men hun sagde Nej, det vilde hun ikke. Moderen kunde paa ingen Maade faa hende dertil. Hun klagede da til Kold over Barnet. Og Kold fik fat paa Ane. »Vil du ikke nok besørge den Pakke for din Moder, lille Ane?« — »Nej, jeg vil ikke«. — »Kan du læse mig det fjerde Bud?« — Jo, Ane kunde det: »Du skal ære din Fader og Moder, paa det o. s. v.« — »Men du ærer jo ikke din Moder, naar du ikke vil gøre, hvad hun siger. Og naar du saa dør, og kommer op og banker paa Himlens Port, saa siger

Vorherre til dig: »naa, det er lille Ane fra Mesinge. Her kan hun ikke komme ind, naar hun ikke ærer sin Moder«. — Saa blev Ane bange. Og hun sagde til sin Moder: »Nu skal jeg nok herefter bære Spaaner til dig«. Hun havde nemlig ofte, naar hun var sendt ud i sin Faders Bødkerværksted for at hente Spaaner, sagt, at der ingen var. — Ane døde ugift i Nyborg. Hendes Historie kaldes gerne den »om lille Ane i Mesinge«. ¹⁰³

Ogsaa i Dalum havde Kold flere sjælssyge Piger under Behandling.

Selv efter at hans Elever var rejst fra ham, kunde han søge skriftligt at hjælpe dem ud over Anfægtelserne.

I de ældre Højskolelæreres og Friskolelæreres Tal var der adskillige, som i mer eller mindre Grad blev paavirkede af Kold i deres Maade at drive Skole paa.

Vi har ovenfor gjort Rede for det for dem befrugtende Besøg, som de theologiske Kandidater Ludvig Schrøder og H. Nutzhorn gjorde hos Kold, inden de selv skulde begynde Højskolegerningen i Rødding. — Ogsaa Rødding-Højskolens senere Forstander, Cornelius Appel, fik Kald og Lyst til at drive Højskole i samme Aand som Kold. Ligeledes Sønderjyden L. B. Poulsen, da han skulde tage fat i Vejstrup.

Ogsaa A. Poulsen-Dal, der begyndte Højskolen i Galtrup paa Mors, regnede sin Lærertid hos Kold ligesaa fuldt som en Discipeltid.

Den af Højskolelærerne, der imidlertid blev rigest befrugtet af Kold samtidigt med, at han fuldt ud bevarede sit eget stærke Særpræg, var cand. theol. Ernst Trier, Vallekilde-Højskolens Forstander.

Som Feltdegn i 1864 havde E. Trier Lejlighed til oftere at gæste Dalum Højskole. Han havde tidligere nogle Gange truffet Kold og var bleven betaget af det ejen-

dommelige i hans Personlighed. Under sine Besøg i 1864 paa Dalum Højkole gik der et helt nyt Lys op for E. Trier over Højskolegerningen. Det kom til at staa for ham, at det var derigennem, det danske Folk skulde genoprejses.

Da E. Trier kort Tid efter fik Mod til selv at begynde en Højskole, var han straks paa det Rene med, at han helst vilde gaa i Kolds Spor. Han var nemlig bleven klog paa den store Forskel, der var paa Kolds Virksomhed, og hvad han ellers havde lært at kende under Navnet »Folkehøjskole«.

Derfor hentede han Raad hos Kold, da han selv vilde begynde. Han fortalte Kold om sine Planer. Denne havde nok dengang ikke stor Tro til, at det vilde gaa for ham. Men han raadede ham ikke fra. »Prøv kun til!« sagde han. — Trier sagde, at han havde tænkt at gøre Begyndelsen i en eller anden Bondegaard, hvor han kunde bo til Leje. Saa fik han Lejlighed til at prøve sine Kræfter. Det syntes Kold var forstandigt. »Prøv kun til«, sagde han igen. — »Men hvorpaa skal jeg kende, om jeg bestaar Prøven?« spurgte Trier. Kold betænkte sig lidt og sagde: »Vi faar se, om De nu kan tiltale de Karle«. —

Da E. Trier havde holdt sin første Karleskole 1865—66, kom han ud paa Sommeren atter til Kold og fortalte ham henrykt, at han havde bestaaet sin Prøve.

»Hvad for en Prøve?« sagde Kold.

Trier mindede ham da om deres Samtale for halvandet Aar siden.

»Ja«, sagde Kold, »jeg vil nok tro, at jeg har sagt det, for det ligner mig godt nok. Naa, Trier, har De saa tiltalt de Karle?« —

Atter beskrev denne ham i stærke Ord, hvor godt det var gaaet, saa han rolig kunde svare Ja.

»Det er dog et Spørgsmaal«, bemærkede Kold tørt. Og da Trier hertil gjorde den Indvending, at Kold dog

umuligt kunde dømme saa godt som han, om hvad der var sket i Vinterens Løb i Vallekilde, gentog Kold blot:

»Ja, det er dog et Spørgsmaal«, og føjede til: »For jeg skal sige Dem: Spørgsmaalet er det, om De har tiltalt deres Hjærte eller deres Fantasi«.

Disse Ord gav og vedblev at give Ernst Trier meget at tænke over.¹⁰⁴

Af Friskolelærernes ikke saa lille Kreds kan vi som Kolds Disciple bl. a. nævne Claus Berntsen i Højby paa Fyn, Rasmus Hansen i Vejstrup, K. R. Stenbæk i Ormslev paa Sælland, Diderik Johansen i Forlev paa Sælland, Niels Andersen i Uggerslev, Kristen Pedersen i Bjærgby paa Mors, Anders Dissing i Erslev paa Mors, Jørgen Petersen i Egebjerg paa Fyn, Lebæk i Revninge, Knud Larsen i Vormark, Klinkby i Dalby og Knud Rasmussen i Sødinge paa Fyn.

Til Kolds mere bekendte Elever hørte bl. a. Johan Laursen, der en Del Aar var Forstander for det v. Westenske Institut i København, og den sønderjyske Gaardejer Nikolaj Dam, der blev Hovedmanden for Frimenighedens Oprettelse i Rødding i Sønderjylland 1874.

Ikke blot Friskolelærere, men ogsaa Friskolens Venner fandt Vej til Kolds Skole og kom ind under hans venlige Paavirkning. En særlig Anledning blev givet i de saakaldte »Friskolemøder« paa Kolds Skole.

Kort efter at »Selskabet for den danske Almueskole« havde endt sin Virksomhed, blev der i et Møde paa Dalum Højskole af Friskolens Venner skiftet Ord om, hvorledes der kunde samles ind til Bedste for saadanne Friskoler, der kunde trænge til Støtte.

Kold ønskede dannet en Forening med faste aarlige Medlemspenge. Men da de fleste var af den Mening, at en saadan Forening let kunde blive til Skade ved, at Ydelseerne til dens Kasse ikke kom til at staa i Forhold til Trangen, tog man med Glæde imod Kolds Tilbud om at

holde Møde for Friskolens Venner et Par Gange om Aaret. Han vilde da tale Friskolens Sag, og enhver kunde saa give efter Evne og Sind.

Kold havde da ogsaa gerne fuldt Hus ved disse Møder. Han holdt aarligt et Møde hvert Foraar, i Paasken, og hvert Efteraar, Mikkelsdag, helst paa en Tid, da Tjenestefolk ogsaa kunde komme med.¹⁰⁵

Men de egenlige Lærermøder paa Dalum Højskole fandt Sted i August Maaned og varede i flere Dage.

Kold havde holdt et mindre Lærermøde hos sig 3die Juledag 1862. Foruden J. L. Knudsen og Poulsen-Dal og flere Friskolelærere deltog Lærer Lauritsen og Overlærer Sick fra Odense, samt Almuelærerne Jensen fra Vejle og Lomholt fra Vøjstrup deri. Der faldt nok et skarpt Ordskifte om Statsskole og Friskole ved den Lejlighed.¹⁰⁶

De større Lærermøder i Høsten begyndte først 1865. Der deltog mange i dem ikke blot af Lærere, Frilærere og Statsskolelærere, men ogsaa af Lærlinger fra Jellinge og Gedved Seminarier.

Adskillige Præster gæstede ogsaa disse Møder, som f. Eks. M. Melby fra Asperup, Kofoed fra S. Næraa og M. Dam fra Aalborg.

Kold maatte ved disse Lejligheder bære Hovedlæsset. Ikke blot lagde han daglig for med Foredrag, men han maatte tillige stadigt være til Rede med aandelige Samtaler.

Morten Eskesen, der nu var bleven Friskolelærer i Odense, forfriskede ved disse Lærermøder, i de ledige Timer, Sindene ved sin hjærtelige Kæmpevisesang.

Til Kristen Kolds Discipelkreds kan ogsaa henregnes adskillige Mænd og Kvinder af Bondestanden, der var bosatte i nærmere eller fjernere Omegn af Højskolen, men som jævnligt gjorde Besøg der for at høre Foredrag.

Blandt disse var ogsaa Gaardejer Tyge Hansen fra

Ferritslev og Enken Karen Andersen fra Rolfstedgaard. Paa det svingende Læs i deres Følge var engang en ung Pige, Kirsten Drigstrup. Hun og en anden Pige skulde ved den Lejlighed ud til det nærliggende Odense for at gøre Indkøb af nogle Klæder, der skulde gives hen til en fattig Familie. Kold troede imidlertid, at de vilde ud at købe Pynt til sig selv. Han sagde derfor til dem: Husk dog paa, at Lærken er den Fugl, som synger kønnest, og dens graa Dragt er dog saa simpel. — Da Kirsten Drigstrup laa paa sit Dødsleje, hørte hun Lærken synge i Paradis. ¹⁰⁷

Der var en Bolsmand Rasmus Jørgensen fra Tarup. Ogsaa han droges adskillige Gange af det frigørende Lys, som skinnede ud fra Dalum Højskole. — Kold bad ham engang skaffe sig en god Kælveko. »Jeg skal se, hvad jeg kan gøre«, var R. J.s Svar. Paa Markedet i Odense traf han kun én Ko, han ret syntes om. Men der var Købere til den, da R. J. kom til. Han tænkte da: Kold vilde ikke købe den nu, for han vilde anse det for at begære sin Næstes Gods. — Da Koen var købt, bød R. J. noget i Fortjeneste paa den og fik den. Men da de, der havde solgt ham den, hørte, at den skulde til Dalum Højskole, sagde de: Havde vi vidst det, var den ikke bleven solgt til dig.

Rasmus Jørgensen kom saa med Koen. Og den var til stor Tilfredshed. Han kom ind den Dag at høre Foredrag, efter at Kold var begyndt. Men midt i Foredraget brød Kold af og sagde til ham: »De fik vist ikke Begyndelsen? Hvor langt var jeg naaet, da De kom?« — »Jeg kom med Obersten«, svarede R. J. Kold havde nemlig paa det Tidspunkt fortalt om en fornem Dame, der saa »Obersten« komme udenfor sit Vindue. »Aa, der er han — sagde hun — hvad skal jeg dog give ham til Frokost?« — Da Obersten ringede paa, spurgte Tjeneren hende: hvad skal jeg sige? — Naturligvis, at jeg er hjemme. — Da

Obersten kommer ind, siger Fruen: Velkommen, vil De ikke blive at spise Frokost? — Jo, Tak, svarer han. — Hun gaar saa ud i Køkkenet og siger: Hvad skal jeg dog give ham til Middag, hvis han bliver saa længe? — Men da hun kommer ind i Stuen, spørger hun ham, om han dog ikke vil spise til Middag hos hende. — Jo, Tak o. s. v. — Det var et Foredrag om at være sig selv.

Det Ord af Kold, der greb Rasmus Jørgensen mest, var et Foredrag om Kærlighed til Næsten. Kold sagde bl. a. i dette: »Man siger saa ofte om en anden: »han kunde nok, men han vil ikke«. Jeg vil hellere sige: han vil det bedste, men han har ondt ved at sætte det i Værk. Lad os hjælpe ham dermed!« ¹⁰⁸

Endnu skal kun følgende nævnes: Der var et Par fynske Præstesønner, som, medens de gik i Odense Latin-skole, undertiden kom ud til Dalum, da Kold boede der. Kolds aparte Maade at snuse paa og andre Særheder kildrede deres Lattermuskler, saa de ikke kunde lade være med at fnise. Kold, som godt mærkede dette, sagde en Dag til dem: »I lære jo Græsk. Sig mig: hvilket Ord bruger I nu ved første Konjugation?« — »Vi bruger *παιδευειν*«. — »Naa«, sagde Kold, »det betyder at opdrage. Da jeg læste Græsk, brugte vi Ordet *τυπτειν*, som betyder at slaa eller banke. Nu skulde man mene, at de, der bruge *παιδευειν*, maatte være mere opdragne end de, der har brugt *τυπτειν*; men det er dog ikke sagt, at det altid slaar til«.

Kristen Kolds daglige Liv og sidste Dage.

Kristen Kold var fra sine tidlige Aar stadig i Virksomhed, ret et Arbejdsmand.

Fra den Tid, han begyndte sin Højskole 1852 og til hans Død 1872, gav den stedse voksende Højskolegerning ham nok at tage Vare paa til daglig. Hele den aandelige Side ved hans Gerning lagde uafbrudt Beslag paa hans Tanker. Men ogsaa den praktiske Side af Sagen med dens stadigt voksende Krav laa paa Kolds Skuldre. Midlerne til Erhvervelsen af de tre forskellige Højskoleejendomme maatte han, den fattige Svend, selv sørge for. Planer til den aarlig voksende daglige Økonomi, Indkøb og Ordning af de mange hundrede Smaating til den store Husholdning skulde han ogsaa for en Del tage sig af.

Det var derfor ikke saa underligt, at Kolds legemlige Kræfter forholdsvis hurtigt blev opbrugt, og at han tidlig blev gammel.

Dertil kom, at han i de fleste Aar levede ugift og derved gik Glip af Hjemmets Hvile, saaledes som Mand og Hustru ene finder den hos hinanden.

Han var da ogsaa i den første halve Snes Aar bestandig paa Farten i den Tid, han havde fri fra sin Skolegerning, ude at hverve Elever og ude at overbevise Folk om Ungdomsskolens og den fri Børneskoles Fortrin.

I en Række af Aar havde Kold sin Søster Marie hos sig. Hun var ham til megen Hjælp ved sin sjældne Udvikling og rige aandelige Opfattelsesevne. — Ogsaa i det praktiske stod hun ham trofast bi og delte tilfreds de smaa timelige Kaar, som han til en Begyndelse maatte kæmpe med. —

Paa Dalum Højskole fandt Kold om Vinteren, naar den store og anstrengende Daggerning var endt, gerne en lille Hviletid paa denne Søsters Værelse. Hun varmede nemlig til ham hver Aften et Tæppe, som han skulde have med i Seng. Det tog lang Tid — over en Times Tid. Men imidlertid meddelte Kold hende sine Oplevelser fra Dagens Løb, dels i Elevernes Kreds, dels om hvad der ellers havde mødt ham. Snart var det maaske en Samtale med en eller anden Arbejdsmand, snart maaske et Møde med et Barn, han havde haft. Det var Trangen hos ham til at have en at meddele sin Glæde over sin Gerning, der gjorde, at han saaledes hver Aften i det stille, inden han gik til Sengs, fortalte sin Søster herom. Men hun forstod ham ogsaa og gjorde af og til sine Bemærkninger.¹⁰⁹

Kristen Kold var 50 Aar, da han omsider giftede sig.

Kristen Kolds Kærlighed var falden paa en ung 22aarig Pige, Ane Kirstine Jakobsen, Gaardmandsdatter fra det nærliggende Fangel Sogn. Hun havde i 1864 været Elev paa Pigeskolen hos ham og havde siden i længere Tid hjulpet hans Søster med Husholdningen.

Den 8. August 1866, efter Kongebrev af 26. April s. A., gik Vielsen for sig i al Stilhed i Fangel Kirke, hvor Kapellan Sommer viede dem. Man fortæller, at Kold, da han bestilte Bryllup hos Præsten, skal have sagt: »De behøver ikke at gøre langt af det, Hr. Pastor, for Stine og jeg er enige«.

Kold havde til sin Bryllupsdag valgt Dagen før »Nazarethkirkens« Indvielse i Ryslinge, fordi han saaledes

mente at have Udsigt til i de Dage at blive fri for sine mange Venners Besøg.¹¹⁰

Kolds Ægteskab strakte sig kun over det korte Tidsrum af fire Aar.

Aaret efter Bryllupet fik de deres første lille Pige. Dette bidrog yderligere til at bringe Kold Hjæmmets Hvile nærmere med Lys og med Glæde. Det varede ikke længe, før han havde denne lille Pige paa sin Arm, navnlig naar han efter Aftensmaaltidet Kl. 7 gik ind i Skolestuen, hvor Eleverne sad og regnede. Han satte sig da med hende snart hos en og snart hos en anden af dem. Ogsaa fortalte han nu i sine daglige Foredrag hyppigt Smaatræk baade fra sin Hustrus og sin lille Piges Hjemliv.¹¹¹

Efter at Kold var kommet til Dalum 1862, tog han sjældnere ud.

Blandt regelmæssige aarlige Udflugter, som han foretog sig, var en Søndagsrejse til Kerteminde. Her søgte han sin Altergang først hos Sognepræst V. Bloch, dernæst hos Valgmenighedspræst L. Hagen, til hvilken han havde løst Sognebaand.

Det var ved en af disse Altergange hos V. Bloch, at der indtraf en Hændelse, som viste, at Kold i sin kristelige Betragtning var ikke dengang bleven helt fri endnu for det gamle pietistiske, at vi skal selv sejre over det Onde og da komme tilbage til Herren, efter at have gjort os værdige.

Kold havde nemlig om Morgenen hin Søndag set paa en Hest, som han havde Trang for at købe. Han gik derefter til Skriftemaal. Men midt under Prædikenen plagedes han af Tanker om sin Hestehandel. Han gik da resolut ud, medens Præsten stod og prædikede, og købte Hesten. Derefter vendte han tilbage til Kirken og gik til Alters.¹¹²

Da Kristen Kold havde faaet sit andet Barn, skrev han følgende Brev til sin gode Ven, Præsten Hagen:

»Om Gud vil og alt gaar godt, kommer jeg paa næstkommende Søndag med min lille Pige for at faa hende døbt, og vilde jeg da gerne gaa til Alters med det samme. Offer betaler jeg selv, og jeg tænker, Lebæk og min Søster kommer med. Jeg vil se at møde til Kl. 9 Formiddag, saa har vi Dagen for os. Maa vi tage ind hos Dem og kan De holde to Vugger i Beredskab, da lille Mi følger med. Ellers ingen Ophævelser«. . . .

Ved saadan Lejlighed spenderede Kold en lukket Vogn, som han lejede i Odense.

Engang som Ægtemand kørte han ogsaa en Søndag til Ryslinge. De tog ind til Lars Frederiksens, men var i Kirke i Nazarethkirken.

Birkedal og Kold vedblev at være saare forskellige i deres Udvikling, den ene gik mest i den romantiske, den anden mest i den realistiske Retning. Men Birkedal blev dog ved at se med milde Øjne paa Kold, og Kold havde til det sidste stor Agtelse for Birkedal.

Blandt de længere Ture, som Kold foretog fra Dalum, hørte ogsaa et Par Rejser til de store grundtvigske »Vennemøder« i København.

Allerede tidligt var Grundtvigt kommet til at sætte overordentlig Pris paa Kolds Højskolegerning.

Dette indlyser bl. a. af følgende Udtalelser i et Brev fra Lærer J. Tang af 23. Februar 1855 til Kold:

»Jeg har læst Deres Brev om Skolen for gamle Grundtvig, og han glædede sig meget ved at høre baade, hvor vel det gaar, og har Udsigt til i Fremtiden at kunne gaa næst Guds Hjælp, ligesom han ogsaa bifaldt Deres Tanke om en tredie Klasse. Og hans Mening om Deres Skole er kortelig denne, at den er allerbedst af alle vore Folkeskoler, og at De og den gode Poulsen udretter langt mere gennem Deres Skole med Voksne og Børn og dansk Forening for Menneskelivets og Folkelivets lykkelige Udvikling end der udrettes enten paa Rødding eller Hind-

holm, med Opdragelses-Anstalt paa Holsteinsminde iberegnet« . . . .

Og da et Par Maaneder efter, den 27. April 1855, cand. theol. C. J. Brandt forhandlede med Grundtvig om, hvem der skulde være Lærere ved den vordende »Grundtvigs Højskole«, vilde Grundtvig nok have Brandt til Lærer, men han bad ham dog overveje Sagen godt, inden han gjorde det afgørende Skridt, dels for Brandts egen Skyld, men ogsaa fordi han hellere vilde have Kold til Forstander. ¹¹³

Kold var et Øjeblik optaget af Tanken om saaledes at flytte Hovedstaden nærmere med sin Højskolegerning, men navnlig paa J. L. Knudsens Raad lod han dog snart denne Fugl flyve.

Ved et Lærermøde paa Tangs Højskole og ved de første Vennemøder i København havde Kold været tilstede. Og navnlig ved de sidste holdt han sig helt i Baggrunden.

Sin offentlige Anerkendelse i den store grundtvigske Vennekreds modtog Kristen Kold først, da ved det kirkelige Vennemøde i København den 11. September 1866 Biskop Grundtvig sluttede sin Tale med følgende Ord:

»Jeg har derfor bedet Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyn, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han betragter Skolesagen i det hele, baade Børneskolen og Skolen for de Voksne, og jeg vil da kun føje en Begæring til, som jeg ellers aldrig gør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort; thi denne Mand har tiet saa længe, at han vistnok har en god Del at sige os, og vi har, tror jeg, ogsaa gode Stunder at høre«.

Det var paa denne Opfordring, at Kristen Kold i en lang Tale og paa sin saare fængslende Maade skildrede sit mærkelige Levnetsløb, idet han begyndte saaledes:

»Nu har De allesammen hørt, at jeg skal til at tale,

og De har ogsaa hørt, at jeg har faaet det Emne opgivet, som jeg skal tale om. Det er en Tekst, som jeg grumme gerne vil tale om, men om jeg kan det, er en hel anden Sag, og om jeg kan det her, er igen en hel anden Sag. Thi vel er jeg ikke saa bange for Mennesker, men jeg kunde være bange for Stedet, thi jeg er ikke hjemme.

Dersom jeg var hjemme og havde Lov til at dele dette Emne i 8 Afsnit og holde 8 Taler om det i 8 Dage, saa vilde jeg ikke være bange, men dels fordi jeg ikke er hjemme og dels fordi jeg skal sige al Ting nu i dette Øjeblik, saa er det, jeg er bange for, at det skal gaa med mig, som der siges om de smaa Hunde, at de er hjemme stærke og ude er de ikke til stort, men naar jeg skal prøve paa at tale, saa skal jeg, og dersom det viser sig, at jeg ikke kan, saa maa De derfor ikke tro, at jeg ikke kan det hjemme«.

Under hele Kolds Foredrag saa Grundtvig saa mildt og saa fornøjet hen til ham.¹¹⁴

Under et af Vennemøderne boede Kold hos Grundtvig. Grundtvig sagde da til sin Hustru, Fru Asta: »Spørg Kold, om han kalder vort Hus et folkeligt Hus?« — Kold svarede: »Ja, det gør jeg«. Og det var ogsaa sandt; »thi her var baade det store folkelige Lys tilstede hos Grundtvig, og hos hans Kone en saa stor Jævnhed, Frihed og Lighed, at baade Høje og Lave fandt sig vel under deres Tag«. ¹¹⁵

I øvrigt kom Kold ogsaa ved andre Lejligheder til Grundtvig. De talte da fortroligt sammen, men Kold bevarede altid det ærbødige Forhold overfor sin store aandelige Læremester. ¹¹⁶

Der var dem iblandt Kolds Venner, Bønderne, som mente, at han i sine sidste Leveaar fristedes stærkt af al sin Velstand og Lykke. Da en af disse en Dag besøgte ham, sagde han: Ja, Niels Peter, nu er det svært, saa Pengene samler sig hos mig. Jeg har 10 Køer og skal

have 10 til — i Aar har jeg samlet 500 Tdr. Korn — og saa de mange Elever.¹¹⁷

Men kunde maaske end Kold nu i sine Velmagts Dage, ligesem en Tid efter at Lykken i hans unge Dage var begyndt at tilsmile ham ovre i Smyrna, lade sig friste noget af Guldets Magt, vist er det, at han kunde ogsaa have en rund Haand, naar det f. Eks. galdt om at hjælpe fattige Elever til Besøg paa sin Skole, og da navnlig, naar det galdt om at støtte den fri Børneskoles Sag. Ogsaa var hans Hus til det sidste et i høj Grad gæstfrit Hjem.

Der var andre, som stod Kold fjernere i Venskab, navnlig i Præsternes Kreds, som begyndte at tale højere og højere om »Kætterier«, der var ved som Kræftsvulster at vokse ud paa Kolds aandelige Livsanskuelse. Og da han døde, sagde man, at det var just i rette Tid, for ellers vilde han have naaet til at bibringe sine Disciple mangehaande vilde Lærdomme, som ikke kunde forenes med Guds aabenbarede Sandhed.

Om disse Profetier virkelig vilde have gaaet i Opfyldelse, er vanskeligt at afgøre. At der var en Mulighed derfor, ligger allerede i Apostlen Paul's Ord (1 Kor. 10, 12): »Den, som mener at staa, se til, at han ikke falder«.

Præsten Ludvig Helveg kom jævnligt ud paa Kolds Højskole og holdt kirkehistoriske Foredrag for Eleverne. Da man kom til ham og ankede over Kolds ringe Kirkegang, sagde han: I skal ikke dømme Kold, for han ser paa Vorherres Sag.¹¹⁸

I 1869 var Højskoleforstanderne C. Appel fra Rødding og Laurids B. Poulsen fra Vejstrup i Besøg paa Dalum Højskole. Det var just paa en Tid, da Rygtet gik om et Kætteri, som Kold skulde have udbredt i sin Skole om »den fri Vilje«.

Da de to Fremmede kom, sagde en af Lærerne paa Skolen, at de var »Spejdere«. Kold holdt et Foredrag for dem om »de tre aandelige Gribetøjer« — Fantasi — Fø-

lelse — Forstand. Han talte heri ganske enfoldigt om Synden, i hvilken den menneskelige Vilje ligger bunden, og om Kristentroen, der ene kan løse den. Og som sin Hovedsætning fremhævede han i dette Foredrag, at kun med Gud og i ham kunne vi blive og være fri. — Da han var færdig, spurgte han C. Appel, om han havde noget at tilføje, saa skulde han sige det. — Appel rejste sig og sagde: Nej, han havde intet at tilføje — og bekræftede saa kun Kolds Fremstilling ved at føje et Par Ord til. —

Naturligvis var der for enkelte af Kolds Elever en Fristelse til at misforstaa hans Tale, især den Del af Talen, der i Aarenes Løb gik længere og længere ud paa Menneskelivets aandelige Dybder.

Blandt de Præster, der i de sidste Aar gæstede Kold, og som han satte overordenlig Pris paa, var Seminarieforstander Svendsen fra Jellinge. Han kom flere Dage i Rad kørende i sin lille Vogn fra Odense for at høre Kolds Foredrag. De to store Skolemænd blev gensidigt oplivede og glade ved hinandens Selskab.¹¹⁹

Kolds Ry var ogsaa naaet til Norge. Hans Skole havde gentagende Besøg af Nordmænd. I disses Tal var S. Blækkestad, der i Følge med Kand. Bøhn 1869 besøgte Kold. Ved sin Hjemkomst skrev han denne et Brev til, hvori det hedder: »Jeg vil altid mindes Deres kærlige Røst og Deres Foredrag, der, om de end vare klædte i simpel Dragt, dog bragte Lysning og Løftelse ind i mit Hjærte, som aldrig nogen anden Mands Ord har gjort« ...

I Vinteren 1867—68 gæstedes hans Højskole af en svensk Dr. Aalund, udsendt af Redaktionen af »Aftonbladet«. Denne fandt hos Kold noget af den hellige Ild, som findes hos alle kraftige Naturer, der i en eller anden Henseende har ført Verden fremad.¹²⁰

De sidste Aars anstrængende Arbejde tog imidlertid stærkt paa Kolds Kræfter. Af og til kunde han føle sig

dødstræt paa Sjælen af den uafbrudte Syslen med aandelige Tanker.

Foredragene paa Ungdomsskolen — Mærkningsdiskussionerne — Samlivet med de mange Unge — de idelige Besøg af Fremmede — den store Skare Lærere i Høstferien, som ikke blot krævede Foredrag, men ogsaa Samtaler med den enkelte — han kunde efter endt Foredrag gaa ud ad Odensevejen med dem og først vende tilbage ved Sengetid — det altsammen tærede meget paa ham, eftersom han ikke kunde undslaa sig for at være nogen til aandelig Tjeneste, naar det blev krævet af ham.

Det kunde tage saadan paa Kolds Kræfter, at naar han saa et Øjeblik satte sig hen, faldt Øjnene i paa ham. Og naar han kom i Seng, kunde han vanskelig sove. Saa træt var han.

Ogsaa legemligt Arbejde vilde han stadigt give sig af med. Det grove magtede han ikke. Saa tog han fat paa de smaa Ting. Han samlede Sten af Marken, plukkede Aks sammen i Høstens Tid, lugede Agren om Sommeren. Han kunde f. Eks. give sig til at luge den megen »Kiddike« (Agerkaal) af Vaarsæden. Hans Hustru sagde da til ham: »Men det kan jo ikke blive til noget, Kold«. — »Aa«, svarede han, »naar jeg bare ser en lille Plet Sæd befriet for Ukrud, bliver jeg saa glad derved«. ¹²¹

I Vinteren 1869—70 var Kolds Skole stærkest besøgt. Der var 112 Elever.

Men fra Nytaar tog hans Kræfter af Dag for Dag. Dog blev han ved at holde Foredrag til 1. Marts, skønt han var saa afkræftet, at han knap kunde gaa ind i Skolen. Men fra den Dag maatte han stadig holde Sengen. Han led ikke meget, sagde han, men laa og tæredes helt hen. ¹²²

De sidste Par Aar af Kolds Levetid var Stadslæge H. Helveg bleven hans Doktor. Dr. Helveg havde ogsaa Kold under Behandling under dennes sidstes Sygdom og

besøgte ham daglig. Kold nærrede stor Kærlighed og Til-
lid til Stadslægen.

Han vilde gerne tale med ham om kristelige Ting og om sin Bortgang. Særligt talte Kold med den største Kærlighed til Dr. Helveg om sin Højskole. Han udtalte som sit Haab, at naar han var kommet hisset op, skulde han ogsaa der drive Højskole med de Unge. Han betragtede dette som hørende med til Guds Riges Udvikling.

En Dag sagde Kold til Dr. Helveg: »Ved De, hvad Paulus skriver i Romerbrevet det trettende?« — »Nej«, svarede denne. — »Han skriver: »bliver ikke nogen noget skyldig uden at elske hverandre«.« — Stadslægen kom til at holde meget af Kold.¹²³

Den 4. April 1870 skrev Danmarks Enkedronning Caroline Amalie, følgende Brev:

»Hr. Doctor Helveg!

Jeg sender Dem her en Flaske gammel Rosenborg Rhinskvin fra 1690, den næstsidste, jeg ejer.

Gud give, den maatte kunne benyttes og bidrage til at styrke vor kære Kold, saa han endnu en Stund kunde vedblive at virke til stor Velsignelse!

Hvis denne Vin tiltaler Patientten, ofrer jeg gerne endnu den sidste Flaske.

Det glæder mig, at De ej har taget mit Raad om raat Kød ilde op. Jeg har hørt af engelske Damer, at dette Middel bruges med Held i England ved forstyrrede Fordøjelsesevner. Man tillaver Piller af raat Kød.

Maa jeg bede Dem hilse Kold paa det hjærteligste fra mig og ønske ham en god Bedring. Herren være lovet, at han saa blid og tillidsfuld lægger sin Skæbne i Guds Faderhaand, og at han plejes med øm Kærlighed.

Jeg beder Dem ogsaa hilse Deres kære Broder, Pastor Helveg, hvis Billede hilste mig paa Udstillingen.

Velvilligst Caroline Amalie.«

Enkedronningen havde selv ved Vennemødet 1866 hørt Kolds Foredrag og var bleven stærkt tiltalt deraf. —

Mange var de, der besøgte Kold paa hans Sygeleje. Og mangt et godt Ord kunde de hente hjem med derfra. Saaledes sagde Kold et Par Dage, før han døde, til en Veninde, der var kommen for at se til ham: »I Guds Naade alene er der Frelse«. ¹²⁴

En af sine sidste Dage vendte han sig om imod sin Hustru og sagde: »Mo'er, der er Travlhed med Kærligheden i disse Dage«. —

Onsdagen den 6. April 1870 om Eftermiddagen Kl. henved 2 sov Kristen Mikkelsen Kold stille hen i en Alder af lidt over 54 Aar. ¹²⁵

Den 8. April 1870 skrev Enkedronning Caroline Amalie følgende Brev:

»Hr. Doctor Helveg!

Med den inderligste Beklagelse erfo'r jeg vor kære Kolds Bortgang.

Et uopretteligt Tab! Maatte Vorherre give sin Velsignelse til, at hans afbrudte Arbejde maatte kunne fortsættes! De vil godhedsfuldt bevidne Enken min hjærteligste Deltagelse. Maatte jeg erfare Kolds Begravelsesdag, nogle Dage i Forvejen, da jeg saa gerne sendte Enken en Krans.

Jeg takker Dem meget, at De vil sende mig Vinen tilbage, den kan muligen endda komme til Nytte.

Med Højagtelse
velvilligst

Caroline Amalie«.

Budskabet om Kolds Død bragte Taaren paa mangan Kind. Adskillige havde haabet og ønsket, at han endnu en Tid maatte have blevet og virket i Højskolens Tjeneste.

Den 12. April 1870 fandt hans Jordefærd Sted.

Henved 2000 Mænd og Kvinder fra Landets forskellige Egne fulgte ham til Jorden.

Først samledes saa mange i Skolestuen, som den kunde rumme, og sang den Salme, som var bleven Kolds og hans Elevers almindelige Morgensang: »Udrundne er de gamle Dage«.

Derefter blev Kisten baaret ud i det fri, hvor den store Skare samledes om Tale og Sang i længere Tid.

Kolds Præst, Valgmenighedspræst L. Hagen fra Kerteminde, begyndte Talernes Række.

»De Ædles Æt dør aldrig ud!« — det er det herlige Haab, der gaar igennem den Salme, som vi har sunget, førend vi flyttede Liget ud af Skolestuen, hvor den saa tit har lydt om Morgenen, før Kold tog Ordet i Kredsen af sine Lærlinge. Nu har den lydt for sidste Gang under Ihukkommelsen af det Ord, som nu er forstummet — men det Haab, som Salmen udtaler, og som bar ham under al hans Idræt og hele hans Virksomhed — dette Haab gør vi til vort, og siger med fuld Fortrøstning: »De Ædles Æt dør aldrig ud!«

Naar en Mand af stor Betydning og rig aandelig Virksomhed lægger sig til Hvile, kan det være betegnende for ham og hans Liv, og opbyggeligt for hans Venner at mindes, hvad han har sagt ligesom til Afsked.

To Dage, før han døde, blev han og hans Hustru stædte til Guds Bord. Da sagde Kold, idet han lod Tanken bevæge sig gennem Levnetsløbet, der nu nærmede sig sin Afslutning: »Gud har gjort det godt for mig i alle Ting«. Og hans Lærlinge ville erindre, hvorledes denne Betragtning var ligesom Omkvædet paa al hans Tale til dem.

Da jeg under Samtalen anførte Begyndelsesordene af Salmen: »Alt staar i Guds Faderhaand«, sagde han: syng. Og da jeg havde sunget Salmen til Ende, føjede han til med lydelig Røst: Amen!

Den legemlige Svaghed kan være stor, sagde han, men

værre dog, naar Sjælen er betyngtet og ængstet af Tvivl og Vantro. Men, føjede han til med dæmpet Stemme: Det kan jo komme! —

Dog syntes det, som om Gud i Naade forskaanede ham for saadanne Anfægtelser. Da Tanken under Samtalen faldt paa, hvad der forestod, sagde han: »Jeg er glad ved at gaa herfra. Naar vi kommer derop, vil alt blive klarere — ikke sandt — vi ser her som i et Spejl!«

Naar jeg ser ud over Kolds Virksomhed — saa vidt som jeg forstaar at opfatte den — saa vilde jeg sige: han var et af Folkeandens Redskaber, en af dens tro Tjenere. Han forsøgte at stige ned i Folkeandens Dybder og som en »Bjærgbryder« hugge Malmen ud og rense den. Hans Digten og Tragten samlede sig i et, man kunde næsten sige i et eneste, nemlig dette, at bringe Folket eller maaske rettere Mennesket til Bevidsthed om sig selv. Thi det var ikke Folkesamfundet, han søgte at tiltale, men det var den enkelte, som denne folkelige Forstandsdigter skildrede, tiltalte og vandt for det Maal: at vide af sig selv at sige!

Hvorvidt denne Stræben er lykkedes til Held for den enkelte, som for Samfundet, baade det folkelige og kristelige, derom skal ikke tales her. Det er de mange Lærlinge, som efterhaanden, og snart i en Menneskealder, har samlet sig om hans Ord, — paa dem skal det kendes, hvad Betydning der maa tillægges hans Gerning. —

Naar mange ængstelig spørger: skal denne Skole ikke fortsættes, saa maa vi selv svare: Skolen for Livet skal og vil fortsættes, saa længe Folket lever, men ingen Enkeltmands Skolegerning bør optages og efterabes, thi den vilde ikke blive andet end et aandløst Vrængebillede. Det er kun Aanden, som gør levende! —

Nu er han gaaet hjem, har opgivet sin Gerning og overladt den til andre Aandens Redskaber. Nu har han forladt sine Lærlinge, sine Venner, sin Hustru og de smaa

Børn. Han vilde nok blevet hos dem, sagde han, men føjede til: om det er Guds Vilje!

Det var ikke Guds Vilje; — derfor nedlagde han Staven, gik til Hvile og slumrede ind »som Sol i Høst gaar ned«. Og naar vi saa efter endt Sørgenhøjtid her bære Levningerne af Mennesket hen til Gravkamret, — da give Gud i Jesu Navn, at vi selv maatte bæres ud i Livet med den fulde Fortrøstning: »de Ædles Æt dør aldrig ud!« -- —

Sognepræst H. J. Koefoed fra S. Næraa takkede i eget og i Manges Navn Kold, fordi han saa forunderlig havde forstaaet at tage Byrden bort fra dem eller dog lette Byrden, saa den blev lettere at bære. »Vi har elsket Kold, sagde han, og vi vil blive ved med at elske ham, vi vil savne vor kære Kold, men i Savnet vil vi blive ved at elske ham«.

Folketingsmand Jens Jørgensen, som var den Bonde- mand, Kold satte højst blandt sine mange Venner, bragte en Hilsen fra Grundtvig, der for nyligt i sin nærmeste Ungdomskreds havde mindedes, hvad vi havde tabt ved Kolds Bortgang, eftersom Kold egenlig var den første, der havde opfattet Højskoletanken og ført den ud i Livet.

Præsten, Dr. L. N. Helveg fra Odense talte dernæst over Ordet: Her er falden en Fyrste, en Høvding i Israel. Han karakteriserede Kolds Højskole som en Ordets Skole, hvor det ikke galdt om at huske udenad, hvad der var sagt, men hvor Ordet kunde vække Liv og vække Tanker, der kunde gro i de Lyttendes Hjærter, som de aldrig kunde glemme. Ogsaa vidnede han om, at der var noget Kongeligt i Kolds Færd, fordi hans Liv var viet Aandens Tjeneste.

Friskolelærer Klavs Berntsen fra Højby bragte Kold en Tak fra de Smaa, fra de danske Dreng og Piger. Thi den fri Børneskole var ret Kolds egen Tanke som hans eget Værk.

Højskoleforstander L. B. Poulsen fra Vejstrup pegede paa, at Kolds Skolegerning havde vist, at der kan gro gode Skolemestre i Danmark uden at nytte fremmede Drivhuse, og at Folket vil med Glæde tage imod og ret bruge dem.

Højskoleforstander C. Appel fra Rødding mindede om den aandelige Forbindelse mellem de danske Sønderjyder

Mindestenen for Kold.

og det øvrige danske Folk, og at Kolds Virksomhed vidnede om, at Sejren er paa Aandens Side.

Talernes Række sluttedes af cand. theol. William Jacobsen fra København, der kaldte Kold sin Moders, Danmarks, enbaarne Søn, eneste som han var i sit Slags, og mindede dernæst om følgende Udtalelse af Kold: »Det gælder ikke blot om, at vi faar Ordet i vor Magt, men om at Ordet faar os i sin Magt«.

Derefter blev Kolds Kiste baaren til Dalum Kirkegaard, som ligger en Fjerdingvej fra Kolds Skole i en af Dan-

marks smukkeste Egne, omgiven af Bakker, Skov og Enge, med Odense Aa ved sin Fod.

Her talte Stedets Præst, Pastor P. A. Holm, om Kold »som en Indsigelse mod Skinvæsen, Løgn og Død«, med Tak for denne hans Gerning, idet han gav Vorherre Æren for den.

Valgmenighedspræst Hagen kastede Jord paa, idet han lovede og takkede Gud for Guds Menigheds store Opstandelses Haab. ¹²⁶

Kolds Grav kom til at ligge lunt i Ly bag den gamle Klosterkirkes Alter.

Men ved Alfarvej paa Dalum Højskolejordens Grund rejste Kolds mange Venner ham 1887 en Mindesten. Den er af mørk, bornholmsk Granit, og af Form som en Bautasten, godt fire Alen høj foruden Sökkelen.

Forsiden, der vender ud mod Landevejen, har været fuldt poleret, men den polerede Overflade er atter hugget bort, saa at kun Indskriften staar i fremhævede mørke Bogstaver paa den graa finthuggede Flade. En Indskrift, frembragt paa den Maade, er uforgængelig og tager sig helt godt ud. Paa Stenen staar:

Her virkede
Skolemanden
KRISTEN KOLD
1862—70.

—
Og Mindet som Guds Miskundhed forplanter sig i
tusind Led.

—
Paa Foden staar: Rejst af Venner og Lærlinge 1887.

—————

Kristen Kold sagde engang om sin Højskole: Den er en meget lav og simpel Skole, men jeg tror, at for Øje-

blikket er det den eneste Slags, der duer. Der kommer en Tid, da vi maa have andre Skoler, men der maa bygges fra neden af.

Kold var ikke i sin Udvikling naaet til at kunne omfatte det aandelige Menneskelivs Vidder i Videnskabens, Kunstens og hele Humanismens Rige, saaledes at han ogsaa magtede at føre den danske Ungdom ind i disse Egne af Menneskelivet. Derfor kunde han ikke virkelig gøre »Højskolen i Sorø« efter Grundtvigs Tegning. Der var en enkelt i saa Henseende særligt begavet Mand blandt Grundtvigs Venner, som i det Smaa gjorde et saadant Forsøg, men det viste sig snart, at Tiden var slet ikke moden hertil endnu.

Kristen Kold holdt sig til det sidste vaagen og virksom indenfor sin Begrænsning. Derfor lykkedes det ham ikke blot at skaffe Folkehøjskolen en fri og selvstændig Stilling i Borgersamfundet; men ogsaa saaledes at bane aandelig Vej for og lægge Grund til »Skolen for Livet«, at i de 25 Aar, der er gaaet siden hans Død, en Række af Folkehøjskoler har kunnet fortsætte Arbejdet helt eller delvist paa det samme Grundlag, han har lagt.

Kristen Kolds historiske Kendingsnavn vil derfor utvivlsomt blive:

Den danske Folkehøjskoles Banebryder.

Efterskrift.

Til Kristen Kolds Levnetsløb har jeg i en Række af Aar samlet Bidrag, væsenlig gennem hans Venners og Disciples mundtlige Fortælling hele Landet over. I saa Henseende har Kilderne været mange, idet de i en uafbrudt Række har kunnet følge hans Levnetsløb fra Vuggen til Graven. Men Værdien af disse Kilder har været meget forskellig. Det har været min Bestræbelse hele Vejen kun at øse af de klareste og af de virkelig paalidelige Kilder.

At skrive Kolds Levnetsløb havde jeg ikke haft til Hensigt, ogsaa af den Grund, at jeg aldrig selv har set eller hørt den store Mand. Men da jeg ved et Efteraarsmøde 1881 paa Askov Højskole i nogle Foredrag om »Morslands kristelige Vækkelsehistorie« ogsaa maatte skildre den unge Kolds Deltagelse i denne, opfordrede afdøde Sognepræst J. L. Knudsen mig saa indtrængende til at skildre hele Kristen Kolds Levnetsløb, at jeg fik Mod til med Flid Landet over at begynde en Indsamling af Bidrag hertil.

Højskolemanden Kristen Kold var i egenligste Forstand en Ordets Mand. For at faa det rette Totalbillede af ham, maatte man høre hans Tale. Hans Tilhøreres, selv de bedstes, Gengivelse af hans Tale vil ikke slaa til

til at give et fuldstændigt klart Billede af Manden. Navnlig naar denne Gengivelse finder Sted efter Aars Forløb, vil Billedet let blive afbleget, ligesom vi ser det paa de pompejanske Vægmaleries, der lige straks efter Afdækningen stod i deres friske og rige Farvepragt, men nu har lidt en Del under Friluft's og Vejrs Indvirkning.

Og dog har de en stor Betydning for Malerkunstens Historie. —

Maatte kun Sammenhængen i nærværende historiske Levnetsskildring, om end noget afbleget, dog være saa levende, at Kristen Kolds ejendommelige og værdifulde Betydning for det danske Folk saa nogenlunde kan komme til at staa i Lys for Læserne, da er Forfatterens Ønske under Systemen med dette hans Arbejde opnaaet.

Mundtlige og skriftlige Kilder.

- ¹ Meddelt mig af Gartner Johan Østergaard.
- ² Meddelt mig af Pastorinde M. Kofoed jvf. Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser II., S. 191.
- ³ Morten Eskesen: Samliv med Kold (1884), S. 7—18, jvf. Morten Eskesen: Minder og Udsigter fra 40 Aars Skoleliv (1881), S. 105 flg.
- ⁴ Meddelt mig af Pastor Knækkenborg i Slangerup og Gaard ejer Morten Jørgensen i Fløjstrup.
- ⁵ M. Eskesen: Samliv med Kold, S. 21.
- ⁶ Meddelt mig af Lærer M. Eskesen.
- ⁷ V. Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 192, og Meddelelse til mig fra Pastor N. J. Jensen i Æbeltoft.
- ⁸ H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie (1894), S. 57, jvf. H. Rosendal: Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler, S. 8.
- ⁹ H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie, S. 89.
- ¹⁰ Frederik Nygård: Bidrag til en Levnedsskitse af V. Birkedal: »Højskolebladet« 1892, S. 1505 flg.
- ¹¹ Meddelt mig af Sadelmager Lars Pedersen i Ryslinge.
- ¹² Meddelt mig af Gartner Johan Østergaard, Fru Pastorinde Minona Kofoed, Gaardejer Frederik Jørgensen i Trunderup, jvf. Lars Frederiksen: »Dansk Folkeblad« 1879, Nr. 4.
- ¹³ Meddelt mig af Præsten J. L. Knudsen i Lejrskov.
- ¹⁴ Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 197.
- ¹⁵ Smst. S. 198.
- ¹⁶ Meddelt mig af Fru Pastorinde M. Kofoed.
- ¹⁷ Samme og Sadelmager Lars Pedersen i Ryslinge.
- ¹⁸ Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 194.
- ¹⁹ Meddelt mig af Sadelmager Lars Pedersen i Ryslinge.

- ²⁰ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
- ²¹ Meddelt mig af Fru Pastorinde M. Kofoed.
- ²² Meddelt mig af Børnehjæmsbestyrer Knud Rasmussen i Sødinge.
- ²³ Meddelt mig af Fru Kristiane Lindholm i Thisted.
- ²⁴ Meddelt mig af Fru Caroline Brun, f. Schönau, paa Rydbjærg.
- ²⁵ Meddelt mig af Provst Albrekt Sørensen i Jerslev.
- ²⁶ Meddelt mig af Sognepræst J. L. Knudsen.
- ²⁷ Meddelt mig af Sognepræst N. J. Jensen i Æbeltoft.
- ²⁸ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ²⁹ Meddelt mig af Gaardejer Frederik Jørgensen i Trunderup, jvf. »Dansk Folkeblad« 1879, Nr. 4.
- ³⁰ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
- ³¹ Meddelt mig af Friskolelærer Anders Dissing i Erslev paa Mors.
- ³² Meddelt mig af Sognepræst H. J. Kofoed i Hesselager.
- ³³ Meddelt mig af Gaardejer Jens Madsen i Stige.
- ³⁴ »Skal Præsten være Sognepave eller Menighedens Tjener?« af V. Birkedal og K. F. Viborg (1852), S. 6.
- ³⁵ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
- ³⁶ Meddelt mig af Pastor H. J. Kofoed.
- ³⁷ Jvf. Folkebladet »Fylla« 1870, Nr. 23. Meddelelsen sammesteds maa være Gaardejer Knud Nielsen, dengang i Bregnør, senere i Etterup.
- ³⁸ Klaus Berntsen: Blade i Mindekransen, S. 32 flg.
- ³⁹ Jvf. »Folkebladet Fylla« 1870, Nr. 23.
- ⁴⁰ Meddelt mig af Gaardejer Frederik Jørgensen i Trunderup.
- ⁴¹ Meddelt mig af Proprietær Ernst Brun paa Rydbjærg.
- ⁴² Meddelt mig af Højskoleforstander A. Poulsen-Dal.
- ⁴³ Smst.
- ⁴⁴ Meddelt mig af Gartner Johan Østergaard, der var med Kold paa dette Besøg hos Ingemann.
- ⁴⁵ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁴⁶ Meddelt mig af Valgmenighedspræst Niels Lindberg i Kerteminde.
- ⁴⁷ Meddelt mig af Pastor N. J. Jensen i Æbeltoft.
- ⁴⁸ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁴⁹ Brev fra K. Kold til Gaardejer Chr. Larsen i Solbjerg 17. Sept. 1852.
- ⁵⁰ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
- ⁵¹ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁵² Et Par Mindeblade af mit Levnedsløb, tegnet i korte Træk

efter mine Børns Opfordring af deres Fader, Kristen Larsen, Gaardmand i Dalby. Haandskrift.

⁵³ Meddelt mig skriftligt af Gaardmand Rasmus Poulsen i Sanderum.

⁵⁴ Meddelt mig af Børnehjæmsbestyrer Knud Rasmussens Hustru, Fru Kirsten Rasmussen i Sødinge, og Landstingsmand Jørgen Pedersens Hustru. Fru Signe Pedersen i Odense.

⁵⁵ Meddelt mig af Enkefru H. Laurent i Vejstrup.

⁵⁶ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

⁵⁷ Ernst Trier: 25 Aars Skolevirksomhed, II, S. 38.

⁵⁸ Morten Eskesen: Samliv med Kold, S. 178.

⁵⁹ Samme Fortælling er i væsenlig Overensstemmelse hermed meddelt mig af A. Poulsen-Dal, der var Øjenvidne til Optrinnet, ligesom ogsaa Kold, der lod K. og M. Larsen føre Ordet.

⁶⁰ Væsenligt efter Meddelelse af A. Poulsen-Dal. — Kristen Larsen: Et Par Mindeblade af mit Levnedsløb (Manuskript). — Jvf. ogsaa Lars Frederiksen: Friskolebevægelsen i 1852, S. 38.

⁶¹ Meddelt mig af Gartner Lars Hansen i Stige.

⁶² Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

⁶³ Meddelt mig af Drejermester Poulsen-Dal i Nykjøbing p. Mors.

⁶⁴ Meddelt mig af Gaardejer Jens Rasmussen i Kærby ved Kerteminde.

⁶⁵ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

⁶⁶ Brev af 23. Maj 1859 fra Kold til J. L. Knudsen.

⁶⁷ Meddelt mig af Poulsen-Dal og J. L. Knudsen, jvf. Morten Eskesen: Samliv med Kold, S. 34 flg.

⁶⁸ Meddelt mig af Gaardejer Bunde Refslund den ældre i Bovlund.

⁶⁹ Meddelt mig af Gaardejer A. Thyssen Hansen i Randerup.

⁷⁰ Meddelt mig af Pastor Cornelius Appel i »Folkely«.

⁷¹ Meddelt mig af Gaardejer Lars Johansen i Rynkeby.

⁷² L. Schrøder: Meddelelser fra den udvidede Højskole i Askov 1879, S. 8 flg. og L. Schrøder: Jens Lassen Knudsen, »Højskolebladet« 1886, Nr. 27.

⁷³ Meddelt mig af Højskolelærer H. Nutzhorn i Askov.

⁷⁴ Meddelt mig af Præsten J. L. Knudsen.

⁷⁵ Samme.

⁷⁶ Rasmus Hansen: »Til Kolds Mindekrans« i »Folkebladet Fylla« 1870, Nr. 32.

⁷⁷ Kristian R. Stenbæk: Bidrag til Kristen M. Kolds Levnedstegning, S. 73.

⁷⁸ Smst. S. 25.

⁷⁹ Smst. S. 26.

⁸⁰ Klaus Berntsen: »Blade i Mindekransen over Højskolefor-
stander K. M. Kold«, S. 53.

⁸¹ V. Birkedal: Personlige Oplevelser i et langt Liv, II, S. 192 flg.

⁸² Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

⁸³ M. Eskesen: Samliv med Kold, S. 199.

⁸⁴ Meddelt mig af Enkefru Kirstine Kold.

⁸⁵ Meddelt mig af Præsten J. L. Knudsen.

⁸⁶ Meddelt mig af Eru Charlotte Lillelund i Tæbring.

⁸⁷ Meddelt mig af Landstingsmand Jørgen Pedersen i Odense.

⁸⁸ K. R. Stenbæk: Bidrag til Kolds Levnedstegning, S. 16.

⁸⁹ Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 172.

⁹⁰ Brev til Kold af 27. Oktober 1868 fra Asylskolens Bestyrer,
K. Vendt.

⁹¹ Meddelt mig af Højskolelærer H. Nutzhorn.

⁹² Meddelt mig af Enkefru Kirstine Kold.

⁹³ Meddelt mig af Frøken Sofie Lund i Støvring Præstegaard.

⁹⁴ K. R. Stenbæk: Bidrag til Kolds Levnedstegning, S. 28.

⁹⁵ Smst. S. 26.

⁹⁶ Meddelt mig af Frimenighedspræst L. Poulsen i Bovlund.

⁹⁷ Meddelt mig af Sognepræst J. L. Knudsen i Lejrskov.

⁹⁸ Meddelt mig af Enkefru K. Kold.

⁹⁹ Meddelt mig af Friskolelærer Kristen Pedersen i Bjergby
paa Mors.

¹⁰⁰ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

¹⁰¹ Meddelt mig af Gaardejer Anders Jørgensen i Birkende.

¹⁰² Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

¹⁰³ Meddelt mig af Gaardejer Jens Rasmussen i Kærby ved

Kerteminde.

¹⁰⁴ Ernst Trier: 25 Aars Skolevirksomhed i Vallekilde, S. 10,
14 og 86.

¹⁰⁵ Morten Eskesen: Samliv med Kold, S. 144.

¹⁰⁶ Meddelt mig af Sognepræst J. L. Knudsen.

¹⁰⁷ Meddelt mig af Friskolelærerenke Kirsten Drigstrup i S. Næraa.

¹⁰⁸ Meddelt mig af Bolsmand Rasmus Jørgensen i Tarup, Sønder

Næraa Sogn.

¹⁰⁹ Meddelt mig af Enkefru K. Kold.

¹¹⁰ Meddelt mig af Fru Pastorinde C. Lillelund i Tæbring.

¹¹¹ Meddelt mig af Friskolelærer Kristen Pedersen i Bjergby.

¹¹² Meddelt mig af Sognepræst Trojel i Rynkeby ved Kerteminde.

¹¹³ F. Rønning: Carl Joakim Brandt, S. 112.

¹¹⁴ Meddelt mig af Fru Pastorinde C. Køster i Mygind.

¹¹⁵ Mindeblade om Fru Asta Grundtvig, S. 20.

- ¹¹⁶ Meddelt mig af Fru Pastorinde C. Køster.
¹¹⁷ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
¹¹⁸ Meddelt mig af Gaardejer Jens Rasmussen i Kærby ved

Kerteminde.

- ¹¹⁹ Meddelt mig af Enkefru K. Kold.
¹²⁰ »Dansk Folketidende« 1868, Nr. 4.
¹²¹ Meddelt mig af Enkefru K. Kold.
¹²² Klaus Berntsen: Mindekransen over K. M. Kold, S. 37.
¹²³ Meddelt mig af Stadslæge H. Helveg i Odense.
¹²⁴ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jeppesen i Sødinge.
¹²⁵ Klaus Berntsen: Mindekransen, S. 38.
¹²⁶ Smst. S. 39, flg.
-

